

MUNKÁLATOK

A KATH. EGYHÁZPOLITIKA, TANÜGY-

ÉS

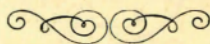
KÖZÉLET KÖRÉBŐL.

IRTA :

SCHULTZ KÁROLY

Siklós kerületi esperes és német-mároki plébános.

A szerző tulajdona.

110087

PÉCS, 1899.

PÜSP. LYCEUMI KÖNYVNYOMDA (MADARÁSZ BÉLA).

Csak helyben
használni

MEMLÉKLETOK

MEMLÉKLETOK

MEMLÉKLETOK

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

TROLL PAULAI FERENC

ÚRNAK,

PÉCSI PÜSPÖKI HELYNÖK,

TREBINJEI VÁL. PÜSPÖK,

SZÉKESKÁPTALANI NAGYPRÉPOST,

APOSTOLI PROTONOTÁRIUS,

XIII. LEO Ő SZENTSÉGE HÁZI FŐPAPJA,

SÁROSI APÁT,

A III. OSZT. VASKORONA REND LOVAGJA,

A JERUZSÁLEMI SZENT-SIR ÉS

A „PRO ECCLESIA & PONTIFICE“ ARANYKERESZT-REND

COMMENDATORA,

STB. STB.

A MAGYAR IRODALOM LÁNGLELKŰ MŰVELŐJÉNEK

ÉS

BŐKEZŰ MAECENÁSÁNAK

HÓDOLÓ TISZTELETTEL AJÁNLJA

A SZERZŐ.

„A munka egyik legszebb rendeltetése
az embernek:“

(Deák Ferenc.)

Előszó.

A jelen kötetben közel 30 évi zajtalan irodalmi munkálkodásom termékeinek egy részét hozom a nyilvánosság elé s mutatom be a jóakaratu érdeklődő közönségnek.

Barátaim és szakismerőseim biztatása késztetett arra, hogy az egyes katolikus irányu napi lapokban („Magyar Korona“, „Magyar Állam“) és folyóiratokban („Religió“, „Havi közlöny“, „Katholikus hitoktatás“, „Népiskolai tanügy“, stb.) szórványosan megjelent egyházpolitikai, társadalmi, hitbuzgalmi és tanügyi cikkeimből főleg azokat gyűjtsem egybe e kötetben és bocsássam újból közre, melyek talán maradandóbb és gyakorlati értékkel vagy aktuális jelleggel bírnak.

S midőn most ezen merész elhatározásom ténylegesítését eszközölöm, az öröm és aggodás érzetei vegyülnek össze egész belvilágomban. Alanyiségom nem fojthatja el az évek hosszú során keresztül — nem ugyan a tökéletesség sikereivel, ám legalábbis tiszta jószándékkal s a használni akarás törekvésével — teljesített munkám gyümölcsei fölött ébredező örömet; másrészt azonban nem csekély aggodás tölti el bensőmet annak tárgyias mérlegelésénél, hogy ugyan valamennyire érdeemesnek és igazoltnak fogja-e találni olvasóim pártatlan kritikája azt a fentjelzett baráti biztatást, melynek jelen kötetem könyvpiacra jutásában jelentékeny része van. Ugy egyik, mint másik külön természetü érzésem ment-

ségeül — ismeretével annak is, hogy „a legszebb földi jutalom a jószándék öntudatában fekszik“ (Lonovics) — kegyes olvasóimnak nem elismerését várom, de szíves elnézésére számítok mostani vállalkozásommal szemben, annális inkább, mert meg-meg szakadó egymásutánban, nem egy időben s különböző organumokban világgá bocsátott közléseimen — a körülmények természetéből folyólag — úgy az eszmélődések- mint az érvelés tekintetében esetleg izléstelen ismétlődések tűnnek elé.

Egyébiránt hogy munkám minél gyakorlatibb jellegű legyen, célszerűnek véltem azt a tanítói tanácskozmányok- és papi koronagyűlések alkalmával tartott beszédeimmel is megtoldani. Tâh hasznát veheti egyik-másik ifjabb paptársam?!

Kedves kötelességemnek tartom egyuttal e helyen mély hálámat leróni **Troll Paulai Ferenc**, vál. Püspök, pécsi püspöki Helynök és Nagyprépost Úr Ő Méltósága irányában, kinek országszerte ismert nemes bőkezűsége tette lehetségessé jelen szerény munkám megjelenhetését.

Német-Márok, 1899. január 28-án.

Schultz Károly.

I.

EGYHÁZPOLITIKA.

A klerus missziója napjainkban.*)

Katholikus hitéletünk érdekeinek védője első sorban a klerus, melynek erre isteni küldetése van.

„Menjetek és tanítsatok minden nemzetet“ (Máté 28. 19.) és ismét: „Ki titeket hallgat, engem hallgat ki titeket megvet, engem vet meg.“ (Luk. 10. 16.)

E szavakban rejlik isteni küldetésének nagy hordereje és egész fensége, melynél fogva a világon létező minden más rend és állás rendeltetését messze tulszárnyalja. És ha nem is tartozik hivatásához: e világ hatalmasságain uralkodni és földi országokat kormányozni; ha hatáskörén kívül fekszik is: világi törvényeket alkotni és béke-háboru fölött határozni: mégis ezeknél sokkal titkosabb erő és hatalom rejlik az ő missziójában, mely e földi lét szűk határain túl emelkedve, egész az Égig terjed és a Krisztus által megkezdett megváltási- s üdvözítő nagy munkának a világ végeig tartó folytatásán sarkallik.

E magasztos küldetésének tudatával a klerus mindenkor tisztában volt és ettől áthatva, a Krisztus által ráruházott örökséget hiven megőrizni és fenntartani iparkodott.

Állhatatosan küzdött és harcolt ő mindenkor magasztos, ideális célokért, természetfölötti, eszményi javakért. A népet a szent béke és szeretet áldásaiban részesíteni — előtte az igaz keresztény műveltség és kultúra szellemi kincseit feltárni és neki nyújtani: képezte minden időben hivatásszerű munkálkodásának legfőbb törekvését és jelleget. És mennyit köszönhetnek egyes népek úgy, mint egész országok és államok a klerus üdvterjesztő tevékenységének!?

*) „Magy. Állam“ 1888. febr. 25.

Nem szándékom most a világtörténelem tanubizonyosságára hivatkozni és a mondottakat bővebb adatokkal illusztrálni! — hanem ehelyett röviden csak azon nehéz küzdelmekre emlékeztetek, melyeket a klerus századokon át törhetlen hűséggel és következetességgel dicsően folytatott részint a tudatlanság-, részint pedig a rosszakarat-, tévhitiek-, szakadárok- és lázadókkal szemben. Bámulandó önfeláldozással és állhatatossággal küzdött és harcolt ő mindenkor az erény- és igazságért! Hol észszel és tudománynyal, hol vérrel és pénzzel, hol pedig imádságával és könyveivel!

És amint hosszú évszázadok folyamán át kötelességének ismerte: a hit legszentebb érdekeit védeni és Krisztus egyházának elleneivel szembeszállani, épen úgy tartja manap is hivatásához tartozónak, korunk főellene: az álliberalizmus radikális tévtanai ellenében, melyek sz. vallásunkat elnyeléssel fenyegetik, szóval és tettel küzdeni és e küzdelemben állhatatosan kitartani.

A harc szüntelenül tart; csak a küzdőtér és fegyverek változtak! — amennyiben ma nemcsak egyházi téren és theologikus versenytársakkal van dolgunk, mint régi időkben, hanem főkép a társadalmi és politikai élet arenáján folytatódik a harc és pedig a furfangosság, szenvedélyesség és erőszak minden kigondolható fegyvereivel. E szerint kell tehát, hogy a klerus taktikája is változzék!

Ahol az egyház halálos ellensége operál, ott a harc-tér, melyen neki ellenállnunk kell és pedig — amennyire erkölcsileg szabad — az övéihez hasonló védő és támadó fegyverekkel. És ennél fogva a klerus kötelességszerű tevékenysége is kétfelé ágazik el, t. i. annak benső — tisztán lekipásztori és pozitív jellegű missziójához járul még külső — szociális és negatív jellegű küldetése is, mely alatt különösen a korszellemszülte ama tevékenységét értjük, melynél fogva a szociális-politikai életben is minden rendelkezésére álló tisztas eszközt fel kell használnia a nép érdekeinek megmentésére. Itt elég tág munkatér nyílik minden-, bár a leg-

szerényebb viszonyok között élő falusi lelkész számára is!

Mit is használna egyháznagyjaink heroizmusa, egyesek tiszteletreméltó ügybuzgósága, lelkesedése és legnemesebb intenciói, mikor mögöttük oly nép áll, mely a jelenkor intő szózatát, a viszonyok komoly voltát egész valójában megérteni, felfogni nem bírván és a teendők szükségessége felől tájékozatlan levén, bármínemű ellenséges manőverekre könnyen felhasználható volna!?

„Szánom a sereget — mert nincs mit enniök“ mondá Krisztus Urunk (Mark. 8. 2.) — és e szavai bizonyosan nekünk is szólanak.

Ha tehát akarjuk, — már pedig ezt akarnunk kell — hogy népünk ezer- és ezerféle csatornákon át eszközölt szellemi vesztegetése sokszorosan le ne rontsa azt, amit a klerus tevékenysége épített, úgy a népet — de különösen ennek intelligens osztályát — ez irányban fel kell világosítani, benne az öntudatos összetartás érzetét, a kath. közszellemet fejleszteni, őt az egyházpolitikai napikérdések nagy fontosságáról meggyőzni és előtte az ellenséges tendenciákat és terveket leplezetlenül feltárni. Csak úgy fogjuk aztán lassanként ama nagy organizációnak megvetni alapját, mely épen ellenségeinket oly erőssé teszi; csak úgy fogjuk ezen összetartás — és egyetértés szent kötelékében ügyünk védelmére ama hatalmas erkölcsi bástyát nyerni, melyet a gonosz szellem — minden erőlködése dacára sem — lenne képes megingatni!

Igaz, ugyan, hogy e feladat nem oly könnyű és nagy óvatosságot igényel! Sokkal könnyebben megállhatta helyét a magyar klerus akkor, midőn a katholicizmust még „religio avita, haereditaria et constitutio-nális“-nak tartották. Most hazánkban változtak a viszonyok és ami azelőtt erénynek tartatott, az most bűnné degradáltatik! Sajnosan!

Ily körülmények között nehéz ám a két szélsőség: a hiu „aura popularis“ és az „odi profanum vulgus“ között az arany középutat megtalálni; — de vajjon azért ölbe tett kezekkel nézzük-e a gonosz szellem mind-

inkább terjedő hatalmát és egykedvűleg szemléljük-e : mint iparkodnak a pogány reakció gyászos bérencei a szofisztika és a rabulisztika mindenemü mesterfogásaival az erkölcsi döghalált népünk minden rétegében terjeszteni ! ? — Nem !

A halogatás-, félelem- és tétovázásnak helye nincs akkor, midőn az időzés kényelme szörnyű veszélyt hozhat fejünkre és saját mulasztásunk folytán csakhamar bekövetkezhetnék ama méltán rettegett explózió, mely szegény hazánkat a vad barbarizmus feneketlen örvényébe fulaszthatná !

Ügyünk oly magasztos és egyetemes, hogy az a létező viszonyok tarthatlanságában, a fennálló dolgok erejében leli föl szükségszerűségét, jövőjének titkos hatályát és fényes győzelmét ! Erre bizton számíthatunk, és ennek tudata, valamint népünk jó indulata, — melynek kebléből nem halt még ki az igazság-, a jog-, és a vallás iránti érzék — ösztönözzenek bennünket folytonos serény munkára !

A magyar papság jellemét, küldetését, feladatát, multját és hazafiságát tagadná meg, ha a jelen válságos időkben más irány felé hajlanék, mint oda, mely önként és természetszerűen nyílik meg előtte, t. i. a vallásos érdekek magasztos alapját fenntartó konzervatív politika inaugurálása felé.

Csak úgy lesz a pap a föld savu, ha nem vonul vissza a társadalom és nyilvános élet teréről, hanem azon is törekszik befolyását a nép javára érvényesíteni. Ő honpolgár is egyszersmind és mint ilyen kell, hogy hazáját, polgártársait szeresse ; de ő sem farizeus, sem zelota, sem herodianus, sem cesarianus. Ő nem engedi magát az uralkodó pártszellem által eltántorítani, nem ismer emberi tekintetet, nem gyáva meghunyászkodást, sem jellemtelen tétovát ott és akkor, ahol és mikor szólania, határoznia, tennie kell. Nem szabad ugyan egyházi állását politikai eszközzé degradálni, de mivel sz. Pál szavai szerint a papnak „mindenkinek mindenévé kell lennie“ és az egyház is lényeges faktort képez a szociális életben, azért a pap is részt vehet a

politikai életben, sőt felszólalni is köteles akkor, midőn azt az egyház java, és a nép anyagi és szellemi érdeke szükségessé teszi.

Nem obskurus vagy reakcionárius törekvések ezek, hanem legszentebb jogaink és érdekeink védelmét parancsoló kötelességérzetünk tiszta felszólalása.

Nem izgatni, demonstrálni akarunk mi — hanem a szent ügy zászlója alatt az igazságért hőiesen küzdeni! (Bár minden papi képviselő követné!!)

Azért ne is féljenek ott fönn a kath. klerus mozgalmaitól!

Nem rejtegetnek ezek magukban titkos célzatokat, nem táplálnak abszolutisztikus vágyakat, hanem csak akkor indulnak meg, midőn azt Isten, haza és az emberiség magasabb érdekei szükségessé teszik.

A kormánytól pedig nagyon célt tévesztett politika volna, ha az amúgyis sok baj- és küzdelemmel járó átalakulási processzus közepette a helyett, hogy a hazafiságról és loyális érzelmeiről mindig előnyösen ismert magyar klerus nemes jogérzelmével szövetséget kötne, pillanatnyi népszerűségétől megszáditva, oly enunciaciók- és magatartásra engedné magát ragadtatni, melyekkel szemközt amannak kötelességszerűleg frontot képeznie kellene.

Teendőink az egyesületi élet és sajtó terén*)

I.

A jelenkor egyházipolitikai eseményei oly viszonyokat érleltek meg hazánkban, melyek minden hazáját és hitét egyaránt szerető magy. kath. állampolgár kebelében komoly aggodalmat keltenek a mi nemzetünk és egyházunk jövője fölött, de melyek egyuttal újabb feladatokat rónak mindazok vállára, kik az emberiség legszentebb érdekeit és javait szívéükön hordják és kik az isteni Gondviselés által a nép szellemi vezéreiül rendeltettek.

A lábaink alatt már hosszabb idő óta izzó forrongásban álló vulkán kitörésre készül és az egész világot meg-

*) „Magyar Állam“ 1891. márcz. 5. és 6.

rázkódtató exploziójával szakadatlan rettegésben tartja az emberi nemet. Csak az imént láttunk egy kis előjátékot abból szeretett hazánkban a magyar kormány közegei által oly köünymüen földézett vallási villongásban, mely ugyan minden nagyobb katasztrófa nélkül vonult el láthatárunk fölött, de azért még folyvást lázas izgatottságban tartja a kedélyeket.

És ha a jelek nem csalnak, úgy ez a kis szélcsend most nem is jelent egyebet a minden harccal járó némi f e g y v e r s z ü n e t n é l. mely újabb erőgyűjtésre alkalmas és melynek lejártával a vihar valószínűleg még nagyobb s elementáris erővel fog kitörni. És ez nem is lehet másként! Mert hisz a vulkánnak óriási katlana hosszú évek során át sok mindennemű piszkos lávával telt meg, amely előbb-utóbb ki fog törni, elhamvasztván a körülötte netán elterülő zöldelő mezőket és viruló réteket is! És beteljesednek majdan a költő szavai: „Das Alte stürzt, es ändert sich die Zeit. — und nenes Leben blüht aus den Ruinen.“

Igen! Hosszu évek mulasztásairól — sok ember bűneiről van itten szó! Már pedig ezeket egy csapással nem lehet helyrehozni, expiálni! Egy nagy erkölcsi testület ép testén támadt mérges sebet nem lehet mindig egyetlen egy késmetszéssel eltávolítani és begyógyítani! „Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira“ . . .

Van azonban elég vigasztalás is a mai szorongatásban. Nincs az a rossz a világon, melynek nem volna valami jó oldala is! Lám a szóban forgó új konfliktus (egyház és állam között) is minő gyógyító hatással volt sok szellemi marazmusban sinylődő gyenge keresztény lélekre nézve! Hány lelki-vaknak nyitotta ki szemét!? Hányat rázott fel a hitközömbösség és lanyhaság halálos szendergéséből?! És ez általános fölébredés, föleszmélés már egy jobb jövőnek derengő hajnala; mert a baj fölismerése a javulás kezdete!

De azért el ne bizzuk magunkat! Vannak még elegenden, kiket mély álom zsibbaszt, kik nyitott fülekkel sem hallanak, nyitott szemekkel sem látnak! Vannak elegenden, kik a katholicizmus magasztos érdekei és életkérdései iránt érzéketlenek, indifferensek, sem hidegek, sem melegek.

Mások ismét tudatlanok vagy önzők ; sőt tallálkoznak az egykái férfiak srában is olyanok, kik az álliberálizmus lidércnyomása alatt állván, kétfelé sántikálnak, Krisztusnak és Belialnak is akarnak szolgálni és gyomrukkal annyira a földhöz vannak tapadva, hogy föl sem tudnak emelkedni a magyar klérus korszerű küldetésének magaslatára. Ezeket aposztrofálja az ó-szövetségi próféta, midőn moneja : „*Speculatores ejus coeci omnes, nescierunt universi: canes muti, non valentes latrare, videntes vana, dormientes et amantes somnia*“ azaz magyarul : „Az ő örállói mind vakok, mindnyájan tudatlanok, ugatni nem bíró néma ebek, hiuságok álmodozói, aluszékonyak és álmok szeretői.“ (Izaj. 56. 10. Mit szólnak még a régi jozefinizmus és bizantinizmus korhadt és törpe maradványairól, kik az állami omnipotencia szekerét öntudatosan tolják — vagy az átkos „*dolce far niente*“ nem épen csekély számú hiveiről, kik mindennap ugyanazon nótát fujják : „*sedere post fornacem et habere bonam pacem ! ? !*“

A legvitálisabb napi teendők szerény tapasztalatom szerint tehát az : „*ut nos ipsi renovemur spiritu mentis nostrae et simus cor unum et anima una*“ azaz : hogy ujuljunk meg mi magunk léleekben és elménkben és legyünk mindnyájan „egy szív és egy lélek!“ Gondoljuk meg mindenkor, hogy egy magasztos cél szolgálatában állunk valamennyien ; egy a mi hivatásunk, egy a mi méltóságunk ! Krisztus választottjai, harcosai vagyunk, kik Isten dicsőségeért harcolunk „*vocati ad proelianda proelia Domini*„ „*Ego elegi vos et posui vos, ut eati et fructum afferatis et fructus vester maneat*„ azaz : „Én választottalak titeket és rendelvelek, hogy elmenvén, gyümölcsöt teremjete és gyümölcsötök megmaradjon“ (Ján. 15. 16.) Egyetértés, egyöntetű eljárás, testvéries szellem nélkül „*scopae dissolutae*“ vagyunk és működésünkön nem lehet az Isten áldása ; míg ellenben a szeretet-füzte szolidaritás, az együttes működés nemesíti a szándékol, fokozza a buzgalmat, biztogítja a sikert és egy rettentetlen fálánkszsza tesz bennünket az ellenséggel szemközt.

Nagy, roppant nagy erő és hatalom rejlenék az ekként fegyvelmezett magyar klerus hivatásszerű munkálkodásában. Az elvek tisztasága és a tanok fensége, melyeket ő képvisel, a bátor elszántság és függetlenség, melyekkel e tanokat föl- és lefelé hirdeti, józan és jámbor életmódja, melyet állása kíván tőle, — mindezek lehetetlen, hogy a népre nemesítő hatást ne gyakoroljanak és a papság részére a társadalmi- és politikai életben is bizonyos kiváltságot tiszteletet ne biztosítsanak, a melytől amazt Febronius és érdektársai oly szívesen — egy tollvonással — megfosztanak. Legyünk azért résen és tegyünk róla, nehogy a mi „dühös“ elleneink e korai kárörömben részesüljenek!

A tétovázásnak széthúzásnak és gyávaságnak nincsen helye akkor, midőn mindezek szörnyű veszélyt hozhatnak fejünkre.

A magyar papság jellemét, hazafiságát, multját és magasabb misszióját tagadná meg, ha a mai válságos időkben más irány felé hajlanék, mint oda, mely önkényt és természetszerűen nyílik meg előtte, t. i. a vallásos érdekek magasztos alapját fentartó keresztény konzervatív politika inaugurálása felé.

Ezért kell nekünk kath. párt!

Csakhogy mindaddig, míg a klérus önmagában pártokra oszlott és meghasonlott, és ki erre, ki arra huzolmi hiú és önző melléktekintetekből, nehéz lesz a kath. pártot megalakítani.

Régen megírta Sallustius: „Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.“ Ez az első fő akadály és nehézsége e célbavett kath. centrupárt megalakulásának; a másik népünk vallásbeli tudatlansága erről alább!

II.

Egy híres bölcshő mondá, hogy szörnyetegnek tartja az olyan embert, ki szándékosan nem akar tudni azon dolgokról, melyek önmagát, életét, örök sorsát illetik. Hány ilyen szörnyeteget találunk manapság a mi tábo-

runkban; és pedig nemcsak a kath. köznép, hanem az u. n. „művelt“ osztályok körében is, kik tudva és akarva kiszakítják magukat a tanító egyház kötelékéből és kiket szomoru műveltségök oda vitt, hogy vallástalanságukat még fitogtatják is, bizonyos társadalmi és műveltségi bon-tonnak tartva azt, ha az anyaszentegyház tanait, intézményeit és szokásait szabadon becsmérelhetik, gúny és nevetség tárgyává tehetik és mint egy rég letűnt kor hagyományait halomra dönthetik. S a hithű katolikus ezek láttára fájdalommal kényszerül felsóhajtani; „Nem az ellenség, önfia vágta sebet.“

Vajjon hol rejlik e szomoru jelenségnek gyökere? Rég megmondta már Tertullian, hogy: a kath. egyházat csak a tudatlanok gyűlölik. És talán nem volt igaza? Miért gyűlölték a régi pogányok? Azért, mert nem ismerték. És miért viseltetnek iránta ellenszenvvel az ujabbkori, modern pogányok? Azért, mert nem akarják ismerni! Szándékosan szunnyadnak a tudatlanság és érzékiség vánkosain; szemeiket behunyják a világosság előtt, hogy annál háborítatlanabbul üzhessék alva is, ébren is a sötétség cselekedeteit.

Itt tennünk kell! Szembe kell szállnunk ügyünk legnagyobb ellenségével: népünk elfogultságával és tudatlanságával. A népet — de különösen ennek intelligens osztályát — fel kell ráznunk szellemi aléltságából, egyes elterjedtebb társadalmi előítéleteket és tévfogalmakat el kell oszlatni, sz. vallásunk magasztos kötelmeiről fel kell őt világosítani, benne az öntudatos összetartás érzetét, a kath. közszellemet fejleszteni, őt az egyházpoltikai napikérdések nagyfontosságáról meggyőzni és előtte az ellenséges tendenciákat és terveket leplezetlenül feltárni.

Szól a lecke különösen nekünk, magyar kath. papoknak, kik a nép szellemi vezérei, kalauzai vagyunk, és kiknek vállaira az ujabb idők viszonyai ujabb feladatokat is róttak. Rendkívüli idők rendkívüli pásztorációt követelnek! És ha valamikor, úgy napjainkban hiven kell követnünk sz. Pál apostolnak Timotheushoz intézett intelmét: „Labora sicut bonus miles Christi Jesu,“ azaz: „Munkálkodjál mint Jézus Krisztus jó harcosa.“ II. (Tim 2. 3.)

Nekünk a népre van szükségünk! Ezt kell kioktatnunk; ezt kell a modern kulturharc taktikájára begyakorolnunk. Mit is használna a harcban a vezérek hősieks elszántsága, midőn mögöttük tudatlan és gyakorlatlan hadsereg áll?!

Nemrég mondá Manning hibornok: hogy „a jövő század nem az arisztokraciáé, nem is a bourgeoisie-é, hanem a népé lesz! Ha az egyház nem fogja birni a tömeg bizalmát és szeretetét, a nép mindent el fog söpörni a föld hátáról.” Jegyezzük meg jól magunknak a tudós ösz biboros jóslatszerű szavait és iparkodjunk vállvetett buzgalommal a népet vallási tudatlansága és elfogultsága hinarából kiemelni, benne a kath. hitérzület és testületi szellem öntudatát fejleszteni és azt magunknak és szent ügyünknek megnyerni. — Az egyház szellemi hatalom! — ö emberi sziveket, — minél több szívet — óhajt meghódítani.

E cél elérésére manapság már nem elég a szószék és az iskola; hanem szükséges, hogy lekipásztori tevékenységünket a szociális-politikai élet nagy küzdterére is kiterjesszük, itt is minden rendelkezésünkre álló tiszteességes eszközt felhasználjunk, hogy népünket a keresztény vallás és kultúra áldásaiban részesítsük és ö szellemi nagykoruságra neveljük. Ilyen eszközök főleg az egyesületi élet szorgos felkarolása, a kath. sajtó terjesztése és a képviselőválasztási mozgalmakban való lelkiismeretes részvétel.

Aki az utóbbi évtizedek világeseeményeit figyelemmel kísérte, annak el kell ismernie, hogy az egyházpolitika terén más nemzetek is főleg az előbb felsorolt eszközök segítségével vivhattak ki maguknak praktikus eredményeket, — lévén azok az egyedüli törvényes és rendelkezésre álló védőszerek az állami abszolutizmus polipkarjai ellenében.

Ha tehát mi is szent vallásunk és egyházunk régi jogait és érdekeit meg akarjuk óvni az állami tulkapások ellenében; — ha népünket az ezerféle csatornákon át eszközölt szellemi megvesztegetés mániájától meg akarjuk menteni és ma-holnap akcióképes fálánkszsza tömöríteni: úgy ragadjuk meg mi is a célhozjutás ezen egyedüli

eszközeit. alapítsunk egyleteket, olvasó-köröket és kath. kaszinókat, tartsunk felolvasásokat, pártoljuk a kath. sajtót és egyengessük már mostanában lassanként a talajt, melyen ma-holnap a jobb jövővel kecsegtető kath. párt létesüljön.

Igen sok még e téren a teendők! Az egyleti élet — mint tapasztaljuk — szomoru pangásnak indult. Van Magyarországon akárhány kath. város vagy nagyobb mezőváros, melyben egyetlen egy kath. legényegylet vagy olvasókör sem áll fenn; sőt találkozni még az egyházi férfiak sorában is oly rövidlátó egyének, kik az egyleteket mint az ujkor veszedelmes találmányait elítélik. Minő fogalmuk lehet ezeknek egyáltalában az egyleti életről!? — Szeretném őket oly községbe vezetni, hol egy ügybuzgó és önfeláldozó lelkész vezetése mellett az egyleti élet örömdetes virágzásnak indult, bizonyosan bámulva szemlélnék az egyleti tevékenység áldásos eredményét és elfogultságukból csakhamar kijózanodnának. — Ott van a s a j t ó n a k istentelen garázdálkodása. Ki ne ismerné annak hatalmát és sokoldalú féktelen rombolását? E téren is még édes keveset tettünk a mi részünkről és míg Belzebub élelmes fiai fáradhatlanok a nyomtatott méreg terjesztésében: mi ölbe rakott kézzel, bűnös tétlenséggel nézzük ama borzasztó pusztítást, melyet azok a társadalom minden rétegében elkövetnek. — Vannak egész vidékek, sőt megyék hazánkban, melyekben egyetlenegy kath. szellemű hirlap sem jelenik meg. A nép szeretne olvasni, de mivel neki való ujság nincs, a destruktív sajtó élvezhetetlen termékeivel kénytelen szellemi éhségét kielégíteni. Kath. publicisták kiképeztetésére, azok existenciájának biztosítására nálunk nem is gondol senki! — És minő tengéltre kárhoztatvák a mi kath. időszaki sajtónk, folyóirataink és füzetes vállalatunk, arról legtöbbet beszélhetnek ezeknek szerkesztő-kiadói. — Mizerábilis állapotok ezek, méltók arra, hogy a közel jövőben tartandó kath. nagygyűlés egyik fontos tárgyalási tárgyát képezzék.

A képviselő-választásokra vonatkozólag pedig legyen elég a linci püspöknek megyei papságához intézett leg-

ujabb körleveléből e következőket idéznem: „Döre előítélet — mondja a püspök — hogy a vallásnak nincs köze a politikához és hogy a szószerket nem szabad választási célokra használni. Ezt az előítéletet minden áron le kell rontani és mindent el kell követni a végből, hogy minden választó megjelenjék a választási urnánál és kath.-konzervatív jelöltekre adja szavazatát.“ (L. Magyar Állam“ 1891. évi febr. 14. k. 36. szám.)

Be kell vonulnunk a társadalomba és az ellenfelet a maga csapásain üldözőbe kell vennünk. Ez legyen a jelszó napjainkban! Természetes, hogy ez régi időben, midőn az állam még keresztény vala és az egyház a nyilvános élet központját képezte, nem volt szükséges; — napjainkban azonban, midőn a modern állam az évszázadok óta romboló természetűeknek ismert álliberális eszméket magáévá téve, felekezetenküliségét kimondotta; napjainkban, midőn a hitetlen korszellem a kinyilatkoztatás örök tanai helyébe saját hiú doktrínáit állította fel, az Istenség ellenében az állami onnipotenciát proklamálta és az örök, isteni jogokat az ököljoggal, a bevégzett tények szerencsétlen elméletével cserélte fel; — napjainkban korparancsolta szükségletté vált, hogy lelkipásztori hivatásunkat a szociális életben is érvényre juttassuk és népünket e téren is — különösen a kath. egyetek és sajtó útján — felvilágosítsuk ama nagyerejű korkérdések felől, melyek a mai világot mozgásban tartják s kath. hitünket veszélylyel fenyegetik.

A klérus és a politika.*)

Nem oly rémséges téma, minőnek tán első tekintetre látszik; napjainkban mégis, midőn az egész világ politizál és theologizál és midőn bizonyos vészes orvadarak minduntalan azt kárognák, hogy „a pap maradjon az oltárnál és ne avatkozzék politikába!“, annál szorgosabb ventillációra érdemes, minél hangosabbá kezd válni ezen abszurd, jogtalan és a liberálizmus szempontjából is következetlen követelés!

*) „Magyar Állam“ 1889. ápril 6. és 9.

Tagadhatlan az, hogy a klerus missziója nem „politika-üzésben“ áll; — de mióta a modern konstitucionalizmus az államokat uralja és ezek vezetőit egyházellenes irányba szorította, azóta a klerusnak is újabb feladatai támadtak, melyek küldetésének és hivatásának keretén kívül rejltek mindaddig, míg az állam legalább elvében keresztény vala és keresztény lenni akart. Az egyház és állam közötti, isteni jogon alapuló, békés viszony az idők folyamában gyakran megzavartatott ugyan és a két világhatalom között nem egyszer nagymérvű surlódások és egyenetlenségek támadtak azok jog- és hatáskörének határvonalai miatt; de a felmerülő differenciák kiegyenlítésének feladata mindenkor a két rendbeli kormányzati tekintélynek maradt fenn, anélkül, hogy az alárendelt állami vagy egyházi közegek működési körét még csak távolról is érintette volna. És miért? Mert az egyház és állam közötti kötelék elvileg sértetlenül fennállott; ama surlódások és szakadások csakis e f e m e r j e l e n t ő s é g ű e k voltak.

Példá rá a gallikánizmus, febroniánizmus és jozefinizmus gyászos kozszaka, midőn az állam bizonyos bürokratikus, abszolutisztikus vágyainak szaturálási viszketegéből az egyházi hatalmat sokféleképen megszorította és megcsonkította. E viszálykodás egyház és állam között évek során át folytatott ugyan, anélkül azonban, hogy a hit szellemét még csak távolról is veszélyeztette volna. A nyilvános élet ezen erőszakos tendenciák alatt is keresztény maradt, mivel maga az állam kormányzata is az volt. A papság hivatásténykedését a lelkek igazgatása- és az erkölcsi fegyelem fentartására vonatkozólag zavartalanul folytathatta és teljesen megfelelt magasztos missziójának akkor, midőn tevékenységét, a nyilvános élet üzelmeitől távol, kizárólag egyházi téren kifejtette, a koronkint támadt elvharcok elintézését az egyházkormányzati hatóságokra bízva.

Mennyire megváltozott azonban ezen állapot napjainkban, midőn a modern állam az évszázadok óta rombolóknak ismert álliberális eszméket magáévá tette és ezen eszméktől — melyek közelebről megvilágítva,

minden természetfölöttinek vakmerő tagadásában és szándékos mellőzésében állanak — áthatva és vezéreltetve: felekezetenküliségét és ezzel együtt az egyház és állam között eddig fennálló barátságos kötelék beszűntetését tényleg kimondotta; midőn a mai korszellem a kinyilatkoztatás tanai helyébe saját doktrínáit állította fel, az Istenség ellenében az „államomnipotenciát“ proklamálta, és az örök, isteni jogokat az ököljoggal, a „bevégzett tények“ szomorú elméletével felcserélte; midőn a társadalomban minden ellen, ami szent, jó és igazságos, formális élet-halál-harc küzdelmét látjuk szakadatlanul lefolyni!!

Valóban soha, tizenkilenc század óta nem rendelkezett a mi szent ügyünk ős ellensége, az álliberálizmus annyi és oly változatos, anyagi és szellemi támadó fegyvererővel, mint épen napjainkban! Ehhez járul még: hogy a páholyokban és egyéb titkos társulatokban lapangó és szisztematice szervezett világuraló álliberálizmus okulva a mult történelméből merített százados tapasztalatokon, napjainkban sokkal praktikusabb harctaktikát sajátított el magának, mint régente; amennyiben a vallás és morál kiirtását nem egyenesen. — hitcikkelyeinek és erkölcsstanának nyílt megtámadása és erőszakos üldöztetése által — foganatosíttatja, hanem a társadalmi és politikai élet nagy színterén felmerülő keresztény eszmék és elvek alattomos, de következetes ostromlása által véli elérhetőnek. — Csak az ismételten fölszínre vetett polgári házasság- vagy iskola-kérdésre emlékeztetek és hiszem, állításom igazolva van. Mélyen van ezen üldöző- és irtórendszer átgondolva és nagyszerűen szervezve! Szolgálatában állnak manap a politikai világ csaknem összes faktorai! Felülről az állam minden hatalomeszköze arra fordíttatik, hogy az új tanoknak szabad bejárás biztosíttassék minden hová és a vallás és egyház illetékes jogteréről leszoríttassék; alulról pedig a nép zöme a helyes iránytól eltántoríttatik és minden elköveztetik, hogy a hivek vallás erkölcsi érzéke eltompíttassék vagy legalábbis megintgáttassék.

E politikai sport könnyebb elérésére a hamis tanok és elvek egész légioja terjesztetik az alsóbb körökben és a felületesen gondolkozók agyában holmi csattanós, de semmitmondó frázisok és jól kiszámított gyanúsítások által a legnagyobb fogalomzavar idéztetik elő; a vallás és tanai állam- és kultúrellenéseknek tüntetnek fel és — amenynyire lehet, — gyűlöletesekké tétetnek, hogy így ezáltal a kath. egyház és szolgálai a közvélemény előtt mintegy veszelvényesek- vagy legalábbis hitelvesztetteknek tűnjenek fel. Jól tudván pedig a gonosz szellem, hogy mi sem képes az emberi szivre oly gyújtólag hatni, mint az ügyesen forgatott írói toll: pénzzel, hivatalokkal, kitüntetésekkel hízalja a szabad sajtót; ennek szolgálatába édesgeti a páholyok főmestereit, mindenféle elcsapott professzorokat és elzüllött talentumokat, kik azután egész khórusban hirdetik a renánizmus, darwinizmus, szocializmus és nihilizmus mérges tanait és vállvetett buzgalommal „csengő ércért“ dolgoznak az emberi társadalom elkereszténytelenítésén.

Ilyen állapotok mellett csak a vak nem látja be, hogy itt a nép legfőbb java és az Isten legeszményibb adománya: a vallás van leginkább kockáztatva.

A harc már nem csak egyházi téren és theologiai fegyverekkel vivatik, hanem az emberi társadalom minden szférájában, a politikai álnokság, képmutatás, erőszak és ssenvedély minden kigondolható fegyvereivel folytattatik.

Kell tehát, hogy mi is e térre kövessük az ellenséget és támadásait — amennyire lehetséges — ugyanazon fegyverekkel toroljuk vissza; mert oly nép, mely élete legdrágább kincseért: vallásáért, nem tud lelkesülni és tenni, nem érdemli meg, hogy e földön existáljon! — A kath. nép lelke, kalauza pedig a klerus. Ő reá van annak szellemi vezérlete bízva; az ő kötelessége: a népet hiterkölsileg nevelni és mindent elkövetni, hogy annak legdrágább kincse: vallása lényegében és eredeti épségében fentartassék; ha pedig rosszakaratulag megtámadtatnék, ellenségei fölött diadalnaskodjék.

E harctól ezen ellenállástól nem szabad félnie: Itt nem szabad ingadoznunk és elveinkkel

csereberélgetnünk, hanem bátrán kell kilépünk a sikkra és „fortiter in fide“ szóval és tettel, szívvél és észszel, titkon és nyíltan védelmére kelni fenséges ügyünknek. Egy sz. János lelkével szembe kell szállnunk magával a sötétség fejedelmével is és a „Non licet tibi“-t bátran kinondanunk; mert hisz ránk vonatkoznak első sorban a szentírás ama nagyfontosságú szavai: „Inkább Istennek kell engedelmeskedni, mint az embereknek.“ (Ap. Cs. V. 29.)

Ezen általános tájékozó után feleljünk immár ama kérdésre: „Szabad-e a klérusnak politikával foglalkoznia?“ — Ha a politika most is az volna, mi régen volt, akkor határozottan azt válaszolnók: „Nem!“ — de mióta a politika mindent áthat és betölt, mint a levegő, melyet beszívunk; mióta minden politika csaknem a religio körül forog és az emberek lelkiismeretét, vallásos meggyőződését érinti, már senki sem vonhatja ki magát a „politika-üzés“ alól, legkevésbé pedig a klérus nem, melynek kötelessége: egyik kézzel Isten országát terjeszteni, másikkal pedig az ő ellenségeit szellemi fegyvererővel hátrálásra kényszeríteni. Az ellenséget csak ott lehet megtámadni és visszaszorítani, hol operál, hol veszélyes aknáit fölszereli és mérges magvait elhinti; ezt pedig manap mindenütt teszi a szociális-politikai életben. Ez a nagy küzdőter, melyen „viribus unitis“ harcol a lelkek megvesztegetéseért! E téren tehát a klérusnak sem szabad tétlennek lennie és hátrálnia! sőt ellenkezőleg arra kell törekednie, hogy az ellenség elől minél több tért elfoglaljon és a harcot — amennyire erkölcsileg szabad — az övéihez hasonló védő és támadó fegyverekkel folytassa. És e korszak szellemi hadviselésben rejlik napjainkban egyik főfeladata a klérusnak! — Hiába kiáltozzák tehát: „hogy a pap maradjon az oltárnál és ne keveredjék politikába!“ Ez époly nevetséges és oktondi beszéd, mintha egy szemtelen csempész a tilos árucikkokkal megtelt zsákjait motozó lelkismeretes vámőrnek azt mondaná: „Mi köze magának az én áruimhoz — maradjon a maga őrházában és tegye meg ott kötelességeit, az én ügyembe ne avatkozzék!“

— mert hát bizonyos értelemben a pap is ör. felállítva az egyháztól az emberek szellemi láthatárán, hogy azt szorgosan inspiciálja; az egyház az ő örháza, honnan megfigyelnie kell, hogy honnan fenyeget a veszély? ki az ellenség? stb. A pap az egyház szolgálatában álló ember, de nem oly értelemben ám, hogy csak mint tanító a templom falai közt működjék, vagy mint őrök az államnak ingyen-szolgálatokat tegyen, hanem, hogy mint a rábizott hívek lelki pásztora, szellemi vezére, azok földi és örök jólétét tehetségéhez képest előmozdítsa, a rábizott nyáj fölött őrködjék, az eltévelygett juhok fölkeresse és az akolba visszavezesse.

„Politikát üzni,“ minő ruganyos kifejezés ez! Minő sokféle üzelmeket lehet e kitétel alá vonni! — Hogy félre ne magyaráztassam, pár szóval főlemlitem még, hogy az eddigiek után mit értek én tulajdonkép az egyháziak politikája alatt?

Sokkal magasztosabbak fogalmaim az egyházi rend hivatásáról, semhogy a „papi politika“ fogalma alatt tán azt érteném, hogy a pap szorosabb értelemben vett lelkipásztori kötelmeit és szükséges önképzését elhanyagolva, minden idejét és erejét politikai tanulmányokra vagy eszmecserékre fordítsa, arra használja föl a szószéket, a népnél való befolyását, stb. Nem! távol e tévnézettől, inkább az ellenkező az én meggyőződése, hogy t. i. nagyon is háládatlan a politika mezeje és kár azon időért, melyet arra szentelünk. Politika-üzésből senki meg nem élhet és nem okulhat — mert az változó, mint az időjárás! — De megfontolva azon fontos igazságot, hogy a pap tevékenységének a keresztény ember kötelmei egész körére kell irányozva lennie: a honpolgárra ép úgy, mint a személyire vagy familiárisra (amennyiben a keresztény kötelelességei az emberi társadalom és haza iránt nem kevésbbé fontosak és szentek, mint a saját lelke és családja iránt tartozó kötelmei); ebből azt következtetem, hogy a lelkipásztor alárendeltjeinek világi sorsa és honpolgári érdekei iránt sem lehet egész közönyös, sőt ezeket tehetsége szerint előmozdítani és minden kárhozatos befolyástól meg-

védni tartozik. Különösen előtérbe nyomul ebbeli kötelessége akkor, ha népének világi érdeke a szellemivel, örök rendeltetése céljával, — melynek eszköze és közvetítője a földön a vallás — ellenkezésbe jönne. Ilyenkor kell, hogy szavát fölemelje, „politikába“ avatkozzék és népét felvilágosítsa; kell, hogy minden erőmegfeszítéssel oda hasson, miszerint az igazság lelke mindenütt elismertessék, a nyilvános életet teljesen áthassa és uralja. És e tevékenységét a klérusnak, melynél fogva ő mindenkor az igazság-erényért harcol a közéletben is, a hamisságot és gonosz-
ságot leleplezni és népét a szédelgők merényletei ellen megóvni iparkodik, — e tevékenységét a papnak, melynél fogva a keresztény morál érvényét s diadalát a politikai életben is elősegíteni törekszik és azért mindenkor kész sikra szállani, — e tevékenységét a papnak, melyet kifejtteni mint honpolgárnak joga, mint a nép lelki vezérének pedig kötelessége, — ezt nevezem én papi politikának. Ilyen politikát kell a klérusnak üzni napjainkban is, midőn a liberálizmus és szociálizmus a politikát annyira összekeverte a vallással, hogy ezeket már alig lehet egymástól megkülönböztetni; — midőn az államférfiak majdnem kizárólag egyházpolitikát üznek, jogászok theologizálnak és parlamenti nagyságok majd minden alkalommal a vallást hurcolják a politika sikamlós arénájára. És gyűlöljön bár ezért a világ bennünket és gúnyoljon a sötétségfiainak, mi ezen gyűlölettel és gúnynyal mitsem törődünk! Nekünk fényes elégtételül és ösztönül szolgál annak boldogító tudata, hogy Krisztus levitái vagyunk, és az Ő szent ügyéért harcolunk, ki mondá: „Bizzatok bennem, én meggyőztem a világot.“ (Ján. XVI. 33.)

„Post nubila Phoebus *)“

A magyar katolikus egyház legujabbkori történelmében két epochalis lap vonja magára figyelmünket. Mindegyikén egy allegorikus kép látható, ábrázolván a

*) „Magyar Állam“ 1890. júl. 25.

világtenger bösz hullámaiból fárosz gyanánt kimagasló Péter-szikla ormán a magyar Sion ősi várát hivatott őrségének környezetében.

Mig azonban az egyik kép sötét színekben van festve és a magyar Sion a titokzatos éj félhomályába mintegy szomorkodva tekint le a körülé mély álomba merült öleire: addig a másik képen az épen felkelő nap aransugarainak pompájában fénylik az ősi vár és az elégteltség gyönyörével szemléli lábainál a mély álomból egyszerre mintegy csodálatos varázsütésre föléledő öntudatos őrsereget.

„Quae sunt per allegoriam dicta.“ A sötét kép jelképezi a kath. egyház elnyomatásának modern időszakát, midőn a katholicizmus évtizedeken át büntetlenül és rendszeresen üldöztetett, az egyház ezredéves, Istenadta jogaiból igazságtalan módon kiszorított, régi tekintélyéből és hatalmas befolyásából mindenütt sokat veszített; a klérus pedig — mint a magyar Sion hivatott őrsége — bűnös lelki álomba mélyedt és megfélemedkezve a nagy apostol intelméről: „Labora, sicut bonus miles Christi Jesu“ — „Munkálkodjál mint Krisztus Jézus jó harcosa“ (II Tim 2. 3) határtalan könnyelműséggel tétlenül nézte a pusztulás utálatosságát és Krisztus „varratlan köntössének“ szétszaggatását.

És beteljesedének az Írás szavai; „Mikor az emberek aludtak vala, eljött az ellenség és konkolyt hintett a buza közé.“ (Máté, 13 25.)

A többnyire ellenséges elemekből álló magyar kormány ellenállhatlanul folytatta a dekatholizálás és elke-reszténytelenítés konkolyhintését a magyar kath. egyház tiszta buzaöldjein, és „felnöven a vetés, csakhamar föltetszék a konkoly is.“

Szomorú idők valának ezek! A magyar kath. papság részéről annyi hiba és oly sok mulasztás követtetett el, hogy csak a jó Isten különös kegyelmének köszönhető, hogy hazánkban a katholicizmus sírját eddig még meg nem ásták.

Közbejött a politikai kiegyezés fordulata király és nemzet között (1868.), mely új életet, új szellemet lehelt

mindenüvé e sokat szenvedett hon beteges organizmusába — csak egyházpolitikai téren maradt minden a régi! Sőt itt napról-napra mindjobban megerősödött a papi szolgálatkészség, szervilizmus és bizantinizmus mérges gyökere, mely azután oly fanyar gyümölcsöt termett az egyház- és a jelenkornak az egyházhoz hű papjai számára

És a magyar klérusnak e gyarló egyházpolitikai magatartása és túllengedékenysége az állami hatalom illetékelen terjeszkedésével szemben — képezi ama fekete lapot a magyar kath. egyháztörténelem évkönyveiben, melyet azokból sem idő, sem hatalom nem képesek többé kiszakítani.

Végre betelt a megaláztatás mértéke!

A magyar klérus ébredezni kezdett az évtizedek óta ónsuly gyanánt ránehezedett lelki aléltság bűnös mámorából és dicsőséggel teljes múltjának elévülhetlen hagyományaihoz hiven kilépett az egyházpolitika küzdő homokjára, hogy az állami túlkapások telhetetlen molochja ellenében megvédje az egyház szabadságát és saját függetlenségét és véget vessen az égbekiáltó jogfosztások és jogbitorlások gonosz üzelmeinek.

Mint tikkasztó nyári napon a hirtelenül keletkező zivatar a fúladt légkört, épen úgy oszlatta szét a febr. 26-i miniszteri rendelet az elfogultság és gyávaság ködfátyolát egyházi körökben is. „Idáig és ne tovább!“ hangzott fel az öntudatos magyar klérusnak tiltakozó szava az egész harcvonalon! És hangja villámgyorsasággal hatott el a Kárpátoktól Adriáig, a Lajthától egész Erdélyország magas bércfaláig.

Kilenc millió lelkes katolikus hazafi megértette Sión öreinek hangját és fegyverkészzen áll a legszentebb emberi jogok és érdekek revindikációjának harcára.

„Et conversa est tristitia nostra in laetitiam!“ — Árnyék után fény, borúra derű következett.

Akarjuk hinni, hogy a katolikus tábor megmozdulása nem a pillanatnyi lelkesedés kifolyása, hanem a hivatás parancsolta kötelességteljesítés öntudatra való ébredésének várva várt új korszaka, egyházi tekintetben egy szebb és boldogabb jövőnek derengő hajnala, mely

romba dönti a rideg számítás és emberi önzés lesipuskásainak légvárait és nyomtalanul elsepri a szerencsétlen jozefinizmus és bizantinizmus törpe maradékait, fényesen igazolván a kath. magyar papság ősrégi szellemét, mely nem a gyáva félenkség és szolgaság szelleme, hanem inkább a vidám és bátor elszántságnak, az élő szeretetnek, a józan és szigorun erkölcsi életnek a szelleme.

Ily értelemben véve, nagy lelki örömmel merengenek szemeink a második képen, mely az ősi magyar Siont a hasadó hajnal sugárfényében állítja elénk, szimbolizálván ezáltal a kath. hit életébredését, megismosodását és, — adja Isten, — a közel jövőben való dicsőséges győzelmét is.

„Post nubila Phoebus!“

Országos zsinat.

(Egy kis rekapituláció.)*

Körülbelül három hónapja, mióta e lapok hasábjain egy országos zsinat megtartásának eszméje fölvetetett. Ha jól emlékszem, a mi kedves „Gedeonunk“ volt az első, ki ezen eszmét mostanában a „Magyar Állam“-ban megpendítette. Augusztus 15-éről kelt aktualis erejű cikkében ritka szakavatottsággal elősorolta mindazon okokat, melyeknél fogva a szóban forgó országos zsinat mielőbbi egybehívását szükségesnek tartja, ügyes orvosként rámutatván azon tátongó sebekre, melyektől az egyház szeplőtelen teste a jelenben vérzik. Ismételten felszólalt ez ügyben szept. 10-én, ismertetvén azon módozatokat is, melyek útján az országos zsinat megtartásának eszméjét egyházi és világi körökben egyaránt propagálnunk kell. Egy harmadik cikkben — október 24-én — pedig egyenesen felszólította a püspöki kart aziránt, hogy a kath. közvélemény szavát megszívlevé, az országos zsinat egybehívásának eszméjét magáévá tenni és megvalósítása érdekében minden lehetőt elkövetni méltóztassék.

Nem tudom, hogy ki legyen az a báto és szóki-mondó „Gedeon“? de annyit mondhatok, hogy hivatott

*) „Magyar Állam“ 1895. nov. 17.

cikkeinek minden szavát aláírom és hiszem, hogy lelkes felszólalása élénk viszhangra talált az egész alpapság táborában — természetesen egy-két Judás-lelkű stréber-pap kivételével, kik azonban most nem jöhetnek számításba!

Felszólaltak csakhamar mások is ugyanezen tárgyban. Így pl. aug. 23-án Rakovszky István, aug. 29 R—sz és október 26-án P—I, minden oldalról meghányi iparkodván az országos zsinat megtartása- illetve szükségességének napi kérdését.

Hozzászólt a szőnyegen levő kérdéshez november 6-án „Levita“ is, ezen cím alatt: „Kell-e országos zsinat?“ Érveléseivel azonban nem érthetünk mindenben egyet. Így pl. nem fogadhatjuk el azt, amit ő a világi és szerzetes papság állítólagos fegyelemhiányáról egyáltalában fölhoz; mert, ha egyrésről meg is engedjük, hogy diszciplína tekintetében elkelne egy kis reform, de azért másrésről elvitázhatlan tény az, hogy az e téren észlelt rendellenességek és hibák nem oly természetűek, miszerint csak országos zsinattal orvosolhatók, hanem többnyire egyes sporadikus és kivételes esetek, melyekből nem szabad az egész papság vagy szerzetesrend fegyelmezetlenségére következtetni. „A particulari ad universale non valet conclusio!“ — Kivételek pedig mindig lesznek, épen úgy, mint stréberek és konclesők is mindig voltak, vannak és lesznek! — bármennyire megszoríttatnának is az egyház rendszabályai és fegyelmi intézkedései.

Azt meg pláne, hogy oly papok is létezzenek, kik sem nem prédikálnak, sem betegeket nem látogatnak, sem hiveiket nem oktatják, hanem beérik azzal, hogy az irodai munkát elvégzik, amely téren sokszor 1000 hivatalos számot is kimutatnak évenként — alig vagyunk képesek elhinni! Ez ismét csak kivételes eset lehet az ország ama „félreeső helyén“ ahol „Levita“ uram működik. Nálunk bizony ilyen szokatlan állapotok nem léteznek!

Mi dolgozunk, prédikálunk, gyóntatunk és katekizálunk! közben-közben — az igaz — irunk is, csináljuk

a sok ingyen kimutatást a mi „jóakaró“ állami kormányunk részére, de hát ezen készségünk- és fáradságunkért busásan honoráltatunk is a „kegyelmes urak“ részéről holmiféle civil házasságok, civil matrikulákkal, stb. — Ergo „qui nimium probat, nihil probat!“

Azt sem irom alá, amit „Levita“ uram az ifjabb papok kellő neveléshiányáról vádképen elmond. Én úgy tudom, hogy erre mi felénk nincsen panasz az ifjabb generáció ellen, sőt mindenki meg van elégedve a fiatalabb testvérek egyházi szellemével és kiképeztetésével, szeretik az egyházat, a kátét és a breviariumot és nem kacérkodnak annyira a hamis liberalizmus elveivel, mint sokan az „idősbek“ közül, kik egy kegyes miniszteri mosoly vagy kézszorítás fejében, készek legszentebb elveiket is áruba bocsátani és Krisztust a keresztről letagadni . . . Hanem, hát persze kivételek mindenütt vannak, de ezekért kár volna országos zsinatot tartani. Meg lehet azokat „m á s k é n t“ is kissé regulázni és kijózanítani! Csak lassan a testtel! . . .

Vannak egészen más országos jellegű bajok és sebek, melyek sürgetős orvoslása miatt szükséges az országos zsinat. Ott van a szerencsétlen egyházpolitikai törvények revíziója érdekében megindítandó akció szervezése; ott a kath. iskolai és sajtóügy jobb felkarolásának kérdése; ott az egyházi liturgia tekintetében szükségelt reform életbeléptetése; ott a kongrua rendezése, az autonómia megoldása, stb. stb.

Mindezek nagyhorderejű, elsőrendű, életbevágó kérdések, melyek megoldása érdekében sok elme fáradozott, sok akarat hevült és sok nyomdafesték elfogyott már . . . Nem akarok untató ismétlésekbe esni, csak annyit emlitek még föl, hogy mi a kongrua-rendezéstől nem sokat várunk — hanem igen is óhajtjuk, hogy anyagi helyzetünk biztosítása végett a régi, többnyire e század elején vagy első felében létre jött és a haladó kor viszonyai folytán egészen elavult és sok tekintetben hiányos Visitáink megújittassanak és a mai életviszonyainkhoz

idomittassanak, mert a jelenlegi állapot tarthatatlan! — száz és egy oknál fogva.

Siessünk azonban mindezek rendezésével, mert különben kifogyunk az időből és az állami omnipotencia telhetetlen molochja elnyel bennünket... Hisz máris látjuk és szomorúan tapasztaljuk, mint emészti föl egymásután a mi jobb falatjainkat és egyengeti az utat a szekularizáció felé...

Evés közben szokott megjönni az étvágy!

Az alpapság anyagi helyzete.

A párbér.*)

I.

Érdekkel olvastam a „Religo-Vallás“ f. é. 12. és 13. számaiban a plébánosok párbér-jövedelméről szóló két cikket, melyekben az ismeretlen író a párbér eredetét, rövid történetét és jogi természetét kimutatni iparkodik, mely utóbira nézve — mint tudjuk — nagyon elágazók a mi leghiresebb jogtudósaink szakvéleményei is. Miután e themával magam is hosszú évek során át foglalkozom, hozzászólni bátorodom, néhány gyakorlati példával beigazolni iparkodván azt, hogy a párbér-rendszer mostani alakjában fenn nem maradhat — és pedig nem csak azért, mivel modern korviszonyainknak meg nem felelve, teljesen túlélte magát, hanem pasztorális szempontokból sem, mivel t. i. e rendszer mellett a lekipásztori működés áldásos célja és a keresztény népnevelés magasztos érdekei jelentékeny hátrányt szenvednek, sőt nem ritkán egészen megbénítatnak és meghiusítatnak — anint a következőkből tüstént kiviláglik.

Aki a párbér-rendszer igazán odiózus és papi állás méltóságát mélyen sértő és dehonesztáló természetéről meg akar győződni, az ne sajnálja a fáradságot és jöjjön el falura úgy augusztus-szeptember hónapokban, midőn a lelkészkedő papság régi szokás szerint „lukmáját“

*) „Riligtó“ 1898. márc. 19. és 23.

(nálunk úgy nevezik a papi párbért — Erdélyországban „kepe“ a neve!) beszedi. Tudom, lát itten olyan „épületes“ szcenákat, melyekről eddig fogalma sem volt! Rendesen megvan minden plebániának a maga napja (német ajku hivek között többnyire sz. Rókus napja az) midőn a hivek párbér-járandóságait, u. m. gabonát vagy rozst, kukoricát és pár krajcár készpénzt felhordják a plebániára, hol azután a főtisztelendő ur — holmi uradalmi hajdu szerepére kárhoztatva — azokat átveszi, föltéve, hogy a természetények mértékével és minőségével meg van elégedve. Hanem mivel sokszor ép ennek ellenkezőjéről kénytelen meggyőződni — a mennyiben találkoznak a „szeretetteljes“ hivek sorában olyanok is, kik holmi féle „r o s t a a l j“-jal vélik kedves lelkipásztorukat kielégíthetni és boldogok, ha tőle egy „lélek-csirkét“ eldisputálhatnak, — épen azért nem is folyik le oly simán a párbér-szedés prózai foglalkozása, mint azt sokan gondolják; hanem ellenkezőleg akárhányszor olyan jelenetek fejlődnek ki a kézzelfogható aljasság szemlátomására a plebános és hivei között, melyek bizony épen nem szolgálnak sem a lelkipásztorkodás előnyére sem pedig a hivek lelki épülésére. Bizonyosan jól ismerhette ezen „épületes“ „szcenákat“ a nagy Lonovics, ki azt mondá, hogy a párbéres parochián működő lelkész — legyen az bár még olyan buzgó — csak 11 hónapig kedves az ő hivei előtt; a 12-ikben, midőn t. u. járandóságát szedi, megszűnt minden képzelt népszerűsége és tekintélye hivei előtt; akkor még a legjámborabb plebános is t e l h e t e t l e n n e k, k a p z s i n a k g u n y o l t a t i k ! — Hát még mikor elmúlt jobb időkben úgy szüret táján pincéről-pincére járt a főtisztelendő plebános vagy esperes ur bor-járandóságát „kolledálni,“ — akkor kellett még csak sok sületlen viccet és gúnybeszédet zsebre raknia Krisztusban szeretett hivei részéről, — pláne mikor már az új bor é r ő félben volt és a „karcos“ beszélt belőlük! És hogy mindezen kellemeseknek épen nem nevezhető „intermezzók“-nak milyen „végzetes“ következményei és kihatásai szoktak lenni a pasztorális életben, ezt csak az nem tudja, ki nem ismeri a népeletet, ki a pásztorációt csak „Schüch“-ból, vagy

nem tudom miféle auktorból tanulta. És dacára annak, hogy ezek a szomorú intermezzók az életben évenként újra ismétlődnek és a szegény falusi plébános csak nagy ügygyel-bajjal, — nem ritkán évekre kiható surlódások és veszekedések árán — juthat (ha még jutha!) a maga keservesen megszolgált évi járandóságához: csodálatos módon mégis akadnak olyan „pertinax“ testvérek, kik a párbér-rendszer fentartása mellett kardoskodnak, azt állítván, hogy a terménybeli fizetés legjobban megfelel az egyház ősi szellemének, a falusi pap életszükségeinek, stb. Ezek a jó urak felejtetni látszanak azt, hogy most egészen más időkét élünk, mint 70—80 év előtt, midőn a párbér zsinórmértékeül szolgáló „visita canonicák“ legnagyobb része életbe léptetett. Akkor ugyanis a nép vallásos érzelmei, az egyház és szolgálói iránti kegyeletes ragaszkodása elég biztosítékul szolgáltak arra nézve, hogy a visitaliter járó párbért lelkészöknek lelkiismeretesen beszolgáltassák; manapság azonban a helyzet lényegesen megváltozott! A mindenütt uralomra vergődött materialisztikus irány nagyban csökkentette a vallásos buzgalmat; az egyház és szolgálói iránti régi kegyeletes ragaszkodás hévmérője csaknem a fagypontra szállott alá: a nép fizetni nem szeret, azaz jobban mondva: a napról-napra felszaporodó soknemű adózások terhe alatt görnyedvén, fizetni nem képes. Ennek következménye pedig in ultima analysi az, hogy az egész párbér-rendszer illuzoriussá válik és a lelkészkedő papság anyagi ellátása mindinkább fokozódó mérvben prekáriussá, ingadozóvá tétetik.

Ha jó termés van, akkor még csak valahogy bekapja a lelkész a maga járandóságát; de ha az isteni Gondviselés megvonja a természet től áldásainak bőségét: akkor a papi párbér bizony csak a papíron marad — és a falusi lelkipásztor élhet — a levegőből!

Tudom ugyan, hogy vannak e tekintetben még örvendetes kivételek; vannak plébániák, ahol a párbért pontosan megfizetik a hivek; — de ezek csak kivételek, melyek megerősítik a szabályt. „Non cuvis homini contingit adire Corinthum!“

Ami azonban a párbér-rendszer jelen alakjában való tarthatatlanságát még ennél is hangosabban hirdeti, az a modern agrár-politikából folyó megváltozott gazdasági helyzetünk. Erről alább!

II.

Aki az alpapság mai anyagi helyzetét rózsás színben szeretné feltüntetni, annak bátran szemébe mondhatnók: hogy nem ismeri a létező mostoha viszonyokat, nem ismeri különösen amaz újabb veszélyt, mely nem egy plébánia-javadalom jövő ekszisztenciáját végpusztulással fenyegeti modern birtokviszonyaink mellett, midőn minden egyes paraszt kénye-kedve szerint parcellánként elárusíthatván földjét, ezáltal a plébániák fő jövedelmi forrása, a párbér, mind jobban apasztatik és lerontatik.

Mindenki, aki a falusi életviszonyokat ismeri, tudja, hogy a paraszt-birtok pusztulása — különösen a lefolyt évtizedek válságos megpróbáltatásai alatt — még a jobb-módu községekben is rohamosan halad. A falusi kisbirtokosok legazdálkodása — úgyszólván — napi renden van. Az ilyen szegény — a közterhek súlya alatt görnyedő földmives-ember azután, — midőn lábai alatt inogni kezd a föld, — rendesen úgy segíti ki magát a hinárból, hogy végső mentő-eszköz gyanánt megragadja a modern mezőgazdasági törvény nyújtotta szabadalmat; felaprózza, azaz parcellákra osztja u. is földjét és egyik darabot a másik után elárusítja, nem gondolva meg azt, hogy ekként a szép ősi birtok csakhamar elpusztul és idegen kézre vándorol, a földmivelő néposztály pedig egyre veszít önállóságának és társadalmi jelentőségének erejéből, melyet neki éppen a fekvő birtok hatalmas kölcsönöz.

A paraszsbirtok ezen fokozatos pusztulása valóságos rákfene a nemzet testén, mely a honfentartó földmivelő nép erejét-velejét emészti és mind erkölcsi- mind nemzetgazdasági szempontból egyaránt sirját ássa.

De nem nézhetik egykedvűen e kiváltságos romlást, különösen a falusi lelkészek, kik ezáltal párbér

tekintetében anyagilag is érdekelve vannak; mert ahány telkesgazda tönkre megy a faluban, ugyanannyi mérő buzát veszít évenként a plébános! Ugyanis a tönkrejuttottak telkeit vagy a vagyonosabb parasztok veszik meg, vagy pedig parcellánként a szegényebbsorsú kisházások. Mindegy, — a plébános mindkét esetben veszít: mert ha vagyonosabb polgár veszi a szóban forgó telket, ez a birtokszaporítás után sem képezvén több párt, mint azelőtt, most sem fizet párbér címén többet a papnak, mint annakelőtte; ha pedig a kisházások parcellánként ragadják magukhoz az eladó telket, úgy ezek azon ürügy alatt: miszerint e néhány holdnyi szántóföld vétele folytán nem váltak telkesekké, ezentúl sem adóznak gabonával a plébánosnak és így történik azután, hogy az u. n. párbér évről-évre csökkenik, a plebánia javadalmak egyre szűkülnek — és ha a paraszt-birtok szukcesszive is ily mérvben halad — amire pedig elég szomorú kilátásaink vannak! — kérдем: miből fog mat holnap a javadalmak ezen fokozatos devalválódása mellett a szegény falusi plébános megélni — főleg kisebb községekben, ahol néhány mérő gabona évenkénti elesése már érzékeny veszteséget okoz?!

Ezen veszélyes áramlattal tehát számolnia kell az alsó papságnak; mert ez rá nézve „életkérdés” fontosságával bír! A hiú álszemérem vagy szánandó elfogultság nem vezetnek célhoz; hanem ellenkezőleg minden törvényes eszközt és módot meg kell ragadnunk arra nézve, hogy állásunkkal kapcsolatosan járó jogainkat és érdekeinket sértetlenül fentartsuk, — amire különben is ká nonszerűleg, hivatalos esküvel kötelezve vagyunk. Általános problémák és jogi teoriák fölötti vitatkozások úgy sem képesek a bajon segíteni; de meg a kormány által oly körmönfont számítással fölvetett kongrua-ügy országos rendezésének eredményeire sem igen számíthatunk; — mert eltekintve attól, hogy ezen kérdés megoldása még a bizonytalan jövő homályában tévelyeg, a kongrua kiegészítésétől úgy sem várhatjuk a jelen agrár-politika folytán alapjában megingatott anyagi helyzetünk radikális orvoslását. Itt csak gyors és a fen-

forgó viszonyoknak megfelelő egyházhatósági intézkedés vezethetne célhoz, mely szerény vélekedésem szerint egyedül abból állana, hogy a régi u. n. Visita Canonickáknak a párbérre vonatkozó elavult rendelkezései országsszerte revideáltatnának és a mai kor- és életviszonyainak megfelelőleg átídomíttatnának. Ezen így kontemplált reorganizáció útján először is a régi párbért telekbérré kellene változtatni, azaz hogy a plebánia-javadalmak fokozatos devalvációját megakadályozhassuk. a párbér-buza-járandóságot telekkönyvileg betábláztatni, minek folytán a jogelőd jogai és kötelezettségei a jogutódra is áthárulnának, vagyis más szavakkal a bukottak telkeit megvásárlók a bekebelezett papi bért is fizetni tartoznának; továbbá a készpénzfizetést, mely a Visitákban még az ósdi váltó vagy pengő-pénzben van kiszabva, a jelenleg folyamatban levő pénznemre kellene átváltoztatni; a régi ür- és súlymérték helyett a most használatban levő métermértéket kellene meghonosítani — ugyan ki is fogja ma-holnap tudni, hogy micsoda az az Osmack, nyolczada? stb. azután a buzajárandóságokat mind a modern súlymértékre kellene átszámítani — miáltal ismét elejét vennők annak, hogy a mi kedves hiveink nem hozhatnának többé szemetes buzát, ocsut és polyvát párbér fejében, a mi eddig nem egy helyen megtörtént. Vannak azután csaknem minden egyes plebánia körében különféle természetű nehézségek és függő kérdések, melyeket a megváltozott korviszonyok folytán a régi elavult Visiták alapján már nem lehet megoldani és melyek szakadatlan surlódások- és civódásokra szolgáltatnak anyagot a plebános és hivei között, megbénítván nem egyszer a lelkipásztori működés óhajtott sikerét. — Ott vannak az újabb időben igen sok plebániában megsaporodott új-telepések (Neuhäusler), kik egytől-egyig vonakodnak a régi kisházásokkal egyenlő párbért fizetni; — ott vannak a napjainkban csaknem mindenütt található uradalmi puszták cselédsége, vasuti alkalmazottak stb., kik hasonlóképpen minden kulturális adó-

zás alól emancipáltatni szeretik magukat. Miért nem lehetne ezeket is egy új „appendix“ életbeléptetése által a papi járandóságok lefizetésére kényszeríteni?! Miért élveznének épen ezek kiváltságos szabadalmat!? — Mindezen rendezetlen állapotok és sokféle panaszok nyom nélkül eltűnnének, ha a Visita Canonicának a papi párbérre vonatkozó rendelkezései újólag szabályoztatnának és mostani életviszonyainknak megfelelőleg átídomíttatnának. Ezen hiányok pótlása és a lelkészi fizetés módozatainak korszerűsítése bizony nagyot lendítene a szegény falusi plebánosok anyagi helyzetén és azt tartom: ez képeznérájok nézve a kongrua-kérdés legüdvösebb és legpraktikusabb megoldásának alapját.

Nagyon szeretném, ha e nagyfontosságú tárgyhoz mások is hozzászólnának és erre vonatkozólag véleményeiket elmondanák! Annyi bizonyos, hogy ha a plébánia-javadalmak jövőjét biztosítani és a végpusztulástól megmegmenteni akarjuk, közelebb valaminek történnie kell — mert a párbér mostani alakjában fenn nem tartható! Dixi et salvavi animam meam!

II.

TANŰGY.

Húsz év után.

Népoktatásügyi reflexiók. *)

Ma-holnap húsz éve lesz annak, hogy néhai br. Eötvös József, Magyarország első közoktatásügyi minisztere a már eddig is annyi bajt okozott népiskolai törvényt (1868. XXXVIII. t. c.) megalkotta és hazánkban a modern liberális iskola-aerát inaugurálta.

Húsz év ugyan nem valami epochális időszak egy nemzet életében és kulturtörténetében, de azért elég hosszú, hogy az alatta történt alkotásokra futó pillantást vetvén, azokra a helyeslés és elismerés, vagy pedig a gáncs és kárhozat szavát kimondjuk.

Az igazságos kritika fényénél minden elfogulatlanul ítélőnek be kell látnia, hogy a népoktatás ügye e két évtized alatt (1868—1888) j e l e n t é k e n y e n e l ő r e h a l a d t — előrehaladt különösen abban, ami a k ü l t e r j e s g a z d á l k o d á s t: a főváros és egyéb városokban létesített tüntető építkezéseket és beruházásokat, iskolák felállítását és felszerelését, a tankötelesek iskola-látogatását, kir. tanfelügyelők és tanítói állomások szaporítását, a nyugdíj-kérdés megoldását, s több e félet illeti, de azért másrésről tagadhatlan, hogy a haladás még távolról sem t ö k é l e t e s és á l t a l á n o s, hogy népiskolai közoktatásunk még számos h i á n y- és f o g y a t k o z á s b a n s i n y l ö d i k és hogy e téren — különösen ami az i s k o l a b e l é l e t é t illeti — még igen sok a teendő és javítandó!

Csattanósan mondá idevonatkozólag egyik jeles tanférfiunk**) „hogy a tanügy virágzása nem függ az iskolák

*) „Magyar Állam“ 1888. júl. 31. és aug. 1.

**) Mayer Béla a kalocsai egyhm. jeles főtanfelügyelője, a kalocsavidéki kat. tanító-egyesület 1887. évi nagygyűlésen tartott nagyszabásu megnyitó beszédében.

számára épített palotáktól és ezeknek fényűzőes felszerelésétől, amelyek esetleg csak arra valók, hogy a tanítás szegénységét még kirívóbbá tegyék s szépítő szerül szolgáljanak ott, hol a szépség hiányának eltakarására szükségesek, hanem igenis függ attól, ha a közoktatás minél általánosabbá tétetik s a társadalmi különféle osztályok külön szellemi igényeihez alkalmaztatik. Különösen ha a köznép józan fölvilágosításának föltételeit nem az ismeretek mennyiségében, hanem azoknak megemészthetőségében és gyakorlati hasznavehetőségében keressük és mindenekelőtt magát a nevelést keresztény vallásos alapon és szellemben fejleszteni igyekszünk . . . mert bármint rajongjunk is a minél magasabb fokú műveltség széles elterjedéseért: hasztalan, sőt céltévesztett erőlködés maradand a világ végezetéig a tudományok szövétnekével a földműveseknek és iparosoknak hajlékaiba is bevilágítani, kiknek arra épen semmi szükségük sincs, s fényétől úgylis inkább elkápráztatnak, mintsem fölvilágosíttatnak. A társadalom nem a tudományokon, hanem a becsületességen alapszik.“

Arany szavak, melyek igazságát a mindennapi élet-tapasztalás fényesen igazolja!

Ezek után vizsgálgassuk immár nagyjában, melyek népoktatásügyünk legkirívóbb árnyoldalai?

Legnagyobb hibája az új népiskolai törvénynek az, hogy nem a magyar nép geniuszának, műveltségi fokának és életszükségleteinek talajából nőtte ki magát, hanem idegen nemzetek szellemének és kulturájának bélyegét viselve homlokán, a mi viszonyainkra, amugy hamarjában ráerőszakoltatott, minek következménye azután az lett, hogy a magas sziklaormokról leszakadó vad folyamként rombolólag hatott népoktatásügyünk egészséges fejlődésére és bősziült árjaival maga alá temette a józan nevelés és haladás leglényegesebb faktorát: a vallás erkölcsi alapot.

Mindnyájunk előtt szomoruan emlékezetes amaz ádáz harc, mely az új törvényszülte vallásnélküli közös és állami iskolák életbeléptetésével, a népnevelésügy legszentebb érdekeinek kipótolhatlan

hátrányára a tanférfiak táborában évek során át a legszívósabb elkeseredéssel és ellenszegüléssel folytattatott! „Több világosságot, tanulmányt a mi iskoláinkba!” ez volt a jelszó! „Ki a pappal és a katekizmussal az iskolából, mert ezek csak butítják a népet és korlátozzuk az emberi szellemet a maga magas röptében!” így hangzott a modern pedagógusok egyedül üdvözítő evangéliuma! Titánokhoz hasonlólag erőlködtek ők a keresztény világrendet halomra dönteni és magát az eget is ostromolni. De hasztalan vala minden erőlködésök: „Deus irridebat illis de altis.” A nagy tusában megfélekedtek arról, hogy vallás nélkül nincs igazi világosság, nincs tudományosság, nincs haladás! — Azért örömk, lelkesedésök nem is tartott sokáig és amily erőltetett vala emelkedésök, épen oly hirtelen vala esésök; amily nagy vala részökről az akció, oly hatalmas lön másik oldalról a reakció — és az egész rövid ideig tartó dicsőség egy óriási csalódással, fiaszkóval végződött. A magas kulturát Isten nélkül gözerővel elérni akaró szédelgés csakhamar lejárta magát. Az egész harcmezőn most ismét egy a jelszó, egy a közös óhaj: „Vissza! — mert különben elveszünk!” Maguk a legdühösebb ellenfelek belátására jutottak annak, amit a keresztény pedagogia tiszteletreméltó zászlószai már csak nem kétezer év óta hirdetnek, hogy t. i. vallás nélkül nincs nevelés, nincs erényesség, nincs felvilágosultság! Mindenütt kijózanodtak az elmék. — A liberálizmus csillaga halványuló félben van! Legszebben igazolják a lajthántúli örvendetes napi események. Nálunk is még csak egy pár szegény legény és népszaroló dédelgeti a vallástalan iskolát; a józanul gondolkodóknak és a népzömének nem kell, valamint soha nem is kellett!

Ez tehát az első öreg hibája a mai liberális tanrendszernak, — hogy t. i. a felekezetlen, vallástalan iskola behozásával érzékeny csapást mért a vallás-erkölcsi nevelés életére és sok haszontalan ellenségeskedést, surlódást és formális szakítást hozott létre a tanügyi világban, mely bizonyára nem szolgált előnyére a népnevelés szügyének, hanem sorvasztólag, bénítólag ha-

tott mind a népnevelők önképzésére és áldásos munkölésére, mind pedig az ifjuság valláserkölcsei kiképzetésére nézve is.

Br. Eötvöst — a tulzó ideálistát — teszik érte felelössé! jóllehet mostani kegyelmes kultuszminiszterünket, ki az alapjában megrontott művet ugyanazon irányban tovább folytatja, sem lehet egészen menteni. (* * Conserv. Magyar Politika, 115, 1.) Ő maga ismerte el egy alkalommal: „hogy a népoktatástól üdvösb eredményeket várhassunk. egészen más ösvényre kell azt terelnünk.“ — Azóta két évnél több telt le immár, és az iskolaügy még mindig a régi csapásokban halad!

De menjünk tovább! Egyik igen lényeges hibája a modern iskolatörvénynek: a tud áskultusz túlcsigázása, vagyis a tanuló ifjuságnak tananyaggal történt túlterhelteése.

A tanítóvilág minden tájáról, a pedagógiai szélrózsa minden irányában visszhangzanak a modern követelések túlhajtottsága elleni folytonos panaszok — és méltán! mert ha a mostani tantervben foglalt és a népiskolák számára kötelezőleg kiirt tananyag sokféleségét és mennyiségét tekintjük, első pillanatra szemünkbe ötlük, hogy az iskola manap megszűnt nevelve-oktató intézet lenni s csupán tanítási műhelylyé törpült!

De még e tekintetben is számokkal kimutatják a praxisban megöszült szakférfiaiink, miszerint a népiskolára tukmált tananyagot jelen terjedelmében feldolgozni, teljesen lehetetlen! Összeroskadoznak annak terhe alatt mind a tanító, mind maga a gyenge erejű tanulók! A nagy Humboldt mondta egyszer iskoláink magas követelményeire vonatkozólag: „hogy ő szerencsésnek tartja magát, hogy nem a mai iskolaképzés kegyetlen kezébe esett, mert különben testileg-lelkileg elveszett volna!“ És tökéletesen igaza volt! Mert a jelenlegi tanrendszer túlzott követeléseai egyaránt károsan hatnak az ifjuságnak testi- és lelki kiképzetésére. Ebből származik a mai kor cse-nevész, törpe és satnya generációja: a sok pupos hátú szemüveges, göthös és időnek előtte megvénült szánandó karrikatura! De ami még szánandóbb: ezen észhitüsködő

tanrendszernek szomorú következményei aztán a korunkat annyira bélyegző szellemi felületesség, tudálékosság, elbizakodottság, kora érettség, álfelvilágosultság „gyönyörű mákvirágjai“, — továbbá a sziv nemesítés- és akaraterő képzésének elhanyagolása, vagyis a vallástalanság, erkölcstelenség, jellemtelenség modern példányképei, stb. Eléggé tapasztaljuk mindnyájan e veszélyes szymptomák elharpódzását a mai társadalomban — és nem is lesz ez máskép, míg a mai népiskolai tananyag tömegéből üdvös levonás nem történik! Jó lenne illetékes körökben ezt már egyszer komolyan venni és ifjuságunkat a „Nequid nimis“ természetkövetelte szabadságának ismét visszaadni.

Főleg falusi — többnyire osztatlan iskolákban működő tanítóink sujtatnak legjobban ezen rendszer által! Tőlük is épen annyit követel a mi hires iskolatörvényünk, mely egy kaptafára vonta a falusi és városi, az osztatlan és osztott iskolák tantervét, mint a városi hat- vagy legalább több osztályu tanítóktól! Már pedig hogy ez valóságos absurdum, igen jól tudják mindazok, kik népoktatási ügyünket a gyakorlati életből ismerik és tudják, mily óriási különbség létezik e téren a városi és falusi viszonyaink között!

Nagyon szükséges tehát, hogy a tanterv mielőbb revideáltassék és fennforgó viszonyainkhoz alkalmaztassék; a tananyag pedig a legszükségesebbekre (hittan — olvasás — írás — számolás — és az olvasókönyv alapján némi reálismeretekre) redukáltassék. Különösen egy a földolgozandó és valójában föl is dolgozható tananyag mininumát megállapító tantervre van égető szüksége az osztatlan (falusi) népiskolának. Mindig tekintettel kell lenni arra, hogy a népiskolának feladata: az életre nevelni — következéleg csak oly általános ismereteket nyújtani, melyek a nép életére közvetlen hatást tesznek, és melyek hasznossága a mindennapi életszükségletekből kidomborodik. A falusi és városi különleges viszonyokra való tekintettel képezzük ki a tanítójelölteket már a preparandiákban; akkor bizonyosan a mostaniaknál üdvösebb eredményeket várhatunk a jövőben a népoktatás ügyétől!

Egy másik szintén lényeges foglalkozása és árny-

oldala a mai népiskolai törvénynek: a felügyelet félszeg és hiányos szervezése. — Nincstanférfin, ki a népiskolai felügyelet feltétlen szükségességét és üdvös voltát el nem ismerné, feltéve, hogy annak gyakorlói hivatásuk magaslatán állanak és a szükséges szakszerű minősítéssel bírnak.

De e tekintetben ismét nagyon kevés és gyarló az, amit a jelen iskolatörvény nyújt. Ennek értelmében u. i. az egész felügyeleti tisztet manap laikusok gyakorolják, u. m.: a híres iskolaszék, az új iskola-aerának ezen szerencsétlen csodaszülöttje „lucus a non lucendo;“ az állami iskolalátogatók, kiknek legnagyobb része, — eltekintve személyes tulajdonságaik és kvalifikációjuk minőségétől, — hivatalukkal mitsem törődnek; az állami tanfelügyelők, kiknek egyik része szintén nagyon is gyarló elemekből (bukott borkereskedők, megyei tisztviselők, kiszorult képviselők, kataszteri becselők s. t. eff.) áll; míg a hivatottaknak működése csaknem illusorisszá tétetik részint az által, hogy sok mindenféle irodai munkával, statisztikai kimutatásokkal, egyleti és felekezeti ügyekkel lévén túlterhelve, az általuk eszközendő ellenőrzésre nem igen érnek rá; részint pedig az által, hogy semmiféle hatalom nem lévén kezökben, hivatuk egyszerű feladók niveaujára degradáltatik és nélkülözi a szükséges tekintélyt, ha mindjárt „kir. tanácsos“ is annak képviselője; — végül a kath. vallásu és többi felekezeti iskoláknál ott vannak még az egyházi tanfelügyelők is, de ezek tiszte csak „gratis“ mellékfoglalkozás lévén, nem eshetik szigorú szakbírálat alá.

Hogy azután az ilyen tarka elemek által gyakorlott iskolafelügyeletnek nem lehetnek valami nagyon üdvös és dicséretes következményei sem magára a tanügyre nézve, sem pedig a tanító működésére és reputációjára vonatkozólag sem: azt — úgyhiszem — nem kell hosszasan bizonyítgatni.

Nagyon kíváncs voltam tehát, hogy ezen égető kérdés is, mely a népiskolai tanügy emelkedésének egyik hatalmas rugóját képezi, már valahára megoldassék és a

sebbel megélhettek; de most, midőn az élet fenntartási viszonyok nagyban megváltoztak és a társadalom fokozódott igényei mindig több szakképzettséget és előkészületet támasztanak a néptanítói karral szemben, valóságos bűn az ö anyagi helyzetének semmibe vétele és ezen égető kérdés megoldásának évről-évre való elhalasztása. Avagy tán azt hiszi a miniszter ur, hogy ama törvényhozásilag megállapított szerencsétlen 300 frtnyi minimummal, mely még most is igen sok helyen csak írott malasztként szerepel — eleget tön atyáskodó gondoskodásának és a néptanítók méltányos igényeinek?! — Nagyon csalatkozik! — mert biztosíthatjuk, hogy épen ezen mostoha és sok helyütt foganatosítatlan intézkedése folytán még inkább növekedett az elégedetlenség és elkeseredés az illetékes körökben. Biztosíthatjuk, hogy mindaddig, míg a tanítók anyagi helyzete országos és gyökeres fizetésemelés és a nyugdíjtörvény új revíziója által nem javíttatik, a népiskolai nevelés fölvirágoztatásáról szó sincsen, minden újabb reformok, kormányrendeletek, a tantervek változtatása, újabb tantárgyak előírása stb. felesleges és meddő kísérletezések, melyeknek semmi gyakorlati hasznuk sem leend.

Nagyon találólag mondja idevonatkozólag a már fentdicsért kalocsa-egyházmegyei főtanfelügyelő ur jelzett beszédében: „Aki népoktatási ügyünk bajait és kivánalmait a gyakorlati életből ismerik, igazat fognak adni nekünk, ha azt állítjuk, hogy nem rendeletekre, hanem emberekre, — nem papiros tervekre, hanem értelmes erőkre van szükségünk; ezekre pedig csak akkor fogunk szert tehetni, ha majd a tanító oly állapotba helyeztetik, mely a tehetségnek és munkának megfelelő elismerését biztosítsa, a tanítóval állását megkedvelteti és visszatartja attól, hogy egy csekély többlet kedvéért helyét minduntalan változtassa, sőt — mint ezt számos példa bizonyítja — attól végkép megszökjék...!“ Ezeket jó lesz már valahára komolyan megszívlelni a kormánynak; — hagyjon fel az éretlen ideáлизmussal és nagyszerű iskolapaloták emelésével — segítsen inkább ott, hol legnagyobb és

legsürgetőbb a szükség — t. i. a szegény falusi nép-
tanítók anyagi helyzetén! Lépjen már egyszer a tettek
mézejére és mutassa meg, hogy igazán szíven hordja
a népnevelés sz. ügyét. Ragadja meg a kezdeményezést
alulról; adjon minden — még a legutolsó kis falu-
ban működő — tanítónak is 400 frtnyi fizetést, állapít-
son meg bizonyos előléptetési fokozatot és ötödévi fizetés-
pótlékot; és ezzel aztán a népiskola beléletében mutat-
kozó legfőbb bajon is segítve volna! Ez az egyetlen út,
mely a mostani egyiptomi szolgaságból a népnevelés
virágzó jövőjének Kanaánjába vezet — más út nincs!
Egyetlen egy tett többet ér százezer ígélet- és üres
beszédnél!!

És ezek volnának szerintem jelen népoktatás-
ügyünk legsötétebb árnyoldalai, hiányai
és fogyatkozásai.

Ami speciáliter kath. népiskolai viszonyainkat illeti,
nálunk a most általánosságban fölemlített hiányokon és
szükségleteken kívül még különösen előtérbe nyomul a
káté-reform kérdése, mely annyi év óta foglalkoz-
tatja a hivatott elméket és mely immár — mint öröm-
mel értesülünk — a közeli megvalósulás stádiumába lép;
azután az osztatlan iskolának már meglevő olvasóköny-
veihez szükségelt vezérkönyv megírása —
mely tárgyra vonatkozólag szerény véleményem az, hogy a
vezérkönyv megjelenése igazán pedagógiai napi-
szükséglet. Sokan vannak u. i. a tanítók sorában,
kik az új iskolakönyvek szellemével, különösen a cso-
portosítás lényegével nincsenek tisztában és nem értik
annak mesterségét, hogyan kell az olvasókönyv alapján
az összes népiskolai reálismereteket a gyermekekkel kö-
zölni, a szivképző olvasmányokat sikeresen kezelni, stb.
És éppen azért, mivel a tájékoztatlanság e téren nagy-
mérvű hátrányokkal jár, felkérjük e becses lapok útján
is nyíltan és tiszteletteljesen a „Szent-István-Társulatot“,
miszerint az új iskolai olvasókönyvek által elérni óhaj-
tott nemes cél biztosítása érdekében a szükséges vezér-
könyv szerkesztése-, és kiadása felől sürgősen intézkedni
sziveskedjék.

Végül nagy hiba nálunk még különösen az, hogy az egyleti élet nem karoltatik fel mindenütt a kellő buzgalommal és lelkesedéssel. Ha jól emlékszem, épen Regéczy ur mondja a mi kath. tanítóegyleti gyűléseinkről, hogy azok nagyobb részt „olyan húskételekhez hasonlítanak, melyben nincsen hús, hanem csak a garnirung van meg“ — mely hasonlattal a tudós tanár ur bizonyosan azt akarja kifejezni, hogy ezen összejöveteleinknek pedagogiai haszna nagyon csekély, mivel a tulajdonképeni tartalom hiányzik belőlük! — És csakugyan akárhányszor meggyőződhetünk ítéletének alapos voltáról, hacsak a napi renden levő gyűlésezések tárgysorozatait átolvassuk! Sokkal előrehaladottabb volna már összes kath. tanügyünk — magát a segélyalapot is ideértve — ha a közügyektől annyira nem fáznánk, hanem az egyleti élet buzgóbb felkarolása által vállvetve „viri-bus unitis“ iparkodnánk a kath. tanügy és vallásos népnevelés magasztos érdekeit tehetségeinkhez képest előmozdítani és diadalra juttatni. „Egyesülésben rejlik az erő!“ — mert régi igazság: „Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.“

Mindent összevetve, azt kell tehát konstatálnunk, hogy bár az utolsó két évtizedben nem voltak is tétlenek vezérférfiaink a tanügyi téren és sok tekintetben örvendetesen haladtunk, de azért az iskolai ügy még több nagyfentosságú problémája nincsen kellőleg megoldva. Sok, igen sok a tenni, módosítani és javítani valónk még, míg a művelt külföld előhaladott szellemi álláspontjának niveaujára emelkedhetünk.

Adja Isten, hogy a mulasztottak rövid idő alatt pótol tassanak! — hogy a hivatottak a népoktatásügy legérzékenyebb hiányait és szükségleteit fedezzék, a tanítók jogos kívánalmait kielégítsék, a valláserkölcsi nevelés állását megszilárdítsák és a magyar népoktatásügy regenerációját a közeledő millenáriummal befejezzék! — hogy feltűnedezzék immár hazánk tanügyi világában is ama boldog kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán. Fiat, fiat!

Magyarosodás.*)

A magyarosodás jelszava hazai közéletünknek. Fenn és lenn, az ország magas intéző köreiből épenúgy, mint a társadalom alsóbb osztályaiban mindenütt egy hang hallható, egy kívánság, és ez az: hogy magyarosodjunk, hogy szeressük és terjesszük édes honi nyelvünket. Manap már a szegény tót legény is törli nyelvünket és az utolsó sváb faluban is magyar köszöntést hallunk az iskolások ajkairól.

S ez jól van így!

Nyelvében él a nemzet; nyelvére büszke minden nép; a kinek nemzeti nyelve nincs, az hontalan!

A hazai nyelv a nemzet védlelke, pálládiuma; ez tartja fenn a nemzet egységét, erejét, erkölceit és jellemző sajátosságait; ez örzi hagyományait, éleszti a munkás honszeretet szent tüzét.

A nyelv kihaltával kihál a nemzet is; mert kitörültek a népek családjának nagy könyvéből, melyben nyelve által képviselve van.

Az anyanyelvtől a haza nem esik messzebb mint testünkben a nyelv a szívtől.

Mily lealázása volna tehát az anyanyelvnek, ha az első helyet idegennek volna kénytelen átengedni.

Angol, francia, német anyák bizonyára nem tanítják kicsinyeiket addig idegen nyelvre, míg a magáét jól nem beszéli — miért akarna tehát épen a magyar anya gyermekéből német, angol vagy franciát nevelni!?

Idegen nyelveket tudni szép és hasznos, de a magáét meg nem tanulni: szegény; azért az anya, ki tejével együtt a magyar nyelvet is mintegy beleönti gyermekébe, hontalan kötelességet teljesít és magát nemzetének hálájára érdemesíti.

Igen! az anyák kebelében virul a nemzetiség gyengéd virága; az anyák kezében van nagy részben a hon

*) „Mohács és vidéke“ 1888 jun. 3.

jövője ; mert oly fiai lesznek hazánknak, minőket az anyák számára nevelnek.

Toldy Ferencről tudjuk, hogy midőn szülői a magyar nyelv tanulása végett falura adni akarták, felkiáltott a kis Fránci: „Nem akarok én magyar fiú lenni!“ Ekkor édes anyja megcsókolta, mondván: „Aki Magyarhonban született, az magyar; s azért magyarul tudnia kell!“

A magyarosodásnak hivatott emeltyűje és súlypontja továbbá az iskola és ennek előcsarnoka: az ó v o d a.

Jól tette a magyar kormány, hogy a magyar nyelvnek, mint az állam nyelvének köteles tanítását az összes nem magyar nyelvű népiskolákban is elrendelte (1879. XVIII. t.-c.) és a kö t e l e z ő tantárgyak közé felvétette. Hisz annyit csak megkívánhat a magyar állam más nemzetiségű és nyelvű alattvalóitól, hogy ha hazánkban élnek, a magyar polgárok minden jogában részesülnek és saját nemzetiségök nyelvén beszélhetnek legalább a magyar nyelvet is megtanulják.

Nagy horderejű kulturmissziót teljesítenek tehát az óvodák vezetői és az idegenajkú népiskolában működő tanítók, midőn a magyar ABC mézes betűinek alakjait nem csak megismertetik, hanem egyszersmind meg is kedveltetik a más nemzetiségű kis honpolgárokkal és fáradságos, de tervszerű munkájuk által magukhoz édesgetik az apró népséget, hogy az necsak magyarosíttassék, hanem ö n k é n y t i s m a g y a r o s o d j é k — nyelvben és érzelületben. Szépen kifejezte a tanítói hivatás e hazafias kötelemét hazánk koszorus költője, Jókai Mór, midőn mondá: „Magyarországot még egyszer meg kell hódítani és e hadviselés a ország néptanítóira vár!“

Midőn azonban egyrésztől dicsérőleg kiemelem a magyarosodás érdekében országszerte megindult nagyjelentőségű mozgalmat: másrészt semmikép sem tudom helyeselni azon t ű l b u z g ó atyafiak álláspontját, kik tüzzel-vassal, tüskön-bokron, hanyat-homlok szeretnének magyarítani, egyszerre kiküszöbölván minden német, horvát, tót, oláh stb. könyvet az iskolából, minden más nyelvű prédikációt az Isten házából s i. t. Ezen jó urak kissé túl lőnnek a célon! Ezeknél a magyarosítás in-

kább sport, mintsem ama szent meggyőződésnek kifolyása, hogy minden állampolgárnak jól felfogott érdeke kívánja, miszerint anyanyelve mellett bírja az ország nyelvét is. Csak így értjük mi a magyarosítást!

A túlhajtás öreg hiba! — kivált midőn ily nagyfontosságú kérdésről van szó, melyben minden erőszakoskodás, minden izgatás véresen megboszulhatja magát és még inkább elidegeníti tőlünk az amúgyis felbőszült sokféle nemzetiségeket. A kik ily elvekkel szaturáltattak, azok nem jó hazafiak, hanem chauvinisták. Már pedig chauvinisztikus tendenciákkal nem lehet állami problémákat megoldani! Itt bölcs mérséklet-, kiváló eszélyesség- és tapintatra van szükség, hogy célt érjünk! — Jó a csillagok járását megfigyelni, s utánuk indulni, de sohasem szabad megfeledkeznünk, hogy a földön vagyunk

A nemzetiségi kérdés fejlődése egyre kényesebbé teszi a magyar állam feladatát. Újabb időben minden úgynevezett kulturállam inkább tömörülni iparkodott — és ez áramlattal hazánknak is számolnia kell, de mégis úgy, hogy mások természetes jogait ne sértse, midőn az államéit biztosítani akarja. „Actio parit reactionem.“ A különféle nemzetiségeket nem akarja és józanul nem is akarhatja senki sem megfosztani anyanyelvüktől, mert hiába! a nép nyelve a nép birodalma. Maga az idő és a praktikus szükséglet lesznek a magyar nyelv elterjedésének legtermészetesebb rugói. Amit az 1848. előtti kormányok, és a régi magyar társadalom e tekintetben elmulasztottak, azt nem lehet most egy csapással helyreütni! Ugyanazért bölcs mérséklet és helyes tapintat vezérelje hazafias működésükben mindazokat, kiknek e nagyhorderejű kulturfeladat megoldásában épen nem irigylendő osztályrész jutott.

Iskoláink államosítása.*)

Az állami iskola-monopolium réme egyre kísért, egyre ijesztget. Nem régen az x . . . megyei kir. tanfelügyelőség részéről bocsáttatott ki hivatalos felszólítás több kath. iskolaszékhez az iránt, vajjon nem volnának-e hajlandók iskoláikat államosítani, vagy azok fentartására legalább is állami segílyt igénybe venni? — E merész felszólítás természetesen méltó felháborodást szült az illetékes körökben, a pécsi egyházmegye fennkölt szellemű főpásztora részéről pedig érdeme szerint „körlevéllileg“ megrovatott.

A püspök ur nagyon zokon vette a kir. tanfelügyelőtől azt, hogy az egyházmegyei hatóság megkerülésével egyenesen az iskolaszékhez intézte felhívását, velök óhajtván alkuba bocsájtkozni iskoláik államosítása iránt.

„Ily jogkörrel — mondja ő exciája — a kir. tanfelügyelők felruházva nincsenek és azt az x . . . megyei tanfelügyelő kivételével egyéb tanfelügyelők eddigelé meg sem is kísérelték.“ Felhívja ezután az iskolaszék elnökeit és a kerületi tanfelügyelőket, hogy a tapasztalt irányzattal szemben iskoláink önállóságát fokozott buzgósággal megvédeni és odahatni igyekezzenek, miszerint iskoláink a törvényszabta kellékeknek mindenkép megfeleljenek. „Most, midőn nagy fáradsággal és áldozattal sikerült néhány elközsített iskolát az egyháznak visszaszereznünk, másokat könnyelműen feladni, vétkes mulasztás lenne“ — mondja az említett körlevélben dr. D u l á n s z k y Nándor pécsi megyés püspök ur, — és nagyon helyesen mondja!

Katholikus tanférfiu, mint ilyen, semmikép sem lehet hive az állami iskola-monopoliumnak és „e l v b ő l“ fog minden ezen állami centralizációra vonatkozó törekvést perhorreskálni, azért, mivel tudja, hogy ezen tendencia egyenlő a népek szellemi leigázásával, a tanszabadság erőszakos megszorításával; — küzdelem az igazság ellen, mely csak a szabadság légkörében fejtheti ki teljes hatalmát; bűnös merénylet a társadalom ellen, mely csak úgy állhat fenn, ha a családnak gyermekei szellemi életére vonatkozó joga és az egyház tanítóhivatalában gyakorolt isteni küldetésének elismerése tökéletesen biztosítva van.

*) „Magyar Állam“ 1893. szept. 5.

De a józan emberi ész, a politikai balvéleményektől meg nem zavart okoskodás is azon következtetésre jut, hogy az államnak nem lehet hivatása az iskolaügyet monopolizálni. Igaz ugyan, hogy az állam az iskolaügyben érdekelve van, sőt mondhatjuk nagyon is érdekelve van, de azért az iskolázás és nevelés mestersége nem képezi az ő hivatását. Valamint nem az állam feladatai közé tartozik a szentségeket kiszolgálni és házasságokat létesíteni: époly kevésbé van hivatva iskolákat alapítani, műveltségi eszményeket felállítani s ezen eszmények elérését a polgárookra ráerőszakolni.

Ami nézetünk szerint az állam a társadalmi rend őre és ezáltal az ember földi jólétének előmozdítója. Érdekében fekszik, hogy jövődöbéli állampolgáraiban egyrészt a törvény és rend iránti érzék ápoltságát, másrészt hogy azok képesek legyenek az állam azon kívánalmainak megfelelni, melyeket az első sorban saját érdekében polgáraitól követel. Az első pontra nézve bizvást megnyugodhatik az egyház tanításán, mely folyvást hirdeti a Megváltó parancsát: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré!” — a másik pontra vonatkozólag pedig tagadhatatlan, hogy az államnak meg van a joga bizonyos minimumot kívánni az iskolától és azt ellen is őrizni; ámde ezzel meg is szűnt a tanításra való befolyása! A módszer, az iskolai könyvek és szerek, egyszóval azon kérdés: hogy a cél mi módon érendő el? — már nem tartozik hozzá.

Nagyon is szomorú, sajnálandó dolog volna még más szempontból is, ha az iskolaügy politikai és rendőri kezelés és gyámkodás alá kerülne! Mert hát nézzük csak, mi is képezi tulajdonkép azt a mindenható államot? Beláthatlan sorú hivatalnoksereg. Ez által működik és intézkedik az állam. E hivatalnoksereg gyűpontja a miniszterium, a közoktatásügyi miniszterium. Ámde a miniszteriumok — miként a tapasztalás igazolja — napjainkban dagály- és apályként folyton váltakoznak és az államkormányzat kezelői egyik szélsőségből a másikba csapnak át, így történék azután az is, hogy az iskolaügy folytonos ingadozások- és experimentálásoknak volna kitéve és a felülkerekedő pártok szabadalmazott üzletévé

és az államhatalom változékony játékszerévé süllyedne. Már pedig az iskola fontos létérdeke megkivánja, hogy távol minden zajtól és a politika hullámcsapásaitól, munkáját békében és következetesen végezze és ki ne legyen téve a pártoskodás és pártszenvedélyek zajos lármájának. Ezer és egy érv szól tehát az állam iskolaegyedárúsága ellen és az állami közegeknek a történelmi igazság-, a vallás-erkölcsiség-, a társadalmi béke- és a haza jólétének és biztonságának érdekében is le kellene mondaniook ama privát passziójukról, melyet iskola-államosításnak nevezünk.

Ez az éremnek egyik oldala. A másik már másként fest és számunkra is tartalmaz egy kis leckét és gyengéd figyelmeztetést. Ez a fentebb hivatolt püspöki körlevél következő szavaiban nyer kifejezést: „Jelen körülmények között, midőn hazánkban minden felekezet erejének legnagyobb megfeszítésével igyekeznek iskoláit megtartani, egyházunknak legkevesbé szabad á l d o z a t k é s z s é g b e n visszamaradni és kilenc százados jogait vétkes mulasztással feladni, jól tudva azt, hogy a keresztény neveléstől, melyet a kora ifjúságtól kezdve a teljes korig s azután is csak az egyház vezethet sikeresen, függ az egyház és állam boldog jövője“ ... Igen! hogy kath. iskoláink önállóságát és függetlenségét megmenthessük, szükség van ujabban a mi sokszor oly fényesen tanusított áldozatkészségünkre. Ki kell nyitnunk újra a mi erszényeinket és m e g y e s z e r t e e g y k a t h. i s k o l a - a l a p o t teremtenünk, mely égető tanügyi szükségleteink fedezésére szolgáljon.

Nagyon sok még a hiány, nagyon sok még a pótolni és javítani való a kath. népiskolaügy terén. Nézzünk csak körül! Találunk még akárhány oly iskolaépületet, mely nem felel meg a törvény kívánalmainak, akárhány tanszobát, mely nincsen kellőleg felszerelve, akárhány szegény tanítót, ki éhezik és rongyokban jár, mivel nincs meg neki még a törvényes minimumja sem. A hitközségek kicsinyek, a nép szegény, tőle többet nem várhatunk, nem követelhetünk. Nyissunk tehát újító forrást a szegénység enyhítésére; adjuk össze a

mi filléreinket legvitálisabb életérdekeink megmentésére. Sokszor halljuk hangoztatni: „A kié az ifjuság, azé a jövő!” Tegyük tehát már valamit az ifjuságért, a jövőért, különösen oly helyeken, hol a szegénység és szükség legnagyobb! Ily helyeken kísért leginkább az államosítás gonosz szelleme is. Cui resistite fortes — e principio!

Gondoljuk meg jól, hogy minden jog gyakorlásával bizonyos kötelességek is járnak, melyek teljesítése elől kitérni nem szabad. Ez az érem másik oldala. „Hic haeret aqua!”

A tudás-kultusz túlszigázásának káros következményei.*)

Az őskor homályában, a büszke Hellasz véröntözte síkjain élt egykoron az álbölcsek egy hirhedt osztálya, mely a mindentudást fitogtatva, pénzért bárminemű tudományos nézetet védelmezett; — ez volt a szofisták bölcészeti felekezete.

Napjainkban is találkoznak elegenden, kik alig pár iskolát végezve, „mindentudók”-nak képzelik magukat, mindenhez. — még a legkomolyabb vallási, társadalmi és politikai kérdésekhez is hozzászólnak, a legnehezebb tudományos problémákat vitatják, kritizálják, beszélnek, lármáznak, mintha ők találták volna fel a bölcsek követ és ezek a modern szofisták. „Gyümölcseikről ismeritek meg őket.” (Máté 7. 20.) Összes tudományuk a nagy felületen elterülő sekély viz-síkhhoz hasonlít, mely csakhamar elpárolog, amint a nap sugarai érik, és egyebet sem hágy maga után, mint bűzhödő salakot és kietlen pusztaságot. — Fiat applicatio!

És mi e modern szofista tudálékosság tulajdonképeni oka?

Semmi más, mint a mai szerencsétlen iskolarendszer, a mai félszeg nevelés, mely a l a p o s tudás helyett a s o k a t-t u d á s r a törekszik, a színvemesítés és jellemképzés mellőzésével az é s z k u l t u s z t bálványozza és

*) „Népiskolai Tanügy” Eger 1889. évf.

ez által az álbölcsek, tudálékosok és hiú „sciolus“-ok amúgyis elég nagy számát még inkább szaporítja.

Van a józan keresztény paedagógiának egy szép alapszabálya, mely szerint a gyermeknevelés fontos mesteriségében mindenkor tekintettel kell lennünk a korszellem egyes kinövéseire, ferde irányára és téves elveire és ezek szerint kell idomítani nevelési tevékenységünket.

Ha a szóban forgó alapelvet követjük, úgy lehetetlen, hogy kikerülte legyen figyelmünket jelen korunknak előbb érintett veszélyes törekvése: a tudás-kultusz túlcsigázása, a mindinkább elharapódzó észistenítés, melynek szomorú következményeire immár mindenütt ráakadunk a társadalmi életben.

E beteges szellemtől van inficiálva a mi népiskolánk is. Ma az iskola — kevés kivétellel — nem nevel, hanem csak tanít. Teletömi az ifjúság elméjét sokféle tananyaggal, melyet az nem képes megemészteni. És e sok megemészthetetlen ismeret, — mely már Plató szerint veszélyesebb a semmittudásnál — károsan hat ki azután az ifjúság szellemi és testi kiképeztetésére egyaránt. Mint az acélrugó a túlságos feszítés folytán mozgékonyosságát elveszti: éppen úgy testünk-lelkünk is elzsibbad a szellemi erők túlfeszítése folytán. A túlságos tananyag nem fejleszti, hanem kimeríti, nem gyakorolja, hanem elcsigázza, nem erősíti, hanem gyengíti a szellemet, undort kelt az igazi tudomány iránt és szellemi felületességet, önállótlanyságot, tudálékosságot, gögöt és testi elsatnyulást produkál. Azért mondja a sz. Írás: „Ne foglald el sok dolgokban magadat; mert ha utána jársz is, nem éred el és nem menekszel meg, ha előrehaladsz is.“ (Jéz. Sir. XI. 10.)

Azt állítom tehát, hogy a behozott világi tanulmányok felszaporodott mennyisége folytán szenved mindennek előtt ifjúságunk vallásos oktatása és nevelése.

Az új iskola liberális bérencei közül sokan egyoldalúságról, félszegség- és szűkkeblűségről vádolják a régi, a vallásos iskolát, nagyhamisan azt fogván rá, hogy ez kizárólag egyházi érdekek szolgálatában állott, tekintet

nélkül az élet egyéb soknemű szükségleteire és viszonyaira. „Most változtak az idők,” és ezekkel természetesen az iskola feladata is megváltozott. — hangoztatják ők — melynek lényegében oda kell irányulnia, hogy ne csak a mennyországra, hanem a praktikus életre is nevelje és képesítse gyermekeinket. És az élet ezen igazságos(?) követelményének felel meg a tantárgyak és tanulmányok hosszú sorozata, melyek a modern iskola tantervében brilliroznak. Most már a nevelésben nem az ember végrendeltetéséből és a gyermek természetéből indulnak ki és ezekhez mértén alkalmazzák az oktatást- és nevelési eszközöket, hanem a „humanismus,” „világpolgárság” hamis cége alatt egyedül a „praktikus ismeretek” és „általános műveltség” terjesztésén fáradoznak ujabbkori paedagogusaink; a szív-, kedély- és akaratnemesítés mellőzésével kiválóan az értelem kiművelését célozzák, „viribus unitis” azon lévén, hogy minden gyermek lehetőleg „minden”-re képeztessek és egy kis „lux mundi” gyanánt tündököljön. Minden fiú legyen egy kész hisztorikus, geologus, geografus, kémikus, fizikus, régész, gépész, mérnök, tornász, nyelvész, rajzművész, törvénytudós, etc. etc.

Még a szegény leányok sincsenek megkímélve a liberális túlkapások veszélyes áramlatától; nekik is fülig kell úszniok a sok diluviális tudomány „malaszt”-os habjaiban. Oly ismeretekkel „boldogittatnak,” melyeknek hasznát soha sem veendik az életben és melyek csak arra alkalmasak, hogy fantaziájokat hevítsék, fény- és élvsovár gerjedelmeket keltsenek bennök. Pestalozzi, kire az új iskola-szellem hordozói annyira szeretnek hivatkozni, az iskolai oktatásra nézve alapigazságul azon elvet állította fel, miszerint a tanítónak nem arra kell törekednie, hogy tanulói az egyes tantárgyakban minél előbbre haladjanak, hanem arra, hogy az oktatás által a gyermek lelki erői a lehetőségig sokoldalulag kifejlesztessenek és így ez úton az életről minél tisztább, helyesebb fogalmat nyerjenek. Már a mennyire különben nagyon is szigoruan ragaszkodnak Pestalozzi elveihez modern tanügyünk előharcosai, e té-

telről — úgy látszik — nem akarnak tudni semmit ; mert az ő törekvésök első sorban nem oda irányul, hogy a gyermek összes tehetségei jól kiműveltesse és terjedelmes munkásságra képesíttessenek, hanem egyedüli eszményképök: az elme, melynek kipallérozására fektetik többé-kevésbé céltudatos és tervszerű működésök főszűlyát. Hogy azután vallási tekintetben minő előmenetelt tesznek a kis emberek? keresztény érzületök mennyire lesz kiművelve? — tudnak-e imádkozni — elsajátították-e a katekizmus anyagát — szeretnek-e templomba járni és ott illően viselik-e magukat? mindezzel ők persze édes-keveset törődnek. Ezek a „sötét“ középkor maradványai! Ki is bibelödnék manap még ilyfélekkel! Legfőlebb és legjobb esetben azt mondják: „hogy a vallás, a hittanár, a lelkész dolga — lássa ő, hogy e tekintetben boldoguljon; nekünk semmi közünk hozzá!“ stb. De még ez is hagyján volna, ha azután a mit a hitoktató épít, a többi „tanár“ — a külvilággal versenyezve, — meg nem ingatná, szóval, tettel, példájával le nem rombolná. De erről már hallani sem akarnak a mi „hyperfelvilágosult“ paedagogusaink! Ők a vallást előbbi magaslatáról az egyszerű szaktudományok sorába degradálták. A vallásoktatás rendes tantárgy, mint a többi: az írás, olvasás vagy számolás. Köszönjük meg nekik, ha egyáltalában még egy időre tűrik a „buta tömeg“ kedvéért a katekizmust az iskolában; majd jön idő, midőn — persze az ő szofistikus okoskodásuk szerint — végkép lerázhatják magukról az egyház, vallás „észbutító békóit.“ Meg nem elégedve azzal, hogy a vallás torzképpé alacsonyított le iskoláinkban, magasabb helyen még arról is gondoskodtak, miszerint annak ideje a többi sok tantárgy előnyére a minimális heti két órára szorítottatott, úgy hogy jelenleg e csekély tartalmu hitoktatási idő alatt még a legbuzgóbb katekéta sem felelhet meg hivatásának úgy, mint azt az ügy magasztossága és szentsége megkívánná. Mit szólnak azután még az u. n. közös iskoláról, jelenlegi törvényhozásunk ezen dédelgetett gyermekéről, illuminatusaink ezen imádott bálványáról?! Mennyre megrendítette ez népünknek évszázadokon át ápolt és virágzó

hitéletét! Mennyi kellemetlenséget, nehézséget és panaszt támasztott ez paedagogiai körökben a vallásoktatás beosztása, - tan- és olvasókönyvek behozatala miatt! stb. Mindezek lényeges tényezők az ifjuság nevelésében, melyek az egyedül üdvözítő hit fitymálását és teljes megvetését vonják maguk után és melyek komoly megfontolása után igazat kell adnunk egyik jeles paedagogusunk állításának mely szerint: „Napjainkban éppen annyit tanulnak a gyermekek az iskolában vallásukból, mennyi szükséges ahhoz, hogy azt hiányosan, rosszúl ismerjék és későbbi korukban egészen ignorálják.“ Igen, mert iskoláink jelenlegi túlterheltetése és a hitoktatás heti két órára történt redukálása mellett lehetetlen kedvezőbb eredményt elérni, mert nem marad idő a tanultak alkalmazására, a hitélet gyakorlására és arra, hogy a gyermekben az öntevékenységet fölkeltsük és munkáltassuk; — már pedig a nagy Ketteler szerint: „Mig a gyermekeknél nem fordittatik annyi, sőt több buzgalom a vallás gyakorlására, mint annak tudására, addig nem hizeleghetünk magunknak azzal, hogy az ifju nemzedékben jámborabb érülettel fogunk találkozni.“ A mai iskolarendszer csak felületes vallásismeretekkel bíró és gyenge jellemű keresztényeket képez. A gyermek elveszti a nemes tudás minden ösztönét, belemerül a külső élet szórakozásaiba és lassankint közömbössé lesz minden magasabb eszme iránt!

E szellemi elfásulás a korral mindinkább növekszik és csakhamar tág kaput nyit a hamis képzelődés-, előítéletek- és kétkedés ezerféle nemeinek; mig a későbbi években, midőn az élet a maga valódiságában, számtalan gondjaival és igényeivel előáll és a helyzet és hivatás egyaránt összébb vonják az emberi élet látókörét, nem ritkán teljes érzéketlenséggé és hitetlenséggé növi ki magát, úgy hogy a mai észiskolából kikerült gyermekből nagyobb részt vallástalan, rideg keblű és önző ember válik.

Ime ezek a tudás-kultusz túlszigázásában szenvedő jelenlegi iskolarendszerünk fanyar gyümölcsei az ifjuság valláserkölcsei oktatása tekintetében!

Hiába panaszkodnak tehát mindenütt a fiatal gene-

ráció elszilajulása és vallási tudatlansága ellen! — Mindaddig, míg a vallás vissza nem nyeri domináló szerepét az iskolában és a modern tananyag bölcs összebbvonnása által a vallásoktatásra és nevelésre nagyobb súly nem fog fektettetni: kedvezőbb jelenségekkel alig fogunk találkozni a nyilvános életben!

„Lemetszették a galyat tövéről és várták, hogy a galy ismét kizöldül és virágozni, gyümölcsözni fog. Termett az virágokat, de nem volt benne köszönet, mert mákvirágok voltak.“ (Dr. Steinberger.)

Vannak, kik az erkölcsi hanyatlás mindeme szomorú tünetényeit a megmétélyezett korszellelem rovására szeretnék írni. Igen. — a megmétélyezett korszellelem rovására! De hát kérdem, mi alkotja a korszelleme- nek ezen annyiszor felpanaszlott mételyét? Nemde semmi más, mint a ma uralgó hamis közvélemény, az álliberálizmus: a vastag önzés és materializmus tévtanai, az ideális életjavak teljes megvetése — és mindezek eredeti kútforrása: a családi és iskolai nevelés ferde iránya. Ezeket kell megjavítanunk, akkor a korszellelem is meg fog javulni! Állítsuk vissza a megrendült tekintélyt a családban, az iskolában, a társadalomban és az államban, adjanak nekünk jámbor, keresztény szülőket és jó tanítókat, ne korlátozzák az egyháznak Istentől származó szabadságát megingatott társadalmunk ujjaáteremtésében: és nem lesz jövőnket fenyegető elszilajult ifjuságunk, nem lesz okunk társadalmunk erkölcsi romlása fölött minduntalan jajveszékelni! — A parlamenti viták, a meddő elnöletek, bölcselekdedések, cikkezések, törvénygyártás, kormányrendeletek, rendőri közegek, börtönök, katonai erők kiképeztetése, stb. itt nem elégségesek; a társadalmi bajok gyökeres orvoslása csak úgy eszközölhető, ha közoktatásunk épülete ismét vallás-erkölcsi alapra lesz rakva és az ifjuság nevelésében nemcsak az ész- hanem a szívnek művelésére is kellő gond fog fordíttatni. „Szép dolog az az értelmesség, a szakképzettséggel párosult, fegyelmezett gondolkozó erő, mely a tudomány és szellem röpke szárnyain magasra bir emelkedni — de mit

ér az a fényes elme, ha nem párosul vele nemes szív és erkölcsileg fegyvelmezett akarat-erő? Az ember életének beltartalma, becse, nem tudományától, hanem erkölcsi tetteitől függ. Mit ér az az iskolázott fő, ha az a maga leleményességét — nemes szív hiányában — a maga javára aknázza ki? Mit ér a törvény-tudás törvény-tisztelet nélkül? Mit ér a képzett eszes hivatalnok . . lelkiismeret nélkül?“ (Dr. Steinberger F. „Jézus Krisztus a nevelő tanítók eszményképe“, 94. l.)

A főhiba tehát a mai nevelésnél: a szív nemesítés és jellemképzés elhanyagolása. És ez nem is lehet másként jelenlegi tanrendszerünk mellett, mely egyoldalúságánál fogva nélküli mindama kellékeket és faktorokat, melyek a szívképzés és igazi nemes erkölcsi jellem kialakításához szükségesek. Tudjuk u. is, hogy a szívképzés elengedhetetlen feltételei: hogy a tananyagot mindenkor oly begyőzőleg megismertessük, miszerint az a tanulók teljes meggyőződésévé váljék; továbbá minden egyes tantárgyból gyakorlati tanulságokat kell levonnunk és azokat a tanulók életére és viszonyaira alkalmaznunk; végre pedig azon lennünk, hogy a feldolgozott tananyag által növendékeink szívében vallás-erkölcsi érzelmeket fejlesszünk, lelkiismeretöket felkeltsük és élénkítsük. A jellemképzés pedig nem egyéb, mint az ember ismerő- és akarótehetségére oktatás-nevelés útján való hatás a végből, hogy őt élete céljára irányítsuk, annak elérésére segítsük és pedig olyformán, hogy ekkép élete célját tisztán felismervén, ez ismeretének alapján egész cselekvését, életét állandóan e cél eléréséhez szabályozza. Már pedig mindezekre a mai iskolában, hol a tananyag oly sokféle és csak a tudás hasznosságára fektetik a fősulyt, nem érnek rá. Ott manap csak az értelmet köszörülik, csupa „tudós és praktikus embereket“ képeznek, megfeledkezve apáink ama fontos intelméről: „Non multa, sed multum“!

De eltekintve attól, miszerint maga tanrendszerünk olyan, hogy sok tekintetben inkább hátráltatólag, mint fejlesztőleg működik gyermekeink erkölcsi képzésére:

nem szabad felednünk, hogy tanítóinknak jó része ma már szintén a „modern paedagogia“ hive, kik előtt csak a tudás, a tudomány imponál. a tanítót lelkesítő keresztény idealismus nevetséges érzékenykedésnek tűnik föl előttük, a tanítványok iránt való keresztény szeretetet avatatlan együgyűségnek tartják, az atyai türelmességet férfiúhoz nem illő gyávaságnak bélyegzik, stb. Ily tanítóktól aztán nem is lehet várni, hogy erkölcsös, jellemes népet neveljenek azon régi közmondás alapján „Nemo dat, quod non habet.“ Svájcnak, melyre mint az oktatásügy mintájára oly szívesen szoktunk hivatkozni, egyik protestáns tanfőúrja, dr. Wagner, egy pár évvel ezelőtt azt a vészjósló nagy szót mondotta ki! „A mai iskola a jellemtelenséget mozditja elő... Abban a világot mételeyként átható szédelgésben, abban a felületességben, melylyel napjainkban a legszentebb érdekeket kinevetik, abban a gyönyörhajhászatban és könnyelműségben, mely a tömegekben aprajától nagyjáig erőt vön, az iskolának is nagy része van. . . . Iskoláinkból u. is olyan nemzedék kerül ki, mely néhány év múlva vagy mind elfeledi, amit az iskolában tanult, vagy tudományát egyáltalában nem tudja értékesíteni; olyan nemzedék, melynek érzékei ki nem fejtvék, melynek gondolkodó ereje eltompult; olyan nemzedék, mely híjával van minden szellemi erélynek, erkölcsi fegyelmezettségnek és jellemnek.“ Kemény vádak, melyek igazságát azonban — elég sajnosan! — kétségbe nem vonhatjuk. Annak ugyanis, ki a modern paedagogiának elméletében és gyakorlatban egyaránt követett eljárását ismeri, lehetetlen azon tévedést észre nem vennie, melylyel az az idealis, szellemi és egyáltalán a nemes tényezőknek háttérbeszorításával éppen a jellemtelenségnek útját egyengeti. A mai iskola nagy hetykén elfeledi, hogy az ember nemcsak Istentől, hanem Istenért is teremtetett, s hogy Isten nélkül Istenhez, ami legfőbb célunkhoz, el nem juthatunk, örökké igazak maradván sz. Ágostonnak szavai: „Qui te creavit sine te, non te salvabit sine te.“ És éppen ebben gyökereznek

a rohamosan növekedő jellemtelenség, az elvekben való határozatlanság, magának a legszentebb meggyőződéseknek cinikus félredobása, magának a legszentebbnek frivol tagadása vagy kigúnyolása, hallatlan szédelgések, csalások szemérmetlen üzése, a legnagyobb gonosztettek bűnös palástolása és szépítése, a kéjeknek, gyönyöröknek, földi javaknak féktelen hajhászása, az életűntság, kétségbeesés, öngyilkosság, sat. Ha tehát e társadalmi bajainktól szabadulni akarunk, vissza kell térnünk a kereszténység alapelveihez, iskoláinkból az anyagias irányzatot és a tudáskultusz túlcsigázását ki kell küszöbölnünk és az erkölcsi képzésre nagyobb súlyt fektetnünk, mert az ész soha sem képes pótolni az űrt, melyet a szívképzés elhanyagolása okoz.

A szívet és jellemet képezni — ez annyi: mint életre nevelni! Nem a tudományon, az ismeretek mennyiségén sarkallik az emberi élet értéke, szerencsés vagy szerencsétlen lefolyása, hanem a szív műveltségén és a nemes jellem szilárdságán. És ha a népiskola nem emelkedik e föladat magaslatára; ha nevelő-oktatásával nem hat az ifjúság akaraterejére és nem jelöl ennek határozott irányt; ha az értelem fejlesztésével nem neveli egyszersmind az erkölcsi embert; ha a tanítás anyagát nem választja meg és nem dolgozza föl úgy, hogy az anyagi munkára hivatott néposztály gyermekeinek a közéletben hasznos és szükséges tudnivalók közlése mellett erős erkölcsi alapot adjon: úgy a népiskola nem felelt meg magasztos hivatásának, nem érdemelte meg azon nagy áldozatokat, melyeket a társadalom, az egyház és a haza ráfordított és folyton ráfordít, nem biztosította magának azon tiszteletet és tekintélyt, melyvel neki különben — helyes és öntudatos munkásság mellett — okvetlenül az értelmiség adózni fog.

Igen! a tudáskultusz túlcsigázásának sok káros következménye van ifjúságunk erkölcsi nevelésénél. Valamint t. i. értelmi tekintetben veszélyes felületességet, tudálékosságot szül: úgy erkölcsi téren a hiú önhittség, öntetszelgés, elbizakodottság, pöff-feszkedés, feltűnési és szereplési vágy

fattyuhajtásait növeszti, mint megannyi ellentéteit az igazi keresztény alázatnak és szerénységnek. Már pedig tudjuk, hogy éppen az alázatosság és szerénység erényei legerősebb támaszai összes erkölcsi életünknek. Azokban rejlik minden erőnk és minden lelki nagyságunk! „Tanuljatok tőlem, mert szelid vagyok és alázatos szívű“ mondá isteni Mesterünk (Máté 20. 27.) — és „az igazi bölcsesség annak elismerése: hogy tulajdonképen semmit sem tudunk“ mondá a bölcs Sokrates. Mindezekről azonban az új észhitüsködő iskola nem akar hallani! Előtte csak a „sokattudás.“ a „tudomány“ a jelszó! A helyett hogy növendékeinek összes tehetségeit összhangozóan és okszerűleg kiművelné és azokat alázatosságra nevelné, főtörekvése odairányul, hogy minél több ismeretanyaggal tömje meg a szegény gyermekek gyenge fejét. És e sok „tudomány“ azután legtöbb esetben „végzettség“ válik a fiatal generációra, — a mennyiben biztos alap hiányában fesszé, hiúvá, képzelődővé és elbizakodottá, önteltté teszi az ifjút, ki amint az iskolaéletből az élet nagy iskolájába kerül, nem azon tudat által vezéreltetik, hogy számára az igazi tanulás ideje még csak most veszi kezdetét, hanem „kész“-nek, „kitanult“-nak képzei magát és minden további komolyabb foglalkozástól irtózik. És így maga a modern iskola mozdítja elő a korunkban annyira elhatalmasodott tudományos felületességet és selejtességet egyrészt, másrészt pedig éppen e félszogsége folytán nivellirozza az erkölcsöket, önuralom helyett önhiútságra, önzésre tanítja az embert és megmértelyezi az egész társadalmat. Avagy ki nem tapasztalta volna mindezek szomorú igazságát a mindennapi életben!? Ki nem ütközött volna már meg egyszer-mászor fiatalságunk nyegle, bántó magaviselete és hányaveti elbizakodottsága fölött?! Ki nem fordult volna el undorral a mai nevelés csúnya mákvirágjaitól, kik képzelt tudományuk öntudatában üres búzakalászként magasan hordják fejüket, másokat magas szemöldökkel lenéznek, mások véleményei iránt türelmetlenek és mindenütt csak brillirozni, szerepelni szeretnének!? Találkoznak bizony modern tanítóink sorában is elegendő, kik a tudományosság

magas kothurnusaiban lépdelve, a szájalom „bizonyos jellemző“ mosolyával tekintenek le „kevésbé művelt“ kartársaikra, a régi kor egyszerű népnevelőire, kikkel szemben egyre csak azt hangoztatják: „A tudomány hatalom“ és más ehhez hasonló frázisokat. Ezen „tudós“ urak, kik határtalan buzgalommal terjesztik maguk körül az „e g y e d ű l ü d v ö z i t ő i l l u m i n á c i ó“-nak pazar sugarait — feledni látszanak, hogy „a tudomány igen is hatalom“ de olyan hatalom, mely ö l és e l e v e n i t ! Ö l, ha a keresztény alázat tápnedve helyett az emberi gőg, tévely és gonoszság mérgével táplálkozik; e l e v e n i t, ha a kereszténység emlőiből szívja az igaz, szép és jó élet-tejét. Tisztelet, becsület a józan irányban haladónak, kik tudáskörüket az i s k o l a és n e v e l é s érdekében tágitani iparkodnak, a kiket a keresztény alázat és szerénység — az igazi műveltség e lényeges ismérvei — ékesítenek! De sajnós, hogy többnyire ennek ellenkezőjét tapasztaljuk a liberális iskola par force haladói-nál! Ők nem ily nemes indokból lelkesülnek a tudományért és nem is az igazságot keresik a tudományban, hanem egészen mást Egyik részök azért foglalkozik tudománynyal, mert abban hiszi feltalálni az élvezetre segítő eszközöket; másik része űzi a tudományt csupa hiuságból vagy hogy a jóhiszemű tudatlanságot kizsákmányolhassa — míg legnagyobb részöknél éppen a szédelgés, humbug pótolja az igazi tudományt — Fejük és szívök üres és még igen sok kellene mindkettőbe, hogy a szakképzettség és valódi műveltségnek legalább közép fokára emelkedhessenek! — — Bizony úgy vagyunk az új iskolarendszer előharcosaival mint vásárcor a falu végén fölállított cifra fabódék előtt kiáltozó ismert komédiásokkal, kik szünni nem tudó „pathosz“-szal magasztalják „a deszkák mögött való látványosságok“ nagyszerűségét és hangzatos szavaikkal sötét bódéjokba kerítik az együgyű publikumot! De hiszen éppen ez jelen korunk liberális szellemének főszignaturája, hogy maga magát szereti dicsérni és dicséretelni, tettei azonban az ellenkezőt hirdetik.

Az észhitüsködő illuminációnak egyéb erkölcstelen gyümölcsei még a s z e l l e m i b o r n i r t s á g, e l t o m-

pulás, a tanulás megutálása, az anyagiasszérzés, alacsony élvágy stb., melyek manapvalóságos rákfene gyanánt pusztítanak ifjúságunk sorában és ennek egészséges erkölcsi életgyökerét csaknem egészen fölemésztették. És ez nem is lehet másként oly nevelési rendszer mellett, mint a mostani, mely megöli a gyermek testét-lelkét egyaránt, megzavarja eszét, és érzéketlenné teszi minden nemesebb eszme iránt. A gyermek egész nap be van fogva, — az iskolában valóságos hajtóvadászatot intéznek ellene és otthon alig győzi a sok „okkupációt.“ Így csakhamar elvész a szellem benső ruganyossága, a kedély természetes vidámsága és gyermekded naivsága. Az ifjúság elveszti fogékonyságát természetes érdekei iránt, lelkileg elfásul, rideg keblü-, fagyos kedélyüvé válik és örül, ha az iskola falai közül kiszabadul. A sok megemésztetlen ismeret is csakhamar elpárolog, olyan mint tavaszkor a fa terméketlen virága, mely a szükséges életerő hiányában csakhamar földre hull; olyan mint azon hatás, melyet a muzeumok és műcsarnokok gyors megtekintése magára a szemlélőre gyakorol, mely a helyett, hogy szellemi gyönyört és hasznot eredményezne, csak undort és csömört kelt az illető lelkében. És a szegény gyermek a sok kegyetlen dresszura dacára úgy jár, mint az utas, ki ismeretlen vidéken gyorsvonaton utazik — sokat lát, de keveset tart meg emlékezetében! — Későbbi éveiben azután még jobban irtózik a komoly foglalkozástól — tiltott élvek után jár és „a helyett, hogy Ég felé törne, unatkozik, s hitvány madár gyanánt a posvány iszapját szopva, éldegél“ (Vörösmarty) és nem ritkán Amor és Bachus karjaiba dől! Hát mit szóljak még a „néma“ bűn titkos üzelmeiről, melyeknek oly sokan rabjaivá lesznek! — — Így történik, hogy egy időnek előtte megvénült és szellemileg eltörpült generációt látunk vizsgáló szemeink előtt. És mindennek oka a mai iskolarendszer- és gyermeknevelés ferde irányában gyökerezik.

De a tudáskultusz túlcsigázása hátrányos befolyást gyakorol nemcsak az ifjúság vallás erkölcsi nevelésére és szellemi kiképeztetésére, hanem káros következményeket

von maga után a gyermek testi fejlődésére és nevelésére nézve is.

Az orvosi tudomány és a keresztény paedagogia elsőrendű szaktekintélyei számokkal kimutatják, hogy a mai iskola a gyermekek egészségét illetőleg igen sok veszélyt rejt magában; mert a szellemi túlterhelés, az ész egyoldalú és túlfeszített művelése, nagy hátrányára van a test rendszeres fejlődésének és szülőoka a mai nemzedék feltűnő gyengeségének és testi elsatnyulásának. És ez nem is lehet másként! Mert ha meggondoljuk, hogy a mi népiskoláink túlnyomó részben oly egyedekkel vannak benépesítve, kik a legerősebb fejlődés stádiumában levén, sem testileg, sem szellemileg megerősödve nincsenek arra, miszerint a különféle kártékony befolyásoknak diadalmasan ellentállhassanak; ha másrésről tekintetbe vesszük, hogy mily sok, a gyermeki szellem fejlettségét messze túlhaladó anyag erőszakoltatik manap az iskolában a gyenge múzsafiakra: valóban nem csodálkozhatunk a felett, hogy a panaszok ifjúságunk elsatnyulása- testi-lelki romlása ellen mind általánosabbak és hangosabbak lesznek és hogy a tudáskultusz lefokozása egészségügy szempontból is sürgettetik az illetékes körök részéről.

„Meg kell vallanunk, — mondja egyik jeles szakférfiunk*) hogy az iskola nem részelteti kellő figyelemben Juvenál ama szavainak megdönthetetlen igazságát, hogy ép lélek csak ép testben lakhatik.“

Igen! a mi iskoláink többé-kevésbé nem egyebek, mint egyoldalú dresszura-intézetek, melyekben csak a pozitív tudás mennyiségére fektetik a fősúlyt, miközben az agynak túlterhelése és ennek következtében az ifjú testi-szellemi elsatnyulása idéztetik elő. A szellem u. is az agy segítségével működik; az agyvelő pedig a gyermekeknél — a természettudósok és orvosok egyező véleménye szerint — feltűnően híg állapotban van és rendes kifejlődhetése szempont-

*) Dr. Walter Gyula „A népiskola és az egészségügy“ című művében.

jából lehet ő legkimérendő, mert különben szerfölött elgyengül, sőt azon nagy bajt is szülheti, hogy végkép felmondja szolgálatát; amikor azulán azon száználomra méltó állapotba juttatja az embert, hogy bizonyos e célra alapított gyógyintézetek lakójává kényszerül lenni, ami napjainkban éppen nem ritkán szokott előfordulni! — — — Ime tehát mily komoly következményei vannak a szellemi túlterheltségnek, a tudáskultusz túlszigázásának! — — — De kiapadhatatlan szülőforrása ez még sok más kronikus bajnak és betegségnek is. Ugyanis nézzünk meg csak jól egy ilyen kis gyermeket iskolalátogatása első éveiben — mily életrevaló, kedves, virgonc, egészséges, ruganyostestű és gyors felfogású az! Azután vizsgálgassuk meg ugyanezen gyermeket néhány év múlva; mindjárt első tekintetre észreveendjük, hogy régi ruganyossága, gyermekded élénksége és naivsága nyom nélkül eltűntek, elvesztek, — és helyettök egy elbágyadt, búskomor és időnek előtte megvénült élő „karrikaturát“ látunk vizsga szemeink előtt. Vajjon hol rejlik e feltűnő metamorfozисnak oka? Egyedül azon sajnálatos körülményben, hogy a szegény gyermek agyveleje a kegyetlen iskoladresszura folytán túlterhelte, természetes tevékenysége bénított és kifejlődésében gátoltatott. Neki évek óta naponta 5—6 órát a bűzös iskola zárt falai között kellett tölteni, és azt a csekély szabad idejét is, mely ekként számára fennmaradt, otthon a különféle feladványok elkészítése, a „privát órák“ kinszenvedései keserítették meg, úgy, hogy mintegy folytonos ostromállapotban volt szegényke és nem csoda, ha a túlfeszített tanulás és a sok, üvegházi növényültetvényekhez hasonlítható ülés következtében testének fejlődése és izmainak elevensége nagyban korlátoztatik, a vérkeringés és az idegrendszer normalis tevékenysége jelentékenyen megakadályoztatik, ez által pedig az igazi életkedv szívében megöletik és a sokféle organikus betegségek szomorú alapja megvettetik.

A nagy Humboldtól mondják, hogy egy alkalommal felkiáltott: „hogy szerencsésnek tartja magát csak azért, mivel nem a mai kegyetlen iskolarendszer

kelepcéjébe esett, mert különben testileg-lelkileg elveszett volna!“ És talán nem volt igaza!? „Felséges uram! — mondá nem régen egy jeles államférfiú uralkodójának — ha ez a mostani észiskola még pár évig fennál, úgy biztosítom, nem találunk többé katonának való embert!“ És nem találó vala-e e megjegyzése!? Hát az egyszeri deák, ki midőn az iskolából kikerült, e szavakat írta a tanszoba ajtajára: „Végesszenvedéseimnek!“ nem drasztikusan igaz ítéletet mondott-e a modern észiskola vívmányai felett!? — De menjünk tovább.

Panaszkodnak manap a szülők, gyermekeiknek mind nagyobb mérvben elhatalmasodó mell-, szem-, gyomor- és idegbetegségei ellen, a vértódulás, vérszegénység, tüdő-sorvadás, golyva, görvély, altesti bajok ellen, stb., — melyek nevét sem ismerték az emberek ama régi jó időkben, midőn még a tudás kultusza nem volt annyira elterjedve — és e bajok terjedéséért kizárólag a mai iskolarendszert szeretik vádolni a szülők; de azt feledni látszanak, hogy mindeme bajokat és visszasságokat ők maguk is előmozdítják a házi nevelés ama ferde irányával, melynél fogva sok hiú szülő annyi tanulással halmozza el gyermekét otthon az iskolai tárgyakon kívül, hogy minden szabad idejét, a nyugalmat, pihenést, felüdülést, erögyújtést teljesen lehetetlenné teszi. Megszakítás nélkül követik egymást otthon a magán-órák, csak hogy a gyermek „talentummá“ váljék! Fiúk, kik gyakran egész életökben sem viszik annyira, hogy a „kvintet“ a „kvarttól“ megkülönböztetni képesek legyenek, kénytelenek naponkint több órán át a zongora mellett üldögelni és kinlódni. Leányok, kiket a természet csak a főzőkanál forgatására szemelt ki, évekig idegen nyelvek tanulásával gyötörtetnek, csak azért, hogy a szülők beteges hiúságának elégtétessék! — Hiába tanácsolják nekik, hogy adják gyermekeiket iparosnak, kereskedőnek. Nem! A szülők minden áron „urat“ akarnak képezni belőlük, nem gondolván meg azt, mily szomorú következményei lesznek e hiúságnak gyermekeik testére, szellemére és egész jövőjére nézve! És e fonák eljárással

maguk a szülők még jobban tetézik az iskolai túlterhel-
tetésből származó bajokat; abban lelik örömlüket, hogy
gyermekcük mily okosak, mily érettek és komolyak; nem
pedig abban, miben tulajdonkép lelniük kellene, hogy
t. i. mily elevenek, élénkek, erősek, egészségesek és
naivok! Labdázás, a réten és mezőn való virgonc fut-
kozás, a szabadban való mulatozások, melyek az ifjú
testnek époly szükségesek, mint a tavaszi veteménynek
a jótékony eső, egészen kimennek a divatból. Ezek he-
lyett a mi „arany ifjuságunk“ inkább a kora érettséggel
rendesen együttjáró „tiltott gyönyöröket“ hajhászsa, vagy
az ő korát messze túlhaladó élvezetekbe merül — ekként
kárpótolván magát a nagy szellemi megerőltetés- és kiál-
lott dresszurárét. — —

Mindezek után ki csodálhatja, ha maguk a legkitünőbb
tanfériak is — belátván a tudáskultusz túlságázásából
származó káros eredményeket — a tananyag redukálását
sürgetik és azt hangoztatják, hogy ifjuságunkat a „nequid
nimis“ természetkövetelte szabadságnak ismét mielőbb
vissza kell adni. „Itt csak egy császármetszés segíthet a
bajon — írja Tomor Ferencz, oktatásügyünk e jeles
bajnoka — és e császármetszés a régi tanóra mennyi-
ségének visszaállításában s a tananyagban ahhoz való
alkalmazásában állhat. E mellett az iskola azzá lesz, a
mi régente volt, é l e t ü n k n e k l e g k e d v e s e b b
i d ő s z a k a, melyre még késő vénségünkben is örömmel
emlékezünk.“

Azt állítom tehát, hogy a mi modern észiskolánk —
dacára jól fizetett fentartói- és telivér barátjai egekig ható
felmagasztalásainak — mégis nagyon s á n t i k á l é s
b e t e g, egész szervezetében g y e n g é l k e d ő p á c i e n s.
És ez nem is lehet másként; mert a sok kötelező tan-
tárgy nagy halmaza következtében g y o m r a l ö n t ú l-
terhelve, megrontva. Már pedig tapasztalásból tudjuk, hogy
a hol a gyomor rossz, beteg, ott szenved alatta az egész
organizmus!

De vannak ezeken kívül még egyéb káros követke-
zményei is a divatos hypertudálékos nevelési áramlatnak.

Általános és igazolt panasza jelesebb paedagogusainknak, hogy mostani iskoláinkban — kivált a gimnázium- és reáltanodákban — a s z a k r e n d s z e r túlnyomólag meghonosult. Minden tanórán más-más tantárgy vétetik elő és ezzel együtt változnak a tanárok is. E folytonos váltakozás és a tananyag felhalmozása a mily paedagogia-ellenes, következményeiben éppen oly veszélyes! Ily procedura mellett lehetetlen, hogy a tanítás alapos- és annak eredménye maradandó legyen. A középtanodákban még megjárja mert ott a gyermekek már fejlettebbek és értelmesebbek. De a népiskolában éppen elvetendő a szakrendszer-tanítás, mint olyan, mely a néptanoda hivatását messze felülhaladja és nagyon káros következményeket von maga után tanító- és tanítványra egyaránt. A szegény kis gyermek u. is még sokkal fejletlenebb és tehetetlenebb, semhogy képes volna figyelmét minden órában más égtáj felé, a szélvitorlához hasonlólag fordítani. És valóban erején felül terhelik, midőn ugyancsak egy délelőtt egy „porció“ nyelvtant, hazai történelmet, számtant és ráadásul még netán egy kis katekizmust is raknak eléje. Lehetetlen, hogy ezeket mind tökéletesen megemészsze! Hisz már Ovidius mondá: „Pluribus intentus minor est ad singula sensus.“ És nem csoda, ha azután valahányszor ütni hallja az órát a kis ember, nagyot sóhajt, mondván magában: „Hála az Égnek, hogy ennek az órának is vége van. Csak már a következőn is szerencsésen átestem volna!“ Nem csoda — mondom, ha ekként megutáltatják vele az iskolát, mint oly helyiséget, hol valóságos szellemi „sánc-munkát“ végeztetnek vele és fejét erőszakosan túltömik a sok „haszon-talan“ tudománynyal. Nem is tekinti egyébnek az iskolát az ilyen gyermek, mint kegyetlen fogságnak, melyről még későbbi éveiben sem tud megfelekedezni. — De a mai észiskolában észlelhető szellemi túlterheltetés, a folytonos váltakozás és hullámozás magára a tanítóra is terhes és kellemetlen. Mert honnan vegye ő az időt — miután naponta 5—6 órát az iskolában töltött, — a következő nap előadandó tantárgyak kellő előkészületéhez és esetleg még 50—60 írásbeli dolgozat átjavításához!?

Hisz talán csak egyéb teendői és gondjai is vannak! Különösen a szegény 300 frtos falusi tanítónak, ki sokszor azt sem tudja, honnan vegye másnapra a kenyeret éhező családja számára. A városi tanítónak pedig márcsak egy kis kommócióra, és szabad levegőre is van szüksége. Vannak intelligens és buzgó tanítóink sorában elegenden, kik nyíltan bevallják és számokkal kimutatják, hogy minden iparkodásuk és erőmegfeszítésök mellett sem képesek oly sokféle tantárgyból naponta úgy elkészülni, hogy magukat minden órában biztosaknak és tökéleteseknek éreznék. És őszinte vallomásaik fölött nem is ütközhetünk meg; mert ha meggondoljuk azt, hogy míg a gimnazialis és reáliskolákban minden egyes tantárgy kezelésére külön szakférfiak hivatva: addig a népiskolában egy ember öleli át az egész modern tananyag terjedelmét, rájövünk csakhamar arra, hogy ő neki legalább is a „genialitás eszményképének“ kellene lennie, hogy sziszifusi munkájával megbirkózhassék. Mivel pedig ily zsenik csak ritkán születnek. — ergo ne csodálkozzunk a népiskolai tanító fáradságának elégtelen eredményei fölött.

Tudjuk továbbá a paedagogiából, hogy a nevelés-oktatási cél sikeres elérésére okvetlenül szükséges, miszerint a tanító teljesen áthatva lévén hivatásának magasztos voltától, mindennap „jó kedvvel és előszeretettel“ lépje át az iskola küszöbét és keresse fel az ott egybegyűlt tanulni vágyó gyereksereget. Már pedig mennyire kell, hogy e szükséges jó kedve és öröme lankadjon napjainkban a jelen tanrendszer mellett, midőn a tanító saját személyében egyebet sem lát egy k e g y e t l e n h ó h é r n á l, kinek feladata: az ártatlan áldozatokat a túlszigazot tudáskultusz bitófáján kötelelességszerűleg kivégezni! — — Magam is ismertem nem egy tanítót, ki azelőtt sokkal nagyobb örömmel és sikerrel működött az iskolában, mint most az új rendszer alatt, azért, mivel belátva az előírt tananyagalmaz feldolgozásának lehetetlenségét, kedvét vesztette és simplex mesterségüzésre degradált hivatását csak úgy felületesen tölti be, vagyis más szóval: v á s á r i m u n k á t végez, a szent ügynek, melynek szolgálataiban áll, pótolhatatlan kárára. Ez is egyik kifolyása az:

ugorkafára feltolakodott tudáskultusz terrorizmusának. Átala büntettetnek a lelkiismeretes tanítók, kik vagy idő előtt tönkretétetnek vagy pedig köteleik teljesítésében közönyösekké, felületesekké válnak: quorum novissima pejora prioribus!

Végre még egy fekete pont merül fel a jelenlegi innormalis iskolaélet testén és ez azon sajnálatos csorba, azon érzékeny rés, melyet a tudáskultusz túlesigázása családjainkban előidéz.

Igaz ugyan, hogy a modern korszellem és a liberális iskola balfogalmi szerint a szülőknek semmi befolyási vagy ellenőrzési joga nincs gyermekeik iskoláztatására nézve. Ők csak arra hivatvák, hogy csendes rezignációval az élő materiálét produkálják, melyen azután a híres újkori paedagogusok bizonytalan experimentálásaikat megejtik. Azt persze nem veszik számba a híres künsztlerék, hogy mi történik akkor, ha a drága anyag feldolgoztatván, nem felel meg a hozzákötött várakozás igényeinek!? Az iskola elbocsátja gyermekeit, a mint ezek a törvényszabta kort elérték és nem kérde, hogy profitiroztak-e ezek valamit az életre vagy nem? Mit törődnek ezzel iskola és tanító! Lássák ennek következményeit a szülők! — De éppen ez oknál fogva, mivel a szülőkre háramlik a gond terhe, ha gyermekeik az iskolában testileg-lelkileg eltörpültek és későbbben az életben a társadalom haszonvehetetlen tagjaivá lesznek, nemcsak joga, de kötelessége is nekik a modern iskolaszellemmel szembeszállani és gyermekeik józan keresztény irányu nevelését követelni. Az ugyan igaz, hogy nem minden szülő van hivatva arra, miszerint az iskolát működéseért felelősségre vonja és a határvonalat megjelölje, meddig gyermeke vezetésében terjeszkedni szabad; de éppen oly elvitázhatatlan igazság másrésről az is, hogy ha a fentjelzett hátrányok, kinövések mutatkoznak — amint ezek manapság csakugyan elég bőven mutatkoznak is — akkor ezt a gyermekek után maguk a szülők sínylek meg legjobban, miért is nem szabad közönyösekké lenniök a nevelésügy nagyfontosságú kérdése iránt, hanem minden természetjog-

adta módon és eszközzel oda kell hatniok és közreműködniök, miszerint az a minden néven nevezendő túlkapások és ferde kinövésektől megmentessék és kivált a falusi népiskola keresztény jellege megőriztessék. Szép, fölemelő példát adnak épp e tekintetben mostanában a Lajtán túl való testvéreink, kik Isten-adta jogukkal élve, a vallástalan iskola ellen protestálnak és a régi vallásos iskola visszaállítását követelik. De a szülőknek eme Istentől kijelölt jogköre még tovább terjed és ők gyermekeiktől még azt is követelhetik, hogy nekik házi foglalkozásaik és állásparancsolta kötelmeik teljesítésében — a meny nyire gyenge erejük engedi — segítségökre legyenek, ami különösen a túlnyomó szegény néposztályra áll, velök a családi élet örömeit és terheit megoszszák stb; de e jog gyakorlata a fennforgó modern észiskola basakormánya alatt, midőn a szegény gyermekek úgyszólván kiszakíttatnak a családi élet köréből és a sok tanulmány által abszorbeáltatnak, pláne ki nem vihető. Igaz tehát, amit most állítottam, hogy t. i. az és istenítő tudáskultusz túlcsigázása még a családon is kegyetlen sebet vág, amennyiben a szülők és gyermekek között való isteni törvényeken alapuló magasztos viszonynak egyes szálait, kötelekeit megtágítja, ennek faktorait felforgatja.

És a mondottakban összpontosulnának szerény véleményem szerint a napjainkban mindjobban túlhajtott tudáskultusz veszélyes következményei. Méltán állithatom tehát, hogy az iskolai tudáskultusz túlcsigázása nem vívmánya, hanem s z o m o r ú r á k f e n é j e modern korunknak, melynek, ha eleje nem vétetik, a világ haladni fog ugyan, de egy tudományilag csillogó, feneketlen barbarizmus sötét jövője felé.

Videant ergo consules! nehogy túlmivelő boldogítási törekvésekkel úgy járjanak, mint a monda szerint ama túlokos háziasszony, ki hogy annál termékenyebbé tegye egyetlen jó tojó tyúkját, annyira túltömte eledellel, miszerint nem sokára végkép megszűnt tojni.

„Dixi et salvavi animam meam.“

A modern iskola és a szociálizmus.*)

„Actio parit reactionem.“ „A hatás visszahatást szül.“ E régi jogelv, valamint egyáltalában minden téren feltétlen elismerést vindikál magának az emberi életben: úgy különösen az iskolaügy terén is kezd lassankint örvendetes érvényre emelkedni.

Ismeretes előttünk amaz ádáz harc, mely a modern vallás nélküli iskolák életbeléptetése óta a népnevelésügy legszentebb érdekeinek pótolhatlan hátrányára a tanítóvilág minden zugában évek során át a legszivósabb elkeseredéssel és ellenszegüléssel és sokszor — nem éppen a legtisztább fegyverekkel — vivatott.

E szerencsétlen erőlködés éle az egyház és az általa képviselt vallásos érdekek gyengítésére való irányítva. „Ki a pappal és katekizmussal az iskolából! — mert ezek butítják a népet és korlátozzák az emberi szellemet a maga magas röptében!“ Így hangzott a modern pedagógusok „egyedül üdvözítő evangéliuma,“ mi közben a hivatottak titánokhoz hasonlólag erőlködtek a keresztény világrend halomradöntésén, a tanító-egyház iskolaügyekben való befolyásának gyengítésén, sőt végleges kiküszöbölésén és — ami főtenenciájukat képezé — az iskolának az állami mindenhatóság telhetetlen kebelébe való esztelen beolvasztásán.

„Eddig és ne tovább!“ — hangzott az Üdvözítő szava a haborgó tenger fölött! — „Eddig és ne tovább,“ zendült fel egyszerre mintegy titkos varázsütésre a hithű katolikusok millióinak kebeléből a megsebzett keresztény jogérzet tiltakozó szava.

A magas kulturát Isten nélkül gözerövel elérni akaró szédelgés csakhamar lejárt a magát! — „Deus irridebat illis de altis“ és most már az egész harcmezőn egy a jelszó, egy a közös óhaj: „Vissza! — mert különben elveszünk!“

Maguk legdühösebb ellenfeleink belátására jutottak annak, amit a keresztény pedagógia tiszteletreméltó zászlósai már csaknem kétezer év óta hirdetnek, hogy t. i.

*) „Magyar Állam“ 1889. ápril 17. és 18.

„vallás nélkül nincs nevelés, nincs erényesség, nincs igazi felvilágosultság!”

Mindenütt kijózanodnak az elmék. A liberálizmus csillaga halványuló félben van! — Legszebben igazolják a kúthántuli örvendetes napi események.

Nálunk is még csak egy pár szegény-legény és népszarnok dédelgeti a vallástalan iskolát; a józanul gondolkodóknak és a nép zömének nem kell, valamint soha nem is kellett!

Aki mélyebben gondolkozik e veszélyes áramlat, ennek indokai- és végcélja felett: az végtére is annak belátására jut, hogy a hamis liberálizmus matadorjai, midőn az iskolából a vallást végkép kiküszöbölni törekedtek, egyebet sem akartak elérni, mint a szociálizmusnak tág kaput nyitni. Nem hiába mondá már körülbelül egy évtized előtt Jörg képviselő a német parlamentben, hogy a „modern iskoladüh a szociáldemokráciának veteményes kertje,” — mert hogy szavai nem valának a hű emberi képzelet szüleménye, hanem a legszomorubb valóságnak hű visszhangja, azt mindjárt belátandjuk, ha a modern iskolának sokak által oly fennendicsért híres vívmányait kissé analizáljuk és összehasonlítjuk a szociáldemokráciának alapelveivel és az u. n. Zukunfts-Staat kontemplált ideáival. Első tekintetre belátandjuk, hogy mindkettő, t. i. mind a vallástalan iskola, mind a szociálizmus abban egyeznek meg, hogy

I. az állam által egyedárusítottatnak. Az alapvető szociálisztikus ideák egyike t. i. az, hogy az állam, azaz a társaság vegyen kezébe mindent és gondoskodjék mindenről. Magánbirtok többé nem lesz! — a hitel az állam fókuszában központosíttassék; ez, t. i. az állam gondoskodjék az ipar, kereskedelem, földművelés, stb. fejlesztéséről. Ezen elvek vallása mellett természetesen az összes oktatásügyet is kezébe veszi és monopolizálja, úgy, hogy ezentúl mind a család, mind az egyház ki vannak zárva a gyermekeik oktatása és nevelés terén őket megillető s isteni törvényen alapuló joguk szabad gyakorlataból. Az ifjuság testestül-lelkestül az államé és mivel

egykoron mindenki egyformán tartozik dolgozni és produkálni, azért az állam egyenlő kiképeztetésben is részesít mindenkit. A szociálistikus „Zukunft-Staat“ — amint ez sokak által tervezetik — tehát saját programja értelmében célozza az oktatásügy egyedárusítását és ennek keresztülvitelét martialis kényszerrendszere által fogatosíttatja. Már most kérdelem: vajjon nem hasonlítanak-e ezen elvek a modern, liberális iskola elveire, mint tojás a tojáshoz!? — Avagy ki számüzte az iskola légköréből az egyház, a vallás szellemét? Ki iparkodott a lelkesz tevékenységét és ellenőrzését az iskolaügy terén annihilálni, vagy legalább is terméketlenné, meddővé tenni?! Ki változtatta át a régi hitvallásos, felekezeti tanodákat közös, vallástalan állami intézetekké?! Nem a szociálistikus „Zukunft-Staat“, hanem a modern liberális állam eszközölte mindezen újításokat, erőszakosan magához ragadva az oktatásügy egyedárusítását. És kik voltak ezen új tanak első bajnokai, bérencei? Maguk modern korunk liberális tanítói. Ők voltak az elsők, kik az iramló haladás vígnótáju indulója alatt kiállottak a küzdőterre és az „új eszmékért“ rajongtak. Ők voltak az elsők, kik leborulva imádták az iskola-monopol aranyborjút, áldozatul oda vetvén neki jobb meggyőződésüket, testi-lelki boldogságukat, stb. — A „szabadság“ és jólét aranyhegyeiről álmodtak és bizony nagyon keserűen csalatkoztak! Nagyobb subordináció alatt állanak most, mint előbb és fekete kenyérnél ma sem esznek egyebet. „In vanum laborabam et sperabam!“

II. Egy másik előmunkálat, melyet a szocializmus jövőjének megalapítása céljából az új iskola magára vállalt, a keresztényszelem elnyomása és az ifjúság vallásos nevelésének szándékos elhanyagolása.

Hogy mennyire lejjebb szállott a valláserkölcsi nevelés hévmérője az új iskola-aera inaugurálása óta, eléggé tanúsítják a napjainkban sok ezerféle variációban megmegujuló hangos panaszok a fiatal generáció elszilajulása és elkorcsosodása ellen, mely — Vörösmartyval szólva — „ahelyett, hogy Ég felé törne, unatkozik s hitvány madár gyanánt posvány iszapját szopva, éledegél.“

— De hogyan is lehetne ez másként oly nevelési rendszer mellett, mely a vallást, a józan nevelés ezen éltető erejét, az oktatásügy ezen hatalmas királynéját, mely valaha az összes tantárgyakat dominálta — magasabb ihletet és kenetet kölcsönöz e nekik — az iskolából vagy egészen kiszorította, vagy legfőlebb mint mostoha gyermeket nagy kegyelmesen megtűri saját háztartásában!? Miként remélhetnénk kedvezőbb és örömdetesebb eredményt a mai kor iskolájától, melyben sokszor az égbekiáltó hitetlenség, jellemtelenség és tudatlanság törpe mamelukjai terjesztik a hamis fölvilágosodás és álműveltség-, a materializmus, naturálizmus és racionalizmus mérges tanait!? „Vajjon szedhetünk-e tövisekről szőlőt, vagy bojtörjéről fügéket.“ (Mát. 7. 16.) Ilyen materialé csak arra alkalmas, hogy abból a legkönnyebb szerrel szocialistákat és nihilistákat lehessen faragni! Ebből kerül ki a szociáldemokrácia veszélyes porontya. Azért igaza volt Jörgnek, midőn azt mondá. „A modern pedagógia a szociálizmus szeminárium.“

Tagadhatatlan ugyan, hogy a szociálisták titkos terveik kivitelével nyíltan nem mernek fellépni — erre nem találják még egészen alkalmasnak a mai korszakot! — de bizonyos másrésről az is, miszerint pozíciójukat nagyban megerősíti és útjaikat hatalmasan egyengeti a mai kor hitetlen, önző, az anyagelvűségbe merült romlott szelleme, mely átlengi az egész társadalmat az országgyűlési padoktól le egész az utolsó falusi népiskola ABC-és könyvéig, — egyengeti a mai vallástalan iskola, melynek mérges gyümölcseivel mindenütt találkozunk. Mint a nyergesbogár és sok más darázs-faj petéit a káposztaözöndék testébe rakja, azért, hogy kibuvó kicsinyeik az illető pille bábjában mindjárt táplálékukat leljék: épen így áll a dolog a szociálizmus szervezésével is. A vallás nélküli iskola organizmusában vannak azon „rejtélyes“ elvek szapora petéi lerakva, melyekből azután később a szociáldemokraciának csunya bogarai önkényt fejledeznek. Külsőleg ugyan nem vehetők észre oly szembezőköleg e minden isteni és emberi rendet felforgatni szándékozó titkos céhnek erőlködései, de annál tövékenyebbek „in

abscondito“ annak lelketlen bérencei és legnagyobb vigaszukat abban lelik, hogy a liberális, vallástalan iskola részéről a leghathatósabb támogatásban részesülnek gonosz céljaik minél könnyebb elérésében, amennyiben ez a vallásos szellemet épen úgy iparkodik kiküszöbölni az iskolából, mint ők az emberi társadalom nagy iskolájából. E pontra nézve tehát teljesen megegyez a liberális pedagógia a szociálizmus inspirációjával.

III. De nyilvánul a modern iskola és a szociálizmus közötti analógia a tudáskultusz túlcsigázásában is, mint e következőkben azonnal látandjuk.

Azon perctől fogva, melyben a pedagógiát a modern forradalmi liberális szellem hatalmába ejtette és a porosz iskolarendszer csak úgy hübele-balázs módjára, minden előleges próba nélkül hazánkban is inauguráltatott, iskola-intéző köreinkben egy lön a jelszó, és ez az vala: „Minél nagyobb felvilágosodás — minél több tudomány iskoláinkba!“ Ez volt az új faltörő kos, melylyel a keresztény világrend régi épületének egyesült erővel neki mentek és azt felforgatni iparkodtak. És lön nagy mozgalom az egész magyar földön! Az iskola tömérdek új tantárggyal, roppant anyaghalmazzal boldogittatott, a tantervek kiszélesbítették, a könyvek és taneszközök mód felett szaporítottak. Ezzel együtt természetesen a tanítóképzés módja és céljai is magasabbra tűzettek és a szegény falusi néptanítótól felette magas igények támasztattak. Hisz nem is maradhatott ez a modern néptanító oly közönséges, együgyű ember! Neki „magasabb műveltséggel“, „sokoldalú tudománynyal“ kell birnia! — így hangzott a korszerű okoskodás — és ecce! miraculum mundi! — csakhamar minden tanító egy élő alexandriai könyvtárrá, valóságos „lux mundi“-vá változott át. De meg maga a tanuló-publikum sem maradhatott érintetlenül a nagyszabású reform-rendszer diluviális malasztárjaitól; sőt ellenkezőleg, ez lön általa leginkább elsodorva. A sok száraz diszciplinákkal való túltömés folytán valóságos attentátumot intéztek felülről a szegény gyermekesereg, mely a folytonos hajszolás következtében egészen elsatnyult, testileg-lelkileg elveszett és a nagy tárgyhalma-

miatt a szív- és akaratképzésre nem jutván idő, csak egyoldalu, félszeg kiképeztetésben részesítették. Persze azt nem gondolták meg a kontárkodó ujitók, hogy minden túlságos erőlködés után lankadás — minden egyoldalu, rohamos fejlődés után visszahatás, reakció szokott következni!

Azt azonban igen jól tudják a beavatottak, hogy iskoláink e most jelzett túlterheltetése a hirhedt szociálismus malmára hajtja a vizet. Ennek arkánuma szerint u. i. az állam van egyedül hivatva produktivitásra, nem pedig annak minden egyes alattvalója. Az egyed itt egészen elenyészik! — Ezt azon munkára kell szorítani, melyhez legtöbb hajlammal és ügyességgel bír. — Már épen e titkos theoriából az következik, amit liberális tanodáinkban megtestesítve látunk, t. i., hogy mindenki az elméleti és gyakorlati tudás minél nagyobb quantumára szert tegyen. „Minél többet, annál jobb!” — ez a szociálismus hirhedt mottója, épen úgy, mint a modern pedagógia evangéliuma!

De a szociálismus még tovább megy és a jogegyenlőség demokratikus elvének alapján, melynél fogva mindazok, kik a kommunista államba egyaránt dolgoznak, egyforma erkölcs- és oktatásban kell, hogy részesíttessenek, azon oktatásügyi jeligét hangoztatja: „Egyenlő tudás mindenkitől! Nincs különbség városi és falusi iskola között! Ennek látogatóit épen úgy kell a modern tudáskultusz Prokrustes-ágyába szorítani, mint amazét!” — Tehát ismét: „sokat tudni! ismereteket, képességeket szerezni! de Isten, vallás, imádság nélkül!” — egészen úgy, mint az napjainkban a vallástalan, közös iskolákban történik.

IV. Még egy hasznos szolgálatot teszen a modern iskolanevelés a szociáldemokráciának és ez abban áll, hogy a nevelés félszeg és egyoldalu iránya folytán az általános elégedetlenséget nagyban szítja és ezáltal a szocialismus érdekeit lényegesen előmozdítja, hatalmát növeli.

Gyakran olvashatjuk ugyan liberális tanügyi szaklapjainkban, hogy amely mértékben a műveltség és tu-

domány — különösen a réalismeretek — terjednek : ugyan-azon irányban halad a közjólét és fogy az erkölcsi kihágások és nyavalyák száma, vagyis : minél több a tanoda, tanító és oktatás-szak, annál kevesebb fegy-, fog- és szegényház szükségeltetik. Erre csak azt mondjuk : „qui bene distinguit, bene docet !“ — Annyi bizonyos, hogy a józan haladás és művelődés, mely mély vallásos alapon nyugszik, egyáltalában feljogosít ugyan ama kecsegtető reményre, miszerint az azzal ékeskedők nem vetemednek az életben olyan könnyedén a gonosztevők szerencsétlen tévutjaira, — jöllehet itt is áll : „nulla regula sine exceptione“ — de az már azután épen nem igaz, hogy a tudás sokasága képezze az emberiség erkölcsösségének és boldogságának fokmérőjét. Sőt ellenkezőleg a mindennapi tapasztalás által eléggé igazolt tény az : hogy a sokattudás „per se“ még soha sem boldogította az emberi szívet, soha sem töltötte el azt az igazi erény és léleknagyság előtt föltétlenül szükséges tisztelettel, hanem legtöbb esetben az áltudálékosság és félszeg műveltség kietlen országába tereli az embert, hol az elégedetlenség, boldogtalanság és ridegkeblűség vadrózsái tenyésznek. A tudomány hatalom — az igaz ! de e hatalom „öl és elevenít.“ Ől, ha a kereszténység tápnedve helyett a hazugság, tévely és gonoszság mérgével táplálkozik : elevenít, ha a kereszténység emlőiből szívja az igaz, szép és jó élettejét. Modern korunk műveltségterjesztőinek ugyszólván egyedüli célja : az egyedeket a társadalom minél hasznosabb tagjává képezni ; — fáradozásaik csak az ész kiművelésére irányulnak, míg a kedély és szív nemesítését, az erkölcsi érzet megerősítését és ápolását számitáson kívül hagyják — és épen ezen egyoldalú nevelési iránynak tulajdonítandók azután az elégedetlenség, életuntság, kétségbeesések, öngyilkosságok szomorú jelenségei, melyek napjainkban oly ijesztő mérvben fokozódnak.

És ami az egész dologban még a legszomorubb, az azon mindinkább előtérbe nyomuló tünetény, hogy az elégedetlenség gonosz szelleme már nemcsak városokban, hanem faluhelyeken is kísért. Ott, hol az ösöktől öröklött jámbor erkölcsök, a vallásos élet egyszerűsége és

tiszta örömei eddig jobban tartották fenn magukat és virágoztak, mind nagyobb és veszélyesebb dimenziókat kezd ölteni az elégedetlenség. Találkoznak itt is elegenden, — különösen az ifjabb generáció sorában — kiknek az egyszerű falusi élet már nem tetszik, hanem a városba kíváncsiak — csak azért, mivel ott kényelmesebben és kellemesebben megélhetnek, mivel ott, — távol a szülők őrszemétől, — a könnyelmű életmódnak jobban adhatják át magukat, bűnös szenvedélyeik kielégítését szabadabban üzhetik. stb.

Hányszor nem történik azonban, hogy hiú reményekben keservesen csalatkoznak és a városi élet sokféle kísértetei és csábjai által legyőzetvén, erkölcsileg tönkre jutnak! — Ekkor azután végelelégedetlenség, szegénység, nyomor és desperáció a vége — a szociálizmus hívei nagyobb örömeire és dicsőségére, kik többnyire ilyen elzúllott elemekből toborzanak újabb hiveket. És így szaporodnak „in ultima analysi“ a mai vallástalan félszeg nevelés által a városi proletariátus tagjai, kik a szerencsétlen szociálizmus céljaira a legalkalmasabb anyagot szolgáltatják.

Akinek tehát ép szeme és szíve van, annak „nolle-velle“ be kell látnia, hogy tökéletesen igaz, amit Jörg német képviselő után jelen tételtem homlokzatára irtam, hogy t. i. a modern iskola a szociálizmus szemináriuma! Mert hisz tényleg oda irányul, hogy a felfuvalkodó tudománynak tarka egyvelegével az annyira szükséges vallást a pedagógia teréről leszorítsa és népünket oly ismeretekkel gazdagítsa, melyek képzeletét hevitik, vágyait fel-lázasztják, szóval fény- és élvsovár gerjedelmeket keltenek benne. Az annyira szükséges önmegtagadást, nélkülözést és lemondást kitépik belőle ezen újabbkori népholdogítók, miáltal életkedvét lankasztják, elégedetlenné, boldogtalanná — az államra nézve pedig haszonvehetlenné, sőt veszedelmessé teszik. Erre nézve mondja Goethe: „hogy minden oly törekvés, mely szellemünk felszabadításán és felemelésén fáradozik, magunk feletti uralom nélkül, kárhozzátólag hat“ és egy másik figyelője korunk-

nak azt írja: „Manap minduntalanul kiáltozzák: Műveltség jöjjön el a te országod! és mégis mit tapasztalunk? Azt, hogy az emberi társadalom napról-napra mélyebben süllyed, hogy a panaszok ifjúságunk elszilajulása ellen mind általánosabbakká lesznek és legszentebb életérdekeinket veszély, nagy veszély fenyegeti.“

Eljö minden népre a látogatás ideje, midőn annak szellemi vezérei lelki vaksággal büntetve, dölőfős önfeledségükben ama magasabb és megfoghatatlan hatalmat csufolni látszanak, mely az emberi sorsok legbölcsebb intézője és bennünket szüntelenül hol látható-, hol láthatatlan jelekkel származásunk és létünk nemesebb voltára figyelmeztet. Ily időben tapasztalhatja azután a világ a „kis“ emberek egyszerű erényességének kiáltó szükségét és áldásos voltát! Ilyenkor látjuk be igazán, hogy egyedül a kedély friss ereje, a hit tiszta öröme azon legfőbb hatalom-ideál, mely a szegény emberiséget az élet vészes tengerén, ennek soknemű hányattatásai között fentartani képes. Semmiféle újabb szociálreform, vagy modern pedagógia nem hozhat valaha népünkre nagyobb áldást és boldogságot, mint Krisztus amaz egyszerű intelmének hű követése: „Imádkozzál és dolgozzál!“ — Ki tehát népünket ezen legdrágább kincsétől megfosztani akarja, az az emberi társadalomnak legkegyetlenebb sirásója, önmagának legnagyobb ellensége; — miért is a szociálizmus és ennek dajkálója: a vallástalan iskola ellen, mint eme borzasztó merényletek vakmerő végrehajtói ellen, egész erővel és nyílt sisakkal kell fellépniünk, hogy őket istentelen üzelmeik tovább terjesztésében még idejekorán megakadályozhassuk és hatalmukat megtörhessük.

A lelkipásztorkodás és a hitelemzés.*)

Napjainkban nagyon kevés örömet és vigasztalást talál a pap a lelkipásztorkodás terén.

A mindinkább elharapódzó hitközöny, az anyagelviség és rút önzés által megvesztegetett korszellem vajmi tövisessé teszi a lelkipásztor életpályáját. Majd a gondjaira bizott hivek részéről kénytelen a legmerevebb érzéketlenséggel, bizalmatlansággal és roszakarattal találkozni, majd ismét saját kartársai ismerik félre legnemesebb intentióit, vagy pedig a hatóságok részéről gördítettnek különféle akadályok és nehézségek lelkipásztori működése útjába, melyek hivatalos buzgalmát lelohasztják, jó kedvét elrabolják és hajzatát időnek előtte megfehérik. És az általánosan elterjedt erkölcstelenség hányszor okoz neki kimondhatatlanul nehéz gondokat és számtalan álmatlan éjjeket!? Hányszor szomorodik el szive, midőn látni, tapasztalni kénytelen, hogy minden buzgósága, minden legjobb törekvése dacára községében buján terem a konkoly, mintegy szokásszerűen megszent ségtelenítettnek az Ur napjai és állandó tanyát üi fel a káromkodás, tékozlás, mértékletlenség és egyenetlenkedés gonosz szelleme?!

Valóban amily fontos és magasztos a lelkipásztori hivatal egyrészt: épolý nehezek és számtalanok másrészt annak terhei és veszélyei is — különösen napjainkban, midőn az Ég nagyon is beborult felettünk és légió azok száma, kik kemény nyakkal és körülmetéletlen szívvél állanak ellent a Szentlélek sugalmainak . . .

„Regnum coclorum vim patitur.“ (Máté 11. 12).

Vannak azonban mindeme szorongattatások és súlyos megpróbáltatások közepette is e g y e s ü d v s u g á r z ó ö r ö m p i l l a n a t a i is a lelkipásztori életnek. — Már az az öntudat, hogy a pap p á s z t o r -nak és nem bérenenek mondhatja magát, rendkívüli vigasszal tölti el az ő lelkét. Azután ki írhatja le örömét és lelkesedését, midőn észreveszi, hogy működését Istennek áldása követi és plebániájának erkölcsileg elhalványodott képe napról-

*) „Kath. hitoktatás“ 1893. jan. füzet.

napra tetszetősebbé és életrevalóbbá leszen?! Ki volna képes méltó színekben festeni az önelégülés szent érzelmét, mely a jóra való pap keblét dagasztja, midőn látja, hogy hiveinek nagyja és apraja, az öregebbek épen úgy, mint a fiatalok mindjobban simulnak hozzá, benne valódi lelkiatyjukat, legjobb tanácsadójukat és leghivebb barátjukat tisztelvén?! — De a legtöbb és legnemesebb örömeket és papi fáradozásainak legédesebb jutalmát mégis az iskolában leli és élvezi a buzgó lelkipásztor. Ott amaz ártatlan kis teremtések, piros-pozsgás derült arcok és mindig vidor lelkek között, kiknek szellemi kalauzolója kell, hogy az ő lelkipásztori gondjainak aranykoronáját képezze. Itt a kisdetek társaságában bő kárpótlást fog ő lelmi mindazon küzdelemteljes fáradságáért, izzadságáért, nélkülözéseieért és szenvedéseieért, melyekkel egyébiránt a lelkipásztori tiszt gyakorlása jár.

Az élet kezdő korában ragyog az emberi lélek a maga legtisztább fényében. Az a nemes és menyei iránya a szívnek, mely oly könnyen emelkedik föl az éghez, — az az igazságszomj, ártatlanság, elfogulatlanság és hajlékonyság, mely a kisdetek csillogó szemeiből fel-fel villan, — azok a jóságos szelid tekintetek, ragaszkodó szívek és derült kedélyek, melyekkel ott a lelkipásztor szüntelenül találkozik, lehetetlen, hogy valami bűvös varázst ne gyakoroljanak az ő lelkiületére és el ne felejtessék vele az élet sokféle nehéz küzdelmeit és bajait. Azért nagyon találóan mondá egyszer egy a pasztorális életben tapasztalt férfit: „Ha a felnőttek keservvel töltene el s működésem eredménye fölött már-már kétségbeesem, a kedves kicsinyeket keresem fel: itt újra kitágul a szívem és kibékülök sorsommal!“

Annyi bizonyos, hogy a gyermekekkel való társalgásban valami titokzatos erő s hatalom rejlik és nincs az egész lelkipásztorokodásban egyetlen ága a foglalkozásnak, hol a munka oly gyorsan gyümölcsözőnék, fáradságunk oly örvendetes sikert aratna, mint épen az ifjuság vallásos oktatása és nevelése terén.

Munkálkodjunk azért serényen e mezőn. Gondoljuk meg mindig, hogy mi hivatásunknál fogva **L É L E K m e n**

tők vagyunk, az Ég küldöttjei, kiknek kötelessége az Isten ígéje kenyerét megtörni a kisdedek részére és őket az örök boldogságra vezérelni.

Gondoljuk meg, hogy e tiszt szigoruan kötelező, szent és vigasztaló tartozás. Maga az Isteni Mester is szerette a kisdedeket a jászoltól egészen a keresztfáig! Ő maga is, mint szegény elhagyatott kisedel lépett a világba, a kisdedeket választotta, hogy szent tanításáért mint első vértanuk hulljanak el a bárd alatt; a kisdedekre mutatott s hozzájuk hasonlóknak lenni akarta azt, ki a mennyek országába jutni óhajt; megölelte a kisdedeket, megáldotta őket mondván: „Engedjétek a kisdedeket hozzám jönni és ne tiltsátok el őket, mert ilyeneké a mennyeknek országa!” (Máté 19. 14.); a kisdedekrőlmondotta, hogy az ő angyalaik folyton látják az Úr színet; jutalmat ígért a legcsekélyebb szolgálatért, melyet a kisdedeknek teljesítünk és örök „jaj”-t kiáltott arra, aki egyet a kisdedek közül megbotránkoztat. — Ime! mindmegannyi jelei az Üdvözítő kiváló szeretetének a gyermekek iránt! Ő valódi gyermekbarát volt és mitsem óhajtott forróbban, mint azt, hogy mi is az ő fenséges példáját követve, szeretettel karoljuk át a gyermekvilágot. A szeretet a gyermeknevelés főtitka; a szeretet amaz aranykulcs, melynek segítségével legkönnyebben hozzá férhetünk a gyermekek és szülők szívéhez egyaránt. A szeretet megtalálja a helyes módszert és az igazi hangot, melyen a gyermekekhez szólnunk kell; a szeretet legyőz minden akadályt, minden nehézséget és lényegesen megkönnyíti a hitelemzés és hitoktatás nagy művészetének elsajátítását. Mit is használ minden tudás és minden szorgalom, ha a hitelemző kedélye jéghideg és nem képes szelidséggel és nyájassággal leereszkedni az ártatlan gyermekekhez, az égi lények birodalmának ezen fölkent s kiválasztott örököseihez!?

E szeretettel azután kapcsoljuk össze az imát és a jó példaadást, mint a keresztény nevelési eszközök eme legfontosabb tényezőit. Az isteni kegyelmen kívül főleg a hitoktató szelleme, kedélye, érzelmei, nemkülömben egész élete ama könyv, melyből többet és

alaposabban tanul a gyermek, mint a legkitünőbbben szerkesztett kátéból. „Qui fecerit et docuerit.“ — „Aki megcselekszi ezeket és tanítani fogja, az lesz nagygyá a mennyek országában“ — mondá Jézus, a mi isteni eszményképünk. Előbbre tette e szavakat: „aki megcselekszi,“ jelezni akarván ezáltal, hogy a gyermeknevelésben a példaadásra nagyobb súlyt kíván fektetni, mint a tanításra.

Ezen főbb vezérelvek legyenek ránk nézve irányadók az ifjuság lelki vezetésében és a hitoktatásban. Keressük fel szorgalmasan az iskolát és iparkodjunk hitelemzői tisztünket lelkiismeretesen betölteni. Az olyan pap, ki az iskolától irtózik és a hitelemzést könnyelműen elhanyagolja vagy felületesen végzi, valóban nagy mulasztással és súlyos vétkekkel terheli lelkét! Ő nem szellemi vezére, lelkiatyja övéinek, hanem gyilkosa, hóhérja a reá bízott hiveknek! Ő ellensége a g y e r m e k e k n e k, kiket vétkes hanyagsággal foszt meg sok lelki kincs- és vigasztól, melyekre az életben annyira rászorulnak; ő ellensége az e m b e r i t á r s a d a l o m n a k, melynek legfőbb támaszát képezik a vallásosan képzett szív és erkölcsileg fegyelmezett akaraterő; de ellensége ő ö n n ö n m a g á n a k is, a mennyiben megfosztja magát igen sok örömtől és áldástól, mely a hitelemzői tiszt buzgó és lelkiismeretes gyakorlásából magára a lelkipásztorra is háramlik és szivét fölemeli, midőn az élet nehéz küzdelmei közepette a sivárság és kedvtelenség már-már erőt vesznek rajta.

Hiába is panaszkodunk a jelen nemzedék erkölcsi romlottsága és vallási tudatlansága felett! Ennek gyökerei az iskolában rejlenek és mindaddig, míg az ifjuság valláserkölcsei kiképeztetésére nagyobb gondot nem fordítunk, a megromlott társadalom újjászületése — csak hiú ábránd marad!

Uj, egészséges alapot kell vetnünk! A kis kátéval kell a nagy világreformot kezdeni! — És e munka reánk várakozik! „Constituī te ut aedifices et plantes.“ — „A nemzetek fölé rendeltelek, hogy építs és ültess!“ (Jer.

jöv. 1. — 10.) Nem elég indok-e ez a szorgalmas munkálkodásra a hitelemzés szöllejében?! — Azértis:

„Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis!“
 „Vigyázzatok, hogy meg ne vessetek egyet is e kisdetek közül!“ (Máté 18. 10.)

Hitoktatóink szakszerű kiképzése.*)

„Vajjon a vak vezethet-e vakot? nemde mindketten a verembe esnek?“ (Luk. 6. 39.)

I.

Valamint egyáltalán az erkölcsi életben, úgy különösen a hitoktatás terén is minden elérendő siker és kedvező eredmény első sorban Isten segítő malasztjának kifolyása, „Ha az Úr nem építi a házat, hiába munkálkodnak, kik azt építik;“ (zsolt. 126. 1.) „Miképen a szőlővessző nem hozhat gyümölcsöt önmagától, ha nem marad a szőlőtőn: azonkép ti sem, ha én bennem nem maradtok,“ (Ján. 15. 4.) és ismét: „Sem a ki ültet, valami, sem a ki öntöz: hanem a ki növekedést ad: Isten.“ (I. kor. 3. 7.) A Szentírás ezen szavai a hitelemzésre is érvényesek. — Nem szabad azért a vallásos oktatás- és nevelés nagy munkájában saját erőnkre támaszkodnunk, hanem szükséges, hogy mindenek fölött Isten áldását tekintsük sikereink leggazdagabb forrásának és azon sz. meggyőződésben éljünk, hogy mi csak oly mértékben működhetünk áldásosan, amint „kinek-kinek közölünk a kegyelem Krisztus ajándékozásának mértéke szerint adatott.“ (Efez. 4. 7.)

Elteltekintve azonban egyrészt ezen ker. alapigazságtól, melynél fogva egyáltalában az isteni kegyelmet tartjuk a leghatásosabb nevelői eszköznek; méltányolva másrészt azon elvitázhatlan tapasztalati tényt, melynél fogva in specie a hitoktatás sikeres eredményére döntő befolyást sok mindenféle körülmény gyakorol, u. m. a tanoncok lelki tehetségei, készsége, iskoláztatása, — a tantervek-, kézi könyvek- és tanmódszer minősége, a szülők és tanhatóságok közreműködése, stb. — azt

*) Dijnyertes pályamű. „Kath. hitoktatás“ (Kalooca) 1890. 4—9. sz.

merem mégis állítani, hogy a hitoktatás mezején az általános tan-eredmény főként a hitelemző személyétől, annak erkölcsi és szellemi tulajdonságaitól tételeztetik fel, melyek őt hivatásbeli kötelmeinek teljesítésére képe-
sitik; — és ha igaz az, hogy „a tanító az iskola,“ úgy bátran elmondható az is, hogy a „hitelemző a hitelemzés.“

Ezen szellemi tulajdonságok sorában kiváló szerepet játszik a szakképzettség, mint oly szükséges tényező, „conditio sine qua non,“ mely nélkül sikeres hitelemzői működésről és haladásról szó sem lehet. Miért is nélkülözhetetlennek tartom a szakszerű kiképeztetést leendő hitoktatóinkra nézve épen úgy, mint tényleg működő hitelemzőinkre a paedagogiai további önképzést — amint ezt jelen értekezésemben bővebben ki fogom fejteni.

* * *

1.

Mielőtt a kitűzött tétel taglalásába bocsátkoznám, először is e kérdést oldandom meg: Mi értendő a hitoktató szakszerű kiképeztetése alatt?

Megfelelek erre egy másik kérdés megfejtésével: Mi a hitoktató? mi képezi annak feladatát?

A hitoktató — katekéta — Isten helyettese a gyermek lelki vezetésében; Isten szája, ki által maga az Isten beszél az ártatlanok seregéhez; az Ég angyala, ki nagy örömet hirdet a kisdedeknek: „Ilyeneké a mennyeknek országa.“ (Máté 19. 14.)

A hitoktató — katekéta — Jézus Krisztus, az isteni gyermekbarátnak hasonmása, „alter Christus,“ kinek feladata a gyermekeket Ahhoz vezérelni, ki tanítványainak mondá: „Engedjétek a kisdedeket hozzám jönni.“ (u. ott.)

Mint jó pásztor ismeri övéit, nevökön szólítja őket, leereszkedik hozzájuk, hogy őket magához emelje, gyermekké leszen a gyermekek között, mint Jézus az isteni Üdvözítő maga, e minden öntudatos kath. hittanítónak

utólérhetlen mintaképe: „Egy a ti mestertek, Krisztus.“ (Máté, 23. 19.)

A katekéta az anyaszentegyháznak megbízottja és tanítója, — nem csupán vallás- és erkölcstanító, ki tanítványait majd jobban, majd kevésbé jól oktatja, nem is csupán paedagogus, mint egykor Sz. Pál mondá, hanem ő pásztor és atya, hittanító és nevelő, gyermek és férfiú, theologus és paedagogus egyszersmind. „Non paedagogos, sed patres“. . . . (I. Cor. 4. 15.)

A reábizottak nem közönséges tanítványok, hanem Isten gyermekei és képmásai, a Szentlélek élő templomai és a jövő élet zsenge reményei.

Azért nem is jön ő az iskolába, mint valami végrehajtó, hogy a gyenge gyermeksereget csak kikérdezze és megbüntesse, hanem mint a mennyei Atya követe, hogy a bimbozó ártatlan kis lelkeket fejleszsze, képezze és az örök boldogságra vezérelje. „Coeli nuncupandi sunt catechistae — írja egy jeles egyházi férfiú*) — quia quemadmodum coeli terram irrigant, ita illi animas doctrina coelesti humectant. Oculi sunt sanctae Matris Ecclesiae: nam sicuti oculi itinerantibus viam monstrant, ita et catechistae christiano populo viam ostendunt, quae ducit ad salutem.“

Ime ez a hitoktató! Ez a katekétikai tiszt fensége! És ha a katekétikai tiszt ezen magaslatáról szemléljük a kath. hitoktató feladatát: úgy azonnal megértjük, hogy itt „nagy munkáról“, „magasztos hivatásról“ van szó. Nem csupán vallási tanításról, a keresztény tannak többé vagy kevésbé világos megmagyarázásáról, hanem a lelkek alakításáról, Jézus Krisztusnak a lelkekben való kiképzéséről. Ez azon nagy munka, melyet a népek apostola „opus ministerii“ „opus Christi“ a „szolgálat munkájának“, „Krisztus dolgának“ nevez és melyet oly szépen határoz meg e szavakkal: „Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.“ — „Fiacskáim, kiket újra szülök, miglen Krisztus tibennetek kiképződik.“ (Gal. 4. 19.)

*) P. Jos. Schneider S. I. „Lectiones quotidianae de vita, honestate et officiis sacerdotum.“ 465. lap.

„Halhatatlan lényeket képezni, bennök a szunnyadozó isteni szikrát minél tökéletesb kifejlésre hozni és őket nagygyá nevelni a kereszténységben, nagygyá nevelni Isten félelmében és szeretetében, őket jelen életök fölemelése és megszentelése által az örök életre előkészíteni,“ ez a katekétikai oktatás lényege és főfeladata! Katekizálni tehát nem csupán annyit teszen, mint a gyermekeket a keresztény hitre tanítani, velők a katekizmust és bibliát elvégezni, hanem annyit jelent: mint a katekizmust gyakorlatilag értékesíteni, megszerettetni, a lélekbe és egyszersmind a szívbe vésni; annyit jelent, mint az embert a ker. szokásokban és erkölcsökben kiképezni, megszilárdítani, amennyire lehet abban a gyöngéd korban, melytől az egész élet függ. (Dupanloup.) És épen azt, ki e mesterséghez ért, nevezem én szakképzett hitelemzőnek; ezen a lelkekre ható tervszerű és kiforrt pædagogiai elvek alapján sarkalló működését a hitelemzőnek, — párosulva mindazon kellékek összegével, melyek a hitoktatói tiszt sikeres betöltéséhez megkívántatnak, — nevezem én szakképzettségnek.

Szakképzett hitelemző előttem tehát nem az, ki a hitoktatás chablonszerű előadását és gépies eszközlési módját érti; hanem az, ki hivatásának fenséges magasztán állva, és misszióját kellőleg felfogva, az ennek betöltéséhez szükséges hit- és neveléstani ismeretekkel, előadási (módszertani) ügyességgel és gyakorlottsággal is bír, úgy hogy minden ténykedését elvekből lehozni és elvekre visszavezetni képes legyen és összes működésében Szent Ágoston azon ismert mondása valósuljon: „quidquid narras, ita narra, ut ille, cui loqueris, audienda credat, credenda speret, speranda amet.“ „Bármit előadsz, úgy add elő, hogy hallgatód hallván higgyen, hívén reméljen, remélvén szeressen.“*)

És ezen így körülvonalozott szakképzettségről állítom én azt, hogy ez oly nélkülözhetlen kelléke a leendő hitelemzőnek, miszerint e nélkül a hitelemzés tulajdonképeni célját el sem érheti. Fentebb érintém u. is, hogy

*) De cat. rud c. 4.

a hivatását nemes öntudattal átérző hitoktatónak kettős feladata van, az t. i. hogy a gyermekeket a vallásban oktassa, de egyúttal erényességre is nevelje. Ne csak elnéjőket cizolja, hanem szívöket is kultiválja; mert mit ér a szellem felvilágosultsága, a fényesen kipallérozott elme, szív- jellemképzés és a valláserkölcösség hőmérője: a tiszta lelkiismeret nélkül!? Mit ér, ha a gyermekeket kötelességei teljesítése felől felvilágosítanók, de arra nem tanítanók, hogy a hallott igazságokat meg is szeresse és az életben értékesítse!? — A nevelés, az alakí- képzés, az összes lelki tehetségek fejlesztése a főcél, melyet a vallásoktatás által el kell érni, a tanítás ennek csak eszköze! Oda kell hatnia a hitoktatónak, hogy a gyermekekből nemcsak értelmes, hanem egyszersmind jámbor, jó keresztényeket és a hazának hasznos polgárokat is képezzen. Már pedig ebbeli nehéz feladatát csak akkor fogja ő sikeresen megoldhatni, ha a gyermeknevelés mesterségében otthonos, ha alapos paedagogiai képzettséggel bír, az egészséges tanítás- és neveléstan alapigazságait, a gyermek szellemi fejlődésének törvényeit és vallási igényeit ismeri, a hitelemzés terén oly fontos szerepet játszó módszertan-, ember- és lélektanban jártas, s. i. t. — Mert kérdeim, hogyan nevelheti a gyermeket öntudatos, benső, igazi és cselekedetekben nyilvánuló valláserkölcösségre, hogyan érvényesítheti a hitelemzésnél a tanítási főelveket, hogyan fog szemléltetőleg, önkifejtőleg, gyakorlatiasan, központi körök szerint oktatni, belső képzeteket ébresztetni, elvont fogalmakat magyarázni és élénkíteni, hogyan fogja a gyermekeket erényekhez szoktatni, figyelemre és szorgalomra serkenteni, hibáikból kigyógyítani? stb. — ha minderről soha sem hallott, ha helyes tanítási módszerről, paedagogiáról és neveléstanról fogalma sincs! — Régi dolog az, hogy ki mihez nemért, ahhoz nincs is kedve, azzal nem is foglalkozhatik haszonnal! Valamint a földművesnek ismernie kell a talajt, melybe a magot veti. — a szobrásznak az anyagot, melyet ki akar faragni: épen úgy szükséges, hogy a hitelemző is ismerje a hitelemzés alanyát, anyagát és kezelési módját, ha eljárásában célt akar érni. Kontár kezek között maga a leg-

nemesebb anyag is izléstelen torzalakká törpül! És aki maga is tudatlan vagy műveletlen, miként oktathat és művelhet az mást?! „Vajjon a vak vezethet-e vakot? nemde mindketten a verembe esnek?” (Luk. 6. 30.)

A szakképzettség szükségességét indokolja továbbá maga a tárgy fontossága, az ennek elhanyagolásából vagy tervszerűtlen kezeléséből származó felelősségteljes mulasztás nagysága.

Nincs az iskolának nagyobb jelentőségű tantárgya, mint a hitélelmezés; — nincsenek az embernek fenségesebb talentumai, melyeket ápolni és művelni kellene, a kedélyében szunnyadozó vallási érzelmeknél! Ezek oly igazságok, melyek bebizonyítására hasábokat lehetne tele írni! De feladatomtól eslek e provincia. Röviden csak érinteni akartam ezeket azért, hogy a szakszerű kiképeztetés szükségessége annál jobban kitűnjék; mert, ha a hitelelmezés oly fontos és életbevágó dolog és a népiskola első és legfőbb tantárgyát képezi, ebből a józan ész azt következteti, hogy annak leendő kezelői is már a papnevelő és tanítóképző intézetekben a leggondosabb szakszerű képzésben részesíttessenek; mivel, ha ott nem vették meg a szakképzettség alapja, ha ott nem nyernek hitelelmező-jelöltjeink alapos elméleti és gyakorlati kiképeztetést: úgy későbbi időben minden iparkodásuk hasztalan leend. — a kívánt eredményt soha sem fogják elérni! Ezt hangsúlyozni különösen napjainkban látszik időszerűnek, midőn a megváltozott korviszonyok és a társadalmi kórtünetei mindenen fölött sürgetik az ifjúság vallásos oktatásának és nevelésének jobb felkarolását. Régibb időkben tudvalevőleg maga a családi élet is nagyobb gondot fordított a gyermek vallásos nevelésére; a mai materialisztikus világban azonban a család minden ereje a létért való nehéz küzdelemben fölemésztetik és vagy nem marad annyi ideje, mennyi az ifjúság vallás-erkölcsös nevelésének ellenőrzésére szükséges volna, vagy pedig hiányzik erre helyes érzéke és jó akarata. Az egyes társadalmi tényezők, a törvényhozás, kormány, rendőrség stb. — többé-kevésbé mind destruktív irányba terelvék, annak hódolnak. Minél kevesebbet várhatunk tehát a

társadalom egyes faktoraitól arra nézve, hogy az ifjúság vallásos nevelése biztosíttassék, annál jobban kell ennek érdekében hitoktatóinknak buzgólkodniok, kik sokhelyütt egyedüli gondozói a valláserkölcös oktatásnak és nevelésnek. Találólág írja ide vonatkozólag Talabér: „Az újabb idők viszonyaiban egészen sajátlagos okok sürgetik a tanodák ügyeinek, az ifjúság oktatásának, mindenek fölött pedig a vallásos nevelésnek és tanításnak felkarolását; . . . mert miután ma már megszűnt a régi buzgalom a templomok és egyházi oktatások látogatásában; miután az egyes családok is megszűntek a ker. hit. a ker. bölcsesség iskolái lenni: annál inkább kell gondoznunk az iskolákat, (és annál többet kell tennünk a hit- és erkölcsstan sikeresebb kezelésének emelésére és biztosítására,) hogy legalább egy része pótolassék annak, mi a szülői házban elhanyagoltatott.“*) Annyi tagadhatlan, hogy a napjainkban mindinkább elterjedő vallástalanság- és erkölcsi hanyatlásnak egyik oka hitoktatóink felületes képzettségében, lanyhaságában és hideg, terméketlen mekánizmusában keresendő! Innen származnak ifjúságunk elszilajulása és a vallási dolgokban való tudatlansága, az imaszeretet és önmegtagadás hiánya, templomaink és gyónószékeink üressége, s t. i. „A tapasztalás tanu reá, — mondja Simor hercegprimásunk ő emnja a hitelemzés fontosságáról szóló főpásztori szózatában, — hogy a hol a nép és az ifjúság oktatása elhanyagoltatik, ott minden rosszabbra fordul, ott a tudatlanság, vakság, tévely, bűn szabadon terjeszkednek,“ — és hogy szavai szomorú igazságot tartalmaznak, eléggé igazolja a mindennapi élet-tapasztalás. A lélektan tanúsága szerint a legkorábbi benyomások a legtartósabbak lévén, amit a szegény gyermek zsenge korában a hiányos vallásoktatás folytán vesztett, azt későbbi éveiben soha semmi sem képes többé pótolni. A gyermekkor a vetés ideje! Aminő az elvetett mag, olyan lesz a nyerendő gyümölcs. Avagy szedhetünk-e tövisokról szőlőt, vagy bojtorjánról fügéket? — „Vannak virágok — mondja Mey — melyek kora tavasszal kelnek és ha annak idején nem virágoznak,

*) „Hitoktatástan“ 2 és 4. lapjain.

később ugyan haszontalanul várjuk. Ilyen virág szellemi tekintetben a vallásosság is. Nagy felelősség terhével sujtják tehát lelköket azon hitoktatók, kik a vallásosság szellemi virágát gondosan nem ápolgatják és az isteni igazságok tanításának gyengéd harmatával szorgosan nem öntözzetik, vagy pedig kik éltető, tiszta, friss víz helyett posványos, egészségtelen itallal elégitik ki a gyengéd virágszálak égető szomját. Rájok vonatkoztathatók az isteni Mester eme szavai: „Jaj annak, ki megbotránkoztat egyet a kisdedek közül.“ ... (Máté 18. 6.)

Egy másik nehézsége a hitoktatásnak a tanulók értelmi minőségében rejlik: a gyenge felfogás, a gondolkodásban való járatlanság és eszmékben való szegénység, nemkülönben a szószegénység nem kis mérvben teszi nehezzé a képzést. Ehhez járulnak még a gyermekkor természeti lengetegsége, szórakozottsága és könnyelműsége, melyek a gyermekkor figyelmének ébrentartását és az ezek akarására való hatásos befolyást nagyon is hátráltatják.

Nem ritkán hiba van magában a hitelemzőben is, ki vagy egyáltalában nem bír annyi paedagogiai képzettséggel és rátermettséggel, mennyi a hitelemzői tiszt sikeres betöltéséhez megkívántatik, vagy pedig nem tud a gyermekek elméjéhez és szívéhez, felfogásához és nyelvezetéhez leereszkedni. És ez utóbbi nem is könnyű dolog, különösen azokra nézve, kik hosszabb időn át magasabb tanulmányokkal foglalkozva, most egyszerre a népiskolai gyermekek tehetségeihez kénytelenek alkalmazkodni. — Végre akadályozzák a sikeres hitelemzői működést hittanikézisönyveink gyarlósága, a mai megvesztegetett korszellem, a szülők és hatóságok részéről szükségelt erkölcsi támogatás hiánya, stb. „Nagyon csalódnak tehát azok,*) kik azt hiszik, hogy az ifjúság képezése, főképp hitbeli oktatása, valami oly könnyű dolog, hogy azt

*) Talabér: Hitoktatástan 204. 1.

mindenki alapos készség és kellő szellemi tulajdonok nélkül is bizton kezelheti. Ezeknek fogalmuk sincs a nehezégekről, melyeket az ifjúság oktatójának leküzdenie — és a kívánalmakról, melyeknek eleget tennie kell. Ez áll különösen a hitoktatás nehéztíztjéről. A hitoktató épen azért mind értelmére, mind szívére és lelkületére nézve valóban művelt ember legyen, ha a hitoktatás szintoly nemes, mint terhes pályáján el akar jutni az óhajtott célhoz.“

Sőt én még tovább megyek és azt állítom, hogy szükséges hitoktatóink szakműveltsége még különösen azon okból, mivel a vallásos oktatás-nevelés kíváló művészet, melyet előbb sok fáradság és helyes vezetés mellett lehet csak elsajátítanunk.

Művészet!? — Igen, művészet, még pedig kíváló nagy művészet, mely nem terem minden bokrban! — Tudom ugyan jól, hogy e szó kimondásával magamra vonom mindazon szellemi óriások keserű gúnyját, kik képzelt tudományosságuk önhittségében holmi szánandó kicsinyléssel szoktak valamint általában a népiskolai tanügy — úgy különösen a hitelemzésről beszélni és azon csalóka képzelődésben élnek, hogy annyi tudományt, mennyi az elemi iskolai katekézishez megkívánatik, bármikor kirázhatnak még öltönyük újjából is, — de azért mindjárt lefegyverezem őket! Először is arra figyelmeztetem ezen jó urakat, hogy szálljanak csak egészen le a képzelődés alkotta vastag elfogultság szédítő magaslatáról és gondolják meg jobban, miről van itt szó? mi a hitelemző küldetése és feladata? Tüstént be fogják látni tévedéseket és azt is, hogy a hitoktatás oly szent hivatás, melytől az egész jövő nemzedék jóléte vagy boldogtalansága függ; a legszentebb apostolkodás, melynek a mennyország számára tiszta lelkeket kell nevelnie, s melyre épen ezért minél jobban ki kell magunkat képeznünk. Ha e mesterség oly könnyű volna, mint a hogy ők nagy vakmerően elhinni hajlandók, úgy a hiterkölcsei nevelés-oktatás ügye bizonyosan jobb lábon állana hazánkban, mint valóságban áll és a híres Dupanloup nem kiáltott volna föl ekkép: „Ki ne tartaná

magát teljesen képesítettnek arra nézve, hogy a katekizmust taníthassa? Ki kételkednék ezt illetőleg önmagában? Ki nem gondolja, hogy tudománya és theologiai ismerete sokkal több, mint a mennyi ez oktatáshoz szükséges? Pedig a legilletékesebb férfiak vallomása szerint e mesterség nem oly könnyű, mint azt sokan gondolják. Könnyebb egy jó prédikációt elmondani, mint egy jó katekézist tartani.“ — Tudják meg továbbá azt is gúnyolódó ellenfeleink, hogy ahhoz, hogy valaki jó katekéta legyen, a tudományos képzettség, a tudori fok vagy akadémiai képesítés még nem elég, ahhoz még más is szükségeltetik, amit hitелемзöi szakképzettségnek neveznek. Ne zavarják tehát össze a tudományos előadást egy népiskolai katekézissel, az egyetemi tanszéket az elemi oktatás-neveléssel! — Tény továbbá az, hogy hitелемзés és hitелемзés között nagy különbség van, mint egyáltalán minden művészetben! Van annak egy neme, melyhez bizony nem sok szakképzettség, sem művészi talentum nem szükségeltetik — és az ama hideg mekánizmus, melyet igen találólag „megoltatási“ vagy „tölcsérező“ módszernek neveznek. Bár neve se volna már köztünk! De úgy tapasztaltam, hogy ezen „lélekölő tortura,“ „gyászos robotolás“ még mindig hű követőkre talál, — különösen falúhelyeken, — és hogy hivei éppen azok soraiból szerződtenek legnagyobb számmal, kik oly magasan hordják tudományos fejüket, hogy maguk mellett a szegény néptanítót észre sem veszik! Experto crede Ruperto! Ott áll azután az a híres négy-szemű doktor a kisdetek serege előtt és azt sem tudja, hogy mihez kapjon, mibe kezdjen. A szegény gyermekek „egészséges étel“ után éheznek, de nincs, ki azt nekik nyujtaná! Csak a katekizmushoz ragaszkodik, ez a „csodatevő medium,“ mely mindig kezében van, ebből adja fel sorban a kérdéseket és a gyermekek szóról-szóra recitálják reá a feleleteket. Közben 1—2 ügyetlen példa — vizenyös fecsegés — néhány gyermek rendreutasítása és pro finali a jövő lecke felolvastatása a tankönyvből. Ez aztán a katekézis!! — Itt egy másik

példa: Kerületi tanítói tanácskozmányt hirdetett az esperes, — a tárgysorozaton ott volt a többi pontok között: „Gyakorlati előadás a hittanból.“ Nagy kíváncsian vártam ennek bemutatását! Egyszerre kilép a mediumra egy „bátor“ férfiú (egyházi ember) és egész bravourral elkezd: „Mi a szentség? Hány szentség van? Melyik az első? stb. A bérálásig felmondta, — ekkor az esperes integetett neki, hogy „elég“! És ezzel véget is ért a hirdetett „gyakorlati“ előadás, melyre senki egyetlen észrevételt sem tett. — — — — —

Már hogy az ilyen előadások messze elmaradnak a művészi kivitelű katekézisek példáitól és egyébre sem alkalmasak, minthogy a hitoktatási tisztséget végkép kivetköztessék ünnepies méltóságából, — az, úgyhiszem, nem szorul bővebb illusztrálásra! — — — — — Egészen más kép tárul azonban lelki szemeink elé, ha oly tanodába lépünk, melyben egy ügyesszakférfiú katekizál. Céltudatos, tervszerű és minden részleteiben jól átgondolt működése mindjárt elárulja a valódi mestert, kinek szakértelmétől élesített tekintete keresztül lát munkálkodása mezején és ügyes hadvezérként szövi a hadműveletek hálóját. Öröm szemlélni, mint irányulnak minden műveletei egy közös célpont felé, mint folyik egyik kérdés a másikból, minő rend és figyelem uralkodik tanodájában, mint csüngnek a gyermekek egész lélekkel előadásán, minden szaván és taglejtésén, mint sugárzik vissza derült arcukról az öröm és lelkesültség érzete! Lám ezen működést nevezem én művészettnek, ez különbözteti meg a valódi mestert a kontártól, ki öntudatlanul tapogatódzva, esetlegesen, pillanatnyi behatások alatt cselekedve, halad tova azon az úton, melyről maga sem tudja, hová vezet? Erről a szakszerű hitelemzésről mondja aranyájú Szent János: „hogyanél na gyobb művészett nincs! (τῆς τέχνης ταύτης οὐκ ἔστιν ἄλλη μείωσις.) Mert ugyan kérde, minek van oly jelentősége és mi oly nehéz, mint a gyermek lelkét képezni és neki az igazi életirányt megadni? Aki ezt érti, az valóban na gyobb művész, mint a legügyesebb szobrász és

leghiresebb festő.“*) És vajjon Nagy szent Gergely pápa ismeretes mondása: „Ars artium — regimen animarum“ nem állana első sorban a hitoktatás és nevelés mesterségéről is? Megmaradok azért a felhozottak után fenti állításom mellett, hogy t. i. a hitelemzés kitűnő művészet, melyre ugyan — mint minden más művészetre — tulajdonképen születni kell, de mivel — Rolfus szerint — a született katekéták igen ritkák, épen azért azon kell lennünk, hogy alapos képzés és folytonos gyakorlás által pótoljuk azt, amit a természet egyik-másiktól többé-kevésbé megtagadott és hogy már a papnevelében és tanítóképzőben elsajátítsuk magunknak azon szakismereteket, melyek a hitelemzés sikeres kezeléséhez elengedhetlenül megkívántatnak. És ezzel kimerítettem egyúttal tételem első pontjának azon szakaszát, mely lendő hitelemzőink szakszerű kiképeztetésének szükségességéről és ennek okairól szól.

Más kérdés most már az, hogy mikép, mily úton módon lehetne leendő hitoktatóink szakszerű kiképeztését legsikeresebben eszközölni?

Itt szóba kell hozni papnevelő és tanítóképző intézeteinket, mint a mely intézetekben leendő hitoktatóink kiképeztetésök alapját nyerik, melyre azután később saját iparkodásuk folytán az önképzés erős várát a szaktekintély világító tornyát rakhatják.

Nem lehet ugyan mondani, hogy az újabb korban felébredt és a kath. tanügy emelését célzó általános érdeklődés érintetlenül hagyta volna a hitoktatás mezejét. Nem! hisz ki nem értesült volna ama nagyjelentőségű reformintézkedésekről, melyekkel egyes kitűnőbb főpásztoraink — élükön hazánk bíboros hercegprimása — a hitelemzés ügyét fölkarolták és annak szakszerű kezelését a papnevelékben, — az ediginél sokkal terjedelmesebb és alaposabb mérvben, — elrendelni méltóztattak? — Kine tudná azt is, hogy e nemes példa gyűjtő hatással volt a többi

*) Jungmann „Theorie der geistlichen Beredsamkeit“ II. köt. 156. l

hazai intézetekre is, melyeknél hasonlókép nem egy üdvös, a szakképzettség emelését célzó lépés történt? — De mindezek dacára még sok kívánni és tenni való van hátra, — különösen papneveldeinkben, — ha azt akarjuk elérni, hogy onnan szakavatott hitelmezők kerüljenek ki az életbe, kik az eddiginél nagyobb sikerrel legyenek képesek betölteni nehéz, de magasztos missziójukat.

A főhibának szerény véleményem szerint azon körülmény a szülőanyja, hogy a fiatal leviták paedagogiai és szakszerű kiképzését nem egy helyen nagyon alárendelt jelentőségű feladatnak tekintik és néhány órai pasztorális studiummal és 1—2 gyakorlati előadással abszolválják, ami valóságos gúny ily nagy horderejű kérdéssel szemben; míg más helyeken ismét oly tapasztalatlan és gyenge erőkre bizzák ezt, kiktől bizony absolute nem lehet sokat tanulni. Tanítani, másokat a hitoktatás művészetébe felavatni, nem mindenki képes! Erre a pusztá tudomány nem elégséges! És bármennyire tiszteljük is a theologiai tanárok tudományát egyrészt, és elismerjük, hogy a vallás alapos ismerete nélkül avatott hitelmezés nem is képzelhető, — másrésről mégis tagadhatlanul áll az is, hogy maga a tudomány itt nem egyedül üdvöztető, lévén ez olyan hosszú pózna, melylyel — Répássy szavai szerint — a népiskola szűk falai között és alacsony fedele alatt meg sem fordulhatunk. E helyett inkább arra fektetendő a főszűly, hogy a leendő hitelmezőket képző szaktanárok maguk is szakavatott, gyakorlati tanférfiak legyenek, kik a népiskola — különösen a falusi népiskola — viszonyait jól ismerjék, a tanítandó anyagot minden ízében tudják, átértsék és átérezzék, azzal szabadon rendelkezzenek és azt, helyes módszerrel, tanítványaiknak mind általános, mind egyedi tulajdonságaihoz alkalmazni is tudják.

Ez volna szerény vélekedésem szerint az első és legszükségesebb teendő, egyházi hitelmezőink avatottabb kiképeztetése tekintetében! E mellett természetesen a tanítási idő is jelentékenyen kitágítandó, azaz a hitoktatás és neveléstan tanítására külön tanszék állítandó fel

minden szemináriumban, amint ez már Esztergomban meg is valósult.

Előadom most még röviden azon procedurát, melyet a képzett szaktanárnak növendékeivel szemközt követnie kell, hogy azok szakszerű kiképeztetését minél sikeresebben eszközölhesse.

Mivel a hitelmezés tulajdonképen gyakorlati tudomány, gyakorlati ügyesség, mindenen fölött arra törekedjék a hittanár, hogy növendékeinek elméleti ismereteit ő n-gyakorlás által értékesitse és tökéletesitse. E célból lépjen fel előttük maga is gyakorlatilag s mutassa be még pedig mintaszerűleg, mint kell valamit gyermeki nyelven kidolgozni, élénken és talpraesetten előadni és a gyermekekkel teljesen megértetni. A fellépés után ismertesse meg növendékeivel, mily szabályok érvényesültek a kidolgozásnál és előadásnál; miért járt el így és nem másképen, miért emelte ki épen ezen és nem más részleteket; mily módszertani és neveléstani elvek érvényesültek fellépésében; mily érvekkel iparkodott az értelmet meggyőzni és mikkel az akaratot megindítani; miért vontá le az előadott tárgyból épen ezen tanulságokat és nem másokat; szóval vezesse reá növendékeit arra, hogy miképen kell az elméletet a gyakorlatban érvényre juttatni és mint lehet a gyakorlati fellépéseket az elméletre visszavinni. Az ily felvilágosítások nagy haszonnal lesznek az ifju levitákra nézve; mert ezek által figyelmessé tétetnek mások módszertani eljárására és gyakorlati fogásaira, ezen utólagos indokolás folytán kezdik tulajdonkép csak érteni az egész eljárást, — ebből meritenek azután ők is önálló eljárási szabályokat és öntudatos módszertani elveket arra nézve, mint kell hasonló tárgyaknál és körülmények között nekik is eljárniok.

Miután már néhány előadást megfigyeltek, mutasson be nekik a hitelmezés tanára módszertanilag kidolgozott hitelmezéseket a hittani tárgyak különböző ágaiból s mutassa be, milyennek kell lennie a tanításnak az anyag elrendezésére és alakjára nézve, tekintettel mindig a különböző fokozatú gyermekek előképzettségére és a főpásztorilag előírt tantervre. Mutasson be nekik nem-

csak jobb, hanem silányabb munkákat is, kiemelvén am azok előnyeit és feltüntetvén emezek hiányait. Így képesíti őket, hogy a hitelmezési munkákat haszonnal fogják olvashatni és a jót a kevésbbé sikerülttől megkülönböztetni.

Ily kettős tájékozás után következik magának a növendéknek gyakorlati felléptetése, tanítási kísérlete. Kezdetben maga a hittanár szabja ki a kidolgozandó tananyagot és útmutatást is ad tanítványainak, mely elvek és módok szerint lehet azt legsikeresebben feldolgozni, — a mi későbbben természetesen elmarad!

Minden ily tanítási kísérlet 3 részből áll, u. m. előkészületből, oktatás- és bírálatból.

A tanítás sikere kezdő-tanítóknál főrészből a jó előkészületről függ, mely abból áll, hogy a tanító az előadásra kiszemelt tárgynak kezelésmódját alkalmas kézis vezérkönyvek alapján saját észleleteinek közvetítésével kidolgozza és pedig írásbelileg. Ezen írásbeli dolgozatát azután az illetékes szaktanár átnézi és kijavítja, mi megtörténvén, a hitelemző-jelölt betanulja és a gyermek-sereg előtt a vett utasítások értelmében előadja. Eladás után következik a bírálat, mi ismét abból áll, hogy föllépése közös megvitatás és eszmecsere tárgyává tételük úgy, hogy előbb növendéktársai, — azután pedig maga a szaktanár is elmondja véleményét és megjegyzéseit. Ezért kell a szaktanárnak egyszermind igen ügyes gyakorlati hitelemzőnek lennie, hogy mindjárt fel tudja tüntetni a hiányokat és kellő útmutatással is szolgáljon növendékeinek a jövőre.

Ilyen vezetők mellett válnak azután igazán szakavatott hitelemzők. Valamint bármely szép város vagy remekmű szemlélete egészen más benyomást fog lelkünkre gyakorolni, ha azt nem rajzban, képben, hanem valóságban látjuk: úgy papnövendékeink és képezdei ifjuságunk látóköre is lényegesen tágulni fog ily gyakorlati fellépések és nyílt bírálatok által, melyek sokszor egészen új színben, új világosságban fogják előttük fel-

tüntetni azon tanítási elveket, melyeket az elméletből sajátukká tettek.

Midőn aztán a növendékek a hitelemzési fellépésekben már némi gyakorlottságot tanusítanak, meg kell őket ismertetni a főpásztori tantervvel, annak főbb elveivel, kivitelének módozataival és föltételeivel, az egyes osztályok sajátos igényeivel, a felekezeti és felekezetenlküli, osztott és osztatlan iskolák különleges viszonyaival és a mi kívált szükséges: a részletes hittani tanterv és órarend készítésének módjával. Ez is oly dolog, mit könyvekből bajos úgy elsajátítani, hogy a gyakorlati élet követelményeinek megfeleljen, — miértis a szaktanár kötelmeihez tartozik leendő hitelemzőinket minderre rávezetni és a szükséges utasításokkal ellátni. *)

Nem kis mérvben fogja továbbá a hitelmnzö-jelöltek szellemi látóköreit tágítani, ha a szaktanár velök a népiskolai hittani könyveket — nemcsak hazaiakat, hanem külföldieket is, mint pl. Schuster, Deharbe, Krönes, Fröchlich kátéit; Mey, Knecht, Schuster, Pannholzer bibliáit, stb. — behatóbban megismerteti, figyelmeztetvén őket azok egymásközötti hasonlatosságára és egymástól való eltérésére és követelvén tőlük, hogy a saját megvéljökben használatban levő tankönyvek tartalmát szóról szóra tudják; azután adja elő nekik a hitelemzés rövid történetét, hogy teljes átnézettel és tájékozottsággal birjanak a hitoktatás terén a legrégibb időktől kezdve napjainkig; sorolja elő a jelesebb régibb és újabb irodalmi termékeket és szereztessen meg velök egy-két segéd- és módszertani vezérkönyvet (pl. Gruber, Fonyó, Nagy, Benda, Damroth, Schmidt, Mey, Deharbe, Schöberl, Dr. Schuster ide vonatkozó műveit); mutassa be növendékeinek a hitelemzésnél használható összes tanszereket és segédeszközöket, szemléltetési képeket, bibliai földrajzot és térképeket, szertartástant, szentek életét stb., mindezek kezelésébe vezesse be a leendő hitelemzőket; figyelmez-

) Bővebben értekezik e tárgyról Fonyó Pál „Hitelemzésünk emelése” című, díjjal koszoruzott pályaművében (188—212. l.) melyet ezen dolgozatom összeállításánál forrásúl szintén használtam.

tesse őket, hogy minden egyes tantárgynál mely tanmenetet kövessenek, mily tanalakat válasszanak, mit és mennyit végezzenek egy órában, mily módon hozzák azt kapcsolatba a már tanultakkal, hogyan kell a katekizmust a bibliával összekapcsolva tanítani, kiegészíteni, azok köré a szertástant, egyháztörténetet is csoportosítani, központi körök szerint tanítani? stb. stb. Csak ily módon, ily vezetés mellett fogunk szakavatottabb hitelemzőket nyerni, kik az eddigieknél több elméleti és gyakorlati ismerettel rendelkezvén, nagyobb sikerrel is működhetnek a hitoktatás tág mezején és mentek lesznek mindazon vastag hibáktól és ferdeségektől, melyek a kevésbbé képzett és szűk szakismeretű hitelemzőt az iskolában nem egyszer hozzák zavarba és különféle szélsőségekbe ejtik.

Megjegyzem még, hogy a most mondottak a tanítóképezdékre vonatkozólag is állanak; csak hogy ezekben még nagyobb súlyt kellene fektetni a tanítójelöltek hittani ismereteinek alapos kiegészítésére, továbbá a lélektan és logika intenzívebb oktatására, mely valamint minden más tantárgynak általában, úgy a hittani oktatásnak nélkülözhetetlen tényezője, a nevelés mesterségének alapja és a hitelemzői szakképzettségnek kulcsa.

És ezek után áttérek tételeim második részére: „szükséges-e tényleg működő hitoktatóink paedagogiai további önképzése — és mily módon eszközölhető ez legsikeresebben?”

II.

A hitelemzőket illetőleg az önképzés alatt azt értem, hogy meglevő vallástani és paedagogiai ismereteiket nemcsak az elfeledés veszélyétől óvják meg, hanem törekedjenek folyton bővíteni is, és hogy a hitelemzési teendők végzésénél okszerű gyakorlatra iparkodjanak szert tenni, avégből, hogy előadásukat annál szemléltetőbbé, felfoghatóbbá tehessék, hogy beleélvén magukat a gyermekvilág érzésvilágába és kifejezési módjába, nevelői tisztókat annál nagyobb sikerrel betölthessék, a mások által követett mesterfogá-

sokat maguknak elsajátíthassák, szóval: hogy ezáltal felelősségterhes munkájokat annál gyümölcsözőbbé tethessék.

Távrolról se vélje ám a fiatal hitelemző, — bármely jeles tulajdonok ékesítsék is őt máskülönben, — hogy reá nézve a további önképzés fölösleges, szükségtelen, — hogy ő, a papnevelében szerzett elméleti ismeretekre támaszkodva, majdan boldogulhat anélkül is, hogy önképzésén buzgón fáradoznék. Mert a nevelés és tanítás először is nem lévén pusztán gépies foglalkozás, hanem — mint már jeleztem, — a művészetek legremekebbjeinek egyike, igen világos, hogy a folytonos önképzés és a sok évi gyakorlat által szerzett tapasztalatok okvetlenül megkívántatnak arra nézve, hogy a hitelemző megszerezhesse magának azon képességet, mely nélkül nemes hivatását mindig csak kontár módjára fogná betölteni. Igaz ugyan, hogy az úgynevezett rátermettség igen nevezetes befolyással van a hitelemzési működésre és hogy anélkül igazi mestert a tanításban képzelni sem lehet; de áll másrészt az is, hogy a hosszabb praxis tapasztalatai buzgó tanulmánytól támogatva, még a csekélyebb rátermettséggel bíró hitelemzőt is képessé teszik teendőinek sikeres elvégzésére, nevelői és tanítási tisztének kellő betöltésére. Helyesen jegyzi meg Répássy idévonatközlőlag: „Az ember hasonlít egy isteni hárfához, melynek ezüst húrjain csodálatos hangok, az örök élet dallamai szenderegnek. Csak gyakorlati, lelkesült művész csálhatja ki azokat, kinek szíve ugyanazon égi szózáttól rezeg.“*) Ezen gyakorlati, művészi képzettségre főleg napjainkban nagy a szükség, midőn boldog és boldogtalan hangoztatja írásban és élő szóval a vallásos népnevelés szükségességét, de ezen vallásos nevelés alatt többnyire csak az u. n. dekorum köpenyébe burkolódzó világpolgárság „humanismus“ önző elvei lappangnak; a belsőleg képző szívnemesítésről pedig az ilyenek mitsem akarnak hallani; holott épen ez képezi a hitelemzési művészet koronáját, az emberi társadalom féntartó osz-

*) „A népiskolai hitoktatás módszertana“ 48. l.

lopaít. Ily körülmények között bizony csak gyakorlati művész csálhatja ki ama csódálatos hangokat az isteni hárfából! Kötelessége tehát a működő hitoktatónak saját önképzésén fáradozni, ezt megkívánja hivatásának magasztossága, azon lélekbe vágó nagy dolog, melynek szolgálatában áll.

De nem szabad a hitelemzőnek a folytonos önképzésről lemondani azért sem, mivel azon paedagogiai és methodikai ismeretek, melyeket a papnevelében vagy tanítóképzőben szerzett, korán sem elegendők arra nézve, hogy hitelemzői hivatását szabatosan betölthesse, még kevésbé arra, hogy mint leendő iskolaigazgató áldásosan közreműködhesék a nevelés- és tanítás nagy munkájánál. A papnevelében és tanítóképzőben éppen csak alapja vettetik meg a paedagogiai kiképeztetésnek, oly alap, melyre később építeni lehet is, kell is. A papnevelde és tanítóképző nem adhatnak befejezett paedagogiai készültséget; erre való elegendő idővel sem rendelkeznek, éppen azért kétszeres buzgalommal kell az onnan kikerült ifjú hitelemzőnek hozzáfognia paedagogiai ismereteinek kiszélesítéséhez, tüzetesen megbarátkoznia a didaktika és methodika elveivel, különösen és első sorban a vallástani tárgyak módszerével és a közoktatásügyi törvények és rendeletek tömkelegében biztos tájékozást kell magának szereznie. Mindezt nem szabad a véletlenre bízunk; mert kapkodó emberek scmmire sem mennek, hanem tervszerűen, átgondolt beosztás alapján és komoly szándékkal kell a hitelemzőnek az idevágó irodalmi műveket tanulmányoznia, hogy fáradozását a kívánt siker koronázza. Alapos paedagogiai képzettség nélkül iránytű nélküli tengeri utazáshoz leendő hasonló a hitelemző működése és kellő eredményt soha sem lesz képes fölmutatni. Valóban kath. lelkészeink sokat nyerének tekintély és bizalom tekintetében, ha minél szorgalmasabban hozzálátnának paedagogiai, didaktikai kiképzésök teljessé tételéhez és a népiskolai hitelemzést kiváló gondozásuk tárgyává tennék. A tiszteletet a tanítóság és nép részéről nem lehet kierőszakolni; annak önkényt kell érdemteljes munkálkodásunk után hozzánk tapadni.

A kiben tehát megvan a népnevelési ügy iránt való helyes érzék, aki át van hatva a tanügyi kérdések nagy horderejétől, s azoknak a nép erkölcsiségére és vallásosságára kiható nagyfontosságú szellemi erejétől, az pillanatig sem késhezik komoly tanulás és önképzés által e tekintetben is hasznos szolgálatokat tenni hazájának, egyházának.

Az önképzés továbbá fölötte szükséges a hitelemzőre nézve azért is, mivel az ember feledékeny, még a legközönségesebb tárgyakat is elfelejti, ha azokat szorgalmasan nem ismétli. A világ zajában csakhamar elmosódik azon pár jó eszme és kevés tudomány, mit az iskolából az életbe magunkkal hoztunk; a szent lelkesedés tüze is többé-kevésbé elhamvad keblünkől az élet nehéz küzdelmei között; — és munkánk csakhamar lélekölő gépiességre fog törpülni, vagy a szellemi eltompultságban végkép elveszni, ha nem iparkodunk folytonos önképzés által magunkat a szellemi elszegényedés és tönkremenés veszélyétől megóvni, és lelkünkben ama szent lelkesedés lángját szüntelenül élesztetni, mely egyedül teendő termékenynyé összes munkásságunkat. Azután ki nem tudná azt, hogy a tudomány általában, és így a hitelemzés módszertana sem állapodik meg, sőt ellenkezőleg szakadatlanul halad; — hogy a haladás törvénye oly általános, miszerint az alól senkinek sem szabad kivételt tennie; — és ha folyvást lépést nem tartunk annak haladásával, már rövid idő múlva azon veszszük észre magunkat, hogy elmaradtunk, hogy a kor égető kérdései iránt kellő érzékkel nem bírunk, hogy főbenjáró dolgokban helyes tájékozottsággal nem rendelkezünk, stb. Csak egy-két példára vagyok bátor hivatkozni. Aki, mint hitelemző egy évtized óta nem kísérté figyelemmel a szakirodalom termékeit: az már nem ismeri a katekizmus átalakítási ügyének fázisait, az nincs tisztában a katekizmus és biblia tanítása közt létesítendő összefüggés iránt, szóval hitelemzői műveltségére nézve már nem áll a mai kor színvonalán. Azért tehát, mivel a hitelemzőre nézve a szellemi haladás, az önképzés igazi életkérdés, mondja a régi közmondás is: „a jó pap és jó tanító holtig tanul.“

Az önképzési kötelmet a szentírás e mondatában öszpontosíthatjuk: „Aki igaz, legyen igazabb és a szent legyen szentebb“ (Jel. könyve 22. 11.) Az eszközök öszszesége pedig: Krisztus követése. Ő az emberiség legdicsőbb tanítója, Ő minden tanító legfőnségesebb eszményképe, kit munkálkodásunkban, öntökéletesedésünkben követnünk és utánoznunk kell. „Ő az út, az igazság és az élet. — Ki utána jár, nem jár sötétségben“ (Szent János 14. 6.)

Áthatva lévén az önképzés fontosságától és meszszeható befolyásától a tanügy emelésére, nézzük már most, mely eszközök állanak rendelkezésünkre, hogy ebbeli kötelmeinknekminél előnyösebb módon megfelelhessünk?

A hitelemző, — legyen ez akár egyházi, akár világi férfiú, — szerény véleményem szerint főleg a következő eszközökkel mozdíthatja elő szakszerű önképzését:

1) Ha gondosan előkészül az egyes leckékre. Vannak hitelemzők, kik az hiszik: mert gyermekekhez beszélnek, megtehetik azt minden előkészület nélkül amúgy könnyedén, jó szerencsére! „Az ilyenekben nincs meg a kellő becsülés az ifju lelkek és a kellő tisztelet Isten iránt, ki azokat hozzájok küldé,“ mondja Dupanloup. Mások megint azért tartják a leckékre való előkészülést fölöslegesnek, mivel elbizakodottságukban azt gondolják, hogy az anyagot amúgy is nagyobb terjedelemben birják, majd valahogy betöltik az előadásra szánt órát, stb. Ezek nem fontolják meg, hogy nem is a tananyag az, mire előkészülniök kell, hanem a módszer, a tanalak, nyelvezet, magyarázás stb. Már pedig mindezek nagyon is gondos előkészülést igényelnek. Mert a választandó példák kiszemelése, az alkalmazandó tanmenet megállapítása, a kérdések helyes alkotása és elosztása, a gyermeki felfogáshoz mért kifejezések kikeresése, mind-megannyi oly dolgok, melyek még a rátermettség esetében is buzgó előkészülést szükségelnek. Régi igazság, hogy „qui intravit sine labore, exhibit sine honore.“ Azért

nemcsak a kezdő, hanem még a gyakorlottabb hitelemző se merjen soha kellő előkészület nélkül az iskolába lépni! Ha ez egy Overberg, a tanítók tanítója és a hitelemzők mintaképe szükségesnek találta, mennyivel szükségesebb leendő az előkészülés azokra nézve, kik éppen nem dicsekedhetnek a nagy mester lángeszével és lángbuzgalmával! Eleintén — legalább 3—4 évig írásbellel kell előkészülnünk, később elég leendő csak az egymásutánt, főbb idézeteket, példákat, és a kikérdezés módját röviden följegyezni, míg végre magunkat a dolgozba teljesen beleéljük. Hányszor nem lesz a katekizálás teljesen meddővé és a gyermekekre nézve úntatóvá azért, mivel a katekéta nem ura tárgyának és minden előkészület nélkül lépte át az iskola küszöbét! Gondoljuk meg azért jól, hogy oktatni annyi: mint építeni, és a ki munkánál köre követ halmoz a nélkül, hogy azok egymást tartanak, haszontalan munkát végez!

2) A hivatásos önképzés másik eszköze a lelkes tanítás és szorgos önbírálat. Gondos előkészülés alapján lehet csak sikerrel tanítani; de az előkészülés önmagában véve nem elegendő, ahhoz okvetlenül az is megkívántatik, hogy lelkesen, buzgón végezze magát a tanítást, a hitelemzést is a katekéta. „*Pauca praecepta, lectio multa, exercitatio plurima!*“ Gondolja meg azért feladatának nagy fontosságát, tisztének nemes voltát, tanítson szívvel-lélekkel, tanítson úgy, hogy a gyermekek kedvet és örömet találjanak a tanulásban. E lelkesedésből mindig újabb és újabb erőt fog meríteni maga a hitoktató is ügybuzgóságának és szakképzettségének fokozására. Ne restelje a fáradságot! — százszoros gyümölcsöt fog ez majdan neki hozni! — A végzett tanítás után szükséges az önbírálat. A ki ehhez ideje korán hozzá nem szokik, az lelkiismeretesen, szakavatottan tanítani sohasem fog. E nélkül a hitelemzés terén haladás nem is képzelhető! Azért nyugodt óráiban, csendes perceiben szálljon magába a hitelemző és tartson gyakran önmagával katekétikai lelkiismeretvizsgálást; fusson át lélekben végzett napi munkáján és figyelje meg, hogy minő benyomást tett előadása a tanulókra, mit fogtak fel leghamarább? —

mi hatott reájok leginkább? stb. Ha pedig működésének netaláni eredménytelenségét tapasztalná, úgy keresse ennek okát mindenekelőtt saját személyében, és ne a tantervben vagy kézikönyvben, a tanoncokban vagy körülményekben; s tegye föl egyúttal magában, hogy jövőre a most felmerült hibákat szorgosan kerülni fogja. Ez által nagy mérvben fejlesztjük és emeljük a szakképzettséget. Nemkülönben:

3) jeles tankönyvek tanulmányozása által. Az olvasmánynál soha sem jön számításba az, hogy mennyit, hanem, hogy mit és hogyan olvasunk? Olvasson tehát a hittanító először is szakmájába vágó jelesebb segéd- és vezérkönyveket; ilyenek pl. Gruber: „Theorprakt. Handbuch der Katechetik“, Jungmann „Theorie der geistlichen Beredtsamkeit“ (12 fejezetben előadja a hitelemzés mesterségére vonatkozó praktikus észrevételeit oly tanulságosan, hogy azt minden hitelemző élvezettel és jelentékeny szellemi haszonnal fogja olvasni); Benda: „Der kath. Religionsunterricht in der Volksschule“; Damroth: „Katechetik oder Methodik des Religionsunterrichtes in der kathol. Volksschule“; Schöberl: „der kathol. Schulkatechismus“; Dr. Schuster „Handbuch zur bibl. Geschichte“; Knecht: „Kommentar zur bibl. Geschichte“; Dr. Jocham: „Anleitung zum Gebrauche der. bibl. Geschichte*);“ Dr. Probst: „Geschichte der kath. Katechese“; Fonyó: „Népisk. hitelemzéstán“, Talabér: „Hitoktatástán“, Répássy: a „népisk. hitoktatás módszertana“, Dr. Dallos: a „kath. kultusz szelleme“, Lonovics: „népszerű archaeologia“, Kazaly „egyházttörténet“, stb. — Olvasson továbbá néhány módszertanilag kidolgozott vezérkönyvet is, melyekből a kezelés mikéntjére vonatkozólag sokat tanulhat a nélkül, hogy azokat szolgálilag utánoznia kellene. Ilyenek pl. Fonyó Pál, Nagy A, továbbá Deharbe, Fritz, Königsdorfer, Mey, Dr. Schmidt stb. idevágó művei; — olvasson végtére egy-két jó neveléstani könyvet is pl. Erdödyt, Mennyeit, Ohlert, Kellnert, Rolfust, stb. Mindent, amit olvas, olvassasson figyelemmel, gondolkodva és mindig azon

*) Utóbbi két mű megjelent magyar fordításban is!

feltett szándékkal, hogy belőle alaposan akar tanulni. Emlékezzék meg Kellner mondásáról, melynél fogva olvasni annyit teszen, mint gondolkodni. Gondolkodjék tehát gyakrabban az olvasottakról és iparkodjék a munka szellemébe, a gondolatok összefüggésébe hatolni. Hogy pedig emlékében annál jobban megtarthassa az olvasottakat, igen tanácsos tollal kezében olvasni, azaz a legtanulságosabb és legklasszikusabb helyeket magának kijegyezni, drága gyöngyök gyanánt összegyűjteni és azokat többször átismételni. Csak ilykép válik az, amit olvastunk, maradandó szellemi kincsünkké, így fogja önképzésünket előmozdítani. Itt még különösen kiemelendő, hogy a hitelemző önképzésében bizonyos rendet is kövessen, tervszerűen haladjon; mert aki terv nélkül halad, többnyire csakhamar belefárad és sikertelenül működik; míg ellenben a tervszerű munkás-ság éleszti az ügybuzgóságot és fokozza a szakismereteket. Sok fiatal ember minden könyv után kapkod, vagy egyszerre többféle tárgy tanulmányozásához fog és végezetül semmire sem megy. Mások ismét csak módszertani könyvek után nyulnak, mindenütt módszert keresnek és végre mégis módszer nélkül maradnak. „Omnia probate, et quod bonum est tenete.“

4) A hitelemzők és tanítók szakképzettségének emelésére szolgál tovább az általános paedag. és hitelemzési lapok olvasása is. Ezekből tájékozást fognak szerezni a legujabb tudományos és módszertani vivmányok iránt; erőt, kedvet fognak meríteni fárasztó munkájuk lelkiismeretes és hű teljesítésére. Jól mondja Diesterweg, „hogy az olyan tanító, ki paedagogiai lapokat nem olvas, saját és az iskola kárára megveti a leghatalmasabb eszközt, mely a tanítói műveltséget és továbbképzést, a paedag. haladásnak ismeretét előmozdítja és a szellem rugékonyságát és éberségét fenntartja. Tíz eset áll egy ellenében, hogy azon tanító, ki az időszaki paedag. irodalmat nem élvezi, a restség- és szellemi élettelenségnek, valamint saját állásának fejlődése iránti részvégtelenségnek esik áldozatul.“ Ezt Diesterweg a néptanítókról mondja, de mennyivel inkább áll

ez a hitoktatókról! — Olvasson azért minden hitoktató egy-két általános paedag. és egy-két katekétikai szaklapot, még pedig figyelemmel, készítvén magának belőle kivonatokat és jegyzeteket, melyeket azután alkalmilag maga is értékesíthessen. Vannak most már hazánkban is ajánlható lapok e célra: minő az egri „Népiskolai Tanügy,” „Kalauz“ (Nagyszombat,) „Kath. Hitoktatás“ (Fonyó. Sükösd.) Mily másképen állana a hitelemzés sz. ügye napjainkban, ha ezek mindegyike legalább 10 ezer előfizetővel, azaz ennyi rendes olvasóval dicsekedhetnék! Tegyük tehát e téren is valamit a jó ügy érdekében, és szakképzettségünk fejlesztésére, nem különben ezek szellemi támogatására. Sursum corda!

5) Hátra van még annak fölemlítése, hogy a p a p i k o r o n á k é s t a n í t ó i g y ü l é s e k szintén igen sokat tehetnének a hitelemzői tanerők szakképzettségének fokozása és emelése érdekében, ha t. i. tapintatosan vezetgetnének és kellő érdeklődést tudnának kelteni az ügy iránt. Mily tágas tér nyílnék ezekben sokféle hasznos eszmecserére, a tanerők buzdtítására, gyakorlati előadásokra, a püspöki rendszabályok és általános tanterv tüzetes megmagyarázására, a részletes tantervek bemutatására és megvitatására, a helyi körülményekből kifolyó irányelvek és teendők megvilágítására és több más oly szakügyek megbeszélésére, melyek nem csekély mérvben fokoznák a tanerők szakavatottságát!? Mennyit tanulhatnának ott ifjabb hitelemzőink az idősebbek és szakavatottabbaktól! Mily kedvező alkalmúl szolgálhatnának a szóban forgó gyűlések neki arra, hogy a szakavatottabak gyakorlati előadásait éber figyelemmel kísérhetnék, tanmodoruk előnyeit elleshetnék, egyes kérdésekben tanácsot, felvilágosítást, tájékoztatást és útmutatást nyerhetnének tőlük! — Azután mily egészen más színezete és szelleme is volna a tanítói gyűléseknek, ha ott az egyházi férfiak is nagyobb számmal jelennének meg és a tanügyi, de különösen a hitelemzési kérdésekhez hozzászólnának, gyakorlati előadásokat tartanának, nézeteiket, terveiket, óhajaikat, észrevételeiket és bírálataikat rögtön a helyszínen kifejténék?! stb. Ez által a papság és tanítóság között még mindig

fennálló rideg válaszfal végkép ledöntetnék, ők jobban simulnának egymáshoz, kölcsönösen jobban tisztelnék és becsülnék egymást, a tanácskozások a tökély magasabb színvonalára emelkednének, sok jó eszme a kivitel dialalára érdemesítették, több helyes indítvány elfogadtatnék és ez által a munkásság és önképzés érzete is hathatósan élesztetnék az egyházi és világi hittanítóknak. E téren még nagyon sok tenni valónk van hátra. És mindaddig, míg a papi és tanítói gyűlések rendeltetésök ezen egyik legszebb célját nem valósítandják és papok tanítók egyaránt csak azért járnak gyűlésekre: „ut aliquid fecisse videantur,“ nem is háramlik azokból haszon hitelemzésünk emelésére.

Ezek volnának szerény nézetem szerint azon főbb segédeszközök, melyektől a hitelemzők szakképzettségének emelését méltán várhatjuk. Ragadja meg azokat minden öntudatos hitelemző és tekintse a hitoktatást oly szent hivatásnak, melytől milliók jóléte — az egész jövő nemzedék boldogsága vagy boldogtalansága függ. és melyre épen azért minél jobban ki kell magunkat képezni. „Ne az legyen a mi célunk — írja Leonhard, — hogy az oktatással tündököljünk, hanem, hogy ez által használjunk és az ifjú nemzedék valláserkölcsei művelését előbbre vigyük.“

Rajta tehát ifjú leviták, képezzétek ki magatokat minél tökéletesebben a hitelemzés fönséges hivatására, és sorakozzatok a „Hitoktatás“ kibontott zászlaja köré, hogy egymást lelkesítve és buzdítva, egykoron hasznosan működhessetek az Úr szöllejében! — Rajta kedves ügyfelek, ti kath. lelkipásztorok és tanítók! hirdessétek szorgalmasan az üdv evangeliumát a kisdedek ártatlan seregének, most míg nappal van, mert eljő az éj, midőn már többé senki sem munkálkodhatik. — A szakképzettség és rátermettség csodákat művel; azért erre egész lelkesedéssel és teljes erőnkől törekedjünk.

A népiskolai hitoktatás pangása.*)

I.

A népnevelés nagy munkájában nem szabad saját erőnkre támaszkodnunk, hanem Isten áldását kell, hogy tekintsük sikeres munkálkodásunk leggazdagabb forrásának. A keresztény paedagogia tanítása szerint u. is az isteni kegyelem a leghathatósabb nevelői eszköz. „Sem aki ültet, valami, sem aki öntöz, hanem Isten, ki a növekedést adja.“ (Sz. Pál I. Kor. 3. 7.)

Ezen isteni kegyelemre, a Szentlélek erősítő és felvilágosító szent malasztjára mindenekfölött szüksége legyen napjainkban a hitoktatónak, hogy állhatatosan leküzdhesse ama számtalan nehézséget és akadályt, melyek fenséges tisztének gyakorlása közben hivatalos működését megghiusítják vagy legalább is megbénítják.

Ezen nehézségek főleg magában az előadandó tárgy természetében, az elvont, érzékfölötti igazságok érzékeltetésében, a helyes tanmódszer elsajátításában, a hittanulók korlátolt felfogásában és lelki szegénységében, a gyermeki kor természeti lengetegségében rejlenek. Ezekhez járulnak továbbá a házi nevelés ferde iránya, sok szülő határtalan közömbössége és hanyagsága, a hatóságok csekély támogatása, stb. — mindezek olyan fontos tényezők az ifjúság vallásos nevelésében, melyek elhanyagolása lényegesen megnehezíti a hitoktató működését a népiskolában.

De vannak a most említett általános jellegű nehézségeken kívül még egyéb speciális jellegű mostoha körülmények és akadályok is, melyek egyáltalában lehetlenné teszik azt, hogy a népiskolai hitoktatás alaki és tárgyi célja eléressék — és ezek magában ami modern hitoktatási rendszerünk félszegségében és gyarlóságában keresendő.

*) „Magyar Állam“ 1892. szept. 18. és 25.

Ezeket fogom jelen soraimban egy kis eszmecsere kíséretében szellőztetni, meggyőződve lévén ama régi közmondás igazságáról, hogy „nunquam satis discitur, quod nunquam satis docetur.“

* * *

A népiskolai hitoktatás szomorú pangásának egyik főoka, véleményem szerint, a hittani tananyag túláradó mennyiségében és terjedelmében rejlik. Annyit követel a jelenleg érvényben levő püspöki tanterv a szegény népiskolától, hogy annak a leghiresebb szakképzettségű és lángbuzgalmú katekéta sem képes megfelelni; azután azon kardinális hibában szenved a szóban forgó tanterv, hogy nem teszen különbséget osztott és osztatlan iskola között! Épen annyit követel a falusi, egy tanító iskolától, mint a városi hat tanítóval bíró tanodától, ami pedig nyilvánvaló képtelenség és igazságtalanság! — Ennek következménye ezután az, hogy hitoktatóink legnagyobb része — főleg az osztatlan népiskolában működők — felületes munkát végezni kénytelenek, „Ibant qua poterant“; a gyermekek pedig manapság épen annyit tanulnak az iskolában szent vallásunk igazságaiból, mennyi szükséges ahhoz, hogy azt hiányosan ismerjék és későbbi korukban egészen elfeledjék. Et si hoc in viridi, quid tunc in arido fiet? Miként fogják megoldhatni herkulesi feladatukat hitoktatóink az u. n. közös és állami iskolákban, hol a világi tanítók épen nem járnak kezökre és hetenként csak két óra áll rendelkezésükre a hittan előadására?!

Ily óriási kontradikcióval és tévedéssel szemben mi legyen tehát az első és legszükségesebb teendő a népiskolai hitelemzés terén?

Nem más, mint a hitoktatási tananyagnak a a fennforgó viszonyoknak megfelelő okszerű redukálása és koncentrálása, vagy más szóval: egy uj — a gyakorlati élet követelményeit és az osztatlan falusi népiskola körülményeit szemmeltartó hittani

tanterv életbeléptetése, mely nemcsak a tananyagot, hanem a tananyagnak az egyes osztályokra (csoportokra) való felosztását is pontosan körülírja.

Igen! a népiskolai hitoktatás óhajtott fellendülésének első és főfeltétele a jó tanterv. E nélkül sikeres taneredmény és egyöntetű eljárás nem is képzelhető!

Aki az osztatlan (falusi) népiskolák beléletét hosszú évi gyakorlatból ismeri, az igazat fog adni nekem, midőn azt állítom, hogy az osztatlan (falusi) népiskolák számára külön tanterv és leckerend szükségeltetnek — azért, mivel az osztatlan népiskola mindenkép különleges elbírálás alá esik, különleges viszonyok közt működik és különleges szükségletekkel bír. Osztatlan népiskolában a tananyag mennyisége távolról sem lehet annyi, mint az osztottban; s ennek következtében a tanmenet és leckerend sem lehetnek azonosak az osztott iskolában követett tanmenettel és előirt leckerenddel.

Mindezekre a jelenleg érvényben levő és mindent generalizáló tanterv nincsen kellő figyelemmel. Innét a nagy zürzavar és ziláltság a népiskolai hitoktatás terén, úgy, hogy ezeket tekintve, bátran állithatom: a hány iskola, csaknem annyiféleképen van a tananyag is évenként megállapítva és beosztva. Ki-ki azt szakítja ki a tantervben kijelölt tananyaghalmazból, ami egyéni hajlamainak, szeszélyének vagy felfogásának legjobban megfelel. Az egyik iskolában hetekig, sőt hónapokig időznek oly tárgynál, mely a katekizmusban alig pár kérdésbe van foglalva; míg a fontosabb igazságokon csak amugy felületesen szaladnak át; a másik tanodában minden tanterv nélkül ötletszerűen, ide-oda kapkodva bolyongnak a hitoktatás tág mezején; míg a legtöbb iskolában akként segítenek magukon a kateketák, hogy követve a világi tanítók példáját, — kik az újabb időben előirt reáltantárgyakra vonatkozólag a tananyagot két turnusra osztván, ezt felváltva dolgozzák fel két egyesített osztályban — maguk is, t. i. a kateketák önkénytesen akként osztják fel a hittani tananyagot a falusi népiskolában, miszerint az első csoport a hitről, — a második a parancsokról

— a harmadik pedig a szentségekről szóló részt végzi; meg nem gondolva azt, hogy az ilyen kényelmes beosztás amily helytelen pedagógiai szempontból, ép annyira ellenkezik a püspöki tanterv ama lényeges követelésével, melynél fogva az évenként végzendő tananyag — különösen a katekizmust illetőleg — befejezett egészet képezzen.

Mindezen anomaliák nyom nélkül eltűnnének sorainkból, ha egy a gyakorlati élet követelményeinek és az osztatlan népiskola sajátos viszonyainak megfelelő tantervvel bírnánk, melyben a feldolgozandó tananyag minimuma határozottan körvonaloztatnék.

Sőt tovább megyek és azt állítom, hogy az általános tanterv mellett minden egyházmegye egy saját helyi viszonyainak megfelelő részletes tantervvel is bírjon, mely óráról-órára, hétről-hétre jelölje ki a feldolgozandó tananyagot minden osztály (csoport) részére. Annál nagyobb a szükség erre, mivel nem minden iskola oly szerencsés, hogy egy képzett hitelemzővel rendelkezék; sok helyen kezdők és gyengébb tanterökre van a hitelemzés bízva, sőt vannak iskolák, melyekben egyedül a tanító vállaira nehezedik az, mint pl. az u. n. filiális községekben. Ily helyeken azután kétszeresen szükséges a részletes tanterv, mely míg a kevésbé avatottaknak egyrésztől biztos útmutatóul szolgálna, másrészt lényegesen megkönnyebbitené az ellenőrzés tisztét is. Ezáltal pedig a hitoktatás kezelése megye- sőt országszerte előmozdítatnék és egyöntetűvé tétetnék.

Főszabályul az új tanterv készítésénél szolgáljon az, hogy csak annyi anyag vétessék fel, mennyit a legkedvezőtlenebb viszonyok között működő tanoda a vallásoktatásra fordítható legkorlátoltabb idő mellett is középszerű bár, de buzgó tanerővel jó taneredmény-nel feldolgozni képes. Minden túlterhelés gondosan mellőzendő! Mit is használ: teletömni az ifjúság elméjét a sok tananyaggal, midőn azt nem képes megemésztetni! Mit használ, ha egy sokféle és drága ételekkel dusan megpakolt asztalhoz ülünk, de minden ételből csak egy keveset kóstolgatva, éhes gyomorral távoznak az asztaltól?!

Igy áll a dolog a hitoktatás dusan megrakott tantervével is! Nem elég, hogy a bő anyag csak a tantervben brillirozzon, hanem szükséges, hogy az a gyermekben testté és vérré váljék, általa jól megemésztessék; mert a sok megemészthetetlen ismeret — mely már Plató szerint is sokkal veszélyesebb a semmitludásnál — nagyon károsan hat ki az ifjuság szellemi és erkölcsi kiképeztetésére nézve egyaránt. A tulságos bő tananyag nem fejleszti, hanem gyengíti a szellemet, undort kelt a komoly tudomány iránt és szellemi felületességet, lelki ügyefogyottságot és önállótanságot szül. Azért találkoznak napjainkban annyi sivár lelkületű, ridegkeblű és szellemileg elfásult, hitetlen egyénnel az életben, mivel modern tanrendszerünk mellett, a hittani tananyag bősége és a hitoktatásnak heti két órára történt kegyetlen redukálása mellett nem marad idő a gyermeki lélek szántóföldjének behatóbb művelésére, a hitélet szükséges gyakorlására, a tanultak alkalmazására és szorgalmas ismétlésére — már pedig tény az, amit a régi tanférfiak állítottak: „Az ismétlés minden tudás anyja“ különösen gyermekeknél! Szorgalmas és áthatatos ismétlés által válik a tanítás „habituussá“, mint a skolasztikusok mondják.

Már csak azért is kell tehát a hittani tananyag redukálására és koncentrálására törekednünk falusi népiskoláinkban, mivel a tananyag túlcsigázása folytán szenved mindenekelőtt ifjuságunk vallásos oktatása és nevelése. „Middaddig, míg iskoláinkban nem fordittatik több gond a vallás gyakorlására, mint annak tudására, hiába várjuk, hogy az ifju nemzedék jámborabb érzületre szert tegyen“, mondja a nagy Ketteler.

Első és főelvünk legyen azért ama sarkalatos pedagogiai arany szabály követése: „Non multa, sed multum!“ Nem sokat és felületesen, hanem keveset és jól! Az alsóbb osztályokban különösen csak azon hitigazságok tanítására fektessük a fösulyt, melyeknek ismerete okvetlenül (necessitate medii et precepti) szükséges az üdvösségre.

Soha se feledjük, hogy elemi iskolásokkal, sok tekintetben elhanyagolt és korlátolt tehetségű gyermekekkel

van dolgunk, kiknek nem vastag ételre, hanem gyenge tejre van szükségök! Ne építsünk légvárakat! — ne terjeszkedjünk túl a népiskola szűk korlátain, hanem alkudjunk meg a meglevő viszonyokkal!

Ezen elvek legyenek irányadók az új tanterv megalkotásánál. Ily értelemben revideálandók azután meglevő tankönyveink is. Erről második cikkemben.

II.

Hogy népiskolai hitoktatásunk szomoru pangásban szynylődik, ennek egyik főoka a használatban levő tankönyvek és tanszerek gyarlóságában keresendő.

Nem céloom most eme hiányokat és fogyatkozásokat tüzetesen fejtegetni és részletezni. Megtették ezt előttem már igen sokan; megtettem én magam is a „Kath Hitoktatás“ című szakközlönyben.

Röviden összegezve a főbb hibákat, azt állitom — és szavaim az ország szakképzett hitoktatóinak körében már régen elfogadott közvélemény hü visszhangját képezik! — hogy meglevő kátéink átdolgozása és revíziója elkerülhetetlenül szükséges, mivel azok nem felelnek meg a mai korszulte tanügyi viszonyoknak és a keresztény pedagógia előhaladott követelményeinek.

Főbb fogyatkozásaik ugyanis ezek: 1. quantitative többet nyujtanak, mint a mennyit mostoha viszonyaink mellett kellőleg feldolgozni lehetséges; (az elemi és kis káté némi változtatással és kibővítéssel úntig elégséges a népiskola részére, honnan a közép káté egészen kiküszöbölendő!) 2. qualitative sincsenek a gyenge gyermekek korlátolt tehetségeihez mérve, mivel a feldolgozás egyáltalában véve nagyon elvont és elméleti szinezetű; sok bennök a theologikus szólam és kifejezés; egyes kérdések túltömöttek, túlhoszuak és nehézkes szerkezetűek. Ezek helyett könnyed irány, népies, magyaros és elemies nyelvezet használandó; 3. az egyes osztályok

tananyaga nincsen nyomtatás által feltüntetve; 4. nélkülözlik az annyira szükségelt képeket.

Hasonlóképen kimondom egészen bátran a kárhozható ítéletet a Roder-féle bibliai tankönyvekre is, részint hiányos pedagógiai feldolgozásuk-, nehézkes szerkezetök- és rossz nyelvezetők miatt, részint pedig mivel a tananyag tulságos bősége és tapintatlan választéka miatt népiskolai használatra nem is alkalmasak. Egyáltalában nagyon elhibázott dolognak tartom bibliában — még a legelemiebben is — a kérdések és feleletek alkalmazását; legyen az folyó előadásban megírva mint a Knecht-féle kitünő német kiadványok, és minden egyes szakasz végén apró betűs u. m. „ismétlő kérdésekkel“ ellátva.

Ezek volnának tehát a főbb kifogások a régi — és főbb irányelvek az új tankönyvek szerkezetére nézve; t a n s z e r e k ü l pedig a biblia történetének szemléltetéséhez egy újabb és az eddiginél tökélesebb képgyűjtemény és Palesztina térképének kiadását tartanám szükségesnek. Mindezek már számtalanszor el voltak mondva a nyilvánosság terén. A lelkesebb tanférfiak sürgették a kátékérdés megoldását; kértek, kerestek, zörgettek, mint az evangéliumi ember; de mint hiába! Szavuk elhangzott, mint a pusztában kiáltóé! És manap is szégyennel be kell vallanunk, hogy a kátékérdéssel ott vagyunk, ahol 20–25 év előtt állottunk! véghetetlen kárára magának a szent ügynek, melynek szolgálatban állunk és az ifjuság valláserkölcsei kiképeztetésének.

Elborul az ember lelke, ha e vétkes közöny és elhagyatottság gyászos következményeire gondol! Hány ifju lelke, telve szent vágyakozzással és lelkesedéssel, zsibbadt el a hosszú és sikertelen harcban? Hány üdvös gondolat és eszme, — hivatva ezreket és ezreket boldogítani, — fojtatott el csirázásának első stádiumában? Hányan lettek hitközömbösek, hitgyűlölők, vagy épen hitetlenek csak azért, mivel a vallást már az iskolában meguntatták velök? „Van a hitoktatásnak egy módja — írja dr. Jocham Magnus — mely már az iskolában elveszi a gyermekek kedvét a hittanulástól.“ És vajjon

jelenlegi tanrendszerünk és tankönyveink mellett nem épen e módszerhez kénytelen-e sok katekéta folyamodni, csak azért, hogy az iskolában némi taneredményt felmutatni képes lehessen? — Hány fiatal hitoktató töri magát éjjel-nappal hiv utása szolgálatában és az iskolaév végén mégis kénytelen Sz. Péterrel felkiáltani: Praeceptor! per totam noctem laborans, nihil cepi.“ — Mester! egész éjjel fáradozván, semmit sem fogtam.“ (Luk. V. 5.)

Igen! míg a kátékérdés megoldva nem lesz, addig még a legügyesebb és legbuzgóbb hitoktató is csak fél eredményt fog produkálni, mert fáradságának felét a tankönyvek hiányainak pótlására kell fordítania.

Feltűnedeztek ugyan fényes csillagok gyanánt a mult idők homályában egyesek, kik belátva a kátékérdés nagyjelentőségét, komoly lépéseket tettek meglevő tankönyveink átdolgozására vonatkozólag. — de világosságuk csak az üstökös csillag ragyogásához hasonlított, mely rövid idő múlva ismét nyomtalanul elenyészett.

Egy kegyetlen végzet elsöpörte őket e földről, még mielőtt a közhasznú vállalatokat ezerek örömére dülőre vihették volna!

A jelenben is vannak hivatott vezérférfiaink, kik évek hosszú során át fáradhatlan buzgalommal működnek hazánkban a hitoktatásügy előbbrevitelén, annak elméleti és gyakorlati fejlesztésén.

Szivesen sorakozunk melléjük, örömmel üdvözljük őket, mint hitoktatásunk érdemes előharcosait! Rajtunk a sor, kik hosszú évek során át fájdalommal észleljük a népiskolai hitoktatás pangását, hogy sűrű akcióba lépjünk, véleményünket nyilvánítsuk (mert több szem többet lát!) és az ügyért lelkesüljünk. A lelkesedés, a sorakozás már fél győzelem! „Concordia res parvae crescunt, discordia et maximae dilabuntur!“

III.
KÖZÉLET.

Társadalmunk betegsége.*)

I.

Van széles e hazában egy nagy betegünk. Nagy is — nagyon is szenvedő. Elér a beteg az ország egyik határától a másikig, a Kárpátoktól az Adriáig — a gimesi szorostól a stájer alpokig. A mily nagy, épen olyan nagyon beteg is; elgyengült, mert napról-napra fogynak erői.

Mindenki tudja, hogy kit értek e nagy beteg alatt? Senkit mást, mint a magyar nemzetet, a magyar társadalmat. Ez a mi drága nagy betegünk!

Pedig valaha, — nem is oly régente, — izmos és erőteljes volt.

Egy ezredév vér-zivatarjai nem voltak képesek megdönteni őt! Annyi vész és vihar után csak edződtek idegei (megfogyva bár — de sirba még sem szállt). Küllenség, testvérháboru, vallási villongások, párttusák, ha meg-meg rázták is társadalmunkat, — mint az északi zordon szél a százados tölgyet, — de meg sem ingott bele; hanem csakhamar kiheverve baját, felüdült és újabb erősbülésnek és gyarapodásnak indult. És manap, midőn vész nem dül bensejében, harci mén nem tarolja le a sárgán lengő kalászmezőt, midőn béke honol a hazában és szeretet uralg fejedelem és nép között, midőn

*) „Mohács és Vidéke“ 1885. február 22—máj. 10.

ipar- és kereskedelem, tudomány és művészet mindenütt virágzik, midőn hazánkat vasutak, folyóinkat gőzhajók hálózzák be és szeldeklik; szóval: midőn jólét és boldogság virul a hazában, akkor azt mondják: a magyar nemzet, a magyar társadalom beteg. Hogyan lehet ez?

Áldás és béke, jólét és egészség, előmenetel és haladás észlelhető mindenütt — és e nemzet mégis satnyulna, betegeskednék?!

Igen! a magyar nemzet, a magyar társadalom satnyul, beteg, még pedig nagyon beteg. Titkos féreg rágódik életfájának törzsén. A magyar társadalom erkölcsi tödővészben szenved, mely biztos halálra, romlásra viszen.

A felszínre került hamis tanok és mérges elvek megmételtyezték a nemzet élettestét, aláásták a társadalom szegletköveit és megingatták az ezredéves épületet, mely a dicsőségteljes multban annyi viharral dacolt! S a szűette fa immár roskadozni kezd! Az ápolók és vezetők figyelmét nem kerülheti ki a közelgő veszedelem, mely sürgös intézkedés megtételére utalja őket.

És mégis mit tesznek ők? Tán azt, hogy kiirtják a törzsön rágódó férget és élősdieket? Tán azt, hogy beheszteni igyekeznek a tévtanok által ejtett társadalmi bajokat? — Nem! Szégyenlik megismerni a nemzet testén támadt fekélyeket és sebeket. Szégyenlik bevallani, hogy végzetes lejtőre jutottak, melyen tovább haladni nagy veszélylyel és szerencsétlenséggel járna. Tudják, hol rejlik a baj; ismerik a módot is, melylyel a bajt orvosolni képesek volnának. De nem teszik; lehet, hogy — álszégyenkezésből, lehet, hogy elfásult önzésből vagy megrogzott gonoszságból. Egyik rosszabb a másiknál!

Nem régen egy tizenhárompróbás liberális lapban ezeket olvastam: „Társadalmunk beteg, ezt mindenki látja és tapasztalja. Hinni, nem hisz senki semmiben; szeretni, csak önmagát tudja mindenki; a reményt, a közöny kérge fedi. A becsület: gúnytárgy; a becsületszó: lapda; a jellem: fehér holló; az eskü: árucikk. A művelt társadalmi osztályokat a v á l t ó l á z gyötri: a bir-

tokos osztály pusztul; a földmives, iparos, kereskedő háza küszöbén koldusbot diszeleg és a koldus zsebében tolvajkulcsok csörögnek. Az erény: bűn — és a bűn: erény!”

Szomorúan szép vallomás! De hogy kik vagy mik tették ily beteggé, ily visszássá és veszedelmessé a társadalmat? Kik vagy mik rontották meg azt annyira, hogy a bűn: erény és az erény: bűn? E kérdésekre a válaszzal adósunk maradt a fenti sorok írója. A baj okozóit ravaszul elhallgatja; miért? nem kutatjuk.

Mi, kik e veszélyes betegségnek kórtüneteit naponta kézzelfoghatólag látjuk; — mi, kik sajgó szívvvel, mély hazafiui részvéttel szemléljük bomladozó társadalmi viszonyaink romjait; mi, kiket sem álszégyen, sem önzés, sem rosszakarat vissza nem tart társadalmi bajaink leleplezésétől: mi nemcsak divatos felpanaszlói akarunk lenni e gyászos jelenségnek, üres vészkiáltói a hazát fenyegető erkölcsi halálnak, hanem a nagy beteg állapothoz méltó orvosságot szeretnénk nyújtani oly gyógytárból, melyben az ritkán kerestetik, — a szóban forgó bajok kutforrásait szeretnők felkeresni és elrekesztve látni! — azért is azt mondjuk:

Akarjátok beteg társadalmunkat az erkölcsi haláltól megmenteni és a napirenden levő aljas büntettek, csalások, lopások, defraudációk, gyilkosságok, öngyilkosságok stb. mérges kórtüneteit lassan kiküszöbölni nemzetünk életéből: úgy iparkodjatok mindenekelőtt e nyavalyák tulajdonképeni csiráit kiirtani; — azaz iparkodjatok egyes, napjainkban kiválólag felkapott előítéleteket és balfogalmakat kiküszöbölni, a valódi műveltséget terjesztetni, iparkodjatok az elégedetlenség és életuntság veszélyes szirtjeit egyrészt, másrészt pedig a most annyira divatos nagyzás és fényűzés szerencsétlen hóbortjait gondosan kerülni, az erkölcsnemesítő irodalmat felkarolni, a becsületről uralkodó helytelen fogalmakat redukálni, a nevelés ferde irányát megváltoztatni, a vásár- és ünnepnapokat megszentelni stb., — mert hisz ezek a mi társadalmi bajaink legfőbb kutforrásai, ezek ama epidemikus betegség-

gek bacillusai, melyek ezrével nyeldelik el az újabb nemzedék reményeit — amint erről e következőkben bővebben meg fogunk győződni.

II.

Társadalmi életünk kórállapotainak egyik főoka a napjainkban mindinkább lábra kapott álműveltség és álfelvilágosultság terjesztésében, — az emberiség felületes gondolkozásmódjában és morális érzéketlenségében, — ama borzasztó cynizmus- és realizmus-ban keresendő, mely egyedül az anyagi jólétet és élvezetet ismeri el életcéljának és megvet minden nemesebb eszményiséget és természetfölötti fogalmat.

Korunk szereti magát „művelt“, „felvilágosult“-nak neveztetni és pedig nem egészen ok nélkül. Hisz lehetetlen szemet húnynunk azon óriási haladás előtt, mely manap a tudomány, művészet, ipar és elmés találmányok terén mindenütt észlelhető és részrehajlás nélkül el kell ismernünk, hogy az emberiség hatezer éves története nem mutat fel korszakot, melyben az emberi elme nagyobb mérvű szellemi tevékenységet fejtett volna ki és bámulandóbb gyakorlati eredményekkel dicsekedhetett volna, mint éppen a mi „jelenünk.“ Különösen a természettudományok, az irodalom, a tudós társaságok, az egyletek, zene, színház, vendéglő, bankettek valóságos aranykorát éljük most. Az égen ragyogó nap udvari-festőnkül szegődött, a villám gondolataink paripájává lett, a gőz igavonónkul szolgál, s i. t. Aztán a nép önképző-egyleteket alakít, ujságokat olvas, politizál nyakrafőre. — Ki volna tehát az, ki századunknak a haladás jogcímén maga számára követelt „művelt“ jelző jogosultságát kétségbe vonni merészkednék?

Igen! csak hogy alig létezik fogalom, mely oly tág értelmezésű volna és melylyel annyi visszaélés követtetének el, mint ez éppen a „műveltség“ — a „felvilágosultság“ fogalmával történik napjainkban. És, hogy „nem

mind arany, ami fénylik“ — kézzelfoghatólag igazolja a sok „talmi“ arany, mely modern korunkban szemeinket kápráztatja és óvatosságra int.

Ilyen „talmi-műveltségre,“ — egyoldalú, álfelvilágosultságra akadunk ám elég bőven jelen földicsért napjainkban is; — és hogy a szellemi haladás igen fáradságos útján még nem értük el az utolsó állomást, mutatja a sok iszap, melyet a haladás kevély folyama magával hord és melyet az emberi gyarlóság növekvő szenvedélylyel és vakmerőséggel minduntalan felkavar. Lehetetlen fájdalommal észre nem vennünk, hogy a több világosság után való küzdelmében az emberiség a tévedésbeejtő egyoldalúság veszélyes útjain jár és hogy korunk fáradozásai a műveltség terjesztésében nem vezethetnek áldásos eredményre, mert csak az ész kiművelésére irányulnak, míg a kedély és szív nemesítését, az erkölcsi érzet megerősítését és ápolását számításán kívül hagyják; már pedig tudás csak okosabbakká tehet minket, jobbakká nem! A műveltség félszeggé válik, mihelyt csak a fél emberre terjed ki.

Éppen ez okon a szó igaz és teljes értelemben vett műveltség, melynek társadalmi életünk egészséges fejlődéséhez alapvető hivatása van, az értelmi és kedélyi képzés együttes haladását tételezi fel; más szóval: mit az értelem igaznak, szépnek és jónak megismert, szeresse azt a kedély is. „Az elme műveltsége szívnemesség nélkül csak üveges gyémánt, mely csupán csak az avatatlanokat ámíthatja,“ mondja egyik hazai írónk*) és szavai igazak.

Napjainkban is sok olyan üveges gyémántféle portékával találkozunk a társadalom felületén. Nézzünk csak egy kissé körül a közönséges életben. Itt látunk egy még egészen fiatal embert, ki alighogy tanulmányait bevégezve és tán 1—2 nagyobb várost is beutazva, szerencsés összeköttetéseinél fogva előkelőbb állásra tön szert, „eo ipso“ a műveltség jogcímét vindikálja maga számára; — ott egy másik, ki néhány regény átolvasásából egy pár simább kifejezést sajátított el magának, vagy társai-

*) Jedlicska Pál, „Társadalmi testvérharc.“ 165. l.

nál jobban érti a hajlongást, kétesszínű csuszás-mászást bizonyos körökben, -- és ime az édeshangzsásu „művelt“ epithetonra bizonyos prerogativ jogot formál maga számára. A harmadik ismét pogány hitetlensége és vallásgyűlölete „érdemeinél fogva“ véli magát az u. n. műveltek sorába számíthatni, sőt manap nagyon gyakran találkozunk ama szánandó előítélettel, melynél fogva sokan azt gondolják, hogy csakis így ez uton, ha t. i. hitetlenségöket minden alkalommal fitogtatva hánytogatják, fognak a „művelt“ elnevezésre szert tehetni. Szerencsétlen flótások! nem gondolják meg, hogy épen ez által gyászos bizonyítván, t állítanak ki lelki szegénységök és szellemi műveletlenségökről. Mit szólnak még ama tudósról, ki a látható természetben búvárkodik — de a helyett, hogy a természeti ismeretek növekvő fényénél az élet láthatatlan, magasb potenciáihoz, — melyek sem grammokban ki nem fejezhetők, sem görcsö segélyével nem láthatók, — emelkednék, azokat tagadni s nem létezőkül bebizonyítani törekszik!? Mindezek a képzés, a műveltség egyoldalú és veszélyes lejtőjén állanak, melyről előbbutóbb a feneketlen örvénybe fognak bukni.

Igy van ez kicsinyben — és ugyanaz áll nagyban is! Avagy emlitem-e ugynevezett értelmiségünknek ama nyegle dölyfét és konok türelmetlenségét másoknak az övétől eltérő vallási, politikai elvei és meggyőződéseiről? Felhozzam-e ama gavallér csínyeket, melyek amily változatosan sokfélék, ép oly szomorítóan bélyegzők elkövetőikre nézve; ama ruganyos morált és lelkiismeretlenséget, mely nem válogat az eszközökben, csak a célt biztosítva lássa! Felemlitem-e azt a mindinkább lábra kapó irányt, mely a megsértett becsület helyreállítását az igazi lovagiasságnak gunyjára, a keresztény erkölcs és a józan ész kiáltó megsértésével a mindig esztelen és jogtalan páros viaskodásban keresi!? — azon, hogy más-kép ne mondjam, vastag önzést, mely felhasználva mások jóhiszeműségét, üzérkedik az ember legszentebb javaival, megtámadja az árvák vagyonát épen úgy, mint a köz-célokra szánt adományt és mely fennt és alant, — bár különböző utakon és módokon — szedegeti áldozatait.

magából a társadalomból? — azon sivár pulvalelkűséget, mely miután a földi gyönyör és élvezetek serlegét kiürítette, a küzdéssel járó becsületes munkálkodás helyett a gyilkot döfi önkeblébe!? — Mikor követtetett el több erőszak, több rablás, több gyilkosság, mint ma? Mikor üzetett annyi gúny a hazaszeretet szent nevével, mint ma? Mikor volt a szolga urához hűtlemebb, a hivatalnok — tisztelet a kivételeknek! — megbizhatlanabb, hűség és erény olcsóbb, mint ma?

Ezen — itt nagyjából elszámlált hibák mindannyi fekete pontok, vérző sebhelyek társadalmi életünk testén, melyek míg egyrészt arról tanuskodnak, hogy a keresztény műveltség polgárosító ereje még nem hatotta át eléggé nemzetünket, másrészt jelzik egyszersmind az innen kifejlődhető katasztrófa veszélyét, mely Damokles kardjaként fenyegeti nemzeti életünket.

III.

„Korunkban csak azon nemzetnek van jövője, mely komolyan törekszik a valódi műveltség színvonalára emelkedni és azon előre haladni“, mondá hazánk bölcse, Deák Ferenc. És a „műveltség hatalom“ — jelszava az iparkodó angoloknak, melyet csakhamar feltétlen készséggel fogadtak el Europa összes nemzetei.

És valóban! ha a műveltség alatt — úgy mint kell — az ember összes, testi, lelki, kedélyi és szellemi tehetőségeinek egyforma és összhangzó kifejlését és kiművelését értjük; ha lényegét az képezi, hogy elménk az igazság világát minél inkább megközelítse, annak fényét minél tisztábban szemlélhesse és hogy érzelmeink és törekvéseink hódolattal viseltessenek minden jó, nemes és erkölcsös iránt: akkor a műveltség érvényre jutását egész lélekkel üdvözöljük és óhajtjuk társadalmi életünk minden rétegében; mert az ily értelemben vett műveltség az emberiség egyik legszebb és legdrágább kincsét képezi és a földi boldogság, megelégedés, jólét és haladás alapjait fogja mindenütt megvetni a legalsóbb néprétegektől kezdve a legfelsőbb körökig. De amint a műveltség csak

a fél emberre terjed ki; — amint csak az ész kiművelésére irányul, míg a kedély és szív nemesítését, az erkölcsi érzet megerősítését és ápolását számitáson kívül hagyja: egyoldalú, fél- és álműveltségé fajul, melyet az élet csakhamar megszokott boszulni. Csak az öngyilkossági esetek megdöbbentő számarányaira kell tekintenünk és csakhamar meggyőződünk a mondotak igazságáról. Alig mulik el nap a nélkül, hogy hírlapjaink egy-két öngyilkossági esetet fel nem sorolnának a napi ujdonságok között. És valóban egyetemes aggály fogja el a kedélyeket ama rémes hírek hallatára, melyek korunk rohamos művelődésére nagyon kétes fényt vetnek. Mi szánakozunk a szerencsétlenek fölött, kik életüket ilyen undok tettel koronázzák. Részvéttel indulunk meg az öngyilkosnak siránczó árváin, kesergő özvegyén, kik nem önbűnök miatt jutottak a nyomor szélére és az atya, illetőleg a férj becstelenségét szívükön hordják. Azonban sohasem fogunk vonakodni kárhozható ítéletünket kimondani a fölött, ki elaljasodottságában nemcsak lábbal tiporja Isten, mások és önmaga iránt való köteleit, hanem oly természetellenes bűn elkövetésétől sem irtózott, mely lehetetlenné teszi még a kiengesztelődés boldogító reményét is.

Igazán manap nemcsak az életre legszükségesebb terményeknek nincs ára, hanem az emberi élet értéke is nagyon alászállott. Az ember végrendeltetéséről alkotott hamis felfogás, a világi javakkal való esztelen visszaélés, a mohó kapzsiság: „minél többet szerezni, s élvezni“ elnyomnak, megölnék minden eszményi törekvést, nemesebb gondolkodást. Schopenhauer pesszimiztikus bölcsészete a könyvekből az életbe ültetett át. Emberek, kik ezen bölcsész műveit mégcsak nevökről sem ismerik, szolgáltatják a szükséges kommentárt, ama általa propálgált átkos tanhoz, mely szerint „az élet nem egyéb áldástalan üzletnél, mely a reáfordított költségeket sem fedezi.“

És napjaink e gonosz járványa lélektani összekötetésben áll modern társadalmunk egyéb kórtüneteivel is. Elhibázott éleltrend, nyomor, szegénység, rendetlen szenvedélyek túlhatalmaskodása, a

hivatallal való bűnös visszaélés, a büntetéstől való félelem — ezek szoktak rendesen az átkos tettek titkos rugói lenni, melyek annyi szégyent és szerencsétlenséget hoznak az emberiségre. Mindig ugyanazon okok — és azért a hasonló okozatok gyászos ismétlődése! A végzetes szökevény rendesen valamely — az erkölcsi világrend örök törvényei ellen elkövetett vétkes merénylettel vagy mulasztással veszi kezdetét, mely mindig élesebb és élesebb önmeghasonlássá fajul, míg végre a fölcldhatlannak látszó csomó erőszakos megszakításával, ketté vágásával végződik.

És társadalmunkban nyoma sincs az erkölcsi kötelességérzetnek, minél fogva azt, ki már bukófélben van, jó tanácsával és támogatásával felegyengetni és a bukástól megmenteni iparkodnék! Sőt ellenkezőleg mindinkább előtérbe nyomul amaz embertelen procedura, mely a sülyedő megmentése- és fokenkénti emelkedésének útját állja. És ezen kegyetlen osztracismus hajt aztán oly sokat azok közül, kik az életben hajótörést szenvedtek, a természetellenes bűn veszedelmébe. A h a s z o n t a l á n k é p m u t a t á s é s h i ú ö n á m i t á s, melynél fogva az emberek nagy része szégyenletesnek tartja, a társadalmi állás ranglépcsőzetén néhány hágsóval lejjebb szállani, — hol tán rövid idő múlva sikerrel eszközölhetné megingatott állapotának restaurálását — igen sok elfogult egyént üztek már az erőszakos halál kárhozatos torkába. „Inkább meghalni, mint a hasonszerű egykori riválisok kárörömét elviselni“ — ez lön most a hamis jelszó, melynek behatása alatt sokan a gyilkos fegyvert ragadják meg a helyett, hogy ásó-, kapa- vagy más nobilisabb életmentő eszközhez folyamodnának.

Ezt nevezem aztán s z e l l e m i e l t o m p u l t s á g n a k, l e l k i v é r s z e g é n y s é g n e k, mely specialis jelege a mi beteg korunknak. Hányan volnának megáldva egy boldog földi lét alapfeltételeivel, csakhogy nem értik, nem akarják megérteni az életcél komoly és tanulságos intelmét! Mások megint restellik kezöket kinyújtani amaz édes gyümölcsök szedegetéséért, melyekkel a jó Isten életök fáját bőven megáldotta, megrakta. Mit használ a

vaknak a legszebb képfestmény? — És ha ezen szerencsétlen elégedetlen ama remekművel, úgy ennek nem a nagy mester az oka, hanem magának az elégedetlenségnek vaksága!

Az iszonyu mérvben szaporodó öngyilkosságok tehát a józan ész ítélőszéke előtt jogtalanság, esztelenség és büntény maradnak. A megvesztegetett korszellem segélyükre jött ugyan azoknak, kik szellemi képzettségök dacára is részeseivé lőnek a gonosz mániának. Egy új elméletet állítottak fel, melynek alapján minden öngyilkost csakhamar elmeháborodottnak nyilvánítanak, vagyis oly állapotban levőnek, midőn már önmagáról nem eszmél. szabad akaratával nem élhet és így beszámítás alá eső tettet el sem követhet. — Azonban mélyebben vizsgálva a dolgot, az öngyilkosnál nem is az ész, hanem egészen más mondotta fel a szolgálatot, t. i. az akaraterő! Ez, mint a lélek hátgerince, törött össze benne. Nem is az intelligencia, hanem a kedély- és akaratnemesség tulajdonképeni fentartó eleme az emberiség életének; amaz csak szolgálója emennek. És mivel napjainkban csaknem kizárólag az észbeli tehetségek kiművelésére fektetik a főszűlyt, annak folyamánya aztán az, miszerint az akaraterő s kedély élete egészen elsatnyul, elcsenevész; a szolga urrá csapja fel magát életökonomiánk háztartásában és csupa eszélyességből nem férünk az igazi bölcsesség forrásához. Egy kényelmes és örömtelt élet után való szünteten hajsza következtében elvesztjük szemeink előtt az élet tulajdonképeni magasabb hivatását. Szomorú, de igazi vallomás! — Az emberiség nagy bűne: az igazság- és magasabb életnézlettől való teljes eltérés — kell, hogy magát az egész generáción megboszulja!

Okuljunk tehát és tanuljuk meg, hogy az emberi életboldogság első és alapföltétele, — mely többet ér a modern krözusok millióinál, — ama öneszmélődésben rejlik, melynél fogva az ember az élet valódi magaslatára emelkedni képes legyen. „Ember! te a pusztaság őstön kielégítésével be nem éred, mert benned van valami, mi az állatok fölé helyezve, képzeletednek fenékes röptöt ad, érzelmeidnek magasztosabb tárgyakat

jelöl ki, számodra egészen más világkört biztosít. Ha Isten beléd vágyat oltott, akarnia kell, hogy ez kielégítést is nyerjen. Sorsod nem lehet közös a többi szerves lényekével!“ (Séda „az öngyilkosság.“) „Tekints magadba és szived nyugtalan dobogása: a vágy, mely kebledet feszíti, a remény, mely jövődre int, lelked és minden, mi benned gondol, szól, él, emelkedik — egy szóval felzajog: ember, te halhatatlan vagy; Isten nem teremthetett hazugságot lelkedben“. (Eötvös, „Karthausi.“)

A földi élet becse ily értelemben véve, felel meg méltóságunknak; — az észszerűtlen túlbecsülés és a balga lealacsonyítás között ez a helyes középut, melyet természet kijelöl, eszünk sugall, Isten követel. Az élet nem mint végcél, hanem mint eszköz nagybecsű; mert élni nem annyit tesz, mint élvezeteket keresni, az élet örömeibe elmerülni, a szenvedélyeket kielégíteni; hanem a cél felé haladni, erkölcsileg fejlődni, szóval tökélyesedni. „A földi élet előkészítője, előlépcsőzete a jövőnek. Bot a halandó vándor kezében, melyre támaszkodva érhet csak el a végtelenül felnyúló kőszirtre emelt várba, hol maradandó lakás van számára fentartva.“ (Séda „az öngyilkosság.“) Ezért van földi életünknek oly kimondhatatlanul nagy becse. És ez irányban képezze magát mindenki. Ily műveltséget honosítsunk meg a nép minden részében, mely az embert emberré teszi, azaz az ész és szív nemesítésére, az akaraterély, munkakedv és tetterő fölébresztésére, az emberi kötelmek összegének tiszteletben tartására, a hivatás kellő méltatására, az élet becslésére vezet. Csak ily műveltség fogja a sokaság gyarlóságait, erkölcsi és szellemi visszasságait kiegyenlíteni, a társadalom testén támadt sebeket behegeszteni. A műveltséget ily értelemben véve, ismerjük el társadalmi hatalomnak.

IV.

Közéletünk egyik pusztító fekélye a párbaj, a jelenkor ezen társadalmilag szabadalmazott embergyilkolási módja, mely dacára az ellene hozott polgári és egyházi törvényeknek, veszélyes rákfene gyanánt pusztítja sorain

kat és társadalmunknak kivált nemesebb rétegeiben üzi-
dulásait, hol egy emberélet vesztése a hazára és köz-
ügyre nézve legsajnosabb. Megdöbben és megrázkódik
lelkében minden becsületes és józan gondolkozású ember,
valahányszor ezen modern szörnyeteg felüti medúzafejét,
szedi szánandó áldozatait — és nincs közöttünk, ki ezen
társadalmi bűn kiküszöböltetésének szükségét nem érezné!
De azért mind hiába! — A hamis felvilágosodottság a
párbajban valami magasztosat lát és a párbajvivókat a
hősiesség dicsfényével övedzi körül, — azért találkozunk
ma, a „művelt“ XIX. században is oly gyenge elmével,
kik társadalmunk ezen mótelyét, a régi barbarizmus e
feudális színü- és szagu maradványát, mint „heroikus
erényt,“ mint a „szeplőtelen becsület szent frigyszekré-
nyét“ magasztalják, vagy legalább mint „szükséges rosz-
szat“ pártolni nem átalják, sőt még ujságokban is nagy
garral hirdetik, hogy ezek meg amazok ilyes meg olyas
„lovagias elégtételt“ adtak egymásnak, stb.

Pedig hiába, a párbajt nem lehet menteni. Hit,
lelkiismeret, józan ész, polgári törvény
egyaránt kárhoztatják és a leghiresebb párbajvivók- és
dicsőítők is bizonyára elítélik azt a magukbaszállás ko-
moly perceiben.

És nem is lehet másként:

Ha nincs jogom megölni a tolvajt, ki vagyonomat
elrabolta, — akkor azt sem szabad megölnöm, ki becsü-
letem ellen intéz merényletet.

Ha becsúlen gonosz tettet követek el, midőn a
törvény által tiltott bármely bűntényt véghez viszem:
akkor szintén gonoszat cselekszem, ha a törvény által
szintén tilosnak kimondott párbajküzdelenbe bocsátko-
zom. Ez oly okoskodás, melyet a logika arcuicsapása nélkül
nem lehet megdönteni. Sőt bizonyos értelemben a pár-
bajban elkövetett gyilkosság gonoszsága még nagyobb,
mind a szenvedély hevében elkövetett öngyilkosság- vagy
emberölésé; mert az első teljes öntudat, hidegvérűség
és meggondoltságnak kifolyása, míg az utóbbinak bűn-
súlyát enyhíti a megzavart kedélyállapot; az elsőnél a

gyilkos látva rohanja meg áldozatát, míg az öngyilkos szeme el van homályosúlva.

De tovább menve nézzük: vajjon megfelel-e a párbaj azon célnak, melyet általa elérni óhajt a vak szenvedély? Nyújt-e védelmet és biztosítékot későbbi sérelmek ellen? — Nem! — sőt inkább alkalmat szolgáltat a vivő vagy lövő ügyességében elbizakodott lovagnak arra, hogy kihívó, sértő magaviselete által máskor mást is párbajverekedésre kényszerítsen. Biztosítja-e a sértőnek méltó fenytését? — Épen nem! — sőt ellenkezőleg gyakran oda vezet, hogy a megsértett ártatlan — kevésbé ügyes lévén a fegyverforgatásban — vagy nyomorékká lesz téve vagy épen a küzdőtéren marad, mely utóbbi esetben örökre megfosztotta magát ama lehetőségtől, miszerint ellenfele rágalmaival valaha megcáfolhassa. Ha pedig véletlenségből a sértő fél öletik meg, eljön a győztesre nézve is a higgadtabb meggondolás és keserű bánat órája, midőn az el nem nyomható lelkiismeret kínos mardosásai, a nyugtalankodó öntudat: hogy embertársa életét tán csupa sértett hiúság és büszkeség kielégítése végett oltotta ki, emésztő fájdalmat okoz, égető fullánkját kiirt-hatatlanul a kebelben hagyva, mely erősebben büntet, mint a legszigorubb emberi törvény, melyet furfangos ravaszsággal ki lehet játszani.

Az elmondottakból immár láthatjuk, hogy csupán előítélet és gyáva s á g virágoztatja a párbajozást. Az előítélet azt mondja, hogy saját életünk kockáztatásával lehetséges csak némely erkölcsi mocskot, melyet valaki reánk kent, lemosni. A gyáva s á g pedig nem engedi, hogy az előítélettel számbeszálljunk.

Tehát: anyagi fegyverek, u. m. pisztoly, kard, tör, furkósbót, testi erő és ügyesség, vaksors nem szolgálhatnak eszközül eszes lényeknél a megsértett becsület helyreállítására, hanem s z e l l e m i fegyverekre van szükségünk a becsület-kérdések eligazításához, ha mint a XIX. század fiai megkülönböztetni akarjuk magunkat a lenézett műveltségű középkor rabló lovagjaitól, szellemi fegyverekre — mondom — van szükség, melyek az Istne

képére és hasonlatosságára teremtettt eszes lényekhez egyedül méltók. Ezekkel vivjuk ki becsületünket, emelvén azt folyvást magasabbra a köztisztelet fokmérőjén, akár sértette azt valaki, akár nem. Állítsunk fel kipróbált jellemekből becsületbíróságokat; hozassanak e társadalmi fonákság ellen szigorubb törvények. de ne olyanok, melyeket maguk a törvényhozók első sorban szegnek meg; szerveztessenek egyletek, melyek józan közvéleményt teremtsenek, ezek szolgálatába szegődjenek aztán a sajtó, irodalom, szószék és nevelés és egyesült erővel iparkodjanak oda hatni, hogy e hamis isten oltárai lerontassanak. Mindenesetre legtöbbet lenditene ez ügyön, ha a katonáknak megtiltatnék az ököljog ezen uj, kiszépitett alakban való gyakorlása és a kötelékből elbocsátatnának azok, kik e tilalommal dacolnának. Mert ha egyszer a katonaságnál nem lesz szabad párbajt vívni, a polgári állásuak sem fogják többé tenni, főleg ha az országgyűlés egy novella által szintén a becstelenség bélyegét sütné reá.

V.

Már az eddig felhozattakból is következtetjük, hogy modern társadalmi bajainknak főforrásai egyrészt a napjainkban mindinkább elharapodzó *elégedetlenség, tétlenség és életuntság*, másrészt pedig életigényeink túlcsigázása, a *magasra vágás, kapzsiság, nagyzás és fényűzés* telhetetlen szenvedélyeinek kielégítése. . . .

Még az iskolában tanultuk azt, hogy a végletek egyaránt veszélyesek és kerülendők. Kerülendők a tétlenség, az elpuhultság, az erkölcsi elfajultság veszélyes szirtjei — mint melyeken életkedvünk és boldogságunk gyenge sajkája nagykönnyen megfeneklik; — épen úgy, mint a mértéken túl való szorgoskodás, az izgatottságig emelkedő tevékenység és a földi kincsek és élvezeteknek túlságos hajhászása, mert ezek sorvasztó lázként emésztik fel testi és lelki erőinket. Mint az acélrugó a túlságos feszítés folytán hajtóerejét elveszíti, épenugy elzsibbadnak a szellem és test erői mértéktelen túlfeszítés követ-

keztében. Már pedig modern társadalmunk nagyon gazdag az ilyen végletes és végzetes törekvések gyászos tünényeiben. Az ebből származó szomorú következmények, hány kedélyre nehezíték a búskomorság sötét felhőit? Hány vagyonos és boldog csa'ádnak rendítették meg alapját? Hány elcsüggedt és gyenge lelkületűnek öngyilkossága lelte végelemzésben okát e végletekből.

Az eszmék világában okozott zavar visszatükröződik a társadalom minden rétegében. A hivatalnok nyög a munka terhe alatt és átkozza sorsát. Az iparos, a kereskedő panaszkodik az üzletágak pangása és munkahiány fölött. A szereplő férfiak elk. morulnak, mert ki vannak téve számtalan oly gyötrelmennek, melyről a közönséges embernek fogalma sincs. Egész sztályokon nyugszik a búskomorság sötét boruja, mely alatt az elégedetlenség titkos szelleme üzi veszélyes játékait.

Korunkban egyetemes elégedetlenség uralkodik. Az emberek elégedetlenek a polgári törvények és intézményekkel, a kormányformákkal, a fenálló viszonyokkal, gyermekeikkel, stb. Isten már senkinek sem bir eleget tenni. Így tehát nem csoda, ha az emberek sehol sem találva megelégedésöket, végre önmagukkal és életökkel sincsenek megelégedve. Aki eléggé szerencsétlen volt szívében helyt engedni az elégedetlenség mardosó fergének, aki az önmeghasonlás gyötrő gondolataitól megszabadulni nem tud, az az életet csak árnyoldalairól ismeri, — az előtt ennek valódi becse rejtve marad. Ő kislelkűségből t e h e r n e k fogja tartani az életet, egyedüli vágya csak az lesz, hogy azt lerázhassa. Nem arról fog elmélkedni, mikép éljen, hanem mikép haljon meg? Azértis a társadalomnak épenugy, mint az államnak minden rendelkezésre álló eszközt fel kell karolnia, hogy a folyton terjedő elégedetlenségnek gátakat emeljen és a tömeg elnyomorodását megakadályozza. Felette nehéz feladat ugyan ez, azonban helyes irányeszmék, üdvös elvek felkarolása által mégis sikerre vergődhetünk. Ápolni kell mindenekelőtt a v a l l á s o s s z e l l e m e t, mert hisz egyedül ez képes az elégedetlenség és kétségbeesés szé-

lére sodort embert a végveszélytől megmenteni és sorsával kibékíteni. A vallás ama titkos erő, mely az embert visszatartja a saját boldogságát felduló tettek elkövetésétől: ama titkos kapocs, mely őt teremtetőjéhez fűzve megvigasztalja és bizalmat önt belé a derengő jövő iránt; amaz áldott szellem, mely őt élni tanítja, midőn a sors által üldöztetve, inkább a halál fagyos ölébe óhajtana sietni. De ápolni kell a népben a jog- és kötelességérzet, a munkaszeretet és takarékoság erényeit is, mert hisz ezek ama polgári erények, melyek hatalmas óvszerül szolgálhatnak a testi és lelki elnyomorodás- és ezzel együtt az elégedetlenség és egyéb társadalmi bajok alhatalmasodása ellen. Tapasztalásból tudjuk, hogy az alsóbb néposztályok életigényei felette csekélyek, — és ha azok tagjai a tétlenség karjaiba nem dőlnek, vagy a pazarlás veszélyeitől tartózkodnak, könnyen tehetnek szert megelégedésre, családi békére, sőt állásukhoz méltó anyagi jólétre is. Ellenben a hanyag napszámos, ki csak kényszerből feszíti meg izmait időközönként a munkában, és a szerzett pénzt nem mindennapi szükségletére, hanem szenvedélyeinek kielégítésére fordítja, az kétségen kívül a nyomor és elégedetlenség martalékává leszen. Az iparos vagy hivatalnok, ki a fényűzésnek rabja, mely szenvedély iszonyú differenciákat okoz bevételei és kiadásai között, bizony egyengeti az idővel bekövetkezendő tönkrejutás és elnyomorodás veszélyes utjait. És ime itt elérkeztem értekezésem fonalán egy másik fekete folthoz, mely beteges társadalmunkat jelzi és sok gyászos pusztítást takargat és ez a nagyzás, fényűzés, nagy ravagypusztítás.

VI.

Az élvezet- és birvágy, a magasra vágyás, nagyzás és fényűzés tán még soha sem voltak oly kétségbeejtő módon kifejlődve és nem tettek annyi pusztítást társadalmi életünkön, mint éppen napjainkban.

Ma mindenki csak gazdagodni és élvezni óhajt. A pénz- és élvezethajhászat — evangéliuma korunknak, jelszava a mi korunk fiainak! És ezen undorító nyeresz-
kedési és élvvágy elnyel és megöl az emberekben minden
nemesebb érzelmet és törekvést; úgy hogy a jobbérzel-
műek kétségbeesve kérdik egymástól: hová visz még az
anyagimádás e veszélyes áramlata? — Pénzért, vagyonért
mindenre képes a mai kor szülöttje! Pénzért áldozatul
esik az ártatlanság, elárultatik a gyenge, tömjén és babér
szóratik a gonoszak felé. Pénzért ezren és ezren irnak
és beszélnek saját meggyőződésök és az igazság ellen.
Aljasság, hűtlenség, jogtalanság és méltatlanság mind egy-
kedvűen türetnek, csak az anyagi érdek csorbát ne
szenvedjen mellette. Nincs már önmehtagadás, lemondás
és igazságosság e földön! Minden lépésnél csak az a
kérdés: hogy mi hasznot hoz? Mindenütt csak az „én“
kerül előtérbe és a legnyersebb önzés üti fel uralkodó
sátorát. A felebaráti szeretet, az igazi humanizmus el-
hidegült; az összetartás érzéke eltompult; az emberi tár-
sadalom szolidaritásának még csak gondolata is eltűnt!
Mindenki magának él, maga számára gyűjti a kincseket
és szedi az élet örömeit, nem törődve nyomorban szynló
és szenvedő embertársával.

A társadalomnak soha nem látott szétforgácsolása
van napirenden, mely az emberiségnek minden nemesebb
kapcsát és eszméjét halomra dönti és lábbal tapossa,
úgy hogy napjainkban is kérdezhetnők az evangéliumi
törvénytudóssal: „Ki legyen az én felebarátom?“

Pedig a keresztény társadalom csak úgy lábadhat
fel vérző sebeiből, ha ismét érvényre jutnak a keresz-
ténység nagy igazságai és erényei; ha ismét meghono-
sittatik a vallás legfőbb elve: „Szeresd felebarátodat,
mint tennen magadat.“ Vagyis, nemcsak hogy nem
szabad felebarátunkat bárminő indokból és bármiben is
megröviditenünk, hanem inkább minden erőnkől azon
kell lennünk, hogy felebarátunk érdekeit mindenben meg-
védjük és benne épügy, mint saját édes magunkban
az „én“-t és nem az „ő“-t tekintsük. Más szóval: ki
kell küszöbölni a társadalomból az önzés és szégyentel-

jes haszonlesés szellemét, azt a szellemet, mely nem egyszer koldusbotra juttatja embertársát, csakhogy bálványozott „én“-jének szabad büngyakorlási ért szerezzen ; — ezt a szellemet ki kell küszöbölni az emberi társadalomból és megerősíteni benne a keresztény szeretet magasztos elveit, melyeknek fénysugarai napról-napra mindinkább homályosúlnak.

Mit szóljak még a magasra vágyás és nagyzás hőbortjáról, melyekben kisebb-nagyobb mérték szerint csaknem valamennyien osztozunk és melyek oly gyászos rést ütnek társadalmunk testén. Avagy nézzünk csak körül, nem ott találjuk-e e rémes alakot a társadalom minden rétegében és osztályában, olyformán, hogy mindenkinek kicsiny az a kör, melyben mozog ; mindenki többet akar mutatni, mint amennyivel bír ; mindenki magasabbra törekszik, mint a mennyire képes, miértis igen sokszor Ikarus sorsára jut. — Ime néhány példa a köznapi élet színteréről ! Azelőtt a földműves ember szerény egyszerűségben élt, kézi munkájának jövedelméből tartotta fenn gazda ágát és családját, sőt még félre is rakott évenként valamicskét a jövőre. E mellett élete csendes, családias volt. Otthon, övéi körében lelte fel legnagyobb örömét. Vasár- és ünnepnapokon az övéivel való családi tanácskozmányok, a szomszédokkal való beszélgetés és ártatlan mulatozás szolgált András gazdának szórakozásul ; legfőbb élvezetét pedig a szorgalmas templom-látogatás képezte, hol aztán kedve szerint ki imádkozhatta magát. — Ma már a földműves ember másképen gondolkodik és cselekszik. Ma már nem szereti, ha őt „András gazdá“-nak titulálják, hanem legalább is „Palóczi ur“ címet pretendál. Ma már nem elégszik meg családi vagy szomszédi körével, hanem magasabbra vágyik, az „urak“ közé. Hisz, hogy is ne, mikor maga is „ur,“ mikor még a szolgabíró is annak nevezi és kezét szorít vele ! Vasár- és ünnepnap reggel isteni szolgálat helyett sokszor valamely hivatalnál van elfoglalva, dacára az ellene hozott hatósági tilalomnak ; — a délutánt pedig a korcsmában tölti, hol aztán szivarra gyujtva, a bortól felhevült fővel kezd politizálni, a minek vége az, hogy rendesen a pap vagy tanító becsülete adja meg a drága

mulatozás árát. Olvasókör neki nem kell: — maga járat ujságot! Hejh, mily lenézően méregeti olyankor — mikor a levélhordó a legujabb számot hozza — szegény István szomszédját, ki nem képes úgy uraskodni mint ő. De hogy az ő urhatnámkodásának is rendesen mi a vége, tapasztalásból tudjuk! — Nézzük a városi jómódu iparost. Ez csak addig iparos, míg műhelyében van, azonkívül valóságos uracs. Sokat akar mutatni a világ előtt és ezzel port hinteni az emberek szemébe. azért legalább is frakkra, cilinderre van szüksége. Leánygyermekéi is drága divatos ruhában járnak, „nagysámol“-tatják magukat és „nobel“-misére járnak. Kedvökért fényes vendégségeket csapnak otthon, nem ritkán fogatok is tartatnak, és a kisasszonykák, — korán kiképeztetvén bennök a nagyzási hóbort, állásukat messze túlhaladó igényekkel lépnek fel, melyek valósulását az élet rendesen megszokta tagadni.

Ez hajdanta mind nem volt így, de nem is fordult elő akkor annyi tönkrejutás, elszegényedés, szédelgés, stb., mint most.

És hogy állunk e tekintetben feljebb, a hivatalnokok, a tudósok, a kis és nagy földbirtokosok osztályában? Mindenütt sajátlagos modorban találkozunk a nagyzás hóbortjával, mely főleg ezen átkos háromságban nyilvánul: a hiú fitogtatásban, pazar költekezés- és módfeletti fényezésben.

Fényleni, ragyogni, névvel, tekintélyvel, népszerűséggel birni az emberek előtt: ez a bálványtemplom, melyben fájdalom, igen sokan az imádás szobraiként óhajtanának szerepelni, belül pedig, vagyis a lélekben és otthon, hol nem látja senki, a fitogtatott nagyszerűség legtöbbsnyire aljas vagy bűnös kisserűségnek tűnik föl azok előtt, kiknek az ilyen sokat és nagyot mutatni szerető szánandók leplezetlen mivoltát sikerül meglátni. Hány tekintélyes családot tön már tönkre a pazar költekezés és fényezés telhetetlen szenvedélye!? Hány gazdag földbirtokos jutott már koldusbotra pazarlása következtében, melylyel a magánál még vagyonosabbakat utánozni, sőt rajtok minden áron túltenni törekedett!? — „Három

vágy birtokolja az ember belső életében az uralmat, u. m. bir-, élv- és dicsvágy, (mondja Jedlicska Pál „Társad.-terstvérharc“ c. m.) E három vágy képezi az emberi tevékenység-, működés- és fáradoalmaknak kiindulási pontját és lüktető erejét; — e három vágy foglalja magában az ember boldogsága- s boldogtalanságának indokát. Boldog az, aki tudja, mennyire szabad e vágyak sugallatai után indulni s hol kezdődik azon válaszfal, melyen túl a vágyak kielégítése beléletünk nyugalalmát feldulja, emberi rendeltetésünktől elvon és emberi méltóságunkat lealázza.“

VII.

A f é n y ü z é s r ől még egy külön fejezetben kell értekezni, mert ez beteges társadalmunknak egyik legszánadóbb korcsszülöttje. Azelőtt a fényüzés csak a felsőbb körökre szorítkozott, most már a középosztályuaknál is valóságos mániává fejlődött. Azelőtt a folyton változó divatmajmolás, feltűnési viszketeg és bűnös tetszvágy csak a nőnem „v e l e s z ü l e t e t t g y e n g é i“-hez tartozott; manap — sajnos — ki kell mondanunk, már sok uri ember, elpuhult férfi sem marad hátra a ruházkodási fényüzésben. Azelőtt a fényüzés kivált csak ruhára szorítkozott — napjainkban mutatkozik az butoraink-, szórakozásaink-, vendégeskedéseinknél és sok másféle alkalommal. Nem csoda aztán, ha a természetszerűség és életegyszerűség kihaltával a régi jó idők egyszerű erkölcsi és erényei is lassacskán eltűnedeznek sorainkból és ezek helyébe a hiúság, gög. dölly, szédelgés, bankrottirozás, elszegényedés, életúnság, öngyilkosság, stb. ütik fel gyászos tanyájukat. Nem csoda, ha számtalan családi boldogság feldúlatik és nem egy családapa megöszült már idejekorán, midőn keservesen keresett filléreit hiú neje és leányainak piperéjére volt kénytelen fordítani. Hogy micsoda pusztitást tesz a házi pénztárban a ruházkodási fényüzés, azt azon szülők mondhatnák meg legjobban, kiknek nagyreményű csemetéi úgy farsangi időben 4—5 nobel-bálon részt vesznek; mikor egy olyan báli kistalirozás százakat emel ki az apa tárcájából és egy éjszaka

alatt hónapok keresménye tétetik semmivé. És nem gyakran történik-e, hogy míg a jó család hölgyei suhogó selyem és bársony ruhákban „brilliroznak“ a fényes termekben vagy páholyokban, addig az otthon levő gyermekek éhségtől siránkoznak? Nem tapasztaljuk-e igen sokszor, hogy a modern fényűzés leple alatt vagy anyagi üresség vagy szellemi fogyatkozás kinövései lappangnak és hogy a fényűzés korunkban nagyon hasonlít azon almához, mely kívül a legszebb ugyan, de belül — rothadt. — Igen! a szédelgés itt is előtérbe lép kárhozatos játékaival. Sok szülő a túlságos pazarlás és fényűzés sajátosságos nemei által akarja elhitetni a világgal, hogy a szobájukban álló Wertheim-szekrény telve van jövedelmező értékpapirokkal. A fényűzés a családok, melylyel a negélyező anyák vagyontalan leányaiknak gazdag férjeket iparkodnak szerezni. A gyakorlati élet tanusítja, hogy a házasság megkötésének indokát nem ritkán a külső látszat után való indulás képezi. Midőn pedig a vagyonra leső férj meggyőződik arról, hogy neje hűsége- s szeretetével is be kell érnie, csalódásában elkomorodik, szívébe belopódzik az elégedetlenség és öntépelődés gonosz szelleme és csakhamar — előbb mint sem gondolná — kezdeteket vesznek a családi viszályok, az adósságok fölhalmozása, a bűnös sikkasztások, a hűtlenségek gyakorlása. stb., melyek legtöbbszörre az öngyilkosság szomorú drámájával szoktak végződni. Ime! ez rendes finaléja a fényűzés és pazarlás szerencsétlen hóbortjainak. Igaz marad örökké ama régi közmondás: „A pazarlás a bőségnél reggeliz, a szűkölködésnél ebédel, a gyalázatnál vacsorál.“ És a mi még különösen jellemző, az a na körülményben rejlik, hogy korunk, mely különben demokratikusnak szereti magát kürtölni és irtóháborút irt zászlajára mindazon kiváltságok ellen, melyek egy embert a másik fölé, egy osztályt a másik fölé helyezni képesek. — épen a fényűzést dajkálja és oly elnéző, engedékeny tud lenni azok iránt, kik — mivel szellemi kiváló tulajdonságoknál fogva nem tudnak mások fölé emelkedni és ezek bámulatát maguknak kivívni, — szemfényvesztő külsőséggel, fényesnél-fényesebb ruhával akarnak „imponálni“ és a

világ előtt megmutatni, hogy ők nem közönséges emberek!

Mit szóljak még a fényűzés egyik másik veszedelmes oldaláról — a túlcsigázott vendégeskedés és bankettozásról. Nincs az a csekély titulus, a melynek ily módon kifejezés nem adatnék. Ha tisztujítás van: bankett; színeszek jönnek: bankett; az iskolafőnök kifejezte meglegedését: bankett; és így megy ez szünet nélkül! — Hisz jól van, a barátságos összejöveleteket és őszinte magyar vendégszeretetet, mint vérünk egyik jellemző szép tulajdonát — épen nem kárhoztatjuk, hanem csak azon rossz szokást ostromoljuk, melynél fogva az ilyen vendégeskedések nem mozognak mindig a józan fogyasztás és egyszerűség határai között. hanem jóval átcsapva azokon, nagyon is érezhető sebeket ejtenek sok ember finánciális erein. A régi magyar vendégszeretet hiressé lön, nem a teritékek csillogása és az ételek sokasága által, hanem a barátság és jókedv bősége által, melyek az ilyen vendégeskedéseket fűszerezték. Nagyon tanácsos egyáltalán a társadalmi élet örömeivel úgy élni, mint a régi jó borral. Ha olykor egy-egy pohárkával iszunk belőle, egészségünkre jóltevőleg hat, erőt kölcsönöz a gyenge testalkatnak és felvidítja az erős, egészséges ember kedélyét. De ha folyvást poharat üritünk, elkábit bennünket és végre betegséget szül. (Jósika Julia, Pályavezető 108.)

Érzéket, fogékonyságot kellene tehát nevelni ama eszme iránt, hogy az egyszerűségben keressük dicsőségünket. Ezen jelentékenyen lendithetnének p. o. a báli bizottságok, melyek a résztvevőket e tekintetben bizonyos szabályok szem előtt tartására kérhetnének fel. Korunkban a rendkívüliségek szoktak hódítani, és vajjon nem volna-e az rendkívüliség, ha a hauté-volée világ, a bálók pompáját és fényét egyszerűséggel cserélné fel? Meggyőződésünk, hogy e tekintetben a felsőbb ranguaknak kellene jó példával előre menniök és az egyszerűséget ruhában épenugy, mint a vendégeskedésekben eszményi magaslatra emelni — e nemes példájuk csakhamar követőkre találna az alsóbb ranguak soraiban is. Csak a

kezdet nehéz; ha megadatnék a példa, jótékony hatása nem maradna el.

Emlékezzünk csak a régi rómaikra, kik midőn a fényűzés és tobzódás tetőpontján állottak és lukullusi vendégségeket csaptak, csakhamar határtalan korrupció harapódzott el egykor hatalmas birodalmukban. A hírneves Róma nem sokára elbukott, szétzüllött és ma már csak a föld alól kiásott romok hirdetik egykori nagyságát.

VIII.

Vannak még egyéb tényezők, melyek sorvasztólag hatnak társadalmi életünkre és melyek gyógyítása- és javításról komolyan gondoskodnunk kellene, ha nagy betegünk mielőbbi felépülését igazán szívéünkön hordjuk. Ilyen gyógyeszközök pl. a sajtó ellenőrzése, az erkölcsnemesítő irodalom, jó irányú könyvek és hírlapok felkarolása, stb. Tagadhatlan u. is, hogy a nemzetek szellemi és erkölcsi hanyatlásának vagy emelkedésének tényezőit csodálatos mértékben rejtje magában az irodalom; ez fokmérője valamely nép művelődésének; ez képezi a hű tükröt, melyből valamely nemzetnek szellemi és erkölcsi képzettsége kétségtelenül visszasugárzik; ez alkotja a tért, hol az eltérő eszmék egymással küzdenek és majd rontólag, majd építőleg hatnak ki a társadalmi élet minden rétegére. Főleg korunkban, midőn a sajtó hatodik nagyhatalommá nőtt ki magát, van az irodalomnak megmérhetlen nagy befolyása, és ha csak futólagosan is vizsgáljuk az erkölcsi eltörpülés aggasztó jelenségeit, melyek a rossz irányú sajtó lázas tevékenységével összefüggésben vannak: kétségkívül elégséges tárgyat nyerünk komoly elmélkedésre. „Nyomoraink nagy része azon szélfuvalom szárnyán jött el hozzánk, mit sajtónak hívnak“, mondja egyik jeles hazai írónk és igaza vagyon; mert nagy hatalom a sajtó, de rosszakaratu vagy könnyelmű kezekben a minő áldása, ép oly átká is az emberiségnek. A megmételtyezett sajtó ezer csatornában ömleszti ölü mérgét a társadalmi rétegekbe, mely elhamvasztja a legtisztább érzelmeket, meg-

semmisíti a legszentebb eszméket és végtelenül tágitja az erkölcsi eltörpülés, az egyetemes romlás határait. „Ismerjük a sajtó egész szemfényvesztését, ismerjük csapdáit, enyves vesszőit, farkasvermeit, csalogató sipjait; — ismerjük oroszláni-ordításait, tűzjelzőit, keservjajjait, szyréndalait, Proteus-természetét, ismerjük még a nép iránti szerelmét is.“ (Lukas J. a „Hatodik nagyhatalom“ c. m.) Ezt mondhatjuk főleg korunk regényirodalmáról. Avagy ki nem tudná, hogy főkép ujkori regényeink és egyéb szépirodalmi műveink súlypontját az érzéki kicsapongások, a hitetlenség gúnyolódásai képezik! Ki nem tudná, hogy ezen regények áldástalan iránya, mely megzavarja az erkölcsi világban az eszméket, megmérgezi a szíveket, nagyrészt létesítője korunk aggasztó romlottságának.

Hisz mindnyájunk előtt ismeretes, hogy mi a mai regényírók legtöbbjének igyekezete? Oly művet írni, mely tele van szenzációs eseményekkel, tarka kalandokkal, érdekesítő helyzetekkel, a legaljasabb bűnöknek legmeztelenebb festésével és mindennel, a mi az igazán szép iránti fogékonyságot előli, az erkölcsi érzületet megkérgesíti s csak a fantáziának, a testiség ingereinek nyújt folytonosan izgató tápanyagot. Már most mit tanul az ifjúság az ilyen könyvekből? — Mindenekelőtt elferdül erkölcsi izlése, megtanulja bámulni a bűnben való ügyességet, a kalandszerű életnek képzelt kellemeit és ha szilárdabb jellem és jobb nevelés meg nem óvják, iparlovagszerű gondolkodás lesz tulajdonává, melylyel ha kilép az életbe, sok botrányt okoz a társadalomban, bűnt követ el az erkölcs terén és veszedelmet hoz környezetére. A gyakorlati élet bizonyítja, hogy gyakran a legjobb erkölcsű családanyák, nagy tetterőre hivatott ifjak és leányok az ilyenmű szépirodalmi művek olvasása által lőnek teljesen megrontva. A romanticismus által vezérlett bombasztikus irány nagyon csábítólag hat a hevülő ifjúság lelkére és felcsigázza képzelmét. Az érzelő leány a regényekben eszményeket keres, melyek bár felhevült lelkületének megfelelnek, de az élet valóságában fel nem lelhetők. Nyugtalanul keresi azon ideálokat megtestesülve, melyeket ábrándjai közepette alkotott és midőn vérmes-

vágyait el nem érheti, öngyilkosság által vél a nyomasztó léttől megszabadulni. A szerencsétlen ifju, kinek lelkét az e fajtájú regények elhomályosították és vágyait végtelenig kiszélesítették, miután a képzelet szárnyain bekalandozta a paradicsom virányait és az élet kopár sivatagján öntudatra ébred, nem bir megbarátkozni azon szűk körrel, hol talán a szegénység is, vagy ha ez nem, a kötelességek teljesítése bizonyára önmegtagadását sürgetik. Másnak tapasztalja az életet, mint azt képzelte. Ki fogja őt megmenteni az életuntság veszélyeitől? Nem fogja-e óhajtani, hogy a szomorúságok és bajok köréből mielőbb távozhassék? És ha a csapások terhe alatt lelki erejét elvesztve gyáván elcsügged, ha a hit vigasztaló befolyásával már régóta szakított, vajjon nem lesz-e hajlandóbb a gyilkoló méreghez folyamodni, mintsem az élet késő jövőjéből feléje sugárzó reményben megnyugodni? — Óh az ifju szívét könnyen lehet megmérgezni, de azt meggyógyítani felette nehéz! könnyen lehet azt elcsábítani, de nehezen ismét a jó útra téríteni. — Egy német filozofus igen helyesen, kivált e három szempontból kárhoztatja az erkölcstelen regények olvasását; u. m.

1. Ezek közönyösséget ébresztenek az élet valósága ellen; minthogy a regény hőse többnyire az élet valóságának meg nem felelő, eszményi körben, az ábrándok birodalmában mozog.

2. A képzeletet csalfa képekkel tévutra vezetik és a szellemet látszólagosan kellemes tévelygésre tanítják, mintegy éber álomba szenderítik, melyben az értelem működni megszűnik, az ész a hozzá méltó kérdések megoldására képtelenné lesz; melyben a munkálkodás, az önmegtagadás elviselhetlen tehernek tűnik fel.

3. Oly erkölcsiség csiráit ültetik az ingadozó kedélyekbe, mely az erény fogalmára homályt vet, az erkölcsi törvénnyel ellentétben áll. (Séda „Öngyilkosság“ c. m.)

Meggondolták-e mindezeket ama szülők, kik sokszor egykedvűen nézik, midőn gyermekeik kezében könyvet látnak, nem törődve ennek tartalmával és szellemével? Meggondolták-e ők, hogy az ilyen erkölcstelen irányu

könyvek elvei olvasás által lassanként átszivárognak gyermekeik lelkébe is, és csakhamar észrevétlenül belejutnak a ledér, kicsapongó élet bűzhödtt posványába? Meggondolták-e, hogy a mennyi jót eszközölhet egy jó könyv elolvasása szellemi és erkölcsi életünkre, ép annyit, sőt sokkal több kárt okozhat egy selejtes, gonosz irányu mű elolvasása? — Igen! egy jó könyv alapköve, támasza lehet jövő boldogságunknak, míg egy rossz tökéletesen lerombolja néhány óra alatt azt, amit a lelkiismeretes szülők vagy tanítók éveken át önfeláldozó buzgalommal építettek. Az emberi nemnek akasztófavirágai bizonyosan nem sülyedtek volna annyira, ha Paul de Cock, Dumas, Sue, Zola és társ. sikamlós és aljas irányu műveit szorgalmasan nem olvasták volna. „Mily iszonyu tüztenger lángolna fel, — mondja egyik hazai írónk, — ha mind ama rossz könyvek egy közönséges máglyára tételnének, melyek annyi romlást okoznak napjainkban!“ Ezer és ezer tény tanuskodik arról, hogy a mai társadalom erkölcsi sülyedését nagymértékben a rossz könyvek idézték elő, — ama rossz könyvek, melyek mintegy tanítani látszanak, mikép kell minden eszközt és utat felhasználni, hogy felebarátunkat vagyónából kiforgassuk, hogy a barátságot önjavunk előmozdítására judási csókkal eláruljuk, a hon-szerelem szent eszméjét a piszkos önérdeknek alá vessük, a vallást és tiszta erkölcsöket pedig mint oly eszméket tekintsük, melyek a mai „fölvilágosult“ kor keretébe nem valók.

Ismerjük be a sajtó romboló hatását társadalmi életünkben és iparkodjunk a megromlott közvéleménynyel a sajtó terén szembeszállani és megküzdeni. E tekintetben nem szabad kicsinylenünk semmi mozgalmat sem, mely még oly csekély sikerrel látszik is kecsegtetni. Egyesek épen úgy, mint egész társulatok és egyesületek egyaránt befolyhatnak az irodalom ferde irányainak ellensúlyozására. Különösen sokat lendíthetnének e tekintetben az országosan ismert jeles társaságokon — Akadémián, Kisfaludy-Társaságon, Szt.-István-Társulaton, stb. — kívül még a majd minden város- és nagyobb mezővárosban létező olvasó körök, kölcsonkönyv-

tá r a k s így tovább ; — melyek lelkes vezetői nem egy hitvány tartalmu munka salakjától megkimélhetnék a nagy közönséget, és jóirányu erkölcsnemesítő könyvek terjesztésével rendkívüli jótékony hatást gyakorolhatnának társadalmi életünk erkölcsösítésére. Itt a negatív jellegű eszközök nem elégségesek ! — hanem pozitív eszközökkel kell a méreg terjedését megakadályoznunk. Helyesen jegyzi meg Macaulay erre vonatkozólag, hogy „a rossz könyvek betiltása, ha jókkal nem tudunk előállani, annyi, mint elválni a csörgő kigyó csörgőjét és meghagyni fulánkját.” Mindenek fölött pedig óhajtandó volna, hogy a törvényhozás oly módozatok életbeléptetéséről gondoskodnék, melyek a sajtónak gonosz hatását a közerkölcsiségre megbénítanák.

IX.

Igen találólag írta e becses lapok múlt számában a t. vezércikkező, hogy századunk erkölcsi romlásának és korunk gyermekei erkölcsi elvadulásának oka leginkább a ma divó f e r d e és e g y o l d a l ú n e v e l é s i r e n d s z e r b e n keresendő, mely a társadalom szegényére produkálja az emberiség modern szörnyetegeit. Igen találólag ! — mondom — mert hisz tagadhatlan, hogy a nevelésnek lényeges befolyása van társadalmi életünk mi-voltára és mindaddig, míg amaz okszerű, helyes irányba nem tereltetik, hiába sopánkodunk aggasztó társadalmi bajaink megszűnése és egy jobb j ö ő édes reménye után.

Rossz elvnek és rossz fának jó gyümölcse nem lehet ! A modern gyermeknevelési rendszer sem lehet üdvös sem a nevelés alanyára, a növendékre, sem az emberiség összeségére, a társadalomra nézve, — azért, mivel nem öleli fel keblében ama szükséges tényezőket és józan elveket, melyek felkarolása és követése nélkül sikeres és helyes nevelés nem is képzelhető ; — mivel a szülői ház légkörét már nem hatja át — mint valaha — ama vallásos érzület, melynek jóillatú behatása alatt a gyenge kis csemeték erkölcsbimbói önkényt fakadtak és üdén virultak.

Mennyivel másként állana társadalmunk, mennyivel vigasztalóbb volna a mi kilátásunk az ifjú generáció

szellemi jövőjébe, ha mindazok, kikre a gyermeknevelés fontos ügye bízott, józan elvek, biztos vezéreszmék és helyes világnézet által vezéreltetve, magasztos hivatásuknak lelkiismeresen megfelelnek; — ha a család, mely sokszor természetellenes közönnyel viseltetik a nevelésügy szent érdekei iránt, első és legszentebb jogának és kötelességének ismerné gyermekei nevelését, a nevelés főeszközeiről tudomást szerezne, az iskolai nevelést támogatná és egyáltalában segédkezet nyújtana a nevelés- és tanügy érdekeinek előmozdítására; ha az egyház és állam vetélkedve, egyesült erővel támogatnák a család és iskola összműködését és égi vezérszövétnek gyanánt világitanák be az egyedül üdvös és helyes nevelésügy ösvényét!

Nem szándékom azonban most paedagógiát írni, hanem csak egy-két észrevételt kívánok tenni korunk főként családi nevelésének egyes ferde kinövéseire; — ezt a fölvetett tárgy lényege és nagy hordereje követelik tőlem.

Azt állítom tehát, hogy a családi nevelés igen sok háznál a szó szoros értelmében a zérus fokán alul áll. — Erős vád ugyan, de fájdalom! egy betűvel sincs túlozva. Avagy vessünk csak egy pillantást a házi nevelés körébe. Ki nem kísérte figyelemmel sok anya ölen a csecsemőt, midőn ez, jöllehet még szólni sem tud, máris legyőzi édes szülője gyenge oldalait. Akaratának diadalhoz kell jutnia — igénybe veszi e célból gyenge tüdejét, kis kezeit, lábait, még picinke körmeit is: sivit, sir, rugdos, karmol és csipked, még földhöz is veri magát mindaddig, míg kívánsága teljesítését el nem érte. És a gyenge szülő örül a diadalnak s dicsekvőleg emeli ki kicsinyje életrealóságát, — és nem veszi számításba, hogy a makrancosság, melyet gyermekében tudatosan táplál, sok keserű könyvet fog majd öreg szemeiből kicsalni. — A gyermek növekszik, megtanulja a járást, s mert vigyázatlan avagy csintalan és pajkos volt, elesett és a kis székben megütötte fejét. S mi történik most? Ahelyett, hogy a gyermek oktattatnék és figyelmeztetnék a vigyázatlanság elkerülésére, avagy megbüntettetnék, az anya tollseprőt

vagy csipővasat vesz kezébe és az ártatlan kis széket irgalmatlanul elveri, hogy a gyermek mérges sirása egyszerre gerleszerü hahota nevetésbe csap át — a rövidlátó anya nagy öröme és végtelen elégtételére! — De ki győzné ezen a legkülönbözőbb változatokban előforduló nevelői férdeségeket mind elsorolni!? Így rakják le a szülők alapját az elpuhultságnak; — így vetik el az idővel elhatalmasodó szenvedélyek csiráit, — így lesz a gyermek lassacskán akaratossá, engedetlenné, tekintélyt nem ismerővé, szóval oly tulajdonokkal bővelkedővé, melyek által a későbbi iskolai nevelés felette megnehezítettetik. Sajnos, de így áll — kevés kivétellel — házi nevelésünk ügye már a gyermek zsenge korában! Így nő fel a gyermek a szülői háznál! Szerencse még, ha az apa és anya körükben megtűrrik és nem végkép degradálják vásott életü cselédek és kétes erkölcsű dajkák könnyelmű társaságába, a mi napjainkban ugyyszólván általános divattá vált, a mi hires kulturhölgyeink és mamáink nem nagy dicsőségére!

A gyermek lassan eléri hatodik éves korát, amidőn iskolakötelessé lesz. Most kezdődnek csak meg igazán a házi nevelés ferde kinövései. Ahelyett, hogy a szülői ház az iskolával már jó eleve összeműködni igyekeznék, legalább azáltal, hogy a gyermekbe kedvet és előszeretetet öntene az iskola és a tanító személye iránt, rémképeket alkot benne, melyek a kis ujoncnak, mielőtt még az első lépést tette volna meg az iskolába, félénk szívét attól eleve elrettentik, elidegenítik.

De mit szóljunk azon szülőkről, kik gyermekeik jelenlétében minden ok nélkül az iskolát és tanítót irgalmatlanul szidalmaznak és így az iskolát és a szülői házat két ellenséges táborra változtatják! — Ezeknek száma pedig legio!

Hát még a gyakori rossz példa a szülők részéről, mennyire meghiusítja a gyermeknevelés sikeres eredményeit! A mely családból pl. az istenfélelem és a házi ájtatosságok gyakorlata száműzvék és ezek helyett alávaló tréfák, trágár beszédek, mások rágalmazása s becstele-

nitése vannak napirenden, — ott a gyermekekben is csakhamar gyökeret fog verni a vallás és erény, jó erkölcs, és tisztos magaviselet iránti hideg egykedvűség; ott nem fognak visszariadni mindezek utánzásától és végre minden jó iránt fogékonytalanokká lesznek.

És mindezeket a népiskola van hivatva ellensúlyozni. Kemény harc és küzdelem ez, hasonló a mesebeli hétfejű sárkány elleni küzdelemhez; de visszariadni nem szabad. Avagy vesztetg hagyná a népiskola a tévesztett családi nevelés ezen áldozatait? Nem. Az okozatot az okban kell keresni! A baj forrásánál kell az orvoslást megkezdeni, kitartással folytatni, és a tökéletes helyreállításig nem lankadni. A szülökre kell itt a népiskolának hatni. Igen is: azon kell lenni, hogy a szülők gyermekeik nevelése fontos kötelmeit felismerjék, és felismervén, okszerűen betöltsék. Igaz, sokat nem kívánhatni a nevelés mesterségéhez nem értő szülöktől, de miként kelljen egyszerűen az erényt és jámborságot a gyermeki szívekbe plántálni, ami nélkül az ember sem vidáman nem élhet, sem nyugodtan sirba nem szállhat, erre kevés támogatás mellett, józan érzéke maga is rá fogja vezetni.

Támogassa tehát a népiskola a szülőket nevelői föladatuk betöltésében, győzze meg őket arról, hogy a családi nevelésben a rossz példa, az apai túlhajtott szigor és az anyai túlengedékenység egyaránt kárhozatos következményeket vonnak maguk után. Juttassa a népiskola annak belátására a szülőket, miszerint kell ugyan haladni a korral, csak hogy e haladásnak alapját már a család körében kell megvetni a vallás-erkölcsi nevelés által, mely nélkül igazi haladás, józan műveltség, jólét és boldogság nem is képzelhetők.

Igy fogja a népiskola a házi nevelés magasra fokozódott mulasztásait némileg csökkenteni. Így felel meg tulajdonképeni rendeltetése céljának, mely nemcsak abban áll, hogy a tanulók minél több életrevaló ismereteket szerezzenek, hanem főként azon sarkallik, hogy a gyermek tehetségei felébresztessenek, fejlesztessenek, a jóra iránytassanak, akként, hogy ez rendeltetését ne csak

felismerje, de ennek megfelelőleg önelhatározásból élni vagyis emberi méltóságához képest létezni tudjon és akarjon is. Ez a nevelésnek általános nagy végcélja. Ezen célt a tanítónak az iskolában sem szabad szem elől tévesztetni! Az a kis olvasás, írás, számolás, stb. vajmi kevés utravaló volna az életre, hanem igenis a példázgatás, erkölcsi képzés, a munka- és rendszeretethez való szoktatás, a többség és törvény iránti tiszteletnek beoltása, az Isten és embertársainkhoz való viszonyunk alapos ismeretének megtanítása és ezen ismeretnek megfelelő életmódra irányzott buzdítás: ezt tartjuk mi a népiskola életreható egységes feladatának zsinórmértékeül.

Csak ily nevelés biztosíthatja az erény terjedését, az erkölcsiség felébredését és ezzel együtt társadalmi életünk mielőbbi jobbra fordulását!

X.

Cikksorozatom befejezéseül még egy tátongó sebére kell rámutatnom beteg társadalmunknak; és ez az ünnepek és vásárnapok megszenteltség telítése, mely — mióta népünk a Mammon telhetetlen bálványának hódol, — borzasztóan elmérgeződött mindenütt és végfeloszlással fenyegeti társadalmi létünket. Nem tartozik e rövid elmefuttatás keretébe a vásárnapok megszentelésének célszerűségét és szükségességét bebizonyítani; csak annyiban fogok e kérdésre kitérni, amennyiben ezt felvett tárgyam következetessége kívánatossá teszi.

A vásárnap megszentelése kimondhatlan jótéteményt gyakorol az egyedre, a családra, a társadalomra. „A vásárnap — mondja Reischl — összegyűjti a kereszténységnek minden erőit, hogy az anyagi élet rabszolgasága felett babért szerezzen a szellemi élet szabadságának. A vásárnap az, melyen a minden munka közben történt lemondás meghozza édes gyümölcsét, melyen a léleknek Istenével való benső, szabad, nyugodt társalgásában minden fáradtság örömmé változik. A vásárnap azon forrás, melyből az ember szíve s lelke felüdül, a test is új erőt nyer.“ (Munkáskérdés és Szocializmus c. m.) A vásárnap

a családi élet napja. A magasabb körökben ezt kevésbé érzik; de a napról-napra kora reggeltől késő estéig fáradozó munkás, ki megtört erővel vánszorog hazafelé, ki csak futólagosan vagy a sovány vacsora mellett láthatja övéit, a vasárnapot éppen nem nélkülözheti. Nem is a hatalmasok fényes termeiben, hanem a szegény pó nép hívő körében kell a vasárnap megünneplése jelentőségét tanulni. Itt láthatjuk, hogy a vasárnap megszentelése minő csodálatos áldást áraszt egyesekre úgy, mint egész családokra. Csak lépjük át ily napon a keresztény ház küszöbét és mindjárt észreveendjük, hogy még a szegénység és betegség is ünnepi kinyomatot színelnek: a fájdalom enyhébbeknek találtatnak, a családfőkben megújul az egymáshoztartozás gyengéd érzete, az anyai szeretet nagyobb varázsszal működik, a gyermek a szokottnál nagyobb vonzódással simul édes szüleihez, a szegény napszámos vagy kézmives teljesen kibékül sorsával, az ur és a gazdag szíve megtágul, a szolga alattvalói kötelesség-érzetében edződik; szóval mindenki figyelmessé lesz állásparancsolta kötelmei teljesítésére. A vasárnap félbeszakítja az élet fáradozmainak vasláncát és a türelem arany gyűrűjével övedzi körül az életet; — még a szegény koldusgyerek is bámulja az Isten házának szépségeit, a fenséges kupolát, a hatalmas oszlopokat és a csinos szent képeket; még az utolsó napszámos is megtelik a büszke önérzet édes örömével, midőn az Ur szolgájának ajkairól hallja azon vigasztaló szózatot: hogy az Ur előtt mindnyájan egyenlők, testvérek vagyunk, egy atyának gyermekei, kik ugyanazon örökségre hivatvák — és az ünnepélyes istentisztelet fénye, a régi jó időkből eredt ájtatos énekek hallása oly természetfölötti élvezetet nyújtanak a szegény ember lelkének, melyet a városi dúsgazdag hiába keres drága pénzen a kápráztató színházakban vagy művészi koncerteken. Ez a vasárnap erkölcs-vallási jelentősége népünkben. A földi élet sokféle gondjainak salakjától megtisztult lélek az ájtatosság szárnyain felemelkedik a mindennapi élet göröngyeitől bölcs alkotójához, az Istenhez, kiben van egyedül minden boldogság kútfeje, — kit azonban korunk bölcseinek lángesze föl

nem ér. Igen! — ha akarod tudni, hogy mik az ünnep- és vasárnapok keresztény társadalmunkban, úgy állj oda a templomajtó elé egyik Úrnapon az isteni szolgálat végeztével, és vizsgálj meg a kijövők ábrázatait — látni fogod, minő szent meglepedés honol valamennyi homlokán, minő boldog derűtség sugárzik ki valamennyiből! Az őszbe borult aggastyán, ki csak az imént nehéz szívvél vánszorgott föl az Isten házába, most lelkében megkönnyítve, vitor arccal és ifju erővel tér vissza öreg hajlékába, kezén vezetve árva kis unokáját. Az elszomorodott férj, kit az élet viharai nemkülönben, mint a családi viharok kemény próbára tettek, sorsával kiengesztelve nyugodt kedélyhangulattal halad életpárja mellett vissza családi körébe. És a gonosz szenvedélyeitől üldözött szerencsétlen bűnös, ki már-már közel állott a kétségbeesés sötét örvényéhez, a templomban erősült meg az isteni irgalom fénysugarától, hogy életének uj és üdvös fordulatot adjon. Ah, ki győzné az ünnepek megszentelésének áldásos kihatásait és erkölcsi gyümölcseit mind előszámlálni!

Joggal nevezhetem tehát a vásár- és ünnepnapot a z é g h i r n ö k é n e k, a b é k e a n g y a l á n a k, ki magasztos szózatával vigaszt és örömet hoz a jóakarátú embereknek; a család drága talizmánjának, legszentebb kötelékének, mely annak tagjait egy szív- egy lélekké egyesíti és őket a jóban állhatatossákká teszi. A család pedig alapja a társadalmi rendnek; ezt minden áron meg kell őrizni. Még magok a leghitlenebb filozófusok, egy Rousseau, Mirabeau, Proudhon, stb. is elismerték a vasárnap megszentelésének előnyeit és megszenteltetésének iszonyú következményeit. „A vasárnapot megülő ember — mondta Zádori — vallással bir, ez pedig féken tartja a szenvedélyeket; amint a vallás hiányzik: felbomlik a súlyegyen; szétiramlanak a szenvedélyek, melyek a tékozlást, részegeskedést és más bűnök láncolatát hurcolják magok után.“ Így tehát a vasárnap megülése s a vallás között szoros viszony áll fenn, minek következtében annak megvetése csak az utóbbinak rovására képzelhető. Ahol pedig a vallás gyengül, ott az erkölcsök is okvetlenül lazulnak; következöleg a

vasárnap megszenteltségtelenitése kimondhatatlan mértékben árt a közerkölcsiségnek. Épen azért van az államnak is tiltó joga a vasárnap megülnése körül, azaz eltávolíthat mind oly tényezőt, mely annak megszenteltségtelenitését eredményezi, sőt ezt tenni kötelessége. Bárki magán életében megvetheti ugyan a vallás parancsait, de az állam nem türhet olyan tüneteket és fordulatokat, melyek a védnöksége alatt álló polgárok vallási kulturának sértésére vezethetnének.

Emlékezhetünk még rá, hogy néhány év előtt minő üdvös mozgalom keletkezett országszerte a vasárnap megszentelése körül. A lapok alig győzték a cikkezést „pro et contra“ e tárgyról; a hivatottak tanácskoztak és szigorú rendeleteket bocsátottak szét; fölíratok menesztettek a kormányhoz, az országgyűléshez stb. — és mi lön a nagy mozgalomnak gyakorlati eredménye? Egy nagy semmi! — Szalmatüz volt az egész! Ott vagyunk e tekintetben ma is, a hol voltunk régen. Hogy is ne! mikor épen azok, kiknek első rendben jó példával kellene elüljárniok, szegik meg büntetlenül a törvényt. Mintha bizony ő nekik nem szólna az: „Adjátok meg Istennek, a mi az Istené;“ — mintha bizony a vallás csak a parasztnak való volna, az ur pedig vallás nélkül is megélhetne. Sajnos ugyan, de ez az általános társadalmi felfogás manap, hogy az uri osztály — kivetkőzve lévén a korszellem által hitéből, — a vallást csak sallangnak, csak a műveletlen pór nép erkölcsének szükséges fékeül tekinti, de ő önmagára nézve e réven semmi kötelezettséget nem ismer. Mintha annak a „művelt“ osztálynak más volna a lelki élete, mint a pór népé? Mintha a bú, fájdalom, kétségbeesés és egyéb lelki sebek nem épen ugy sujtának az uri népséget, mint a szegény ember szivét! Hát aztán erkölcsi tekintetben hogy állunk? Nem mindennap kell-e tapasztalnunk, hogy épen a „műveltebb“ osztály kandidátusai azok, kik ezreket rabolnak, szédelgéseikkel egész családokat tesznek koldussá és a legförtelmesebb gáztettekre képesek. Ily elemekből állván tehát a társadalom minden osztálya, ki állíthatná józanul, hogy egyeseknek vallásra nem volna szükségök!? Vagy tán a „becsület-

vallás“-féle mesebeszéd címén vélik magokat sokan emancipálhatni a vallás mindenkit egyformán kötelező elvei alól? — Szegény becsület törvénye! Mikor lesz képes ez a törvény mindazt fölépíteni, amit a vallásromboló szellem bőszi vihara lerontott? Mikor fogunk megbizhatni embertársaink becsületében úgy, hogy ne kelljen attól tartanunk, hogy szavuk hazugság, írásuk csalás, tetteik ámtítás, mikkel a hiszékenyek rovására önérdékeiket mozditják elő? — Hisz naponta látjuk e létromboló eszmeszörnyszülötteit! Naponta tapasztaljuk, hogy a közbizalom meg van rendítve: — az alattvaló nem bizik előljárójában, az előljáró alattvalójában; — a köztisztelet híányzik és helyébe lépett a kevélység, a gög minden utálatosságával együtt; a tekintély sülyed, mert nincs, ki a felsőbbségnek engedelmeskedni, hódolni kész. Valamikor féltük az Istent, és épen azért féltük a hatalmat is, mert vallásosságunk tudtunkra adta, hogy a hatalom az Istentől van. A hatalomnak, melytől féltünk, volt tekintélye — az utolsó falusi bíró is több volt akkor, mint ma akár egy kormányelnök. Már pedig ha a legfőbb hatalom sem bírá már tekintélyvel, az nagyon is szomorú dolog; mert a hol nincs tekintély, ott nincs fegyelem, a hol nincs fegyelem, ott terjed a fejtelenség; e mellett pedig veszélyeztetve van a társadalom léte.

Ha tehát kimondjuk, hogy nem kell vallás; ha a vallás gyakorlását felesleges dolognak tartjuk és a vásár- és ünnepnapokból közönséges hétköznapokat csinálunk: akkor magunkra gyújtjuk házunk tetejét, melynek halmvai alatt mi is elporladunk és a néhai keresztény magyar társadalom romjain az anarkizmus, szocializmus és nihilizmus rémei fognak uralkodni.

Az eddig tárgyalt óvszerek együttvéve nem fognak célra vezetni, ha az emberiség boldogságának alapfeltétele: a vallás, számításán kívül hagyatik. Laboulay mondata: „A vallás a legfőbb politikai tényező, minden állam egyetlen alapfeltétele“ iszonyu mérvben érvényesül napjainkban. Hol a vallás éltető melege elenyészett, ott az erkölcsi élet elsatnyul. kihal; ott csak a halál nyomasztó állapotára számíthat a szenvedő emberiség; ott a bün-

tényekre való hajlam erőszakos szenvedélylyé fajul, mely az erkölcsi rend alapjait megrendíti. Általánosan ismert mondás: „A törvény pallosa nem elég hosszú, hogy minden bűntényt elérjen, — a vallás elől senki sem menekülhet!“ És ebben rejlik a vallás fontossága a társadalomra nézve. — Nagy betegünkhez méltó orvosságot tehát csakis egyetlen egy gyógyszerárban találhatunk és ez a vallásosság tiszta gyógytára. Csak tiz lapdacsból áll az egész! — az Isten tiz parancsolatából! és ha liberalis doktoraink azokat beadnák, a nagy betegnek: rövid idő alatt bizonyosan tetemes javulásnak örvendene. A forró láz, felfingerelt kedélyek és szenvedélyek alább szállnának; a gyilkolás- és pofozkodásig felhevült vérkeringés megszeliidülne; az „enyém“ és „tied“ körüli homályos fogalom tisztulni kezdene és a fennt elősorolt kórtünetek lassan-lassan megszűnnének. Azt kell javítani, ami megromlott. Betegséget palliatív eszközökkel gyógyítani nem lehet! A kórt, mely a társadalomban elhatalmasodott, és egész organizmusát átjárja, nem külső szymptomáiban, de gyökeresen és erőlyesen kell orvosolni.

Vissza kell tehát állítani a vallási elveken nyugvó társadalmat; vissza kell állítani a sajtó- és irodalomba a tiszta erkölcsöket, — a népbe az Úr félelmét és előljárói iránti tiszteletet, a vásár- és ünnepnapok megszentelését; ki kell küszöbölni sorainkból az álfölvilágosultságnak ama számtalan tévtanát és előítéletét, mely a kebleket fogva tartja, ki kell szorítani a lelkekből ama szerencsétlen materialisztikus világnézletet, mely letörli az ember homlokáról az Isten képét és hasonlatosságát; és szüntelenül harcolni kell a tudatlanság és hazugság ellen a tudomány és igazság fegyverével: akkor a beteg javulni fog és újra éledni, és hazánk jövője fényre derül.

Árnyfoltok a családi életben.*)

I.

A család hivatása háromféle: 1) t e n y é s z t e n i, 2) f e n n t a r t a n i az életet, és 3) annak helyes i r á n y t a d n i, azt kormányozni.

Korunkban — sajnos — mind a három hivatásához hűtlen lett a legtöbb család.

A Teremtő nagy törvényét: „NövekedjeteK és szaporodjateK“ az őszövétségi családfők, a patriarkák, szent kötelességérzéssel tisztelték. E korban az élet legnagyobb áldása, a szülők legszebb dicsősége volt: a minél számosabb tagú család. Az ősidők e tisztos alakjai egyik kezökben a fejedelmi kormánypálcát, másikkban a házi nevelés fenytő vesszejét tartván, legfőbb dicsőségeket abban helyezték, hogy a vérökből származott virágzó nagy családokat Isten akarata szerint kormányozhatták. Az ég áldása megsokasította maradékaikat, mint az égboltozat csillagait. Az volt vágyaik főcélja, hogy magzataik a társadalmi hierarkia minden fokozatán képviseljék őket, hogy fiaik közül jusson kontingens a királyi, papi, bírói és a katonai osztályba egyaránt.

Más idők, más erkölcsök!

Ma a családok főtörekvése az ö n k é n y t e s m e d d ő s é g. És ebben rejlik a nemzetek pusztulásának csirája; ez a társadalom szomorú, permanens veszedelme. Ebből származik a keresztény kötelmek elhanyagolása a legtöbb embernél. E meddőség oka a legrútább vétkeknek. Innét a pénz- és gyönyörhajhászat, a fényüzés esztelen-sége, a menyasszonyi hozományokra való rút spekuláció, az örökség után való sovárgás, a rokonok, unokák, testvérek és szülők halálának óhajtása. Röviden: a család-
diasság szellemének, az erkölcsök tisztaságának eltűnése, az ősi családi birtokok elpocsékolása, idegen kézre való juttatása, stb.

És a mi még ennél is szomorubb: ezen iszonyú mótely valóságos fillokszera-gyorsasággal terjed egész Európában; de talán sehol sem mutatkozik pusztítása

*) „Mohács és vidéke“ 1888. szept. 8.

oly nagy mérvben, mint nálunk, hol pedig a halandóság — a statisztikai adatok szerint — amúgyis a legnagyobb! A botrány ragálya az úri és polgári osztályról átharapódzott már a kézművesekre és köznépre is. Szomorú példákkal találkozunk e tekintetben a mi vidékünkön is, hol nem egy szánandó községben „javában virágzik“ a szerencsétlen „két“ gyermek-nemzési rendszer, amint ezt minapában dr. Serli ur által e lapok hasábján közölt népesezési tabellák is kézzelfoghatólag igazolják.

Ki fog e bajon segíteni?

A vallási elvek, erkölcsi gyógyszerek? Nem?

Nem! mivel véleményem szerint elégtelenek ily általános ragályt megszüntetni. Elégtelenek pedig azért, mivel a beteg társadalom nem ügyel többé e hatásos és hatalmas remediumokra, nem bizik bennök, nem használja azokat.

Itt a törvényhozásnak kellene egész szigorral föllépnie, mert ha ez nem hoz üdvös reformokat, ha nem segíti, de még akadályozza is a vallást, ezen isteni orvost, az iszonyú rákseb gyógyításában, akkor nemzetünk napjai meg vannak számlálva! --- — —

II.

De nézzük már: hogy — miként tölti be a család a Gondviseléstől rábizott második kötelességet: az életfenn tartást?

Mily éles panaszokat, mennyi szemrehányást emelhetnénk itt azon úri elkényeztetett anyák ellen, kik az anyai méltóságról s annak természetes terheiről fogalommal sem bírnak; kik midőn házi mulatságot, pikniket vagy majálist kell rendezni, megküzdének minden nehézséggel, izzadnak, fáznak, költekeznek és éheznek is: de legelső és legszebb kötelességök teljesítése alól hiu és haszontalan ürügyek alatt kibúvnak, gyermeköket dajka-tetjen tartják! --- — —

E komoly kötelesség elhanyagolása — ami legtöbbször álszégyenből történik --- a gyermekre nézve a leg súlyosabb következményeket vonja maga után minden tekintetben, de legkivált erkölcsi szempontból.

Konkret példák bizonyítják, hogy a gyermek az anya tejével szívja lelkébe az érzelmek gyöngédségét, a tisztaság iránti fogékonyságot, a kötelességszeretetet és a ragaszkodást, az érdeklődést mindaz iránt, ami szép, nemes, szent, becsületes. Az idegen, árucikkesséjű tej táplált gyermek szívében oly hajlamok gyökereznek meg, melyek anyja szellemével és dispoziációjával kiáltó ellentétben állanak. Az ily szegény gyermek, mint a fájáról leszakított és mesterségesen érlelt gyümölcs, egészen elveszti az eredetiség zamatját; az édes anyja iránt soha sem fogja tanusítani az őszinte hála és szeretet gyöngéd érzelmeit. Hogy is lehetne másképp? Hiszen az édes anyja éppen azt tagadta meg tőle, a mihez legelső természetes joga van.

Hát még az alsó néposztálybeliek miként teljesítik az életfentartás szent kötelességét!? — Nem megdöbbenő-e a gyermekvilág körében különösen faluhelyeken észlelhető nagymérvű halálozások számaránya?! Sajnos, de igaz — mert számokkal van kimutatva, — miszerint a magyar birodalomban a gyermekek halálozása magasabb, mint a legtöbb európai államban. . . A törvényes ágyból származott kisdetek minden negyediké, a törvénytelenek közül minden harmadika vesz búcsút az élettől, mielőtt a lét első évét betöltötték volna és elmondható felőlük, mit egy kisdéd gyermek sirkövén olvastam: „Született, sirt, és — meghalt!“ — S mi e nagymérvű halálozás egyik főoka? A rossz és helytelen testi ápolás. „Nagyon kevés anya ért a gyermek helyes fizikai gondviseléséhez; — mondja dr. Poór — még a jó akaró anya is hibát hibára halmoz magzatának ápolása körül; egyik baklövés nagyobb a másiknál és a folytonos kapkodás és kísérletezés következtében szívének kedves zálogát kora sirba fekteti.“ De nemcsak tudatlanság- és tapasztaláshiány-, hanem igen sokszor bűnös kötelességmulasztás-, gondatlanság-, könnyelműség-, a túlságos mammon-hajhászat-, különféle megrögzött balhiedelmek- és babonás szokások folytán is esnek a szegény ártatlan csecsemők a korai halálnak martalékul. Tapasztalati igazság, hogy a magyar köznép korántsem

oly gyöngéd az ő magzatjához, mint más nemzetbeliek. És innen van, hogy az alsó néposztály- és szegénysorsú családok körében sokkal több csecsemő hal el, mint a műveltebbeknél és jobbmódúaknál. Elhullanak sorvadásban, elvesznek tisztátalanságban, megöli őket az éhség, a hideg, a meghűlés azért, mivel nem részesülnek a szükséges gondozásban, hiányzik számukra a kellő táplálék tisztaság, pontosság; de meg magának a tápláló anyának az életrendje is szabályellenes a legtöbb esetben, stb.

Már ilyen mostoha körülmények között azután hogyan fejlődhetnék egészséges élet!? Mit szóljak még a lelketlen mostohaszülők-, a viszálykodó házastársak- és kicsapongó Vénus-imádók bűnös üzelmeirül!? — Mit azon aljas viperafajzatról, mely napjainkban valóságos sport gyanánt üzi az „angyalcsinálás“ rettentő mesterségét!? — De elég? — Annyi bizonyos, hogy ez vala szomorú bélyege ama kornak is, melyet Horác „bűnökkel teljes század“-nak nevezett. — — —

Áttérek immár ama vétkes mulasztások futólagos leleplezésére, melyeket a modern családfők harmadik providenciális kötelességökre vonatkozólag szoktak elkövetni. Értjük az élet irányítását, kormányzását.

III.

A gyermek jövője attól függ, hogy minő nevelésben részesül az a szülői háznál, minő irányít nyera családi életben. A házi nevelésről is el lehet mondani, hogy eltörülhetlen jelt nyom az ember lelkére. A ferde irányú, vallástalan, önző, anyagi és elpuhult nevelésnek nem lehetnek jó gyümölcsei az életben!

A családnak azért egyik igen lényeges hivatása: a gyermek életének jó irányt adni, annak nemcsak testi, hanem szellemi kiképeztetését is léte első pillanatától kezdve gondosan elősegíteni és a gyermeket azon állásra előkészíteni, melyre tehetségei és személyes hajlamai őt kijelölni látszanak.

A gyermek tagja nemünknek; ember, kis alakban.

Neki, mint embernek, természeti joga van élni, nevelést, eltartást és kiképzést követelni azoktól, kiknek életét köszöni és kiknek oltalma alá van helyezve mindaddig, míg önmagát fenntartani képes.

A házi nevelés az alapot veti meg, ezen épít az iskola és befejezi az élet.

És most kérдем, hány család áll e tekintetben hivatása magaslatán? hány szülő bir tudatával azon fontos kötelességnek, mely a gyermeknevelés tág mezején az ő osztályrészők!? Nem tapasztaljuk-e általában, hogy vastag tájékozatlanság és hideg közöny jellemzi e téren őket (tisztelet a kivételnek!), hogy igen sokszor emberi szeszély és a véletlen üzik pajzán játékokat ott, hol a keresztény nevelés-tudomány meghatározott elvei és szabályai szerint kellene a szunnyadó erőket a dermedés bilincseiből fölszabadítani!?

Az alsó néposztály nevelési eszmeköre legfőbb a test felületés ápolására terjed ki. A szellemi erők műveléséhez nem ért. Ebben ő — lehet mondani — egészen járatlan. Akárhány falusi anyát ismerek, ki apró házi állatait több gondnal neveli és ápolja, mint kis gyermekeit. „Ugysem lesz belőlök sem pap, sem prókator, sem doktor, minek tehát az a sok beszéd!?” — így nyilatkozik a földműves nép bölcsesége a paedagógusról. És ily megrögzött indolenciával szemben hasztalan aztán minden okoskodás! A legbuzgóbb igyekezet is fennakad és megfeneklik a közönyösség süppedékes ingoványaiban.

A felsőbb osztályuaknál a kis gyermekekkel való foglalkozás nem korszerű, unalmas, kényelmetlen; azért erre idegen kezek alkalmaztatnak. A kis úrfiak és komteszek számkivettetnek a család édes és eltető légköréből és cselédek, dajkák, vagy idegen-ajkú nevelők rideg gondozására bízhatnak. Hadd bajlódjanak azok velök! Hadd hurcolják őket az utcákon és szabad téreken. Csak otthon ne alkalmatlankodjanak! — Már hogy mennyt rosszat tanulnak azután ezektől, — minő szellemei oltanak be ezek az ártalanok fogékony lelkébe, azzal

persze a nagyságos és méltóságos szülők keveset törődnek. A fődolog az, hogy a nevelőnő-tartás modern divatjának elég tétessék és a magas uraságok a gyermektől megszabaduljanak!

A mi a közép osztályt illeti, itt még leginkább felfedezhető a házi nevelés oly családi körben, melynek ékességét teszik: ősi vallásosság, antik egyszerű erkölcsök, háziasság, meglegedés, stb. Tagadhatlan azonban, hogy a modern korszellem kinövései és a házasság élet zűlétsége már itt is gyászos rést nyitottak a családi tűzhely szentélyén.

Korunk ugyanis az egyesülés kora, jelszava: „Viribus unitis!” Midőn azonban a korszerű eszmékkel szaturált családfő polgártársaival jótékony célokra százféle módon és alakban egyesül — sajnos! — övéitől mindinkább elszakad!

Sok, kivált városi apa, alig tekinti családját egyébnek, mint pihenő állomásként, szállodának, hová viszszavonul, midőn kifáradt az élet mozgalmában. Az ilyen családfő minden inkább, mint apa: otthon rendesen rosszkedvű, ingerült; gyermekei akkor örülnek neki legjobban, ha nem látják. — — —

És hány anya van, ki az egyleti tevékenység rohanó árájától elsodortatva, belevegyül a társas élet mozgalmába, és keresve keresi az utcákon és sötét zugokban az elhagyott árvákat, hogy azokat felruházza és ápolja — és nem jut eszébe, hogy míg ő a filantrópia holdvilágánál az idegen árvákat gondozza, addig otthon saját szülöttjei sajnosan nélkülözik az édes anyai érzelmek éltető napmelegét és megfosztva az üde légkörtől, testileg-lelkileg elcsenevésznek. Nem visszás állapot-e az, hogy az anyának a nagy társadalom az otthonja és nem a családi szentély!? És vajjon kifogástalan indok, magasabb ihletesség tereli-e őket mindig a közélet piacára — avagy talán inkább a vétkes hiúság és szereplési viselkedés? — —

Csoda-e azután, ha ezen megvesztegetett családi légkörben oly ifjúság serdül fel, melynek elszilajulása, ra-

koncátlansága, fegyelmetlensége és istentelensége felett csaknem kétségbe esnek már korunk komoly férfiai és erkölcsbírái! ? — — —

Lám! ezek a szülői hanyagság- és vétkes gondatlanságnak — melylyel a családi életnek helyes irányt adni és gyermekeik nevelését kormányozni elmulasztották, — végzetes mákvirágjai! És mindaddig, míg a családi légkört egészségesebb szellem nem lengi át és józanabb nevelési irány nem vergődik felszínre, nem is remélhetjük e kóroanyagok gyökeres kiirtását társadalmi életünkben! Mert hiszen írva vagyon: „Rosz fának nem lehet jó gyümölcse!“ A milyen a családi nevelés, olyan a társadalmi élet! Egészséges családi élet egészséges társadalmat szül; míg ellenben elhibázott vagy elhanyagolt családi nevelés előbb-utóbb társadalmi katasztrófát von maga után.

A parasztbirtok pusztulása.*)

I.

A földmivelő népet általában úgy jellemzik, hogy az békés természetű, vallásos és konzervatív érzelmű. Ragaszkodik apái tradícióihoz, — idegenkedik a sok mindenféle ujitástól és a hamis próféták álokoskodásaitól — józan ítélő képességgel és egészséges életnézettel bír. E jeles tulajdonainál fogva a földmivelő nép az emberi társadalom alapkövét, az állam fentartó elemét képezi. Jóléte kihat a társadalom többi osztályaira is. Ha a földmives prosperál, akkor az iparos és kereskedő is vigan vannak; míg ellenben, ha a köznép szegényedik és elégedetlen, úgy a társadalom többi osztályai is megérzik az üzleti bénulást, jólétök fokozódó mérvben hanyatlik.

Napjainkban a szegény földmivelő népet sok rendkívüli csapás sújtja, jóléte egyre fogy, a szegénység terjed, a parasztbirtok pusztul. Innen van azután, hogy az ipar és kereskedelem is szomorú pangásnak indultak; mindenki elégedetlen és panaszkodik a mostoha idők járása ellen.

*) „Pécsi Közlöny“ 1898. febr. 24. é. 27.

E közben pedig egyre szaporodik azon kétes ekzisztenciák száma, kik ha nyíltan nem is, de titokban annál többen a modern szociálisták táborához csatlakoznak, — hadat üzenve a társadalmi rendnek, Istennek, vallásnak, a tulajdonjognak és mindennek, ami szent és igazságos.

E sorok írója egy kicsiny, de valaha kiváló jó módnak örvendő községben lekipásztorkodik; a nép ott mélyen vallásos, józan életű, szorgalmas és nem fényűző, s dacára mindeme jó tulajdonságainak és dicsérendő iparkodásának a lefolyt évtized válságos megpróbáltatásai alatt mégis sok telkes polgár jutott tönk re.

Hogy mi idézte elő e szomorú bukást, annak fölfedezésére nem szükséges kolumbuszi ész, csak tiszta szemünk legyen a látásra.

Az általános gazdasági csapások, u. m. a szállótpusztító fillokszera, hallatlan alacsony buzaárak mellett — először is itt a nagy adó, melynek terhe alatt népünk már-már összeroskad. Biztos adataim vannak arról, hogy olyan polgártársunk, ki 15—20 évvel ezelőtt alig husz forint adót fizetett, jelenleg 70—75 fnt évi adóval van megróva. Már kérem, hová vezessen ez a folytonos adóemelés? „Quousque tandem!“ — És a mi még legjobban fáj: míg a milliomos börziánerek tele marokkal nyerészkednek a mi börünkre (talán ezért neveztetnek is börziánereknek!) addig a szegény nép — de mi magunk is — évről-évre újabb és bámulatos raffináltság révén kieszelt adónemekkel terheltetünk, mintha csak szándékos romlásunkat óhajtaná ezáltal siettetni országunk „atyáskodó“ kormányja.

Elősegítik továbbá szegény földművelő népünk anyagi romlását és gazdasági válságát a szerencsétlen hitelviszonyok: a váltó és az uzsora. A váltó nagyon hasznos kisegítő medium az iparosok és kereskedők részére, kik a kezeléséhez szükségelt értelmi kvalifikációval bírnak és ezenkívül pontosak; de a mi földműves népünk kezében az, ami az éles kés a gyermek kezében! Hányan megbánták már keservesen, hogy

nagy könnyelműen aláírták ezeket az üres váltólapokat! hány telkes gazda jutott már koldusbotra, mivel jóhiszeműségével visszaélt az emberi ravaszság és csalárdság furfangja!

A pénz? az meg „drága!” Azon kis összeg, melyre a földmives embernek néha szüksége van gazdaságában, aránylag igen sok költségébe kerül; mire kézhez kapja, a kölcsönvett tőke jó része oda van. — Uzsora?! olyan nincs! felelik a modern írástudók. Dehogy nincs! mondjuk mi, kik az életet tapasztalásból ismerjük! Megszorul pl. egy szegény polgártársunk úgy tavasszal vetőmag tekintetében, hova is fordulna, mint a falu Rotschildjához, a „boltos“-hoz, kap is egy méter árpát, melynek ára — legyen 5 frt., de hát tüstént aláírat vele egy négy hónap múlva esedékes váltót — 9 vagy 10 frtról! Hát ez mi csoda? Nem-e uzsora? még pedig a javából! — Ábrahám a St. Clara írja, hogy elkárhozik az, ki nem tanulta meg jól a — deklinációt! (persze nem a „der, die, das“-t érti ő alatta, hanem a „declina a malo..“); hasonlókép mondhatjuk, hogy anyagilag tönkre jut, ki meg nem tanulta jól az „egyszeregyet“-et!

Hogy a parasztbirtok napjainkban — még a jobb-módú községekben is — oly rohamosan elpusztul, ennek egyik fő oka a mi modern agrárpolitikai törvényeinkben rejlik. Erről alább.

II.

A modern mezőgazdasági törvény értelmében minden telkesgazda tetszése szerint földarabolhatja és parcellánként elárusíthatja birtokát. Első látszatra ez úgy tűnik föl, mint az agrárpolitika nagyszerű vívmánya, de közelebbről megvizsgálva csakhamar rájövünk, hogy ez a szabad birtokelaprózás veszélyes rákfene a nemzet testén, mely különösen a mi földmivelő népünk erejét-velejét emészti és végpusztulását óriási mérvben elősegíti.

Ennek illusztrálására elég, ha rámutatok mindama kézzelfogható hátrányokra, melyek e rendszer meghono-

sítása folytán népünket mind erkölcsi, mind pedig nemzetgazdasági szempontból egyaránt rohamosan érik.

Az ilyen szegény — a közterhek súlya alatt görnyedő földmives — midőn már lábai alatt inogni érzi a földet — végső mentőeszköz gyanánt megragadja az újabb törvény fentebb említett biztosítékát, parcellákra osztja fel földjét és egyik darabot a másik után árusítja. — nem gondolva meg azt, hogy ekként a szép ősi birtok lassanként elpusztul és idegen kézre vándorol, a földművelő néposztály pedig egyre veszít önállóságának és társadalmi jelentőségének erejéből, melyet neki épen a fekvő birtok hatalma kölcsönöz. Az anyagi romlással azután többnyire lépést tart a szellemi elkorcsosodás is. A paraszt bizonyos vétkes egykedvűséggel veti magát „kikerülhetetlen” sorsának karjaiba és a helyett, hogy munkaerejét jobban megfeszítené, gazdaságában a kiadásokat megszorítaná és bölcs takarékossgal a meglevő birtokot fentartani iparkodnék: többnyire közönyössé, léhává válik és indolenciájával s könnyelmű pazarlásával elvesztegeti még a meglevőt is. A régi vallásos és konzervatív szellem helyébe hideg nemtörődés, vétkes gondolatlanság, hányivetiség, nem ritkán keleti kényelem lép; sőt megesik az is, hogy csupa desperációból az ivásnak vagy más bűnös szenvedélynek adja magát. Az ilyen elzüllött, legazdálkodott egyének szaporítják a napjainkban már amugyis félelemletessé vált paraszt-proletariátust, mely a legfogékonyabb és leghálásabb anyagok szolgáltatja az u. n. szociálizmusnak. — Ime így mozditja elő maga a törvény a régi jó erkölcsök hanyatlását, fokozza a népben a ledérség és tékozlás iránti bűnös hajlamokat és ez által, végelemzésben, siettetni annak anyagi és szellemi romlását.

Nemzetgazdasági szempontból pedig ki nem látná be a szabad birtokelaprózásra vonatkozó törvényes rendszernek káros voltát?! — Tudjuk, hogy a helyes földművelésnek egyik alapföltétele és kiegészítő része a marhatenyésztés. E nélkül a földművelés csak szék láb nélkül. De a megnyírbált csekély földterület mellett kellő számú

marhát sem tarthat a parasztgazda — azért, mert nincs miből. Ha pedig nincs elegendő marhája, úgy nem leendő képes kellő mennyiségű trágyát produkálni. És e nélkül nem várhat jó termést, földjei évről-évre silányabbak, hitványabbakká lesznek, gazdasága hanyatlik és vagyona pusztul.

De nem lehetnek egykedvűek a parasztbirtok eme fokozatos pusztulása iránt különösen a falusi lelkészek, kik ezáltal párbér tekintetében anyagilag is érdekelve vannak!

Ahány telkesgazda tönkre megy a faluban, ugyanannyi mérő buzát veszít évenként a plébános; mert a legazdálkodottak telkeit vagy a vagyonosabb parasztok veszik meg, vagy pedig parcellánként a szegényebb sorsú kisházások. Mindegy! — a plébános mindkét esetben veszít; ugyanis, ha vagyonosabb polgár veszi meg a szóban forgó telket, ez a birtokszaporítás után sem képezvén több párt, mint azelőtt, most sem fizet többet párbér címén a papnak, mint annakelőtte: ha pedig a kisházások ragadják magukhoz parcellánként az eladó telket, úgy azon ürügy alatt: miszerint ők e néhány hold szántóföld vétele folytán nem váltak telkesekké, a plébános ismét elüttetik jogos követelményétől. És így történik azután, hogy a jövedelmi forrás egyre pusztul, a plebánia-javadalmak évről évre satnyulnak és ha a parasztbirtok pusztulása továbbra is ily arányban halad — amire pedig szomorú kilátásaink vannak, — kérдем, a javadalmak ily fokozatos devalválódása mellett miből fog az a falusi plébános ma-holnap megélni, főleg kisebb községekben, ahol néhány mérő buza évekinti elesése már érzékeny veszteséget képez!?

Méltán sürgetik hazánk kiváló nemzetgazdászai, hogy nálunk is, mint Ausztriában, Németországban és Angliában is, a birtokeldarabolás törvény által megszoríttassék; mert nálunk is bekövetkezett, amitől a nagy Széchenyi tartott, ki összehasonlítá a magyar parasztgazdaság minimumát egy tehénnel, melyet ha kétfelé vágunk, egynek sem lesz semmije! — Egyéb orvoslási módok azután: az értelmes gazdálkodás elveinek ismertetése gazdasági

iskolák felállítása által — amint ez nálunk most már sorra került; — a tékozlás, korcsmázás, iszákosság megfékezése, a községi hitel- és fogyasztási szövetkezetek felkarolása és terjesztése. Különösen ezen utóbbiaktól igen sokat várunk.

És mi szükséges ezen egyletek- és szövetkezetekhez? — A felebaráti szeretet. Helyesen mondja idevonatkozólag Dr. Gyürky Ödön, az egyleti élet e lelkes előharcosa hazánkban: „a kisbirtokosokon egyedül csak a keresztény szeretet alapján, a kölcsönös támogatás elve szerint szervezett hitelszövetkezetek által lehet segíteni.“ — Németországban ezen szövetkezetek — az u. n. parasztegyletek — széles mérvű elterjedésnek örvendenek, igen sok jót létesítettek, nem egy földbirtokot megmentettek. Már pedig a német nép — természeténél fogva — sokkal élelmesebb és takarékosab a magyarnál. Mennyivel inkább kellene tehát nekünk a szegény pusztuló magyar gazdát védenünk és egyesült erővel arra törekednünk, hogy a szép magyar földet megmentsük és biztosítsuk népünk részére! Ez csakis társadalmi uton ilyen szövetkezetek létrehozása által történhetik.

Az államtól ne várjunk mindent; hanem tegyünk magunk is — kiki tehetsége szerint — valamit a honfentartó köznép anyagi érdekében. Főleg sokat tehetne e téren az intelligens elem — oktatás, buzditás, támogatás és jó példaadás által. A nép mindig kiskorú — mondja Goethe — a jóra mintegy erőszakolni kell.

A papi párbérre vonatkozólag pedig — miután a kongrua-rendezéstől úgysem várhatunk valami sokat — legcélszerűbb volna a papi járandóságot telekkönyvileg biztosítani. Ez uton-módon elejét vennők a plebániajavadalnak fokozatos deválválódásának, mely a parasztbirtok nagymérvű pusztulása folytán most úgyszólván napi renden van; — a jogelőd jogai és kötelezettségei akkor a jogutódra is átháramlanának, azaz a bukottak telkeit megvásárló atyafiak — ha mindjárt hebreusok is — a papi párbért is fizetni tartoznának.

Aratás után.*)

A nép anyagi jóléte nem annyira attól van föltételezve, hogy minő aratásunk van egyik-másik évben? miként tudjuk a termést értékesíteni? stb., hanem első sorban azon életkérdés megoldásától függ: hogy bir-e népünk elegendő erkölcsi erővel arra, hogy a bőségről és kényelemtől lemondhasson? Bir-e érzékkel a takarékosság erénye iránt? Tudja-e mérsékelni életszükségleteit és minden felesleges költekezést kerülni? Ez t. i. a takarékosság, a szerénység, okosság és az életbölcesség kedves szülöttje; a mai kornak szükségparancsolta társadalmi erénye, mely valamint egyrésztől sok erkölcsi jónak kútforrása, úgy másrészt egyszersmind hatalmas óvszer a mi anyagilag amúgy is eléggé sújtott népünk végelpusztulása ellen. A tapasztalás u. is szomorú példákkal illusztrálja, hogy mire vitt egyeseket a könnyelmű és pazar életmód még ama régibb boldogabb korban is, midőn „selyem“ volt az élet; annál inkább fékezendők tehát a pazarlás és tékozlás hajlamai napjainkban, midőn az életfentartási eszközök jelentékenyen megdrágultak és a megélhetés gondjai ónsúlyként nehezezőnek a halandók gyenge vállaira. Ilyenkor különösen érvényesítendő az életben ama régi közmondás igazsága: „Ha szegény vagy, ne táncolj!“ — azaz: szorítsuk meg vágyainkat és igényeinket, és őrizkedjünk a könnyelmű fecsérlés- és szükségtelen kiadásoktól; mert a ki igényeit nem mérsékli és költekezéseinek határt nem szab, az e drága és pénzszerű világban csakhamar keserű adósságba mélyed és tönkre megy. Takarékosság főelve a jó háztartásnak. Az ő derült ege alatt virágzik a jólét és megelégedés. Már Cicero mondá, hogy a takarékosság már magában véve is nagy jövedelem; mert mindaz, a mit félre teszünk, tiszta nyereség. — Könnyű elpredálni azt, a mi van; de megszerezni azt, amí nincs, az nehéz! Addig kell takarékoskodni, míg van: miből; ne várjuk, hogy a szükség kényszerítsen bennünket arra.

*) „Mohács és Vidéke“ 1888. aug. 11.

Ezen igazságok hangoztatása alkalmoszerű különösen most, midőn ez évi aratást szerencsésen bevégeztük és sok ember ismét a tékozlás, dobzódás és mértékletlenség polipkarjaiba veti magát, a nélkül, hogy meggondolná, hogy mi lesz e könnyelmű és pazarló életmódjának a vége!

Különösen a magyar embernek nem valami erős oldala a takarékoság szép erénye; ő szeret költekezni, dőszölni és gavalléroskodni, míg van; majmolja a divatot és fényüzést — főleg a ruházatban — még akkor is, ha nincsen, ha adósságra kell leányainak a selymes szoknyát és hiú piperét megvásárolnia: a mi aztán természetesen csakhamar megzavarja a rendes gazdálkodás és háztartás egyensúlyát és szomorú differenciákat okoz a bevételek és kiadások között.

Mit szólnak még a mi népünket annyira jellemző korcsmázás — tivornyázás — és dőzsölés szenvedélyeiről, melyek már oly sok családot koldusbotra juttattak?! A lakodalmak és búcsúk alkalmával szokásban levő haszontalan költekezésekről, a sokszor 2—3 napig tartó cégéres dáridókról, melyekben a fél falu népe részt vesz és esztelen módon elharácsoltatik annyi, a mennyi elég volna az egész család egy évi fenntartására! — Mindezen nemtelen passziókat és haszontalan kiadásokat korlátoznunk kell, ha életekszisztenciánkat biztosítani akarjuk a mai nehéz időkben. Ezek helyett ápolnunk kell inkább a józanság és bölcs takarékoság erényvirágait és fogékonytságot ébreszteni népünkben minden jó, igaz és szép eszme iránt. És itt még a magyar ipar emelése érdekében kockáztatok pár szót.

Tagadhatlanul áll az, hogy a mi népünk még mindig bizonyos előítélettel viseltetik az iparral való foglalkozás ellen. A statisztikai kimutatások szerint nálunk 74 lakosra esik egy mesterember; holott a szomszéd Ausztriában minden tizenharmadik iparüző. E tisztességes életmódra nálunk csaknem kizárólag a szegényebb sorsú iparosok adják magukat; míg a földmives családok sarjai idegenkednek az iparos munkától.

Ez nagy hiba és elfogultság népünk részéről, mely a mult hibáihoz csökönyösen ragaszkodik! —

A másik baj nálunk az, hogy kivált falusi mesterembereinknél a tanonc édeskeveset tanul. Ő a háznál minden előbb, csak az nem, a minek lenni kellene. Ha azután fölszabadul, szegyenli a tanulást, megelégszik felesleges képzettségével és marad teljes életében kontár öreg napjaira pedig koldus.

Ohajtandó volna, hogy a magyar földmives is mesterség tanulására szorítsa fiait azon egyen kívül, kire a gazdaság vezetése vár. Ősi hibája ez osztálynak, hogy a hány gyermek van a háznál, mind maga mellett tartja, mint az anyatyúk csirkéit. A családfő elhunytával ezután — de sokszor még életében — annyifelé darabolják a kis birtokot, a hányan vannak és mivel mitsem tanultak, kizárólag az osztalékra vannak utalva. . . Innen van, hogy népünk zöme bámulatosan szegényedik és a jó módu földművelő családok rendre pusztulnak.

Végre ha azt akarjuk, hogy a magyar ipar emelkedése ellensúlyozza a mai gazdasági válságot, és a szegény ember életét tűrhetőbbé tegye: úgy kövessünk el részünkről is mindent, hogy az minél jobban felvirágozzék. Fogyaszszuk a hazai terméket és ne forduljunk mindig kifelé az itthon is megszerezhető cikkekért. Kétszáz millió forintot meghalad az az összeg, melyet évről-évre külföldre fizetünk ipari cikkekért. Ha ennek egyelőre csak felét i t t h o n bírjuk tartani, megtizszereztük vele a magyar ipartermelési képességet, — mert minden prosperáló vállalat újabb meg újabb iparágnak s ezer meg ezer iparos munkásnak adna foglalkozást, — és ez által jelentékeny szolgálatot tennénk a honi ipar emelése érdekében.

Takarékosság, egyszerűség, háziasság. *)

Ha valamikor, úgy különösen napjainkban, midőn a mostoha gazdasági viszonyok miatt a megélhetési gondok — úr és parasztra egyaránt — szerfölött megsaporodtak — és megnehezültek, k o r p a r a n c s o l t a s z ü k s é g a takarékoság szép erényének szorgos gyakorlása. — különösen nálunk magyaroknál, kik takarékosági szempontból úgysem örvendünk a legjobb hírnek és kiknél éppen ezen erény hiánya miatt sorban tönkre mennek a legjobb módú birtokos, iparos és földműves családok.

Megesik az ember szíve, ha végig tekint egy-egy megyében a birtokosok sorain, vagy egy-egy városban az iparosok osztályán és tűnődve kérdezi önmagától: hova lettek az egykori jómódú birtokoscsaládok és mesteremberek, kik becsületes küzdelem után egyszerű, de megelégedett életet biztosítottak maguknak?!

Elborul az ember lelke, midőn látja, miként pusztulnak el sorban a mi egykori jobbmódú falusi földes gazdáink.

És mindeme rohamos pusztulásnak nem utolsó oka: a t é k o z l á s, az e l p u h u l t s á g és f é n y ű z é s d é m o n a, mely egyaránt szedegeti áldozatait az emberi társadalom minden rétegéből.

Egy kis megfigyelés kell hozzá s mindenki beláthatja, hogy korunk uralkodó főhibája: a p é n z v e s z t e g e t é s. Modern felfogás szerint a művelt korszellemmel össze nem egyeztethető, sőt lealacsonyító szűkkeblűség, ha valaki kicsinységekhez, p. o. néhány forinthez ragaszkodik. . . Légy nagylelkű és bőlköltekezésű; csak így fogsz a világ előtt imponálni! Ha nincs miből, tedd, mintha volna! — Mindenki többnek akar látszani, mint amennyi valóban! Mindenki többet akar költeni, mint a mennyit kereshet! S e pazarlási és nagyzási vágyban nyilatkozik korunk beteges szelleme. Az erkölcsök szoliditása, az életszükségletek és szokások egyszerűsége, a háziasság szelleme csaknem egészen kivesztek családjaink köréből és helyettök a divat hóbortja, a fény-

*) „Mohács és Vidéke“ 1889. júl. 14.

üzés és nagyzás ördöge uralkodnak. Azelőtt sokkal egyszerűebben éltek az emberek, egyszerűebben ruházkodtak és takarékosabbak voltak; pedig jobban tellett volna akkor, mint most! A régi mesterasszonyok nem ismerték a kalapot; a mesterleányok nem voltak ahhoz szoktatva, hogy főző kanál helyett legyezőt forgassanak hófehér kezecskéikben, mint mostanság szokás; mégis sokkal nagyobb becsülésben állottak, mint a mai divatmajmolók. Régente a kötés-, fonás-, varrás-, szövés- és horgoláshoz majd mindegyik nő értett — a házi ipar, még mielőtt országszerte oly nagy lármával felkaroltatott volna, már régen szépen virágzott gondos családanyák bölcs vezetése alatt a magyar családok körében. A tartós házi vászon otthon készült és az anyák hűszkeségöknek tartották, ha férjhez menő leányaiknak nyalábszámra adhatták a jó házi vásznat. A magyar konyha nagy hirben állott izlétes ételeivel; a kenyérsütés valódi művészetté nőtte ki magát és a magyar nők az egész világ előtt mint jó gazdasszonyok voltak ismereteseek. Akkor a háztartás főszabálya az volt, hogy „j u s s o n i s, m a r a d j o n i s!” és ha kevés pénz jött is a magyar gazda házához, de még kevesebb hagyta el a házát. A takarékoság a családi tűzhelynél kezdődött és az életszükségletek bölcs megszorításában nyilvánult. A háziasság pedig a jó házi rend fenntartásán és a drága idő helyes felosztásán sarkallott.

Mostanában ez mind másként van! Az apa semmi örömet nem talál többé otthon családjá körében, hanem valamely kávé-, sörházban vagy kaszinóban keres napi szórakozást. Van sok ember, ki egyetlen egy estét sem tölt otthon és igen kevés az a férfi, ki nem volna valamely korcsma-, kávéház- vagy „kör“-nek törzsvendége. S a nők? Ezek nagyobb része szintén levetette a háziasság egyszerű, kedves öltönyt és nem a családi kör szentélyében, a házi élet ezer apró teendőiben leli föl örömét, hanem a nagy világ piacán — hangversenyek-, vándorlovardák-, bálók-, színház-, jelmezestélyek-, egyleti multságok-, drága fürdőzés- és nyaralásban keresi életörömeit és élvezet. Szűk és kényelmetlen nekik a családi

kör, kerülük a varróasztalt és gyermekszobát, irtóznak a konyhától, melynek légköre olyan émelygős, oly kiálhataatlan! Pláne a ki „tekintetes vagy nagyságos“ asszony — mindig tisztelet és elismerés az érdemes kivételeknek! — az csak nem izzadhat otthon a házi és konyhai foglalkozások lealacsonyító terhe alatt most ebben a kánikulás, nagy hőségben, mely nem embernek, hanem rostélyosnak való! — Föl a fürdőbe, a magas hegyek közé! Füred, Parád, Koritnica, Szliács, Buziás, Ischl, Karlsbad, Marienbad, Radegund; stb., minek bugyogtatnák üde forrásaikat! Azután mit mondana a világ, ha otthon ülnénk, gazdálkodnánk és takarékoskodnánk! Mivel kelthetnénk fel a szomszédok irigységét, — miről beszélhetnénk magunkról, ha nem mennénk el valahová „nyaralni!“

Igaz, hogy tönkre megyünk; — igaz, hogy a fürdőzési roppant kiadásokat meg nem bírjuk; — de hát a feleség is, meg a divat is úgy kívánja, hogy ha nem bírja is a kassza, azért mégis fürdőre kell menni! Otthon nem mutathatjuk magunkat másnak, mint amik vagyunk. Az pedig a fő dolog, hogy többnek látszassunk a szerény valóságunknál!

Megyünk tehát „nyaralni“ — nem azért, mintha erre csakugyan szükségünk volna, hanem azért, mivel nem bírjuk el a házas egyszerűséget, a régi igaz szokásokat és erkölcsöket, nem bírjuk el tényleges sorsunkat, állapotunkat.

És míg a kéjvágó asszony a luxus piacára viszi női bájait és a modern divat szerint valamely „alkalmas fürdőhelyen“ „nyaral“, addig a szegény férj otthon a házi gondok terhe alatt izzad és desperációból üti a — tronfot! Tán behozza a kártya a fürdői költségek egy részét. És ha nem — no akkor segít az uzsora, vagy végső esetben — mások pénze! . . .

Ime egy halvány kép a manap uralomra vergődött nagyzási mánia gazdag tárházából! Ki állíthatná, hogy az a kellőnél sötétebb színekkel volna festve! Nem találkoztunk-e minduntalan a fényűzés és tékozlás még szo-

morúbb példáival a mindennapi életben! ? Panaszkodunk, hogy rossz időnket élünk és költekezünk, urizálunk, mintha a bibliai hét bő esztendő boldog időszaka virradt volna ránk. Sok ember csak azért dolgozik oly fáradhatlanul, hogy minél többet költekezhessék; minél bővebben élvezhesse e mulandó földi lét örömeit és édességeit. A pazarlás ma szerencsétlen anakronizmus, mely sehogy sem illik be napjaink szűk keretébe. . .

Szegények vagyunk! hasztalan takargatjuk! Tudják ezt külföldön is épenúgy, mint idehaza. Egyedül a józan t a k a r é k o s s á g, e g y s z e r ü s é g é s h á z i a s s á g menthetnek meg bennünket a pusztulástól. Jegyezzük meg jól, amit Deák Ferenc, a haza bölcse, mondott idevonatkozólag: „Igen rosszul vélekednék, ki azt hinné, hogy csak a harcok zivatarra sodorhat el egy nemzetet; van még egy más, lassúbb és aljasabb nemzeti halál is: a k ö z e l s z e g é n y e d é s v a g y n e m z e t i s o r v a d l á s.“ Ettől hazánkat megóvni legszentebb kötelességünk.

Egy életrevaló indítvány.*)

Tagadhatlan az, hogy népünk egyre fokozódó elszegényedése végzetes kihatással van annak kulturális fejlődésére, sőt magára a hiterkölcsei élet és a papság sorsára is. Ahol szegény a nép, ott az eklézsia is szegény; ott a klerusnak is folytonos megélhetési gondokkal kell küzdenie. Már pedig az anyagi gondok és a mindennapi létért való nehéz küzdelem megölnek minden nemesebb gondolatot és eszményi törekvést és így nagyon veszélyes rést nyitnak a lelkiek birodalmában. Hisz látjuk napjainkban, mint tűnnek el ama régi jó időkkel lassacskán ama régi jámbor keresztények dicső példaképei is, kiknek vallásos lelkesültsége és áldozatkészsége csodákat művelt valaha és kik egyesült erővel Isten iránti szeretetből hozták létre a régi kor ama vallásos remekműveit és monumentális emlékeit, melyeket most is bámulattal szemlélünk. Megváltoztak az idők! Manap a nagyobb tömeg a megélhetési gondok terhe alatt nyögven, érzé-

*) „Magyar Állam“ 1888. május 14.

ketlen- és közönyössé lesz minden iránt, ami a vallás és egyház ügyköréhez tartozik. Vallásos célokra már nem igen áldoznak, vagyis jobban mondva nem igen áldozhatnának mostoha életviszonyaiknál fogva ami hiveink. Fájdalmasan tapasztaljuk ezt mi falusi lelkészek, kivált akkor, ha egyik-másik plébániában templomot, iskolát kell építeni vagy restaurálni. Mily végtelen sok küzdelem- és megerőltetésbe kerül az, míg a pap népét ennek szükségessége felől kapacitálni és azt némi adakozásra rábirni képes! Bátran kimondom, hogy ki ezt maga nem tapasztalta, annak fogalma sincs népünk ebbeli határtalan indolenciájáról és szűkkeblűségéről. Innen van, hogy manapság a szóban forgó építkezések többnyire kény-szerhatalommal — azaz a civil hatóság erélyes közreműködésével — valósíthatók csupán, mely körülménynek aztán sokszor nem a legépületesebb következményei szoktak lenni a pasztorális életben. És ha látunk egyes jó módú és kath. kegyurasággal dicsekvő községeket, melyeknek piciny, elhagyatott temploma, düledező paplaka és iskolaháza kézzelfoghatólag hirdeti a patronus „hirhedt nagylelkűségét — ugyan mit szóljak azután ama szegény és kisebb hitközségekről, melyek nélkülözik a „nagylelkű“ patronust és önerejükből kénytelenek templomot, iskolát fentartani! Midőn ily helyeken a pusztaság utálatosságát és a szegénység meztelenségét látom, sokszor eszembe jut az egyszerű öreg jó esperes, ki — új templomépítésről lévén szó — egész gravitással azt mondá: „Amice! nagyon nehéz feladat ez manap kivált oly helyeken, hol a nép szegény és nincs kegyuraság, vagy csak olyan címzetesféle, mely a „Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus“-ról hallani sem akar. A ki ily helyeken manapság templomot épít, az megérdemli a kanonokságot!“ — de eszembe jut egyuttal ama derék uri ember is, (ha jól emlékszem, kath. kántortanító volt az illető) ki e becses lapok hasábjain nem régen egy korszerű indítványnyal lépett fel arra nézve, hogy mily úton-módon lehetne hazánk szegény templomainak javítását legkönnyebben eszközölni? Ajánlja t. i. az egyesülési eszmét, úgy okoskodván, hogy

ha már manap mindenféle címre országszerte alakulnak egyletek, miért nem létesíthetnének épen szegény templomok javítását célzó egyletek is? — — — Ré-
szemről nagyonis életrevalónak találom ez indítványt, melyre nézve ráolvasható a sz. irás szentenciája: „quod filii hujus saeculi prudentiores sint filiis lucis;” — — — csak azon ütköztem meg, hogy eddig senki sem érde-
mesítette e fontos tárgyat a hozzászólásra.

Életrevalónak találom a szóban forgó indit-
ványt azért, mivel szerény tudomásom szerint legio azon
ügyefogyott községek száma, melyek a mai nyomasztó
életviszonyok között legjobb akarattal sem képesek ö n -
e r e j ö k b ő l templomukat az Isten háza méltóságának
és a modern kor igényeinek megfelelőleg fenntartani —
illetve a szükséghez képest átalakítani és kitágítani; —
a könyöradományok és önkénytes adakozások gyűjtése
pedig, mely napjainkban már valóságos mániává,
„o d i o s u s ü z l e t t é” fajult, nem igen fizeti ki magát.
Nem marad tehát egyéb hátra, mint a „viribus unitis”-
féle elvben réjlő erőre apellálni és egy o r s z á g o s
t e m p l o m é p i t é s i t á r s u l a t o t inaugurálni, mely
a csekélyebb népességű és szegényebb sorsu községek
tehetetlenségét felsegítené és őket ebbeli kulturális fel-
adatuk megoldásában hathatósan támogatná. — Kellő
meghányás — és fokozódott felkarolás mellett tán ma-
gát a mi derék Szent-László társulatunk ügykörét is
lehetne annyira kitágítani, hogy eme országos egyházi
szükségtelen segítene?! — — —

Nem szándékozom különben ezen eszme m i k é n t i
k i v i t e l é r ő l bővebben értekezni — hivatottakb erőkre
bizva annak megoldását, — hanem ismételten csak azt
hangsúlyozom, hogy e téren valaminek t ö r t é n n i k e l l,
ha azt akarjuk, hogy szegény templomaink és kápolnáink
az elhagyatottság- és vészpusztulástól megmentessenek
és magasztos rendeltetésökhöz képest külsőleg is a mo-
dern kor műigényei- és az egyházi stíl követelményeinek
megfelelőleg átidomitassanak.

Megkívánja ezt maga az ü g y m a g a s z t o s é s
f e n s é g e s v o l t a. Kath. hitfogalmaink szerint ugyanis

a templom az élő Isten háza, hol a kenyér színe alatt maga Krisztus Urunk — a mi lelkünk eledele — vagyon jelen — kell tehát, hogy annak disze és éke is fenséges lakója méltóságának megfeleljen. „Vere Dominus est in loco isto — — — Non est hic aliud, nisi domus Dei et porta coeli.“ (Gen. 28. 16—17.) És mivel ez a városi és falusi templomokra nézve egyformán áll, egyelő g o n d is fordítandó minden templom külsejére és bel-sejére. E tekintetben nagyon elmaradtunk a művelt kül-föld előhaladott álláspontjától. Ha az ember csak országunk nyugoti határát lépi át, mily kellemesen lepetik meg a mindenütt látható szebbnél szebb templomok feltűnédezése által. Az ember nem tudja, mit bámuljon meg előbb bennök, vajjon a tisztasságot, a díszl vagy pedig ama mély áhítatot és tiszteletet-e, melyekkel szomszédjaink az Isten háza iránt viseltetnek. Még a legutolsó falu is bir egy csinos kis kápolnával, mely hangosan hirdeti az ottani nép vallásos buzgóságát és nem mindennapi áldozatkészségét. — És hol a szegénység békókba verte a nép bőkezűségét, ott a jótékony egyletek, társulatok karolják fel az ügyet és pótolják a nép tehetetlenségét. Így van ez Német-, Francia- és Angolországban is, hol mindenütt egyesült erővel működnek közre a jámbor társulatok az isteni tisztelet fényének emelésén és az őseiktől öröklött műkincsek fentartásán és megmentésén.

Már most: „Si hi et hae, cur non et tu chare Hungare?“ — — Legyünk őszinték! A haladás örvendetes vívmányaival találkozunk minden téren. Bámuljuk az emberi ész és kéz műremekeit, valamint egyáltalában minden, úgy különösen az építészet terén is. Egymást érik a szebbnél szebb paloták, muzeumok, iskolák, színházak, hotelek, stb. nemcsak a fővárosban, hanem en minia-ture más városokban is! Már az egyszerű kisvárosi szatócs sem elégszik meg ódonszerű, csúcsfedeles és fazsindelyű hajlékával, melyben szülei és ősapái oly boldog megle-gedettségben laktak, hanem azon van, hogy házát a modern „Aufschwung“-hoz képest csinosítsa, emelje és tágítsa. Csak épen az Isten imádására emelt szentélyek

képezzenek tehát szomorú kivételt és hirdessék az egyházi művészet és műépítészet sajnos stagnációját a művelt világnak!? Ha csak egy olyan kis városi Casino-féle helyiségbe lépünk, mily eleganciától fénylik ott minden! Bársonyszékek, aranyrámás tükrök, drága csillárok, parkettírozott padlózat, csucsivezetek, diszoszlopok, lombékességek, stb. mindennapi tünemények! — és falusi templomaink, a z Ú r h á z a i, sokszor mennyire elhagyottak, alacsonyak, sötétek, rozszantak és szegényesen felszerelvek! Oly oltárnál kell sokszor naponta a legszentebb titkokat bemutatnunk, melynek összes felszerelése nem üti meg egyetlen egy olyan csillárnak árát. Ezekre nézve igazán elmondhatjuk a sz. írással: „Passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi“. . . . Hol itt a méltányosság, annyira magasztalt áldozatkészségünk és nagylelkiségünk nyomai!? Nem inkább vétkes hitközömbösségünk, az édes semmittevés és piszkos fukarságunk élő tanubizonyságai-e ezen elhagyatott, kopár vagy primitív felszerelésű templomok?! — Mindenre van pénzünk — különösen mikor fényleni, tündökölni lehet! — csak Isten dicsőségének előmozdítására nincs! Ettől sajnálatos következetességgel megvonjuk a mi áldozatfilléreinket. Megvonják azok is, kiknek a jó Isten módot adott nagyobb áldozatokat hozhatni — — — Mintha bizony ennél jobb kamatra fordíthatnák mulékony kincseiket „Stulte! hac nocte animam tuam repetunt a te: quae autem parasti, cujus erunt? (Luc. 12. 20.) . . .

Nagy nemzetek műveltségök és hitéletök fejlettségének alapjait Isten házában szokták letéteményezni; úgy hogy bátran el lehet mondani, hogy minők valamely nép templomai, olyan benső vallásossága és hitélete is! Jó lesz ezt megszívlelniök különösen azoknak, kikben az egyházi műízlés iránti érdeklődés és lelkesedés sz. tüze végkép kialudt és kik határtalan közönnyel nézik az Úr szentélyének pusztulását. Nagyon hangosan beszélő fekete fejezetet képez ez hazai kulturtörténetünk újabb lapjain!

Azután mily üdvös kihatása volna szegénysorsu templomaink országos fölsegélyezése magára az i s t e n i t i s z t e l e t é s h i t é l e t ü n k e m e l é s é r e i s! Meyn-

nyire előmozdítaná az a tiszta valláserkölcösség érdekeit, midőn a szegény nép látná, hogy van, ki Isten házának diszítéséről gondoskodik és őt kulturális kötelességeinek teljesítésében támogatja! Mily jótékonyan hatna ez a nép vallási, esztétikai és erkölcsi érzelmeinek fejlesztésére. . . . Bizonyára jobban látogatná az Isten házát és szívesebben imádkoznék ottan, mint jelenleg! amennyiben lélektani és tapasztalati igazság az: hogy egy minden tekintetben csinos és jól felszerelt templom jobban hat az ember kedélyére, jobban emeli fel lelkét az áhitat szárnyain az Isten örök szépségéhez, mint egy szegényes imaház hideg légköre.

Végre mily öröm- és vigaszteljes lenne egy ilyen országos segélyforrás m a g á r a a l e l k é s z k e d ő p a p s á g r a i s — nevezetesen ennek azon részére, mely kisebb plébániákon vagy szegényebb nép között kénytelen in cura animarum működni és életét tengetni. — Azt tartom nincsen nagyobb öröm a pap, különösen a falusi papra nézve, mintha azt mondhatja: „hála Istennek: szép, csinos templomom van.“ Erre kell tevékenységünk minden erejét fordítani — hisz naponta imádkozzuk: „Domine dilexi decorum domus tuae et locum habitationis gloriae tuae.“ És mégis hányszor nem történik, hogy épen a nép szegénysége hat e tekintetben zsibbasztólag, bénítólag a mi pasztorális működésünkre! Hányszor nem tapasztaljuk, hogy a legbuzgóbb lelkipásztorok fáradozásai és Isten dicsősége előmozdítását célzó nemes törekvései is sikertelenek maradnak csak azért, mivel a nép szegény s nem képes templom-építési és istentiszteleti célokra annyit áldozni, mint amennyit áldoznia kellene. — Már ezen oknál fogva is mily kíváncsi és üdvös volna a szóban forgó társulat életbeléptetése. Hány szegény templomot — sokszor tán történetileg nevezetes remekművet is — lehetne ez uton a végpusztulástól megmenteni?! Hány szomorú tünetményt az életből kiküszöbölni?! Hány falusi pap buzgalmanak és működésének tágabb tért nyitni!? stb. — Ugyan gondolkodjanak kissé — kérem — e nagyfontosságú tárgyról mindazok, kiket első sorban illet. Lelkem-

ben vagyok meggyőződve, hogy ha ők ezen eszmét magasztos horderejének megfelelő méltó komolysággal felkarolni és megvalósulását „viribus unitis“ magukévé tenni méltóztatnának, a templom-építés és javítás ügye — és vele az egyházi műipar és művészet sokféle ágai — csakhamar nevezetes lendületet fognának érni édes hazánkban is, és fokozódott örömmel mondhatnók el a pünkösdi antifonával: „Emitte spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terrae. Alleluia!“

A párviadal.

Annak eredete és történeti kifejlése.

Mit szól hozzá az egyház? S mit a józan ész?*)

„Ne ölj!“ II. Móz. 20. 13

„A műveltség hatalom“ mondja az angol és e jelszót csakhamar feltétlen készséggel fogadták el Európa összes nemzetei. A műveltség nevében indulnak meg korunkban a legjelentékenyebb mozgalmak. A korszellem a haladást és művelődést az általános jólét elengedhetetlen feltételei gyanánt tünteti fel. És valóban a haladás napjainkban mindig merészebb röptöt nyer! Kevély folyóvá növekedett az, mely medret tör az egykor uralgó eszméken át és feltartóztatlanul rohan előre a tökélyesbülés mérhetlen tengerébe. De e folyó feltűnően sok iszapot is hord magával, melyet az emberi gyarlóság növekedő szenvedéllyel és vakmerőséggel felkavar!**)

Korunk fáradozásai a műveltség terjesztésében nem vezethetnek áldásos eredményre azért, mert egyoldalúak! — Csak az ész kiművelésére irányozvák. — míg a kedély és sziv nemesítését és ápolását számitáson kívül hagyják. Innét az általános elégedetlenség napjainkban, mely a félelmesen felszaporodó öngyilkossági esetekből kirí, — innét a sok társadalmi tévfogalom, melyek életünk és jólétünk fenntartó elemeit anynyira veszélyeztetik!

*) Egyházhatóságilag jutalmazott dolgozat. „Magyar Korona“ 1882. jan. 22. 28. és 29.

**) SEDA ERNŐ. „Az öngyilkosság“ stb. 136. lap.

Jelen soraimban csak egy ily balfogalmat szándékozom tisztázni és ez: a párbaj, korunk ezen privilégizált embergyilkolási módja, mely dacára az ellene hozott szigorú egyházi és polgári törvényeknek (?), veszélyes rákfene gyanánt pusztítja sorainkat és társadalmunk kivált nemesebb rétegeiben üzi dulásait, hol egy emberélet vesztesége a hazára és közügyre nézve legsajnosabb. Igen, ha figyelemmel kísérjük napjaink történetét: tapasztaljuk, hogy korunk legelső államférfiai, misiszterek törvényhozók, parlamenti tagok, híres írók és művészek folyvást üzik a párbajvivás szomorú mesterségét és már nem egy reményteljes támaszától fosztotta meg szegény hazánkat is modern társadalmunk e gonosz mániája. Mit szóljak még a szabadalmazott katonai becsülethiróságokról és városi felnőtt ifjainkról, kik között a párbajvivás valóságos divatos betegséggé fejlődött!? Ki volna képes az egyetemeken évenként előforduló párbajokat előszámolni és ezek szomorú következményeit kellőleg méltányolni!? Megdőbben és megrázkódik lelkében minden becsületes és józangdolgozó ember, valahányszor ezen modern szörnyeteg felemeli meduzafejét és szedi szánandó áldozatait és nincs közöttünk, ki ezen társadalmi bűn kiküszöböltetésének szükségét nem érezné! De azért mind hiába! — A hamis felvilágosodottság a párbajban valami magasztost lát és a párbajvivókat a hősiesség dicsfényével övedzi körül, azért találkoznak ma — a felvilágosodott és művelt XIX. században is oly „gyenge elmék,” kik társadalmunk ezen fekélyét, a régi barbarismus e feudális színü- és szagú maradványát, mint „heroikus erényt” mint „a szeplőtelen becsület szent frigyszekrényét” magasztalják, vagy legalább mint „szükséges rosszat,” pártolni nem átalják, sőt még ujságokban nagy garral hirdetik, hogy ezek meg amazok ilyes meg olyas „lovagias elégtételt” adtak egymásnak, stb. — — —

Ezen „gyengék” ellenében jelen értekezésem célja: e vétkes előítéletet, e megvetendő — a középkor szelleméből és felfogásából fennmaradt brutális szokást elemeiben megvilágítani és annak kárhozatos, esztelen voltát

feltüntetni, meg lévén győződve, hogy „nunquam satis dicitur, quod nunquam satis discitur.“

Szólok tehát először a párviadal fogalmáról és eredetéről.

Párviadal (duellum) alatt tágash értelemben két személynek kölcsönös megegyezéssel, öldöklő fegyverrel vívott harcát értjük. Ez magában foglalja mind a szoros értelemben vett párviadalt (duellum praemeditatum) mely megelőzőtt kihívás és elfogadás folytán meghatározott időben és módon történik, mind pedig az u. n. összeütközést (rencontre) mely indulatos felgerjedésben rögtön létesül. *)

Az ily értelemben vett párbaj bölcsője a középkorban állott és nagyon kétes beületű szülőktől származott. Nemzője ugyanis a korlátolt és rég elhírhedt babona — szülője pedig a könnyelmű és vak szenvedély vala; és hogy szerencsétlen szülöttjük mind eddig fentartotta magát és alacsony származásának dacára jobbadán megkülömböztetett társas köreinkben forgolódik. A szomorú tapasztalás onnan magyarázható meg: mivel a merész kóborló ajánló külseje és fitogtatott lovagiasága által igen jól ért a szemöldökeit magasán hordozó — de annak alantabban gondolkozó nemzedékünk megvesztegetéséhez, mely vak elkapatottságában még azzal sem törődik, hogy hamis kis bűvészünk keresztlevelét kutatná.

De allegoriát és frázist mellőzve, vessünk egy futó pillantást a történelemre és nyomozzuk tudományos apparatussal a párbaj eredetét és történeti kifejlését.

Az ó-korban, mind a bibliai- mind a klasszikusban, a mi értelmünkben vett párviadal teljesen ismeretlen volt és az antik világban szokásban volt kettős viadalokat, mint pl. Hektor viadalát Achillessel, Aeneisét Turnussal. (l. Virgilius Aeneisét, 12 ének. 593—696. v.) a Horatiusok és Curatiusok küzdelmeit s a többit nem szabad a napjainkban divó párbajokkal összetéveszteni — mert azok, mint megannyi bajnoki hős tettek egészen más, eposzi és erkölcsi jelentőséggel bírtak; azok többnyire hatósági parancs folytán egy nagy háboru és velejáró öldöklés

*) Pauler bünt. jogt. 439. §.)

elkerülése végett az állam érdekében vivattak és ennél fogva a szoros értelemben vett párviadalhoz épen oly kevésbé számítandók, mint a görögök jutalomharcai vagy a rómaiak gladiator-játékai. Ily értelemben veendő továbbá a bibliából ismeretes Dávid és Goliáth közötti kettős harc is. Dávidnak küldetése csak az volt, hogy a kiválasztott népnek gonosz ellenségét tönkre tegye. Hogy miként éri el ezt, — valjon nagy népcsata, vagy magány harc által? vagy pedig minden fegyver nélkül? — ez már mellékes kérdés vala. A fődolog abban rejlett: ellenségét megsemmisíteni! Ugyanazt tanúsítja a Dávid mellett egyaránt magasztalt hős Judith példája is. — ki pedig a mi fogalmaink szerint nem volt egyéb álnok gyilkosnénál.

Hogy különben az ókorban előforduló kettős viadaloknak a mieinktől elütő jelentőségét annál jobban megérthessük, ismernünk kell ama régi idők történetét és sajátos geniuszát; tekintetbe veendő továbbá az ókornak a maitól egészen különböző kulturális és társadalmi viszonyai is. Akkor ugyanis az emberiség legnagyobb része meg vala fosztva elidegeníthetlen jogaitól, martalékaúl oda vetve a legsiralmasabb nyomornak. Az ókori pogány állam mindenható alakban mutatkozik vizsgálódó szemeink előtt és azon ismeretes elvnél fogva: „salus reipublicae suprema lex esto“ korlátlanul rendelkezett polgárainak javaival, szabadságával és életével. S ezen állammindenhatóság egyformán divatozott minden időben, a kormányforma minden változásai között, úgy hogy Rézbányai János szavai szerint (műv. tört. I. köt. 17-ik lap) „tengert látunk ott magunk előtt, melyben a patakok és kisebb folyamok eltűnnek a nélkül, hogy megkülönböztethetnők őket; mintha minden rendeltetésök abban állana, hogy sírjokat minél nagyobbyszerűvé tegyék.“

Ily viszonyok mellett — képzelhetjük immár — hogy minő lehetett a becsület — mely a modern párbaj alapját képezi — fogalma! A zsidóknál a vallásossággal és erénnyel párosított az; — a görögök- és rómaiaknál pedig az ember erkölcsi értékének kifolyásául, — a derekasán betöltött polgári kötelesség jutalmául tartatott a becsület. Az államon kívül senki el nem vehette azt és a becsület-

sértő kétszeresen büntettetett, t. i. a törvény és közvélemény által. Ez által pedig a becsületbeli dolgok minden indoka elejtetett. Különben a régiek a mi értelmünkben vett párviadalt nem is ismerhették, azon egyszerű oknál fogva, mert pogányok voltak és mint ilyenek nélkülözték az isteni Gondviselésben helyezett hitet, mely a középkori párviadatok alapját képezte.

Nagyon nevetségessekké tennék tehát magokat korunk párbaj-hősei, ha aljas szenvedélyeik igazolására a régi pogány kor példáira hivatkoznának — azon kor példáira, melynek kulturális és társadalmi viszonyairól Simor János országunk nagynevű biboros Herceg-Primása egy alkalommal azon lapidáris szavakat mondá: „hogya régi görög-római műveltség nem volt egyéb, mint legyalult barbárság az ő mindenkit kizsákmányoló eszével, az ő mindenek iránt kihalt szívével“ ... (Sz. István-társ. közgyűlési beszédjében 1874. márt. 19.)

A szoros értelemben vett párbajok szokása a sok oldaláról nevezetes középkorból, a durva erőszak és rendezetlen jogállapot korából származik. „Ad medii aevi licentiam et statum inordinatum pertinuit duellorum usus admissus“ mondja Meister jeles német történész. Az akkori fejletlen állami és társadalmi viszonyok, tökéletlen törvényszabályok, nyers erkölcsök és szokások ugyanis téves jogfogalmakat alkottak, melyek azután a középkori ököljog (Faustrecht) neve alatt hosszú időre kiirthatlanul fészkeltek be magokat azon kor embereinek agyába és meggyőződésébe, kik a párbajban helyes és igazolt önvédelmet, önsegélyt — a szenvedett sérelemnek igazságos, szabados megboszulását lették.

Még erősebb szentesítést és mintegy vallásos kene-tet nyert a párbaj szokása az által, hogy a középkori istenítéletek (ordáliák) sorsán is helyet foglalt, melyek ama kor mély vallásos érzelmeiben és kifejletlen jogi intézményeiben találják magyarázatukat.

A középkornak egyik jellemvonása t. i. az volt, hogy az isteni Gondviselésnek közvetlen intéző befolyást tulajdonított a társadalomnak és egyeselek életviszonyaira, tetteire.

És az isteni beavatkozást nemcsak rendkívüli események alkalmával vélték felismerhetni, hanem az igazságszolgáltatás mindennapi tényeinél is. Ennek folytán Europa minden országainak szokásai-, törvényei- és intézményeiben kifejezve találjuk e felfogást, mely névszerint az istenitéleteket szülte. E szerint a perlekedő feleknek vagy vádlottaknak bizonyos veszélyes cselekményeket kellett véghez vinniök, vakmerően feltéve Istenről, a legszentebb és legigazságosabb bíróról, hogy az igazság kiderítésére minden egyes esetben rendkívüli módon napfényre hozandja az egyik fél ártatlanságát. Az istenitéletek nemei, módjai sokfélék voltak. Ide tartozott a tűz, víz, kereszt, hullapróba, a sorsolás és főként: a párbaj-vivás, melynél fogva perlekedő felek vagy személyesen, vagy képviselőik által a törvényszék jelenlétében és meghatározott szabályok szerint megvívta és a ki legyőzetett, mint bűnös elmarasztaltatott.

Az igazságszolgáltatás e neme — a mily céltévesztett és oktan vala különben — ép oly általánosan kedvelté lön az akkori idöben, rendszeresített és észszerü bizonyítási eljárás hiányában. Tetszett a regényes nymbus, mely azt környezé; tetszett azért, mert öszhangzásban állott az akkori idö uralkodó szellemével, mely minden fontosabb kérdést kard élére állítani és fegyverek által eldöntetni szeretett; és tetszett végre azért, mivel mind a bírának, mind a peres feleknek kedvezett. A bírának azért, mert bonyolódottab jogesetekben felmenté őket a fejtörés fáradsága alól és megkimélte őket a netán kedvezőtlen ítélet kellemetlen utókövetkezményeitől; a peres feleknek pedig azért: mivel az istenitéletek bármely nemében mindenkor teljesen belenyugodtak és a különben biztos vesztes félnek is fennmaradt a netaláni győzelem reménye.

És ezen észellenes biráskodási mód lassankint elterjedt egész Európában. Az első írásba foglalt törvénygyűjtemény, melyben az istenitéletek között a párbaj is előfordul, a „lex burgundionum“ vala. Az arianismushoz szító Gundebáld burgundi király volt az, ki 530 körül törvényt bocsátott ki, melynél fogva mindazok, kik per-

lekedéseiket beszüntetni vonakodtak, párviadalra kárhoztattak. Innét azután csakhamar tovább terjedt és a thüringiek, szászok és longobardoknál nyert alkalmazást az igazságszolgáltatás ezen abszurd módja. A „lex salica”-ban, mely a nyugati frankok törvényeit foglalja magában, a párbajról ugyan nincs említés téve, de e körülmény nem akadályozta annak elterjedését a frankok között, ső e földön talált az a későbbi századokban legtermékenyebb talajra. De nemcsak Német- és Franciaországban, hanem az egész európai kontinensen pusztított ezen előítélet vért szomjuzó szörnyetege, melynek — mint a mesebeli sárkánynak — levágott feje helyébe mindig újak nőttek utána. Csak óriási küzdelemmel mind az egyházi, mind a világi hatóság részéről sikerült a népeket lassankint a keresztény műveltség előhaladásával a régi elfogultság bilincseiből kivetköztetni és megrögzött előítéleteik bűvköréből felrázni. A XIII. század elején legelőször is Olaszországból lőn számüzve, főleg III. Coelestin pápa hathatós sürgetései és felszólalásai folytán. Franciaországban VI. Károly király alatt 1387-ben tartatott az utolsó istenítélet. Németországban kiválóan Habsburgi Rudolf (1273—1291) és I. Miksa (1493—1519) királyok harcoltak a törvénszékileg alkalmazott párbajvívás mániája ellen, miglen az utóbbi király kormányja alatt a híres wormsí birodalmi gyűlésen (1495.) hozott örökös béke folytán az istenítéletek és velök együtt a törvénszéki párbaj utolsó maradványa is eltöröltetett. Spanyolországban a toledoí zsinat (1473). után törvényes bajvívás többé nem fordult elő. Angolországban pedig III. Henrik (1216—1272) által lőnek beszüntetve.

Ami hazánkat illeti, itt már Szent István uralkodása alatt honosultak meg az istenítéletek, főleg pedig a bajvívások, melyek a nemzet harcias geniusával leginkább összhangzásban állottak. Valamint a régi németek „*Deum bellantibus adesse credebant*“, ugy Bartalként: „*Duellum majoribus nostris, quod ritu etiam gentilium dum viverent Deum proeliis interesse credebant, tamquam pars avitarum religionum inter caetera probandi juris media gratissimum*“ (Coment I. 343. l.) — minélfogva történt, hogy ugyane

szerző szavaival élve, axiómává vált: „Aprobatissimo et consuetudinario regni jure, causas per productionem testimoniorum comprobatas, duplici articulo, scilicet duello vel juramento definiendas esse.“ (l. Pauler büntetőjogtana 168. és 169. l.) — Az istenitéletek a XII. század elején Kálmán király által szűkebb körre szorítottak, míg végre Robert Károly alatt — ki tudvalevőleg hazánkban a rendes perfollyamot és törvénykezést megalapította — végkép eltöröltettek. Csak a párbaj, mely népünk bajnoki szelleménél fogva általánosan meggyökerezett szokássá vált, maradt fenn még továbbra is, úgy hogy még a XVI. században is akadunk a törvényszéki párbaj egyes példáira.

Jóllehet azonban a felvilágosodás, tudományos műveltség és polgárosodás haladtával a szelidebb erkölcsök varázsa előtt az istenitéletek, a feudális színű és szagú párviadallal és a középkor egyéb kinövéseivel lassanként elenyésztek: az előítélet mégis, melyen a párviadal alapult és vele együtt maga a párbaj is kissé megváltozott, újabb alakban mintegy második javított (?) kiadásban rémséges mumiaként fennmaradt napjainkig! A hivatalos, bíróilag elrendelt párbaj helyett ugyanis szokásba jött annak mostani módja: a modern duellum, vagyis a bizonyos meghatározott alakban, tanuk jelenlétében kihívott személyes küzdelem két ember között azon célra, hogy a megsértett becsületnek fegyverek ereje által elégtétel adassék.

A társadalomnak épen magasabb és műveltebb köreiben t. i. mintegy közvéleménynyé vált, hogy minden egyes előforduló esetben, midőn valaki egy másiknak sértő kifejezései, rágalmai vagy megvető bánásmódja által becsületét megtámadottnak véli, a szenvedett sérelem jóvátétele és elégtéterszerzés végett a párbaj demonstratiója kell, hogy következze. És ha valaki ezen elfogult szokásnak, e hamis bálványnak nem hódol, vagy sértő letére a kihívást el nem fogadja, megvetendő gyávaság és becstelenség bélyegével rovatik meg a közvélemény által, polgári és társadalmi állását veszélyezteti! stb. stb.

További kifejlésében a párbaj némi törvényesség és rend színezetét nyerte az által, hogy a párbajvívásra a lovagi harcjáték lényeges szabályai alkalmaztattak, mik által az meg lett különböztetve a közönséges, durva verekedéstől, melyet a csárdák hősei szoktak üzeni. Megkívánatott ugyanis a fegyverek egyenlősége, a támadás és védelem szabályszerűsége, minden fortély, ravaszság és egyéb lovagiatlan eszközök távoltartása. A formák szabályszerűsége által magának a helytelen dolognak helyességét és törvényességét akarták korunk párbaj-hősei a világ előtt hirdetni és az újabb fegyverek, nevezetesen a tökéletesbített löszerek elterjedt használata lényegesen könnyítette nekik e hamis mesterség propagálását. A harcírak helyébe tanuk, segédek léptek, kik nem voltak ugyan bírói hatalommal és külső tekintéllyel felruháza, de szükséges jelenlétökkel elvették a viadal gyilkossági jellegét. — Ily sima átalakulás után a mai napig fennmaradt a lovagias elégtételnek (?) e valódi csúfja, a ferde társadalmi fogalmak e legalacsonyabb szegénységi bizonyítéka.

Mielőtt azonban most már társadalmunk e gyászos kinövésével bővebben foglalkoznám és a párbaj esztelen és kárhozatos voltának synaptikus kimutatására áttérnék: szükségesnek találom a párbaj történeti fejlődése — és elterjedésével szemközt az egyháznak magatartását és tanítását rövid vonásokban jelezni.

Az Egyház a párbajvívás abuszusával szemközt kezdettől fogva megtette és megteszi manap is a maga kötelességét. Magasztos tanaival összhangzólag mindenkor kárhoztatta a párbajt és azt óhajtofta, hogy minden megengedhető erkölcsi, jogi s társadalmi fegyverrel küzdjünk é gonosz szokás ellen. Igaz ugyan, hogy a régi bárbár népek között elterjedt eme sokféle visszaéléseket egy csapással nem száműzhetette a világból! — de azért lassankint — idő folytán — sokat javított és megszüntetett a régi kor tévfogalmaiból: míg ismét másrészt kénytelen volt nagylelkűleg eltűrni és elnézni, hogy a középkorban a különféle istenítéletek között a párbaj is, mint az ártatlanság bebizonyítására szolgáló egyik eszköz szerepeljen,

csak azért, hogy ezen engedékenysége és elnézése által a nagyobbszát megakadályoztassa és elnyomhassa, mint ezt Nagy Gergely pápa Sz. Ágostonhoz írt levelében mondja. Ami in specie a nyilvános párbajokat illeti, ezeket is csak azért tűrte meg, mert tapasztalta, hogy az istenítéletek a középkori nép vallásos hite és meggyőződése folytán gyakran célhoz vezettek. A jószágos Isten, a ki tulajdonában a makacs és keménynyaku zsidónépnek több kárhozatos szokás t elnézte: a középkori népek iránt hasonló irgalmat tanusított, s bár az istenítéletek magokban véve istenkisértéseknek nevezhetők: mindazáltal a kegyes Isten, tekintettel az akkori népbabonás, de magában véve nem rossz hitére, sokszor megengedte, hogy az istenítéletek csodás útton is bebizonyítsák a vádlott ártatlanságát. Ezt tudta az egyház s azért bizhatott abban is, hogy Isten a nyilvános és az ártatlanság kimutatására célzott párbajokban azt f gja győztessé tenni, kinek pártján az igazság van. Ily szempontból nézte el az egyház hajdanában a nyilvános párbajokat; de a magánpárbajokat mindenkor kárhoztatta s az ily párbajban résztvevőket a legrégibb időtől fogva szigorú egyházi fenytékkal sújtotta. Sőt mint az egyháztörténelemből tudjuk, a nyilvános, törvényszéki párbajok ellen is élesen kikelt már a valencei zsinaton (855-ben) „Qui in singulari certamine alterum occiderit vel vulneribus debilem reddiderit, velut homicida ad agendam poenitentiam legitimam compellatur. Ille vero, qui occisus fuerit, tanquam sui homicida Dominicae oblationis commemoratione habeatur alienus. nec cadaver cum psalmis vel orationibus ad sepulturam deducatur.” (Conc. Valent. III. c. 12.) Nem sokára reá pedig I. Miklós pápa (858—867.) ezeket írja Kopasz Károly francia császárhoz intézett levelében: „Monomachiam in lege non assumimus, quam praeceptam fuisse non reperimus, cum haec et hujusmodi sectantes Deum solum modo tentare videantur.” — Hasonló értelemben nyilatkoztak a párbaj ellen II. Innocentius (1130—114.), III. Jenő (1145—1153), III. Sándor (1159—1181) pápák és mások. Jelesül III. Sándor pápa elrendelte, hogy a párbajvivó papok az egyházi rendtől

való letétellel bűnhődjenek. Az 1473-ban Toledóban tartott egyházgyülekezeten a párbajvivókat illetőleg következő rendelet hozatott: „Qui in duello decesserint aut vulnerati evaserint, adeo quod postea ex eo ipsos ab hac luce migrare contigerit, etiamsi ante obitum receperint poenitentiae sacramentum, ecclesiastica ipso facto careant sepultura.“ — Hasonló értelmű határozatokat hoztak később II. Gyula (1503--1513), X. Leo (1513--1522). VII. Kelemen (1523—1534) IV. Pius; XIII. Gergely pápák is.

A tridenti egyetemes zsinat (1545—63), az egyházi zsinatok ezen egyik legnevezetesebbike, XXV. ülésén a „Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo introductus“ kezdetű 19. fejezetében a párbajok utálatos gyakorlatának a keresztény világból leendő gyökeres kiirtása céljából a párbajvivókat, segédeiket, tanácslóikat, sőt még a párviadalt nézőket is a legsúlyosabb egyházi fenytéssel: a nagyobb kiközösítéssel (excommunicatio major latae sententiae) sújtotta és ezzel ipso facto mindazon kegyelmi kincsektől és előnyöktől megfosztotta, melyekben az egyház tagjait részesíti: „Qui vero pugnam commiserint. et qui eorum patrini vocantur, excommunicationis . . . ac perpetuae infamiae poenam incurrant, et ut homicidae juxta sacros canones puniri debeant, et si in conflictu decesserint, perpetua careant ecclesiastica sepultura.“ A tridenti zsinat eme szigorú határozatát még inkább súlyosbitja a IX. Pius által 1869. oct. 12-én kibocsátott: „Apostolicae Sedis“ című nevezetes közrendelvény (Constitutio generalis), — a mennyiben annak hatályát kiterjesztette még azokra is, kik a párbajra más egyszerűen felszólítanak, habár az attól határozottan visszautasítottat is, valamint azokra is, kik a felhívást elfogadják. akár következik be a párbaj, akár nem. Továbbá fennemlített Constitutio kiterjeszti a kiközösítést mindazokra is, kik a párbajt megakadályozhatták vagy eltilthatták volna és ezt tenni elmulasztották. „Duellum — így hangzik említett közrendeletben — perpetrantes aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes et quoslibet complices, vel qualemcunque operam aut favorem praebentes, nec non de industria spectantes,

illudque permittentes, vel quantum in illis est, non prohibentes, cujuscunque dignitatis, sicut etiam regalis vel imperialis.“

Ezek után immár világos előttünk az egyháznak a párbajra vonatkozó és annak minden egyes tagját törvényerővel kötelező tanítása.

De nemcsak az által küzdött és küzd az egyház: jelenleg is a párbaj ellen, hogy a párbajvivókat keményen megbünteti, hanem az által is, hogy hiveit mindenkor békére, egyetértésre, a felebaráti szeretet gyakorlására: és bántalmak szorgos kerülésére serkenti, emellett pedig mitsem óhajt melegebben, minthogy bocsássunk meg az ellenünk vétetteknek és szeressük azokat, kik bennünket gyűlölnék és üldöznek. És csak akkor, ha az egyház e magasztos tanait követve, e földi élet becsét a hit fényénél tanuljuk megismerni, ha Isten, embertársaink és önmagunk iránt tartozó szent kötelmeink lelkiismeretes teljesítésének nagy horderejétől áthatva, mérjük tetteinket: akkor fogjuk csak igazán a könnyelműség és bűn nagyságát belátni, melyet elkövet az, ki jogos ok nélkül csupa szeszélyből — vagy szenvedélyből teszi ki maga vagy más életét a halál veszedelmének, és megfélemlkezve léte magasztos végcéljáról, öntudatosan legyőzhetlen gátokat emel az örök boldogságba vezető ut elé! — — —

Azonban erkölcsi és vallási szempontokat mellőzve, még csak a józan ész foruma elé szándékozom vádlottamat idézni és mindjárt kitűnik a vallatásnál, hogy a párbajra feltétlenül ki kell mondanunk a „ceterum censeo“-t.

Minden párbaj a becsület körül forog. Ennek megsértése képezi az okot, mely miatt — helyreállítása a cél, mely végett valamennyi kettős viadal történik. Eszközök e cél elérésére csupa anyagi fegyverek, testi erő, ügyesség, vaksors és ezek önhatalmu alkalmazása által mindkét vagy legalább egyik vivő félnek megsebesítése vagy épen halála: midőn a megsértett becsület — helyreáll!?! — Ki a becsületsértőt párbajra nem hívja ki, vagy a kihívást el nem fogadja, „gyáva“ címet nyer, mi közmegvetéssel jár, — míg ellenben úgy

a kihívó, mint a kihívást elfogadó „hátor“ névre tesznek szert! (?) Szóljunk ezekhez:

Kétféle becsületet lehet megkülönböztetni: igaz és ál becsületet. Amaz valódi — ez álerényeken, álerdemeken alapul. Méltán örvendhetne az emberiség nemtője, ha mindazok, kik becsületök megsértéseért gyilkos fegyvert ragadnak, ezt kivétel nélkül igaz és nem álerdemeken nyugvó becsületök sérelme miatt tennék. Ámde — sajnos — másképp áll a dolog! A becsület fogalmán soha sem volt annyira elferdítve és elhomályosítva, mint épen korunkban. A legmagasabb köröktől az elaljasodásba elmerült csöcselékig gyakran csak a szenvedélyek változása határozza meg azt. „A sértett kevélység kacag az ész jogosultsága felett, elfojtja az erkölcsiség sugallatát és féktelen szilajsággal csügg feltett kincsén: képzeletében veszélyeztetett becsületén. A sértett kevélység háborog a gondolattól, hogy erkölcsileg eltörpüljön és roppant elviselhetetlen csapást ellenének megsemmisítésével jóvá tenni vagy a gyilkos fegyverek segélyével elhárítani akarja. De mi nyújt kárpótlást, ha karod elzsibbad, fegyvered ketté törik, a sors nem kedvez, ellened anyagi ereje fölötted diadalmaskodik!? Vajjon ellenednek sziveden áttörő vasa vagy az önkezeddal agyadon átröpített golyó megmentheti-e becsületedet? Ily lelki állapotban fogamzik a párbaj nevetséges gondolata. Minek nevezzük őt, ki ezzel megbarátkozik? Mosolyogjunk a a féktelen ábrándon? Vagy szánakozzunk az étellel játszóknak oktalanságán? Igaz ugyan, a ker. önszeretet nem mellőzheti a viszonyt, melyben az egyed a társadalomban a többi egyedekhez áll, sőt az erkölcsi törvény tiltja, hogy közönyösek legyünk erkölcsi becsületünk iránt.“*) „De a helyes önszeretet a külső becsületet a belső után fogja helyezni. Az első változó, mint maga az élet, melyhez kötve van; az utóbbi állandó, mert ez erkölcsi tulajdonságaink összegét képezi, melyek miatt becsülésre méltók vagyunk. Ha tehát külső becsületünkön az emberek rossz akarata csorbát ejtett, jogunkban áll azt

*) V. ö. SEDA ERNŐ i. m. 249—250. l.

célszerűen védeni. De az ész a szenvedett sérelem bármilyen visszatörése helyett inkább sürgeti a nagylelkűség gyakorlását, mely erkölcsi értékünket, belső becsületünket emeli, mert ez nagyobb jó az emberek szeszélye szerint változó tiszteletnél, azaz a külső becsületnél. Szánalomra méltónak tartjuk, ki e külső becsületével mindenét véli elveszteni s ezt többre becsüli életénél, mely már azért is magasabb rendű birtok, mert az elvesztett külső becsület visszaszerzésére képesít. Aki csak abban helyezi boldogságát, hogy a szeszélyes és ingadozó közvélemény őt elismeréssel tisztelje meg; aki irtózik a gondolattól, hogy az emberek őt megvetik vagy elítélik, az az álbecsület csalfa fényét hajhászsa, saját boldogságának alapját megrendíti. Boldogságunk önmagunkban van és nem az emberekben! — Véték ugyan közönyt tanusítani az iránt, vajjon becsteleneknek ítéltünk az emberektől vagy sem; de másrészt vétkes és önmagát iszonyu mérvben megboszuló kislelkűség volna az emberektől kívánt becsületességünket legfőbb jónak tekinteni*) és annak megsértéseért gyilkos fegyvert emelni; mert a cél, — legyen az szent vagy álszent, — soha sem szentesítheti az eszközöket. A megsértett becsület helyreállítása soha sem szentesíti az anyagi fegyverek, testi erő és ügyesség, vagy a vaksors önhatalnu alkalmazását rendes szerkezetű államban.

Hogy ezt annál világosabban belássuk, vegyünk egy konkrét esetet, melynél fogva pl. valaki becsületében egy másik által megsértetett. A józan filozofia szabályai szerint első teendője a sértett félnek tiltakozni az őt compromittáló sérelem ellen és rajt lenni, hogy ellenfelének vádjait hamisságuknak kimutatása által érvénytelenítse és a sértő felet sérelmeinek önkényes visszavonására bírassa; de ő e helyett mit tesz? Odamegy és párbajra hívja ki ellenfelét. Töltött pisztoly vagy kard! ezek szolgáltatassák ki egyéb hivatott argumentumok helyett becsületességének bizonyítékait. Tudja, hogy képtelent cselekszik s mégis kiáll a sikra, aláveti magát a becsület

*) V. ö. Seda Ernő i. h. 27-28. l.

által a becsület védelmére alkotott szabályoknak és — kockára teszi életét. — Hol van itt a logika? Vajjon ez nem-e oly félszeg eljárás, mintha valaki annak kiderítésére hogy ő ügyes törvénytudó vagy építész, azt hozná fel, hogy jól játszik a zongorán vagy fuvalán!? Igen, a becsületességnek époly kevés köze van az ügyes fegyverforgatás- vagy testi erőhöz, mint a törvénytudásnak vagy építészetnek a zenéhez. És vajjon nem nagy lelki szégyenséget árul-e el az, ki tiszteletreméltóságát ököllel akarná kivívni!? — A párbajra hívás és annak elfogadása által legfeljebb az árultatik el, hogy a párbajvivő nem közömbös mások jó véleménye iránt, de ez magában véve még nem elegendő bizonyíték a becsületesség és jellemeszilárdság mellett; sőt lehet valakinek igen érzékeny becsületérzéke, a nélkül, hogy azért mások tiszteletét megérdemelje; az bizonyíttatik továbbá, hogy a párbajvivő a bátorság és életreszignatio bizonyos nemével bir, — de ez sem mindenkor jele a tiszta jellemnek és becsületességnek! sőt a párbajvívás által tanusított bátorság nem is mindenkor valódi, magas célokra irányzott és sz. lelkesületsből származó erkölcsi bátorság, melyet a költő is megénekelt e szavakkal:

„Si fractus illabatur orbis
impavidum ferient ruinae.“

hanem a bátorság azon neme, melyet az ingerült állapot is mutat; a hirtelenül fellobbant szenvedély dühe, az ingerelt hiúság lázas kitörése, melynek nincs erkölcsi értéke; vagy pedig az életuntság természetes folyománya, mely korunk Hamlet hőseinek blazirtságát eléggé bélyegzi. Egy Sokrates lelki bátorságához mérve, nagyon alárendelt fokozatu bátorság a Tamerlánok, a Napoleonok bátorsága; mert amaz a lélek nemes elszántsága, mely fölvértez a halál félelme ellen: míg emez csak a durva anyagi erő bátorsága, mely saját nagyravágyásának, dicsőségének vagy telhetetlen vérszomjának 100.000 számra áldozza fel az emberiség virágának drága életét. Avagy, hogy más példákkal éljek, ki fogná egy mértékre venni az életunt dandy halálmegvetését Dugovics Tituséval, ki

Nándorfehérvár faláról magával együtt mélységbe rántotta a zászló kitűzésében másként meg nem gátolható törököt? — vagy csak összehasonlítani is akarni a szerelmes kalandor pillanatnyi lelkesedését egy Petneházy hős elszántságával, ki golyók zápora között Buda falaira tüzi a háromszinű lobogót!?

De tovább menve, nézzük: vajjon megfelel-e a párbaj azon célnak, melyet általa elérni óhajt a vak szenvedély? Nyújt-e védelmet és biztosítékot későbbi sérelmek ellen? Nem! — sőt inkább alkalmat szolgáltat a lövő vagy vivő ügyességében elbizakodott szájhősnek, hogy kihívó sértő magaviselete által máskor mást is párbajverekedésre kényszerítsen. — Biztosítja-e a sértőnek méltó fenytetését? — Épen nem? — sőt ellenkezőleg gyakran oda vezet, hogy a megsértett ártatlan — kevésbé ügyes lévén a fegyverforgatásban — egész életére szerencsétlenné leszen és vagy nyomorékká lesz téve, vagy épen a küzdőtéren marad, mikor dühös ellenfele még keserű gúnykacajjal tetézi előbbi sértéseit. De még kedvezőtlenebb az eredmény a szenvedett sérelemért tartozó elégtételre nézve. Minden egyes párbajvivásnál ugyanis e 3 három eset lehetséges: Vagy a sértett a győztes, megsebesítvén vagy megölvén ellenfelét; vagy ő a legyőzött és esik áldozatul; vagy pedig mindakettő sebesítettik meg súlyosan (vagy esik el). Már pedig egyik esetben sem kap a megsértett biztos elégtételt. Első esetben ugyanis maga a sértett fél némitotta el az ajkakát, melyek becsutelenítő nyilatkozatait még valaha visszavonhatták volna és a gyanu és a bélyeg rajta marad, míg él és titokban tenyészik; második esetben, midőn t. i. a sértett fél esik el, örökre megfosztotta magát ama lehetőségétől, miszerint ellenfele rágalmaait valaha megcáfolhassa; — harmadik esetben pedig világos, hogy elégtételről szó sem lehet. Ehhez járulnak még mind a három esetben az el nem nyomható lelkiismeret kínos mardosásai, a nyugtalankodó öntudat: hogy embertársa életét, tán csupa sértett hiúság és büszkeség kielégítése végett oltotta ki és az isteni igazság büntető karjától való szakadatlan rettegés! Mert nem szabad felednünk, hogy ha a

nemtelen bosszú szaturálása első pillanatában tán kedves és hizelgő érzelmet kelt is, de csakhamar eljön a higadtabb meggondolás és a keserű bánat órája, mely emésztő fájdalmat okoz, égető fullánkját kiirthatatlanul a kebelben hagyva és erősebben büntet, mint a legszigorubb emberi törvény, melyet furfangos ravaszsággal ki lehet játszani.

Az elmondottakból szabad legyen immár kárhoztató ítéletemet levonnom a párbajvívás felett, mint mely a becsületmentésnek igen elhibázott, céltévesztett és fonák eszköze, az elégtétel szerzésnek legészellenesebb módja és a modern társadalom valóságos járványos betegsége, mely már igen sok gyógyíthatlan sebet ejtett testén, sok keserű könnyet facsart ki a jó szülők, hitvesek és honpolgárok szeméből! Valóban nem tudok még csak képzelni sem oly figyelemre méltó érvet, mely jogállamban a személyes elégtételt, az ököljog ezen uj, kiszépitett kiadását igazolhatná, menthetné!

Hiába kiáltják tehát társadalmunk brávói: „Halál vagy becsület! Inkább meghalni, mint becstelenül élni. Éljen a hátorság, veszszen a gyávaság!“ Üres szavak, de nem is egyéb! Találólág és meggyőző logikával ír e tárgyról maga Rousseau, mondván: „Legyetek óvatosak, nehogy a becsület szent nevét felcseréljétek azon vad előítélettel, mely minden erényt kard élére helyez és igen alkalmas arra, hogy azokat, kik szolgálatába szegődnek, vakmerő gonosztevőkké változtasson át. És tudjátok: miben áll ezen előítélet? Azon szerfelett oktalan és bárbár véleményben, miszerint a társadalom kötelmei mind dac és konokság által pótolhatók, és valaki megszűnik gazember, csaló, rágalmazó lenni és azonnal becsületessé, műveltté és humánussá válik, amint mással megvívhatik; a hazugságból azonnal igazság- a csalárdságból illem, a hűtlenségből hűség lesz, a lopás legitimizálódik, a szenvedett sérelem jóvátételik, a mint ezt kardvágással kivivhatjuk“ stb. Így azon Rousseau, ki életelveit többször változtatta, saját gyermekeit lelenházakban nevelteté és sok hitetlen munkát írt. Én pedig azt ajánlom e kurtaeszü szájhősöknek, hogy gondolják meg, miszerint a

becsület, habár csakugyan elveszett volna is, halál nélkül is visszaszerezhető, mintegy javított kiadásban folytatván életünket. Hanem persze ez kissé több megerőltetésbe kerül, mint az élet elől „hősiesen“ megszökni! Mert

„Rebus in angustis facile est contemnere vitam
Fortiter ille faciet, qui miser esse potest.“

Okos és higgadt ember soha sem fogja magát annyira elragadtatni engedni, miszerint meggyőződésével ellenkezőleg cselekedjék és kénytelen legyen megverekedni és Oviddal elmondani magáról:

... „Video meliora proboque
deteriora sequor.“ - -

Ő nem fog hallgatni a társaság mefisztói hangjára, mely azonnal fülébe dörge az anathemat: „Fauste iudicatus es!“ hanem mindig a józan ész szabálait fogja szeméi előtt tartani, melyek azt diktálják neki, hogy valamely cél elérésére oly eszközt kell választanunk, mely által biztosan, vagy legalább valószínűleg elérhessük a kitűzött célt. Már pedig a párbaj, a mennyiben azt a sértett fél foganatba veszi, sohasem oly eszköz, mely által a kitűzött cél bizton vagy legalábbis valószínűleg elérhető lenne — a mennyiben a párbaj eredménye — (mint láttuk) a véletlentől, a küzdők ügyességétől és egyéb körülményektől függ.

„Éljen a bátorság, veszszen a gyávaság!“ Igen, de csak ott és akkor, a hol és midőn arra szükség van. Különben megfordítva áll a dolog, midőn a gyávaság már okosság — a bátorság pedig botorsággá fajul.

„Ki bátor: álljon szembe nyelv-viharral
S bolond divatnak szűrő tüvel . . .
Ezt vesse meg, ha rá zug csacska garral:
S fejére ész s hit lombját tűzi fel!
Ily hőst nem ejt álbecs s gúnyos galád szem!
Kíró! Horac zeng: „Justum et tenacem!“)

Egy szó mint 100! Anyagi fegyverek: pisztoly, kard, tör, furkósbot, — melyek nem a mi érdemeink, testi erő és ügyesség, melyekben az állatok természetileg felülmulnak bennünket, — vaksors, mely éppen azért,

*) . . . S. J. Párbaj, komoly satyra.

mivel vak és még hozzá ostoba, vezérül eszes lényeknek szolgálni képtelen, — mind alkalmatlan és észszerűtlen eszközök a megsértett becsület helyreállítására. És így, ki azokat nem használja, sem nevezhető gyávának, hanem inkább nagyon is bölcs és következetes embernek.

S z e l l e m i fegyverekre van szükségünk a párbajvivás kontroversz kérdésének eligazodásánál, ha mint a XIX. század szülöttei megakarjuk magunkat különböztetni a lenézett műveltségű középkor rabló lovagjaitól vagy az ősi vadságukban megmaradt zuluk Afrika sivatagainak egyéb vérengző falkáitól; s z e l l e m i fegyverekre — mondom — van szükség, melyek az Isten képére és hasonlatosságára teremtettt eszes lényekhez egyedül méltók. Ezekkel vivjuk ki becsületünket, emelvén azt folyvást magasabbra a köztisztélet fokmérőjén, akár sértette azt valaki, akár nem. S ha ezen utakat követjük, úgy e szellemi fegyvergyakorlatok csakhamar szülik ezután ama „novum genus“-t, amaz új harcosokat, kik a társadalmi fogalmak tisztultával megmentik az emberiséget a sok haszontalan vér- és könnyadótól és elárasztják ama sokszoros áldással, melynek létesítése végett Isten az embert tulajdonkép e földre helyezte.

Közegészségügyünk falun.*)

Ha valamely nemzet nagyságáról vagy jelentőségéről van szó, mindenekelőtt mérlegelés alá jönnek e g é s z s é g ü g y i v i s z o n y a i. Ezek kedvező vagy kedvezőtlen állapota képezi kulturális életerejének csálhatatlan fokmérőjét, — leendő felvirágzása- vagy romlásának legbiztosabb ismérveit.

Azon államban, hol a polgárok, nagy része bármily körülmények folytán erőtlenségben, betegségekben, gyöngeségekben sinlődik, le kell mondani úgy a szellemi haladásról, mint az anyagi emelkedésről és így a jólét virágzásáról is. Viszont mondhatni, hogy a népek kedvező egészségi viszonyainak arányában fokozódik azok tett-

*) „Mohács és Vidéke“ 1886. nov. 28.

ereje és munkássága is, következőleg anyagi jóléte is emelkedik.

Az egészségügynek ily kiváló fontossága mellett mi sem természetesebb tehát, minthogy egyesek úgy, mint államok hivatvák mindazon ismeretek elsajátítására, melyektől a jó egészség megóvása, fenntartása és virulása függ. Közös, szent kötelessége egyeseknek és államoknak egyaránt érvényre juttatni mindazon segédeszközöket, melyeket az e tekintetben újabb időben jelentékeny haladást tanúsító orvosi tudomány e cél elérésére kijelöl. Különösen szent kötelesség ez édes hazánkban! Annyira ugyan nem vagyunk, hogy — dacára számunk kicsinységének, továbbá hatalmas és nem épen különös jóindulatú szomszédainknak — végleges enyészettől, kiirtástól vagy valamely távol idegen ország zord tájaiba történendő bekebelezéstől kellene tartanunk; — mert hiszszük erősen, hogy az e hazában fogyva bár, de nem törve élő nemzet elég lelkesedéssel és erővel fog rendelkezni fényes múltjának dicsőségét bármily ellenséges áramlat ellen is megoltalmazni: mindazáltal tagadhatlan, hogy minden aggály nélkül, nemzetünk jövőjét illetőleg, már csak azért sem lehetünk, mivel nemcsak — mint a katonaállítások megdöböntő eredményei bizonyítják — „romlásnak” indult hajdan erős magyar“ és kicsiny ma a fegyverre termett szép deli ifjuság száma, hanem mint egyes szakférfiak adatai is kérlelhetlen szigorral tanúsítják, a magyar nemzet tagjainak száma folyton csökken és nincs állam Európában, mely a legutóbbi évtized alatt oly csekély szaporodást tüntetne fel, mint épen Magyarország. Avagy ki ne ismerné azon szomorú tényt, mily nagymérvű hazánkban a halálozás különösen a gyermekvilág körében? Sajnos, de igaz. mert számokkal van kimutatva, hogy Magyarországon a törvényes ágyból származott kisdedek minden negyedike, a törvénytelenek közül pedig minden harmadik vesz bucsút az élettől, mielőtt a lét első évét betöltötte volna és elmondható róluk, mit egy kisded gyermek sírkövén olvastam: „Született, sirt és — meghalt.“

Honnan e megdöböntő jelenség? Mi okozza a

gyermeksereg feltűnően nagy halandóságát? — Nem más, mint azon szomorú valóság, hogy ez egészségügyi viszonyok nálunk — különösen faluhelyeken — nagyon rossz lábon állanak és igen sok kívánni valót hagynak fenn. Meggyőződhetik erről bárki is, csak vegye sorra a községeket. Fog találni akárhány oly falut, hol a por-csecsemők legnagyobb része a legsanyarúbb állapotok között sinlődik. Születésök első percétől kezdve nélkülözik a szükséges fizikai gondviselést, tisztaságot, ruházatot és egészséges táplálékot. Csaknem kivétel nélkül az időjárás szeszélyeinek és a legmostohább bánásmódnak vannak kitéve; kisebb-nagyobb mérvű betegség idején pedig teljesen magukra vannak hagyatva. Még alig egy évesek, már is az utca vagy udvar porában, sárban csúsznak-másznak; kora tavasszal vagy késő ősszel pedig majdnem mezítlennül játszadoznak a patak partján, vagy domb oldalán és a szülők mitsem törődnek velők! Megfoghatatlan gondatlansággal, közönyösséggel és tudatlansággal viselkednek gyermekeik fizikai nevelése iránt; sőt sokan közülök, az ismeretes „Zwei Kinder System“ hívei, legnagyobb nyügnek, csapásnak tekintik a sok gyermeket. — Hát ha még lakóházaikat vesszük egészségrendőri szemle alá! Látni fogjuk, mily csekély figyelembe vétetnek azok építésénél a közegészségi feltételek! Hány alacsony, sötét és nedves sárfészekre akadunk még faluhelyeken, melyek összetákolásánál sem a talaj és anyag minőségére, sem arra nem voltak kellő figyelemmel, hogy lakószobáik könnyen szellőztethetők és kellőleg világosak legyenek. Ilyen sötét és nedves kunyhókban petyhüdnek azután egész télen át Isten legjelesebb teremtményei — sokszor a nem legjelesebbekkel vegyülve! — magukba szíván ekként a megromlott levegő miazmáit, miáltal fogékonyakká tétetnek a sokféle ragályos kór befogadására!

De még hány iskolaépület is létezik faluhelyen, mely dacára a hivatott közegek minden erőmegfeszítésének, távolról sem felel meg az egészségtan méltányos követelményeinek! Igaz ugyan, hogy nem minden szegény kis község emelhet nagyszerű, impozáns iskolaépületet — de azt már igenis megkívánják pedagógiai és egészség-

ügyi szempontok egyaránt, hogy az iskolaterem, habár egyszerű, de elég tág, világos és jól berendezett legyen, nyílt szabad téren álljon, gyakran szellőztessék és tisztán tartassék; mert az épület külső és belső tisztasága hallgatagon műveli a gyermekek izlését, maradandóvá teszi bennök a szép és tiszta iránti érzelmet és észrevétlenül is neveli őket arra, hogy egykor saját lakóhelyeiket és ezek környékét is lehetőleg széppé tegyék. E tekintetben is még sok a pótolni, javítani való! Találunk faluhelyeken még akárhány olyan szegényes iskolaházat, melynek mogorva, rideg külseje, elhagyott, dűledező falai, szűk és sötét tanszobája és ennek primitív felszerelése bizony nem valami különös módon vonzzák a gyermeksereget a muzsák temploma felé. Mit szólnak még az iskola közvetlen környezetében sokszor antidiluvialis időtől fogva „diszló” szemét- és trágyadombok, vagy a „bizonyos helyek” levegőtelenítő párolgásainak gyakori tünetnyeréről? Mindezek lényeges befolyással vannak az egészségre és számtalan bajnak és betegségnek kútforrásai — miértis ha akarjuk, hogy e bajok orvosoltassanak, karoljuk fel nagyobb gondal mindazon tényezőket is, melyek a közegészségügyet közelebből érintik és számunkra hosszú, erőteljes munkabíró és pezsgő életet biztosítanak.

Igaz ugyan, hogy a rövidebb vagy hosszabb élet első sorban kétségkívül az emberi test természetes szervezetének kisebb-nagyobb erősségétől függ, de tagadhatatlan az is másrészt, hogy az ember egészségét és életének tartamát illetőleg igen közeli viszonyban áll a külvilággal úgy, hogy némi tekintetben — mondhatni — hatalmában áll a szervezeti zavarok, a betegségek megakadályozása, a születésnél fogva gyengébb szervezet megerősítése és az életkor meghosszabbítása.

Azon tényezők, melyek az ember egészségére és élete tartamára közvetlen befolyást gyakorolnak, leginkább ezek: a levegő-, világosság, éghajlat, lakás, ruházat, táplálkozás és foglalkozás. Ezek nagyfotosságú szerepére kellene tehát mindenekelőtt falusi népünket oktatni; őt az ezek körül elkövetett mulasztá-

sainak és hibás eljárásának káros következményeire figyelmeztetni; neki e tárgyra vonatkozó jó olvasmányt ajánlani. Csakhogy mindez nem elég az üdvösségre! Oktathatja hiveit a pap még oly buzgón azon fontos kötelemekre, melyeket életünk és egészségünk fenntartása szempontjából az Isten és a természet törvénye egyaránt reánk rótt, — taníthatja a tanító még oly szorgalmasan az egészségtant a népiskolában: mindennek nagyon csekély praetikus haszna leend az életben! És miért? Mert népünk jobb érzéke egészen eltompult az ily természetü útbaigazítások iránt; olyannyira közömbös és indolens e tekintetben a paraszt, miszerint hallani sem akar ily irányú felvilágosításról! Nagy ritkaság az, hogy a pór családoknál egy fedél alatt találjuk: a kedvet, ismereteket, pihenést nem ismerő kitartást, szilárdsággal párosult tapintatot, jóakaratot, szóval mindazon kellékeket, melyek az egészséges családi nevelés feladatához megkívántatnak. „Sajnos! — írja egy jeles nevelész — de a fizikai nevelés titok sok szülő előtt és megfoghatatlan, hogy éppen a testi nevelés terén, melytől a legnagyobb földi javak: az egészség, hosszú élet és az erőteljes utódok függenek, találkozunk annyi előítélettel, oly sok visszássággal, felületességgel és teljes tudatlansággal.“ Itt az állam részéről szigorúbb rendszabályokra és rendőri intézkedésekre volna szükség, ha célt érni akarunk!

Igaz ugyan, ott van a közegészségügy rendezéséről szóló 1876: XIV. t. c., melynek egyes fejezetei nagyon üdvös intézkedéseket tartalmaznak a közegészség előmozdítására és megerősítésére, a lakházak építésére és légkörének tisztán tartására az iskolák gondozása a, orvosok, szülésznők hatáskörére vonatkozólag: — mily szépen körülvonalozza pl. a 154. §. a szolgabírák — mint falusi közegészség-ügyünk elsőrendű hatóságának teendőit, a járási és körorvosok kötelelességeit, stb. stb. — de mi haszna a legüdvösebb törvényeknek, midőn nincs, aki azokat végrehajtsa, illetőleg végrehajtásukat ellenőrizné! A legtöbb felsőbb hatósági intézkedés nem egyéb i r o t t m a l a s z t n á l, melynek semmi foganatja!

A sok közül még csak egy ilyen fekete pontra akarok utalni, mely szomorú árnyékot vet falusi közegészségügyi állapotainkra, és ez a b á b a ü g y, a mindenféle asszonyoknak szülésznőkké való törvényellenes avánzsiroztatása. — Úgyhiszem nincs, aki be ne lássa, hogy ezen nők mily fontos missziót teljesítenek, mily életbevágó és nagy horderejű tisztet gyakorolnak, — kivált faluhelyeken, hol sokszor szükség esetében, gyors orvosi segély hiányában egy ember élete ilyen nők kezére van bízva. Azért nem ok nélkül mondja Hugo Viktor: „hogya az állam két első hivatalnoka: a b á b a, meg az iskolamester!“

A fenn idézett t. c. pedig elrendeli, hogy ezentúl csak kellően oktatott szülésznők alkalmaztassanak faluhelyeken, és azon nők, kik ezen mesterséget űzni akarják, előbb az e célra felállított bábaintézetet látogassák. — És mégis hogy állunk e tekintetben? Nagyon szomorúan! Megvan ugyan csaknem minden — még a legapróbb községnek is — saját külön bábája, csak hogy ezek általában véve tudatlan, hivatásuk fontosságáról fogalommal sem bíró és a közerkölcsiség szempontjából is sokszor nagyon kéteshírű existenciák, kik legfőlebb gördülékeny nyelvök és babonás kuruzslásaik által tettek hírnévre szert a faluban, de a bábamesterséghez annyit értenek, mint a tyúk az ABC-hez. Ilyen asszonyokra van azután a szegény szülő- és betegágyas nők ápolása és a kisdetek gondviselése bízva! Ilyen kuruzslók segédkeznek a papnak egyházi ténykedése egyik legszentebbikénél, a sz. keresztség kiszolgáltatásánál! Hát tudják-e t. olvasóim! miként szoktak ezen hires „nyilvános tisztviselők“ megválasztatni? Kuriozumként elmondok egy esetet saját élményeimből. „Hivatal-üresedés“ támadt X községben, volt pseudobábája férjhez menván a szomszéd faluba. Az új választás egyik közeli vasárnap délutánjára lőn kitűzve. Szokatlan mozgalom keletkezett a különben oly csendes faluban: többen lévén a pályázók, nagyban folyt a korteskedés az asszonyvilágban. Végre-valahára feltünedezett az epedve várt „fontos“ választási-nap! A déleesti isteni tisztelet befejez-

ttével mindünnen gyülekeztek — nem ám a közegészségügyi bizottság tagjai, — hanem a falubeli vén asszonyok „bölcse“ kupaktanácsra, hogy most már egészen kényők-kedvők szerint „megcsinálják“, a falubeli új szülésznőt. És lön nagy láрма és hoszsza disputa Izráel leányai körében! míg végre mégis csak azé lön a „dicső“ győzelem, ki a fennemlített „ajánló tulajdonságok“-ban leginkább bővelkedett, és ki egyszerű mosónő létére hirtelenül ily tisztségre előléptetve, bizony még manap is viseli „nemes“ hivatását a kijátszott törvény gúnyjára, jóllehet tudom, hogy ellene illetékes helyen már többször panasz emeltetett.

Ime ilyenek a mi orvosrendőri és közegészségügyi viszonyaink igen sok helyen a provinciában! És ezután még csodálkozunk a fölött, hogy a magyar nemzet tagjainak száma folyton csökken, hogy a halálozási arány oly borzasztó mérvben fokozódik!?

Nem! én inkább azon csodálkozom, hogy egy művelt országban oly kevéssé respektáltatnak és ellenőriztetnek a közegészségügyi rendszabályok és utasítások — pláne oly időben, midőn aggodalommal nézhetünk csak a jövő tavasz elé, mely országszerte meghozhatja közénk a csúnya „fekete asszonyt“, midőn azután késő leend a mulasztottakat pótolni és közönyösségünk felett bánkódni.

IV.

HITBUZGALMI CIKKEK.

Adventi gondolatok.*)

„Rorate coeli desuper.“ (Is. 45. 8.)

Itt az advent! a lelki ébredés, magábaszállás és bűnbánat ideje, melynek célja a mi kedélyeinket Krisztus Urunk születése napjára és ennek méltó megünneplésére előkészíteni. „Tartsatok bűnbánatot, mert elközelget az Isten országa“ ez az anyaszentegyház intó szava, melyet e szent időben szüntelenül felénk hangoztat, ellenében a világ által propagált tanokkal: „Edamus et bibamus — coronemus nos rosis!“

Hány hívő kebelből fakadnak e sz. időszakban a hajdankor esdeklő szavai: „Rorate coeli desuper!“ — „Egek harmatozzatok onnan felülről“ — Hány milliószor ismétlődnek e gyönyörű szavak az egyház imáiban és a papi zsolozsmában! Minő vallásos, szent örömmel és lelkesedéssel siet a jámbor nép örege-apraja lámpák fényénél az egész úrjövet alatt tartatni szokott hajnali sz misérek!

A „Rorate“ ama sz. öröm és reményteljes várakozás varázsereje, mely az egyház hű gyermekeit most a szokottnál jobban lelkesíti. A „Rorate“ ama mélyen átértett boldog epedés titokteljes sz. szava, mely ezen egyházi időszak alapgondolatának legtalálhatóbb és leghivebb kifejezője. „Rorate,“ — ez hangzott a paradicsomban, — „Rorate,“ ez hangzik ma az egész földkerekségén —

*) „Magyar Állam“ tárcájában 1887. nov 27.

és „Rorate“ ez fog hangzani a világ végéig, midőn minden vágyódás és remény megszűnik!

Minő hatalmasan honolt e szent vágyódás a jámbor hajdan patriarkái- és profétáinak szívében! Elvonul lelki szemeink előtt az ős Ábrahám prototyp alakja, kiről maga az Üdvözítő mondá: „Ábrahám, a ti atyátok örömmel kívánta látni az én napomat; látta és örvendezett.“ (Ján. 8, 56.) És ezen boldogító pillantás a távoli jövőbe — vala ama kellemes estpír, mely sugaraival élete utolsó napjait bevilágítá. — Feltűnedez szemeink előtt az öreg Jákob szivemelő alakja, ki midőn halálát közeledni érezte, egyenkint ágyához hivata fiait és megáldván őket, ezen örökre nevezetes szavakra fakadt: „El nem vétetik a fejedelmi pálca Judától és a vezér az ő ágyékából, miglen nem jön el, aki elküldetik, s ő leszen az, kire a nemzetek várakoznak.“ (Gen. 49. 10.) — Ott látjuk Dániel proféta képét, amint Jeruzsálem és a templom helyreállíttatásáért könyörög vala — de ime! látnoki tehetsége csakhamar kitágul és ő Annak eljöveteléért eseng, ki népét a bűn fogságából kiszabadítsa és egy uj, szebb Jeruzsálemot alapítson. Dániel és vele együtt minden igaz izraelitának legfőbb kívánsága vala: látni ama csodálatos csillag feltűnését, „mely Jákobból ered.“ (Num. 24. 17.) És midőn a babyloni fogságban sinlődött a zsidó nép, azt olvassuk róla a 136. zsoltárban, hogy „Babylon folyóvízei mellett ott ültünk és sirtünk, midőn Sionról emlékezőnk.“ Ha ilyen vala az élők sóvárgása a Messiás eljövele iránt, képzelhetjük, minő forró lehetett a pokoltornácában levő jámbor lelkeké a megváltó után. „Oh bár szakasztanád meg az egeket és leszállanál.“ (Izai. 64, 1.) És ez vala a szent hajdan „Roraté“-ja!

De nem csak a zsidók sóvárogtak a Messiás eljövele után, hanem még a jobblelkű pogányoknál is utat tört magának az őszinte óhaj egy megváltóért, ki őket a bűn járma alól felszabadítsa. Igen, maguk a pogányok is hangoztatták a „Roratét“, csak hogy természetesen egészen más értelemben. Belátták ők azt, hogy sem a művészet, sem a tudomány, sem a politika nem képesek

őket a bűn retténetes örvényéből kiszabadítani, és nemesebb szívü bölcsészeik elismerték egyuttal annak szükségét is, hogy egy magasabb lénynek kell leszállania az Égből, ki őket boldogokká tegye. — Nagyon jellemző és a most mondottakat fényesen igazoló ama párbeszéd, mely Kr. el. 400 évvel Sokrates és tanítványa Alkibiades között folyt le és melyet Pláto örökitett meg számunkra. „Várnunk kell mindnyájunknak — mondá Sokrates tanítványának — míg valaki eljön és megtanít bennünket arra, hogy miként viseljük magunkat Isten és emberek iránt.“

„Mikor lesz meg ez, Sokrates? — kérdé nagy kíváncsian Alkibiades — és ki leendő tanító? Ugyancsak szeretném ez embert látni!“

„Ő ugyanaz, kinek gondviselése alatt állsz“ — válaszolá a mester.

„Oh hát akkor csak szabadítson fel a homályból — kiálta fel a tanítvány — kész vagyok mindenre, amit javamra rendel!“

Igy sóvárgott maga a pogányság is a nagy szabadító után: így lön az ókor közös szükségleteinek jellemző tolmácsa a „Rorate,“ miglen feltűnt a reménycsillag és — eljött a népek várakozása.

De mi vala mindez a boldogságos Szüz Mária epedő óhajtatásához, „Rorate“-jéhez képest!? Tudjuk, hogy egész élete — szeplőtelen fogantatása pillanatától kezdve egész ama boldog percig, midőn Isten anyjává lön — nem vala egyéb, mint egy epedő „Rorate.“ Ama kimondhatlan nyomoruság és szerencsétlenség, melyben az emberi nem évezredekén át nyögött, határtalan fájdalommal töltötte el résztvevő, szerető szívét és mitsem óhajtott égetőbben, mint annak felszabadítását és megváltását az ígért Messiás által: „Rorate.“ Legtisztább szívében egyesíté az ó szövetségi jámborok minden óhajtatását! Azértis ennek tudatában az egyház magáévá tette a bold. Szüz epedő sóhajtatását, most is naponta fohászkodik: Oh jöjj el te „a nép várakozása,“ „az örök hatalmak vágyódása,“ „az örök világosság fénye“ és „az igazságnak napja.“ Jöjj

el, világmegváltó. „hogy megszűnjék a törvénszegés és véget érjen a bűn, eltörültsék a gonoszság és éléhozassék az örök igazság.“ (Dan. 9. 25.) „Te szép vagy én szerelmesem és ékes.“ (Cant. 1. 5.) E jámbor sóhaj vörös fonalként huzódik át az egyház minden imáin és szertartásain; ez képezi sz. liturgiájának alapgondolatját.

És ha napjainkban az egyház szomorú helyzetét tekintjük, mily természetszerűnek és találónak kell az advent fohászkodását a „Rorate“-t elismernünk. Izaiás jövődöleése könyvének 64. részében olvashatjuk ama könyörgést, melyet a próféta a nép nevében élő bizalommal az Istenhez intézett, emigy fohászkodván: „Uram! atyánk vagy te és alkotónk, mi pedig mindnyájan kezeid alkotmányai. Ne haragudjál oly igen és ne emlékezzél meg többé gonoszságainkról; ime tekints ránk, mi mindnyájan a te néped vagyunk... A te szentélyed városa pusztává lett, Sion pusztává lett, Jeruzsálem elpusztult. A mi szentelésünk és dicsőségünk háza, hol téged atyáink dicsérték, tüzzel égettetett meg és minden, amit szerettünk, romba dőlt. Oh bár szakasztanád meg az egeket és leszállanál! Elolvadnának arcád előtt a hegyek“... stb.

Ki ne látná be, mily találóan van e szavakban kifejezve szorongatott egyházunk szenvedése és jelenlegi fohászkodása!? Most is pusztává lett az Új Sion és a mi dicsőségünk háza „a patrimonium Petri“ erőszakkal leromboltatott. Az egyház feje Jeremiásként ott ül a szentély romjai fölött és Rachelként siratja elfajult gyermekeit. Elég oka van az egyháznak napjainkban is felfohászkodni az Üdvözítőhöz: Jöjj el szerelmes Megváltóm és vigasztald meg a te sz. jegyesedet, a drága véred árán szerzett anyaszentegyházadat; vigasztald meg annak legfőbb pásztorát, a mi Szentséges Atyánkat néma bánatában, miszerint világkormányzói nehéz hivatalát Isten nagyobb dicsőségére és az emberiség lelki javára mindenkor üdvösen betölthesse; vigasztald és erősítsd meg a kath. anyaszentegyház püspökeit és papjait, hogy szeretetben egybeforrva, a rájuk bizott girákkal hűségesen sáfárkodjanak. „Jöjj, tekints le a mennyből és látogasd meg e szöllőt (79. zs. 15.) melyet Te magad ültettél,

hogy a gyökerein rágódó csunya férgektől megszabadulva, minél virágzóbbá és termékenyebbé lehessen!”

„Rorate.“

Ne csüggedjünk! Nem látjuk-e a nagy szemhatáron mutatkozó jelekből, hogy már is pitymallik — hiszen már pirkad a jobb jövő kecsegtető hajnala. És míg a vén Európa leghatalmasabb trónusait a „Végzet“ sötét fellegei borítják, addig a Vatikán épen most üli világgraszoló diadalának ritka örömnepét. Nem kell-e önkényt felkiáltanunk, ha a legujabb világtörténeti eseményeket éber szemmel kísérjük: „Óh Isten bölcseségének és tudományának mélységes gazdasága. Mily megfoghatatlanok az ő ítéletei és megvizsgálhatatlanok az ő utjai!“ (Róm. 11. 33.) Míg hatalmas országok és államok földi uralkodóinak koronái fölött az Isten haragjának villámai cikáznak, addig ott térdelnek Sz. Péter tizenkilenc százados trónjánál a kath. világ minden tájáról összegyűlt jámbor zarándokok milliói, hogy az ötven éves áldozáságát jubiláló szentséges atya iránt tartozó gyermeki szeretetök, hódolatuk és hálájok adóját oly impozáns módon lerójják, és egyuttal szent hitökhöz való ragaszkodásukat az egész világ előtt hitvallói bátorsággal nyilvánítsák.

És ez az egyház fenséges „Rorate“-ja.

Nagyon jól esik látnunk, hogy, midőn a kath. egyház nehéz megpróbáltatásoknak és küzdelmeknek van napjainkban kitéve: az isteni Gondviselés oly eseményeket enged bekövetkezni, melyek, midőn egyrészt Krisztus földi helytartójának szellemi diadalát növelik, másrészt a kath. hitet valló milliók lelkeit kimondhatlan vigasszal és örömmel töltik el.

Ahol az anyaszentegyház hű fiai- és leányainak szeretete Róma iránt oly kegyelettel nyilvánul; ahol azok egyesített hő imája oly erővel száll fel az Egekhez: ott elnémul a közöny és elöitéletek ördögi szava — ott meglágyulnak a legkeményebb kételyektől elfogult kedélyek is.

Az ilyen rendkívüli magaszlos és az egész világot átkaroló vallásos ünnepélyek, mint éltető üde lehetetlengik át az emberi társadalmat és buzdítólag, vigasztalólag hatnak mindazok kebleire, kik a katolikus jelzöt „öntudatos“ komolysággal viselik.

„Rorate.“

Máris érezzük az isteni kegyelem harmatozását az emberi társadalom minden rétegében. Nem csak papok, hanem világiak is érdeklődnek és lelkesülnek az egyház ügyei iránt. Mindenütt ébred a kath. öntudat! és sürösődnek azon dicső falanx sorai, melyek a mi közös legszentebb érdekeinkért és jogainkért sikra lépnek és kardot rántanak. Már is pitymallik — máris kezd virradni!

Sokan azok közül, kik eddig a bűn és halál árnyékában ültek, levetni kezdik „a sötétség cselekedeteit és a világosság fegyvereibe öltöznek.“ (Róm. 13. 12.) Fölcsérelték ismét az ördög bibliáját és sajtóját imakönyvvel és a józan litteratura éltető termékeivel. Ott hagyták az álliberalizmus és álhumánizmus sivár és terméketlen talaját és vissza kíváncsoztak az ész- és szívet nemesítő katholicizmus tiszta forrásaihoz. Letették a csalfa világ szolgálatában álló tollaikat és beállottak az egyházi élet és kath. akció fizetetlen munkásai közé. Már a parlamentben is eddig „szokatlan“ hangok hallhatók a társadalmi bajok „mikénti“ orvoslására vonatkozólag. Az iskolákban pedig ott tündöklék Jézus keresztje az őt megillető „kiváltságos“ polc magaslatán! Szóval: mindenütt akadunk oly kézzelfogható szimtomákra, melyek a kath. gondolkodás és közvélemény öröndetes felébredését és izmosodását, a társas élet jobb irányba való tereelését jelzik.

És ez a társadalom várva várt „Rorate-“ja!

Mily dicső és lélekemelő kinyomatot nyert ez csak az imént hazánkban is — dicsőségesen uralkodó XIII. LEO pápa közeledő jubileuma alkalmával inscenirozott kegyeletes tüntetések nyilvánulásaiban! Mily tömegesen sorakoztak a társadalom minden osztályából számosan az országos magyar zarándoklathoz, hogy világbizonytságot tegyenek a magyar nemzet ősi hitéletének jelenleg

is virágzó állapotáról, hogy szemtől szembe lássák a „Lumen de Coelo“ dicső pápáját és szent áldásában részesülhessenek; hogy életökben legalább egyszer merülhessenek áhitatban azon szent helyeken, melyeket annyi ős keresztény emlék megszentelt — egyszer szállhassanak le a katakombákba, melyekben az első keresztények isteni szolgálatra gyűltek össze és elrejtették az üldözések alatt elvérzett bajtársaik testeit; — egyszer látogathassák meg a világ legszebb és leggazdagabb bazilikáját és imádkozhassanak sz. Péter és Pál apostolok sirján, stb. — Ki nem méltányolná a kath. hitélet ezen magasztos alakban való elragadó nyilvánulását!! Ki ne vágyakoznék közülnk is, kik különféle viszonyainknál fogva nem lehetünk szerencsések az első nagyobb hazai zarándoklatban résztvehetni — és ugyanazon viszonyoknál fogva tán a magyar kath. tanfériak december havi zarándoklatához sem csatlakozhatunk (?) — ki nem vágyakoznék közülnk is — mondom — a magas szerencsére: látni e század legnagyobb férfiát, látni Rómát a maga világtörténeti jellegében, látni a Vatikán műkincseit és azon sz. földet, melynek minden porszeme hirdeti a kereszténység fenségét és dicsőségét!

Igen! éltet a remény, hogy a fenn említett két zarándoklatot még több fogja a beálló jubileumi évben követni, amelyekben majd mi — a honmaradtak — is részt fogunk vehetni és lelki szükségleteinket kielégíthetni. . .

Gondolkozzanak kissé felette a mi szeretett paptársaink!

És ez a mi „Roraténk“ specialis kinyomata!

Salve nova Stella maris!

Épen három évtized pergett le az idő vén orsóján, mióta az anyaszentegyháznak a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásáról szóló régi tana alakilag kifejezett hitágazattá lön deklarálva és ezzel Mária dicsőségének koronájába a legszebb drágakő ékeltetett. Örökké emlékezetes marad ama nap — 1854. dec. 8. — midőn a halhatatlan nevű IX. PIUS pápa az Istenszülő sz. Szűz szeplőtelen fogantatásáról szóló tant a világ minden részéről Rómában összegyűlt püspökök és főpapok jelenlétében és a hivek megszámlálhatlan sokasága előtt szentesítette, ünnepélyesen kijelentvén és kihirdetvén: hogy a bold. Szűz Mária Istentől nyert különös kegyelem és kiváltság által Jézus Krisztusnak, a világ Megváltójának érdemeinél fogva eredeti bűn nélkül fogantatott.

Régen látott az örök város olyan distinguált népsokaságot együtt, — régen öltött fel oly ünnepies szint, mint akkor.

A hét halom minden tájáról dördültek az ágyuk és zúgtak a harangok, hirdetve a nap nagyjelentőségét és a szent ténykedés magasztos voltát. Sz. Péter kupolájától le egész az utolsó viskóig minden épület fel volt díszítve koszorúkkal és szőnyegekkel, transparentekkel és feliratokkal a mennyei sz. Szűz tiszteletére. De nemcsak az örök városra szorítkozott ezen magasztos örömnep jelentősége, hanem varázssugari kihatottak az egész kath. világra is. Mindenütt, ahol katolikus szívek dobogtak, a nagyszerű domok fenséges bolthajlásai alatt épen úgy, mint az utolsó falusi templom szerény falai közt felhangzottak az Immaculata tiszteletére a vallásos öröm és lelkesedés szebbnél szebb dicshymnusai. Ez öröm ihlet-szerű magasztalására szentelte a vallásos költő lantját, arra fordult a mélyelméjű kath. tudósok irótolla, — és a művészek, festészek, szobrászok, rézmetszők, képfaragók stb. egymással vetélkedve fáradtak műtermeikben az Immaculata minél tökéletesebb képleges és plasztikus

*) „Magyar Állam“ 1884. dec. 8.

előállításán. A püspökök klasszikus irányu körlevelekben hirdették hiveiknek az új tan fölötti örömet: a szókok újabb epithetonokkal magasztalták Isten anyját és maga a nép által adott kifejezést a Szeplőtelen Szűz iránti vallásos kegyeletének, miszerint tiszteletére szent képeket, szobrokat állíttatott fel, imatársulatokat alapított és terjesztett, különféle ájtatosságokat és körmeneteket léptetett életbe és csaknem minden templomban ott látjuk az ezen szent titok tiszteletére és emlékére szentelt Mária oltárt. — És mindez nem vala csak a pillanatnyi lelkesedés ténye, — alávetve a divathoz hasonlólag a változandóság esélyeinek! — Nem! azóta 3 évtized merült el a mulandóság tengerébe és a Szeplőtelen Szűz iránti buzgalom és tisztelet nem csak hogy nem csökkent a katolikusok szívében, hanem hála az Égnek — évről-évre mind nagyobb terjedésnek, hódításnak örvend mindenütt, — úgy, hogy az Immaculata-conceptióról szóló tanra vonatkozólag bátran el lehet mondani, amit Caesar annak idején a római szenatushoz írt Gallia meghódítására nézve: „Veni, vidi, vici!”

Igen, alig hogy e tan kimondatatott, a jó Isten és a bold. Szűz segítségével a legrövidebb idő alatt meghódította az egész földkerekségen élő katolikusok szíveit, úgy, hogy bátran állíthatjuk, miszerint a Szeplőtelen Szűz fogantatásának ünnepe szent hitünknek valóságos diadalünnepe. Avagy nem hirdették-e egyhangulag isteni intézménynek a pápai primatust és ebből folyólag nem ismerték-e el a római kath. egyház elsőbbségét ama száz meg száz egyházfejedelem és megszámlálhatlan zarándok, kik akkor a világ minden tájáról Rómában összesereglettek, csupán csak ezen tömeges megjelenésök által?! — Vajjon nem ismerték-e el a római pápa családokozhatlan tanító-hivatalát ama püspökök és fejedelmek, kik e tanra vonatkozólag a szent atya legmagasabb határozatát kikérték, épenúgy mint a hívő nép, mely magát az ebbeli legfelsőbb határozatnak a legkészebb engedelmességgel alávetette?! — És amaz általános öröm és lelkesedés, melylyel ezen tan mindenütt fogadtatott, nem-e világos és ünnepélyes bizonyítéka a legtisztább sz. Szűz iránt

mindenkor gyakorlott, de sokszorosán megtámadott hyperduliának? — És vajjon ezzel nem mondatott-e ki a szentek egyessége- és az egyedül üdvözítő, szent és kath. egyház iránt nyilvánuló élő hit? Nem kárhoztattak-e ezzel egyzersmind a feltétlen szabad kutatás- és az önző, tekintélyt megvető személyes szabadságnak mérges elvei? Nem hangsúlyoztatott-e ezáltal ama, napjainkban — midőn az engedelmesség csak nevééről is alig ismeretes — különösen szükséges tan, melynél fogva csak akkor várható munkásságunkra az Isten áldása, ha mindenki aláveti magát az Istentől rendelt felsőbbségnek? — És vajjon ezáltal nem győzedelmeskedett-e a mi hitünk az emberi ész kevélysége és természetes romlottsága fölött? — Igen! a szeplőtelen fogantatásról szóló tan titokteljes égi hang gyanánt hirdeti a kevély világnak, hogy a paradicsom elveszett és csak egy virágszál mentetett ki abból és ez Mária, a szeplő nélkül fogantatott szent Szüz.

E tannal a legfényesebben beigazoltatott sz. vallásunk isteni eredete és Krisztus istensége; de kimondatott egyúttal a kárhoztató ítélet az ujkori pogány világnézet ferdeségeire is, melyek hitünk magasztos tanait az eredeti bűnről, isteni kegyelem nyilvánulásairól stb. rendesen a mulatságos regék és mesék hazájába akarnák száműzni.

És mindez oly időben történt, midőn néhány évvel előbb egy véres zendülés megrázkodtata csaknem egész Európát; — oly időben, midőn a világi uralkodók aggodva és kétségbeesve kapkodtak létök mentő deszkája után — míg a csodálatos kösziklára épült anyaszentegyház nyugodtan szemlélte emez általános rázkodtatást! — Vajjon nem-e legfényesebb argumentum ez szent hitünk igazsága mellett? hogy Krisztus Urunk mindig egyházával van a világ végéig, hogy a pokol kapui sem vehetnek erőt rajta és hogy a Szentlélek választott szép aráját szakadatlanul oltalmazza, vezérli és igazgatja. — Valóban ez a mi szent hitünk- és egyházunknak oly dicsőségteljes győzelme, melyért soha eléggé háládatosak nem lehetünk az isteni Gondviselésnek és melyre vonatkoztatathatók a sz. írás szavai: „Minden, a mi Istentől

született, meggyőzi e világot; és ez a győzelem, mely meggyőzi e világot: a mi hitünk“ (I. Sz. Ján. 5, 5.)

Ime mily szép, mily magasztos a mi örökké ifjú egyházi életünk csodálatos kifejlése! Hasonlít az a hatalmas folyamhoz, mely mérföldnyire elvész a föld alatt, de ismét előtör annak felületén, mert életképessége el nem apad, ki nem szárad; míg végtére az örök élet mérhetlen nagy tengerébe nem ömlik; — hasonlít a gondos családayához, ki nem rakja fel és nem muto-gatja egyszerre minden ékességét, minden drágagyöngyeit, hanem azokat bölcsen rejtve tartja, míg eljön az idő, midőn szükség leend azokra. — Az égboltozaton mindig újabb és újabb csillagzatokat látunk. És tán nem léteztek azok már előbb? Hogyne! — Csakhogy sugaraik nem hatottak előbb hozzánk. — Minduntalan újabb bolygó csillagok és üstökösök fölfedezéséről olvasunk. És csakugyan új égi testek volnának-e azok?! — Távolról sem! Megvoltak azok a világ teremtetésekor már; csak-hogy látó körünk elől el voltak zárva. — Ilyen a bold. Szűz szeplőtelen fogantatásáról szóló hitágazat is. Eredetileg hitünknek legrégibb dogmája ez: — mert azon ősidőből datálódik, midőn az Úr Isten a paradicsomban ama nevezetes szavakat mondá: „Ellenkezést vetek közötted és az asszony között, a te ivadékod és az ő ivadéka között; ő megrontja fejedet és te sarka után leselkedel“ (I. Móz. 3. 15.) A mi időnknek volt azonban az isteni Gondviselés titokszerű rendelkezéséből annak hitágazattá történt kimondása fenntartva a nagy IX. PIUS pápának kellett a sz. hagyomány ezen arany fonalát kigyöngyölgetnie. Hála és dicsőség azért neki. Mi pedig hódoljunk sz. egyházunk e szép tanának égő hittel és alázatos lélekkel, és ez élet sötét tengerén fordítsuk tekintetünket a szeplőtelen sz. Szűzre; ő amaz Istentől rendelt csodálatos világító torony, mely legszebben világítja be életünk ösvényét.

„Candidissima uti lilia,
Salve aeterni Patris filia!
Salve mater Redemptoris,
Salve sponsa Spiatoris:
Sine macula concepta,

Salve Triadis electa!
Salve inferni victrix aspidis,
Ejus expers sola cuspidis:
Salve Triadis electa,
Sine macula concepta!“

Karácson ünnepére.*)

»Gloria in excelsis Deo et in terra pax
hominibus bonae voluntatis.« Luc. 2. 14

Négyezer esztendeig nyögött a világ a sötétség és a halál árnyékában!

Borzasztóan elszomorító az, mit az ókor népeinek ész- és szívtévelygése- valláserkölcsei súlyedéséről és az ezt követő testi-lelki nyomorról olvasunk. Amint a bűnbetés után az ember Istentől elfordult: a rossz iránti hajlam és a vad szenvedélyek hatalmasabban erőt vőnek rajta, mindig mélyebben és mélyebben sülyedt alá az érzékiség és anyagiság örvényébe, mindig jobban eltévelygett a hamis képzetek és a rut bálványozás tömkelegében, míg végtére egészen képtelenné vált arra, hogy az érzékfölöttinek hitét, vagy csak fogalmát is, fenntarthassa magában! Az emberiség önmagával és rendeltetésével folytonosan harcban állott. Harag, gyűlölet, irigység, bosszú, rablás és gyilkolás a legutálatosabb alakokban tüntek fel. Az Afrika homoksivatagjaiban élő vad oroszlán és vérjomjúhozó tigris nem marcangolya szét oly dühhel prédáját, mint aminővel a bosszú és nemtelen vágyak által felbőszült pogányok egymást üldözték és öldösték; az alattomban lappangó viperakigyó mérge nem hat oly öldöklőleg, mint a hogy a bűn akkor megmételtyezte az emberek szívét. Egyik ájulásból a másikba esett az emberi szellem, amint benne az Isten képmása eltorzított. Félelem és rettegés fogta el keblét, mely szüntelenül kinoztatott a rossz lelkiismeret furdalásai által. Mindenütt a haragvó istenség ítéletét és szózatát vélte felismerhetni: a gyenge falevél szelid zörgésében épenúgy, mint a viharkorbácsolta tenger háborgó hullámaiban, a madarak lágyan szálló énekében épenúgy, mint a sötét éjen átcikázó villámlángban, vagy a földet megrázó égiháboru rettentő csattanásában. Szíve reszketett a félelem csapásai alatt és elvetemültsége megsemmisítő tudatában térdre esik ő az élettelen kő vagy esztelen állat előtt és imádja azt.

*) „Magyar Állam“ 1884. dec. 25.

A haragvó istenséget akarja kiengesztelni és tévelygő balhiedelme újabb vétséget, újabb bünsulyt szül. Az ártatlan állatok, sőt emberek ezreinek vére ontatott engesztelődésül és úgy avatott föl náluk a legocsmányabb vétkek elkövetése istenszolgálatul. Keletnek tág rónáin, az Indus, Ganges, Nilus és Euphrát partjain föl-alávonulnak — örültekhez hasonlólag — az ókor pogány népei, a végzet bosszú-ostora által üzetve, sehol nyugtot és maradandó lakást nem találva és egymást vadállatoknál vérengzőbben üldözve. Ők az Istent, kit elvesztettek, keresik, de sehol nem találják! Az egyéb tekintetben annyira fölvilágosult nemzetek, mint a chaldeusok, egyptomiak, föníciaiak, görögök és rómaiak éppenoly tudatlanok voltak a hit dolgában, mint szánandók erkölcsi tekintetben, mi eléggé igazolja, hogy ki religio dolgában az igaz utat fel akarja találni, annak emberi bölcseségnél többre, annak különös kegyelemre van szüksége.

Elszörnyedés nélkül nem gondolhatni Vénus fajtalan tiszteletére! Egész Göröghon telve volt ez istennőnek szentelt templomokkal. Athén, Görögország legszellemdu-sabb s miveltebb városa, istentagadóknak tartja mindazokat, kik szellemi tárgyokról szóltak. Ez vala főoka annak is, a miért Socrates a méregpohárra ítéltetett. És a komoly rómaiaknál — tán jobban állott a közerkölcsiség és vallás ügye? Távolról sem! — sőt egész istentiszteletők tulajdonkép nem volt más, mint a legféktelenebb kicsapongások, istenkáromlások és kegyellenségek szakadatlan láncolata. Ők remény és Isten nélkül éltek e világban, a halál félelmét bohóságok és vétkek által akarták elnémitani, melyek központja a büszke — és a nemzetek kirablásával csillogó Róma vala. Ily tévelyekben senyvedett az egész világ; az igazság nyíltan sehol sem léphetett föl. Az Ég és föld Urának nem volt temploma, nem volt tisztelője egyebütt, mint Jeruzsálemben. — Az egyetlen Juda képezett még némi kivételt, amennyiben ott legtovább tartotta fenn magát az egy Isten tisztelete; de ez is végtére számos felekezetre oszolván, közöttte az igaz egélynek szükségkép alá kellett sülyednie.

Végtére felpislog vala a felszabadulás, a megváltás dicső hajnala! A próféták — ezen istenileg megihletett férfiak és az Isten akaratjának tolmácsai, küldetésök pályáját befutották. Az ígért Messiás képe — a legcsekélyebb részletekig mesterkézzel festve, — perspektív alakban ott állott a látni akarók szemei előtt. A megváltás nagy művének programja jóslatszerűleg megállapított.

Az ó-kor leélte magát! — Judától elvétetett a királyi pálca. — Dániel hetven évhetede végéhez közelgetett. Mária napjai beteljesedének! Az Egek harmatoztak, a föld megnyilott és előlépett az Üdvözítő. „Az Ige testté lön és miköztünk lakozék, és láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyetlenegy szülöttének dicsőségét, telve malaszttal és igazsággal.“ (Ján. 1. 14.) Betlehem, Dávid királyi városa, azon hely, hol a próféta szavai szerint a Megváltónak születnie kellett. Itt történt ama a világtörténelemben legnevezetesebb és az emberiségre legáldásosabb esemény: Krisztus Urunk csodálatos születése.

„Cum enim quietum silentium contineret omnia et nox in suo cursu medium iter haberet; omnipotens sermo tuus exiliens de coelo a regalibus sedibus, in mediam prosilivit terram.“ (Sap. 18. 14—15)

„Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus: et vocabitur nomen ejus: Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis.“ (Isai. 9. 6.)

Oh áldott óra, mely az igazság napját felhozta! — Oh csodálatos titka az isteni szeretet- és irgalomnak, mely e mai napon az egész világ részére megnyilatkozott. „Oh mélységes gazdagsága az Isten bölcseségének és tudományának! mely megfoghatatlanok az ő ítéletei és megvizsgálhatatlanok az ő utjai!“ (Róm. 11. 33.)

„Krisztus született nekünk: jertek imádjuk őt. Jertek, örvendezzünk az Úrnak, vigadjunk a mi szabadító Istenünknek.“ (24. zs)

Ő a menny dicsőségét felcserélte egy elhagyatott barlang szegénységével és pólyákba takarva a jászolban

fekszik. Az, kinek nagyságát Ég és föld nem képesek befogadni.

Nem egy herold, egy országos hrvivő, terjeszti az ő születése örömét. — hanem néhány szegény pásztorfiu az, ki eléje siet

Népek és fejedelmek részvétlenek, közönyösek iránta, — de az Ég követői, az angyalok fényhullámokban lebegnek alá a földre és zengék ama felséges dicséneket, mely azóta 1884 esztendőn át millió és millió hívő lélek keblében megújul: „Dicsőség és magasságban az Istennek és békeség a földön a jóakaratu embereknek!”

Karácson!

Valóban fölséges ünnep, melyen az Atya Isten egyetlen Fiát, a végtelen szeretet szive legdrágább gyöngyét, a menny önmagát ajándékozza a földnek! — Hová lett volna a szerencsétlen emberi nem, ha az örök szeretet meg nem könyörül rajta és azt meg nem szabadítja rettenetes végzetétől épen oly időben, midőn a romlottság és nyomor legnagyobb fokát érte el és maga a zsidó nép között is a legsiralmasabb zavarok dúltak!?

Oh valóban boldog éj! mely méltó valál világra hozni azt, ki az emberiséget az enyészettől megmentette, Istenével ujra kibékítette és számára a mennyország ajtaját kinyitotta.

Krisztus valamint célpontja minden kinyilatkoztatásnak, úgy méltán nevezhető a világtörténelem központjának is. Nem tudva s nem akarva, Darius, Cyrus, Nagy Sándor, Pompejus, a rómaiak, szükséges szolgálatot esznek neki; a legterjedelmesebb és bámulatos nagyságu birodalmak csak azért alakultak, hogy vagy a bálványozó népvallások bukását siettessék; az elnyomott és lealjasított emberiségben szendergő szikráját valami felségesebb iránti váagnak még inkább felkeltsék; — vagy, hogy a nemzeteket egymástól távortartó válaszfalak lerontásával, egy közös, minden népet egyesítő religio s egyház eszméjének valósitására annál biztosabban utat törjenek.

Ki nem tudná azt, hogy Krisztus Urunk eljövetele-
vel a világ egészen új alakot nyert. Ő egy új erkölcsi
világrendnek lön megalapítójává. Az ő üdvárasztó taná-
nak képző ereje alatt a régi bálványozás foszlányai el-
tűnedeztek; a válaszfal, mely a népeket egymástól elkü-
löníté, magától ledőlt; kietlen pusztaságok és lakatlan
országok rendszeresített államokká fejlődtek; a tudomány
és művészet felvirágozott és az emberekben a gondolkodás-
és cselekvésmódnak egy új neme, új iránya keletkezett,
mely évszázadok óta a kereszténység örök szépségű gyü-
mölcseiben és vívmányaiban nyilvánul. — Oh ki nem
imádná azért az isteni Gondviselést, mely a mai napon
oly nagyokat és magasztosakat művelt rajtunk!? —
Kinek keblét nem töltené be a vallásos öröm, hála és
hódolat sz. érzelme Jézus születése ünnepén!?

Karácson! — Minő nagy igazság — minő véghe-
len boldogság fűződik e szóhoz! Amit a rideg bölcsészet
és a világ minden tudományos cathedrája — dacára a leg-
nagyobb erőmegfeszítésnek — sem volt képes kifundálni
— azt a vallás sz. hatalma mintegy titokszerű varázs-
űtésre játszva idézi elő millió és millió hívő lélek hálás
keblében. Igen! milliók azok száma, kik ma szent lel-
kesedéssel, benső áhitattal, egy szív- és egy lélekkel
hangoztatják a dicső mennyei szellemek égi szózatát:
„Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus.“

És az Egyház, mely e napon legidyllebb elbeszélé-
seit tárja hívei elé, — hogy iparkodik örömünket emelni
és a kereszténység keletkeztének évforduló-émlékét mind-
nyájunkra vonatkozólag áldásteljessé tenni! Avagy mi
másra céloznak az ő magasztos szertartásai és jámbor
szokásai — a sz. éj lélekemelő ténykedései, az idylli
pásztor-dalok, a betlehemi jászol, a napkeleti bölcséknek
felragyogó csodálatos csillag, stb. — mint arra, hogy
minket a jámbor, istenfélő életre serkentsenek „hogy le-
mondván az istentelenségről és világi hiúságokról, józa-
núl, igazán és ájtatosan éljünk e világon, várván a
boldog reménységet . . . (Tit. 2. 12.) És kérдем:
lehet-e oly fásult, oly hideg szív, melyet legjobb anyánk

ezen ünnepies hangulata és határtalan jubileuma meg nem indítana!? Micsoda keresztény volna az, ki a kereszt diadalmas Istenének születésnapját a hála és öröm virágaival meg nem koszorúzná?

Karácson! — Ki győzné leírni az öröm és boldogság nagyságát, mely e napokban a gyermekvilágban és a családok körében honol. Hogy várják a kis emberek a szent napot! Hogy ábrándoznak már hetek előtt a kedves karácsonestról! Végre valahára üt az ünnepi óra. Dobogó szívvvel állják körül az égő gyertyák fényétől sugárzó karácsonyfát és hálálkodva s örvendezve szemlélik ajándékait, — miközben megcsendül az édes apa vagy édes mama szava, magyarázgatva nekik a karácsonyfa és szép ajándékainak jelentőségét. És midőn az öregek így gyermekeik és unokáik körül összegyűlnek és ártatlan örömeikben résztvesznek, mintegy gyermekeké lesznek újra és átérezni látszanak ama boldog kort, mely nem ismer gondokat és küzdelmeket, csalódást és bánatot, csak mosolyt, szeretetet és a karácsonfa csillogó örömeit! Ki nem emlékeznék szívesen vissza elmúlt gyermekéveinek ez aranykorára? — kinek nem jutnának eszébe Krisztus Urunk szavai: „Bizony mondom nektek, ha csak meg nem tértek és nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem fogtok bemenni Isten országába.“ Igen! a gyermeki érzület, ez szükséges ahhoz, hogy boldog karácson-t ünnepelhessünk. „Ismét gyermekeké kell válnunk“ — nem ugyan magunk erejével, hanem Istentől és az Isten által. A bánat veres tengerén túl vár csak igazán ránk a gyermeki hit, ártatlanság és szeretet virágzó Kánaánja, melyben a tejjel és mézzel folyó karácsoni örömök honolnak.

Karácson! — Fölséges ünnep! — melyen az ember oly igen ösztönöztetve érzi magát arra, hogy a szeretet Istenét utánozza, midőn megajándékozni siet kedves övéit, hogy az angyalok öröméhez csatolhassa azok örvendezését is; midőn a legszegényebb anya is mézes falatot nyújt magzatának, kit rongyok között szült e világra, mint Mária Jézust.

Igy osztja szét örömeit a ma született Jézuska

mindenüvé: a gyermekvilágba éppenúgy, mint a felnőtt családtagok körébe, — az aggkor fáradt alkonyára éppenúgy, mint a szegénység sötét kunyhóiba, de sőt még a vén bűnös szemeiből is kicsal egy-két könnycseppet — a vallásos meghatottság drága gyöngyeit.

Ime ezért oly szép a karácson! Az ember meg tud feledkezni önmagáról, de e napot el nem felejtheti. Meg tudja tagadni önmagát, de ezt a napot soha!

E napokban minden család egy egész világgá leszen és az egész világ egy nagy családdá! Legszébb órája ez a családi életnek, legmagasztosabb ünnepe a kereszténységnek.

Még maga az évszak, a téli idő is osztja örömünket és emeli e sz. ünnep jelentőségét; mert fényből, melegből, virágból kivetkőzött, de csak azért, hogy azt egészen szíveinknek, érzelmeinknek kölcsönözze. Máskor maga a természet gyönyörei is képesek örömtelt hangulatba ejteni bennünket. Eloszlunk szerteszét a mező virágai és az erdő lombjai közé és a vetések zöld pázsitja, a madarak kellemes dallamai gyönyörködtetik lelkünket; — de most: midőn az erdő elvesztette lombjait, a rét virágait és az ég madarait, — az ünnepélyes csend, a hó ezüst szemfedője magunkba vonulni készlet, egymáshoz közelebb hozza gondolatainkat és érzelmeinket, és lelkünket Istenhez emeli.

A világ örökös sürgés-forgása szünetel, zsibaja elnémul, mint nyári napokon a kitombolt fürgetegek moraja, és az ünnepies csendben megcsendül a vigadó angyalok dicséneke: „Gloria in excelsis Deo!”

Igen, dicsőség legyen a magasságban az Istennek! — és békeség a földön a jóakaratu embereknek! — mert csak akkor, ha az egész társadalom visszatér azon isteni kisdéd tanához, kinek ma születését üljük, — csak akkor, ha jóakaratu emberek megadják a Magasságbelinek a dicsőséget, mely őt megilleti: leend az Égből alászállott békeség a mi osztályrészünk és Krisztus Urunk születése bőséges forrása a mi örömünknek.

A solis ortus cardine.	Jesu tibi sit gloria.
Ad usque terrae limitem,	Qui natus es de Virgine,
Christum canamus Principem,	Cum Patre et almo Spiritu
Natum Maria Virgine.	In sempiterna saecula. Amen.

Húsvétra.*)

„Nolite timere — Ego sum!“ (Luc. 24. 36.)

A feltámadás örömétől visszhangzik e napokban Ég és föld, kelet és nyugat, észak és dél; örül a fű és fa, szív és ész, öreg és ifju, szegény és gazdag egyaránt. Szellő azt susogja, madár azt dalolja, sugár azt ragyogja: **h i g y j, r e m é l j é s s z e r e s s!**

Krisztus megdicsőült sírja a mi halhatlanságunk kapuja, a mi hitünknek alapköve és legszentebb reményeink boldog kikötője. Az a „Nolite timere,“ mely kétezer év előtt a Feltámadott ajkairól elrebbent, még most is füleinkben cseng vigasztaló, lelkesítő szózat gyanánt, mely lelkünket fölegyenesíti, midőn mindünnen tornyosodó sötét vészfelhők borítják el a szegény magyar egyház egét.

Igazán jól esik az emberi élet háborgó küzdelmeiben, ha a sok csalódás, ámitás és megpróbáltatás közben szemeinket oly képre függeszthetjük, ahol az igazságot nem bukni, de diadalmaskodni, — nem a porban vonagolni, de megdicsőíttetni, — nem elenyészni, de fenségesen feltámadni szemléljük. Valamint Krisztus, a fő, szenvedett és föltámadt, úgy Krisztus teste, az anyaszentegyház is szenved egyideig, azután föltámad!

Dicső, szent örökségünk ez nekünk, Krisztus titokzatos teste tagjainak, melyet ő maga hagyott reánk, mondván: „E világon ugyan nyomorgatást kell tapasztalnotok; de bizzatok, én meggyőztem a világot.“ (Sz. Ján. 16. 33.) Dicső, szent örökségünk ez nekünk, hogy midőn a vész fellegei legsűrűbben tornyosulnak Sion vára fölé, akkor várhatjuk legközelebb a szabadulás derűjét, ünnepét. Dicső, szent örökségünk, hogy midőn csaknem haldoklani látszik Krisztus szüz jegyese, az anyaszentegyház, akkor remélhetjük legbiztosabban a mennyei szót: „Leányzó, kelj föl!“ (Luk. 8. 54.), akkor

*) „Magyar Állam“ 1891. ápril 2.

remélhetjük, hogy az élet és föltámadás angyalai föl-
emelik bűtől halavány fejét s lábaihoz a megtért, kiáb-
rándult világ könyei s az igazságért lángoló szívek diadal-
koszorúi hullanak.

Aki a szenvedés és föltámadás ez örökségét el akarná
vitatni tőlünk, ám üsse föl az egyház 18 százados tör-
ténétét. Ott találja a Nerókban s Juliánokban a szenved-
ést, Nagy Konstantinban a föltámadást; Photiusban és
a félholdban a szenvedést, a lánghitű keresztes hadak-
ban a föltámadást; a wittenbergi cellában a szenvedést,
a tridenti bazilikában a föltámadást; a múlt század al-
konyán a szenvedést, a jelen hajnalán a föltámadást;
Irországbán s a Visztula mellett a szenvedést és nyugat
Indiában a föltámadást. Szóval: az anyaszentegyház sorsa
és öröksége: *s z e n v e d n i* és *f ö l t á m a d n i*! Szen-
vedni, hogy a rothadt elemektől tisztuljon; föltámadni,
hogy hite és reménye gyarapuljon. Szenvedni, hogy
áldozatainak vér-árán érdemkincseket gyűjtsön; föltá-
madni, hogy érdemeivel a bűnös világért közben járjon
s azt anyai kegyelmeivel, jótetteivel boldogítsa. *S z e n -*
v e d n i, mivel emberekből áll; *f ö l t á m a d n i*, mivel
isteni mű, mely el nem enyészhetik!

Krisztus teste, az egyház, most is a szenvedés ke-
serű napjait éli. Szenved a Heródesektől és Malchusok-
tól; szenved az írástudóktól és az álbölcesség szemtelen
bérenceitől; szenved ellenségeitől és szenved - saját
gyermeitől.

De épen azért, mivel szenved, tudhatjuk, erősen
meglehetünk győződve róla, hogy föl is fog támadni, mert
Krisztus mondá: „Bizzatok, én meggyőztem a világot!”
és ismét: „A kö, melyet megvetettek az építők, az lön
a szeglet fejevé és valaki e köre esik, összetöri magát,
kire pedig a kö esik, összezuzza azt.” (Mát. 21. 42 és 44.)

Hogy betelt-e szinig szenvedéseinek pohara? hogy
közel van-e diadala, föltámadása? vagy újabb megpróbál-
tatások várnak rá? — az a fölöttünk atyailag örködő
imádandó Gondviselés titka. Lehet, hogy az egyház már
a legközelebb jövőben fogja elzengeni föltámadása Alle-

lujáját: de ha szabad a természet oktatására figyelnünk: úgy szomorúan kell bevallanunk, hogy e fölséges, nagy ünnep még nincsen a küszöbön.

A természetben u. is azt látjuk, hogy mielőtt a virágos, üde tavasz a földre lépne, szükséges, hogy a jég megolvadjon, viharok, szelek tisztítsák a levegőt s a fagyos, fojtó ködök eloszoljanak. S kérdem, vajjon fölolvadt-e a jég, mely a hitetlenségben megdermedt sziveket fedi? Fúnak-e a viharok, melyek az anyaszentegyházat tisztítsák: oszlanak-e a ködök, szélednek-e az előítéletek, a gonosz vélemények és gyanúsítások, melyek az egyház ügye irányában még a katolikus elméket is fogva tartják? — Még nem egészen vagy legalább nem oly mértékben, hogy az egyház föltámadását a legközelebbi napokra tegyük.

De hála a mindenható Istennek és a sziveket megújító és megelevenítő sz. Léleknek! Már vannak Péterek, kik megijedve a tagadáson, mely csak a kárhozat örvényét nyitja meg, könnyekre fakadnak és megsíratják bűneiket. Vannak pogány századosok, kik az erkölcsi felfordulást, a társadalom vészes rengését látva, térdre borulva s mellöket verve, mondják: „Valóban az egyházban Isten fia van!” Vannak megtért Tamások: is, kik az egyház vérző sebeit szemlélve, felkiáltanak „Én uram és én Istenem!”

Új élet, új hitmozgalom lendületét vesszük észre úgy az Istennek szentelt hadseregben, mint a hívek sorai-
ban; úgy a sajtó, mint a mesterség műhelyeiben; úgy az elmékben, mint a szivekben. A keresztény világ sorakozik, figyelemmel kíséri lelki- és valódi érdekeit, s bátor szóval kezdi védelmezni jogait.

E jelek azok, melyek az egyház föltámadásáról legbiztosabban kezeskednek; mert ha nem mondhatjuk is, hogy a hit és szeretet egészen kikelt a sirból, — de azt örömmel konstatálhatjuk, hogy föltámadt, él és virágzik a remény, a nemsokára bekövetkezendő föltámadás reménye!

Azért üdv nektek, ti bátor férfiak, kik a katholicizmus magasztos érdekeiért oly nemes hévvel harcoltok! Osztozzatok csak hiven az egyház szenvedéseiben, majd részesei lesztek egykoron az ő megdicsőíttetésének is! A katholicizmus megaláztatása csak egy dicsőbb föltámadás előjele! Azért ne féljete, ne csüggedjete, hanem bátran előre a küzdelem útján! Hisz maga az Üdvözítő biztat bennünket: „Nolite timere! — Ego sum!”

Pünkösdre.*)

„Sana, quod est saucium!” (Hymn.)

Piros pünköszt, mely rendesen a rózsák időszakába esik, a szeretet kiváló ünnepe. E napon a Szentlélek — a szeretet lelke — szállott alá a földre, hogy az emberek szívébe a szent szeretetet, békét, igazságot, szabadságot, türelmet, és erősséget öntse. E lélek által bátorítva, hiven teljesítjük kötelemünket kényszerítés és erőszak nélkül, — gyakoroljuk a jót fölszólítás nélkül, csupa jóindulathból. E lélek által lelkesítve, szeretjük az embereket és békében élünk mindenkivel, jót akarunk mindenkinek, nyájasak szolgálatkészek és önfömládozók leszünk minden erőnkhez képest. Ő szívéket a szeretet templomává fogja varázsolni és vigaszt nyújt akkor, midőn a szenvedések viharai, a balsors csapásai reánk borulnak. Ő életet hoz oda, hol a halál jéghelete pusztított. Ő föltámasztja azt, a mi meghalt; fölépíti, ami összeroskadt; ő a tavasz, a föltámadás, az élet, az éltető élet. Óh mily boldogak lehetnénk már itt e földön, ha a Szentlélek e szeretete volna uralkodó bennünk! Mennyyel kevesebb egyenellenkedés és civódás volna található a családi életben! — Mennyyel ritkább volna a tévely és bűn, a viszály és gyűlölet, a pártoskodás és szédelgés a nyilvános élet színterén! Mennyyel szívesebben járnánk az erény és igazság ösvényén! Mennyyel több áldás követné minden tetteinket! Mennyyel inkább megközelitenők a

*) „Mohács és Vidéke” 1884. jun. 1.

szabadság ama isteni állapotát, melyre az Isten által mindnyájan hivatva vagyunk!

De hiába! az ember, mig ember, gyarló is egyszer-smind, kiről már a régi költő megirta „Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata“ azaz „a tilalmas mindenkor jobbízű“ — és ki szinte kap az alkalmon, hogy a jónak ösvényéről eltántorodjék; — azért nem is csodálkozhatunk azon, hogy még most is vannak közöttünk, kik emberi méltóságukról, mely az Istenben sarkallik, önként lemondva, az Isten-eszmét üldözik tehetetlen örülségökben, — és kikben nem a mai ünnepen alászállott menygyei Szentlélek, hanem a gonosz szellem lakozik. Ugy tekinthetjük az összes emberiséget, mint két ellenséges tábornok. Az egyiknek fővezére: a Szentlélek, kinek malasztjával van minden e tábornoki vitéz fölruházva; — a másiknak fővezére: az ördög, a hazugság ősapja, ki fiaival együtt szüntelen ostromolja a jó erkölcsöket, az emberi boldogságot. Ennek szolgálatában manap igen sokan állanak.

Azért is látjuk, hogy most a hazugság országa jobban el van terjedve, mint bármikor. A hazugság a tulajdonképeni jellemző kinyomata korunknak; — ez a sötét ködpára, mely a világra nehezedik; — ez a gőz, mely mindent mozgat; — ez a gép, mely a polgári, tudományos és politikai élet minden rétegén dolgozik; ez az arany borjú, mely előtt a tömeg táncol és ujjong. Nem ok nélkül nevezte el maga Garibaldi korunkat a hazugság századának; — mert akármerre tekintsünk is, mindenütt a hazugság és képmutatás szellemével találkozunk a magán életben, úgy mint a nyilvános élet színterén, a tudományban, politikában, tanácsstermekben, úgy mint üzletben, iparban vagy az egyszerű földműves ekeszárvánál. Hamis az erény, tudomány, igazság, nemesszivűség, jámborság; hamis a gyönyör, a becsület, az öröm, az ígélet és magasztalás; hamis a bűnbánat, a megtérés az áhitat, az Isten iránti és felebaráti szeretet. Innét van, hogy az emberek manap már tanulmányt csinálnak abból, mikép csalják meg magukat és másokat, hogy

elpalástolják azt, a mi k; s mutassák azt, amivel nem bírnak; — innét van, hogy napjainkban a hízélgés, és szédelgés, a ravaszság és igazságtalanság sokszor diadal-maskodnak, míg a becsületesség, az egyenes lelkűség és igazság szomorkodva, rabláncokra verve, elnyomatnak, lábbal tiportatnak.

Gonosz szellem ez, mely ma-holnap nemcsak a keresztény, de a józan ész világát is elhomályosítja; pusztító, égető láva, mely nemcsak a palotákat perzseli föl, de a völgyben is szétárad, a nép kunyhóit is eltemeti.

Ki fog zsilipet vetni a rohanó áramlat útjába? Ki lesz bátor szembeszállni Lucifer táborával? Hol a villámok mózesi tűzkigyója, mely fölemészse az új babyloni bűvészek imádott sárkányait?

A higgadt elmélkedés észszerűen következtet az emberi szenvedélyekből az ezeket szabályozó és fékező hatalom szükségességére és a földi csapásokból az ezeket ellensúlyozó és vigasztaló igazságra; mindakettőt pedig csak a vallás szent eszméjében fogja keresni és megtalálni. A vallás a legfőbb politikai tényező, minden állam egyetlen alapfeltétele! Hol a vallás éltető melege elenyészett, ott az erkölcsi élet satnyul, kihal; ott csak a halál nyomasztó állapotára számíthat a szenvedő emberiség. Azért oly nagy jelentőségű a Szentlélek eljövételének napja, mert ő a vallás sz. varázsával átalakította az egész világot, ő áthatotta leheletével az emberi lét minden zugát, mint a nap áthatja aranyugaraival a léget, elevenítvén, élesztvén, termékenyítvén mindenütt, hova melegítő és éltető sugaraik esnek. E nappal kezdetét vette a nagy világ-reform, mely megújította a föld színét, a családot, a társadalmat, a közvéleményt, a tudományt, művészetet, magán- és közéletet; de nem az önérték fegyvereivel, hanem a vallásos önfeláldozás varázsával. Azértis Pünköszt kiválóan társadalmi ünnep, mely nemcsak az egyénnek, hanem az egész társadalomnak jelöli ki az igazi haladás, jólét és tökéletesülés ösvényeit.

Napjainkban is csak úgy fog a mi beteg társadalmunk válságos állapotából kívánszoroghatni, ha azon égi kincsek felé irányozza tekintetét, melyeket mint a meg-

váltás édes gyümölcseit a Szentlélek e napon az égből a földre hozott. Ezek pedig: a szeretet, öröm, békeség, türelem, kegyesség, jóság, kitartás, czelidség, hit, szerénység, önmegtartóztatás, igazság, stb. Ezek nélkül nincs igazi haladás, nincs jólét, nincs boldogság e földön!

Szent István király ünnepe.*)

„Fuit homo missus a Deo.“ (Joan. 1. 6.)

Országszerte nemzeti ünnepre virradt ma ős Pannónia virágos kertjének kiválasztott népe. A honfiui lelkesedés dicshimnuszától visszhangzik ma a hármasszerc, — hálaérzelmeink árját hömpölygeti ma a négy magyar folyó, — mély vallásos tiszteletünk tömjéne illatoz ma templomainknak diszes oltárain . . . Nincsen magyar honpolgár, kit a mai ünnep jelentősége ünnepies hangulatba nem ejtene és kinek szíve ma a szokottnál melegebben nem dobogna föl . . . Emlékezetünk visszarepül a hazafias kegyelet szárnyain a rég elmúlt időkbe és lelki szemünk előtt újra feltűnik ama nagy és szent férfiú megdicsőült alakja, ki Istentől küldetett a magyar nemzet providenciális megmentésére, ki nemcsak bölcs fejedelem és törvényhozó, hanem valódi apostola, hitterítője és védőszentje is lön népének. Az isteni kegyelem által csodálatosan felvilágosított lángszelleme már az akkori válságos idők sötét viharai között belátta, hogy a magyar nemzet jövőjét fegyverrel, erőszakkal nem, hanem csak békés uton, a keresztény hit üdvös fölvétele és a keresztény polgáriasodás minél nagyobb mérvű terjesztése által lehet biztosítani; azért is szent lelkesedéssel és ellentállhatatlan erővel látott a nagy munkához, hogy t. i. alattvalóit a pogányság sötétségéből a keresztény hit örökké boldogító virányaira vezérelje. És egyedül ezen tántorithatatlan hitbuzgalmának és bölcsességének köszönheti a magyar nép, hogy Pannónia szép földjét még manap is hazájának nevezheti; egyedül az ő áldásos alkotásainak köszönheti a magyar nemzet, hogy elődei: a hunok és avarok példájára el nem pusztult; hanem

*) „Magyar Állam“ 1897. aug. 20.

hogy „annyi balszerencse között és oly sok vizzály után megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán!”

Üdv azért és hála neked ős szentünk, apostolunk és királyunk, Szent István! Semmiségünk érzetében ma földre borulunk a te nagyságod előtt és áldjuk az isteni Gondviselést azon kimondhatatlan jóságáért, melynél fogva a legválságosabb idöben támasztotta ezen elsörendü tündöklö csillagot magyar hazánk sötét felhökkel borított egén. Lelkünk mélyéből meg vagyunk gyöződve, hogy e tündöklö csillag vezérfénye nélkül a magyar nemzet is — mint sok más nép — nyom nélkül elveszett volna a százados küzdelmek hosszú sötét éjszakájában!

„Ha az Úr nem építi a házat, hiában munkálkodnak, kik azt építik; ha az Ur nem örzi a várost, hiába vigyáz, ki azt örzi.“ (Zsolt. 126. 1.) A Szentírás ezen szavainak igazságáról senki jobban meggyöződve nem volt, mint Szent István, első apostoli nagy királyunk; azért tüzte a keresztet a koronára, azért ápolta lángbuzgalommal a kath. hitet e szép hazában. E hit volt az, mely isteni ereje által a mi öseinket kivetköztette vad harciasságukból; e hit volt az, mely szelidséget parancsoló erkölcsi törvényeivel a magyar népet is szelidebb életmódhoz szoktatta; a kath. hit volt az, mely öseinkkel az ipart, kereskedést, a művészetet és tudományt megkedveltette és ezen sokoldalu üdvös befolyása által a magyar hazának oly biztos alapját vetette meg, melyen állva, a nemzet immár 900 év viszontagságaival dacolt és a magyar névnek az egész világ előtt elismerést és dicsőséget szerzett.

Sajnos, hogy ezen igazságot épen napjainkban sokan nem akarják elismerni; sőt találkoznak modern államférfiaink sorában is elegenden, kik a kereszténységnek ezen hosszú évszázadok igazolta üdvös társadalmi és politikai befolyását fumigálják, kétségbe vonják.

Aki éber szemmel kíséri nemzetünk kulturális fejlődésének történetét, annak be kell látnia, hogy újabb intézményeink és törvényeink sokban eltérnek azon alaptól, melyen Sz. István király e hazát fölépíteni törekedett. A mi modern államférfiaink a vallás-erkölcsi momentumot,

a nép szellemi életét egészen számításon kívül hagyják. Főtörekvésük csak az anyagi haladásra, a materialisztikus érdekekre irányul. Előttük csak az bir értékkel, ami súlylyal bir, számít és kelendő.

A börziánerekhez hasonlólag önző reálpolitikát üznek. Felejtik azt, hogy valamely nemzet életsorsa nem csupán az anyagi előmeneteltől, mint inkább azon vallás-erkölcsi eszméktől és elvektől van feltételezve, melyek által az életműködésében vezéreltetik. Figyelmükön kívül hagyják, hogy nem a taktikázás, nem a parlamenti bőbeszédűség, nem a nemzeti ünnepélyek, a kiállítások fénye, de még az égbe nyuló nagyszerű iparcsarnokok és kulturpaloták sem jelzik valamely nemzet életretermettségét és erejét, hanem az élet és halál csirái azon magasabb ethikai principiumokban rejlenek, melyek egyesek életét éppen úgy szabályozzák, mint egész nemzetekét. Az olyan nemzet, mely ezen ethikai igazságokhoz mindenekelőtt ragaszkodik és tiszta eszmékért lelkesülni tud, az magában hordja jövőendő nagyságának és dicsőségének titkos kovászát. Míg ellenben oly nép, mely ezen igazságoktól elfordul, a hit és lelkiismeret szavát elnyomja és megveti, hamis ideálok és tanok szolgálatába szegődik, erkölcsi hanyatlásával elveszti egyúttal politikai és társadalmi életképességének feltételeit is. És ha ideig-óráig a felszínen marad is és jólét és boldogság környezi, — mindez csak hiu látszat és pünkösdi királyság, mely csakhamar a gyászos megsemmisülés és elpusztulás halálos csirát hozza elő magából. Ott a világtörténelem, annak minden lapja kézzelfogható bizonyítékot szolgáltat ezen életigazság illusztrálására. És a napjainkban mindinkább terjedő pauperizmus félelmetes szörnyszülötteivel: az anarkizmus, szocializmus és nihilizmus hallatlan garázdálkodásaival együtt mi mellett bizonyít, hacsak azon igazság mellett nem, hogy a vallás a legfőbb politikai tényező, minden állam egyetlen alapfeltétele. Mindama veszélyes kórtünetek ellensúlyozására és kiirtására a polgári törvények, rendőri intézkedések, nemzetközi szerződések, stb. nem elégségesek, hanem itt csak az Istenhez való visszatérés, a

vallás segíthet, mint egyedüli óvszer a társadalmi romlottság elharapódzása ellenében. A törvény pallosa nem elég hosszú, hogy minden bűntényt elérjen, a vallás elől senki sem menekülhet! És ebben is rejlik a vallás fontossága az emberi társadalomra nézve!

Erudimini ergo, qui judicatis terram! És ha segíteni akartok a szenvedő emberiségen és a sülyedő társadalom baján, úgy térjeteK vissza a Szent István király által inaugurált vallásos törvényrendszerhez! „Aliud fundamentum nemo ponere potest, quam quod jam positum est.“ Ne majmoljuk mindenben a nyugati kulturnépek szokásait és erkölceit és ne tereljük a magyar népnek fejlődési processzusát hatalmi eszközökkel olyan irányba, mely ezen nép faji individualitásának sajátságaival és nemzeti jellegével homlokegyenest ellenkezik, hanem ehelyett terjeszszük, ápoljuk a vallást, mert egyedül ez azon alap, melyen minden egészszéges fejlődés nyugszik és mely képessé tett bennünket, hogy ezer esztendő viharában helyünket — itt Európa keblén — szilárdan megállottuk. Őrizzük meg drága kincs gyanánt a nemzeti szellemet, az ősi erényeket és hitünk tisztaságát. Ez által egyszersmind hódoló tiszteletünk méltó adóját fogjuk leróni Sz. István dicső királyunk emléke iránt, ki százados instituciókat alkotott meg, bevilágítván lelkének fényével a bizonytalan századok kódébe.

Ily értelemben sóhajtozunk ma hozzád, hazánk nagy védszentje, apostola és szószólója, Sz. István király! zengvén ama régi szép énekkel:

„Ah! hol vagy magyarok tündöklő csillagja,
ki voltál valaha országunk istápjja.

Hol vagy István király, téged magyar kíván,
gyászos öltözetben te előtted sirván.“

Halottak napjára.*)

„Memento mori.“ (Prov.)

Van egy nap az évben, mely szent komolysággal tölti el keblünket és melyen élénkebben, mint máskor, erőt vesz rajtunk a fájdalom, szomorúság és mulandóság érzete, — kicsalva még a hithideg ember bensejéből is egy-két kegyeletteljes, vallásos gondolatot. E nap a halottak napja — azon nap, mely kizárólag elhunyt kedveseink drága emlékének van szentelve és mely komoly jelentőségével eszünkbe juttatja közös sorsunk rettegett mottóját: a „Memento mori“-t. Az egyház hangoztatja a „Miserere“ és „De profundis“ zsoltárait. Mint szerető anya, elköltözött gyermekei lelki üdvéért imádkozik, esdve kérven bennünket, hogy mi se feledkezzünk meg róluk. Szomoru hangon szólnak a harangok — eltűnt a jó kedv, a vidorság, az öröm az élettelt arcokról! Alig van halandó e föld kerekiségén, kinek szivét ne bántaná valami titkos, fájó érzelem, . . . kinek szemeiből e napon ne gördülne pár könnycsepp szeretteinek rideg hantjára. — És az emberiség-, az egyház gyászát osztja maga a nagy természet is.

„Hervadt levél szállong a fáról
S hull a sirokra csendesen . . .
Dér csillog a fonnyadt virágon,
Nincsen madár a száraz ágon.“

A még csak egy-két hónap előtt zöldellő erdő megfagyva a tavasz és nyár pompájától, ridegen áll egymagában. A lágy zefír többé nem csattogtatja szárnyait a kinyílt virágkelyheken. Az azurkék színével a halandó szemeit gyönyörködtető ég elkomorul, magára öltve fekete gyászöltönyét, melylyel a földet is beborítani törekszik. És az égi testek királynéja: a nap, mely oly büszke arccal kelt ki a hegyek ormai mögül és mely diadalmasan megfutva pályáját alkonyatkor ezer meg ezer színű pompában úszott: most egész csendben kel, arcát ritkán mutatja és lenyugvásakor nyomot se hágy maga után. Sugarai, melyek kikeletkor új életre támasztották a min-

*) „Mohács és Vidéke“ 1883. okt. 28.

denséget, most többé föl nem tűnnek a természet ölén és éltető melegöket nem arasztják a kihalt természetre. Mily változás mindenben és mindenütt! „Vanitatum vanitas et omnia vanitas“ — mondja erre a könyvek-könyve. A kihalt természet rövid életünk mulandóságának hű képe. Születünk és meghalunk! E két határ bármily messze látszik is egymástól lenni, mégis nagyon közel van egymáshoz. Hiába vigasztalja magát a halandó a jelen- és jövővel; mert a jelen kimondva már múlt — és a jövő bizonytalan jelen.

„Est haec vita brevis, transit ut aura levis —
Omni ad mortem hora, curritur absque mora.“

Leszállt a nap, este van. Mindenütt siri csend uralkodik. E csendet csak a templom tornyából busan csengő estharang tompa hangja és a gyors léptekkel haladó néptömeg zöreje szakítják félbe. És vajjon hová sietnek ők? — A sirkert felé — mert halottak estéje van! Sietnek, hogy felkeressék a drága hantvakat takaró hantokat és leborulva keresztfájokra, az emlékezet szárnyain visszaszálljanak a múlt kedves emlékeihez, azokban vigaszt és sajtó szívőknek írt leljenek.

Mint a dérforrázta virág, melynek levelcit kiméletlenül érinté a fagyos szellő, szomoruan hajtja le fejét; mint a párjavesztett gerlice, mely busan nyögdécseli dalát sivár magányában; mint az erős szélvész által derekán meghajlitott tölgy, melynek ágai oly bánatosan terülnek el a föld pora — fölé: ily képet nyújt az utcákon sűrűn hullámozó tarka néptömeg, mely komor hangulatban vonul ki a városon kívül fekvő igénytelen helyre, oda, hol egykoron mindnyájunknak fáradt csontjai enyhet, nyugtot találnak. Vannak, kik karjaikon koszorúkat és cypruslombokat visznek, hogy azokkal elhunyt kedveseik sírhalmát megkoszorúzhassák. Mások gyertyát, mécseket gyújtanak, hogy szeretetüket jelképezzék az elhunytak országában. Az azelőtt oly keveset és kedvetlenül látogatott igénytelen sirkert csak hamar megtelik a bánkodók és szomorkodók ezrei el és impozáns fényárban uszik. Itt emelkedik ki fényes lámpák és válogatott virágok

özönéből egy nagy férfi diszes emlékszobra; amott csak egyszerű mezei virágokból font élő koszorúk veszik körül az egyszerű keresztet. Itt zöld repkény kuszik fel a gyengéd kegyeletemelte drága sírkövön, — amott csak egyszerű folyondárinda övedzi körül a szeretet szegényes jelvényét. Egyenlő értéke van mindennek a halottak birodalmában! Hisz ott nincs kor — sem rangkülönbség, — nincs gazdag, sem szegény! — hanem mindannyian ugyanazon egy jó anya karjai között alusznak édes álmaikat. A virágok és gyertyák pedig csak szeretetünk bizonyosságai és az irgalmasság tetteire emlékeztetnek, melyekkel a boldogultaknak tartozunk.

Kövessük azonban a kegyelet adóját leróni szándékozókat beljebb a sirkertbe . . . Itt egy nem rég hányt sir fölött egy ősz aggastyán kesereg, kedves éltepárja nyugszik az egyszerű sirban. Fájdalomtól megtörtén térdel a jó öreg a sirnál, kezeit imára kulcsolva . . . miközben pajzánul enyeleg a hüs alkonyi szellő ősz fürteivel és a közelálló szomoru fűz lehajló ágai oly barátságosan intenek felé, mintha azt akarnák neki sugni: nemso-kára te is utánam fogsz jönni!

Emitt egy tisztas, öreg matróna halmozza el csókjaival az egyszerű — zöldre festett fakeresztet . . . mintegy hét-nyolc éves kis unokája térdel mellette. Patakként folyik a forró könnyek árja a kis ártatlan arcáról a hideg hantra, mely megboldogult édes anyja hamvait takarja . . . elnyomja kis szívét a fájdalom és sir, zokog keservesen; „Anyám, édes jó anyám, miért hagytál el ily korán engemet?!“ Öreg anyja zokogva keblére zárja kis unokáját, s együtt sirnak . . . együtt imádkoznak. — Fent a magasban, a csillagok ezrei közül édesdeden mosolyog le kedves gyermekére az elhunyt jó anya.

Itt is egy friss hant . . . zöld gyp szegélyezi a nem rég felhantolt sirt, két bús leányka térdel a kereszt mellett, zöld koszorúval díszítve fel azt, s könnyekkel öntözve a sir egyszerű virágjait . . . Távolabb a sir lábánál mostoha atyjok térdel, ő maga is könnyekben úszva . . . Buzgón imádkozik a két kis leányka a mennyei Atyához,

pótolja elvesztett, feledhetlen atyjukat . . . és szeresse őket, mint az szereté . . . A szél nemsokára kioltja a lámpákat, elfujja kis gyertyáikat, de azért még sokáig hallatszik a sötétben a kis leánykák zokogása és buzgó fohásza : „Uram adj neki örök nyugalmat!“

Nem messze ez igénytelen sírtól, egy drága kamé-liák és myrtussal gazdagon díszített pompás márvány-oszlopnál egy elegáns öltözetű uri nőt látunk térdelni és mély ájtatosságba merülve, a bánat felhőivel arcán, met-sző fájdalommal szívében, keservesen zokogni. — Ha máshol látnók e fényes alakot, csodálkozva kérdehetnők : ugyan mi baja lehet e dúsgazdagnak ? . . . Oh, de itt, a holtak hazájában könnyen kimagyarázható a zápor-ként hulló, keserű könnyek oka . . . hön szeretett férje sír-jánál kesereg ő ! — Alig pár hónapja, hogy élte legszebb szakában karddal a kezében, idegen földön esett el ha-zájáért és most itt nyugosznak, itt pihennek földi ma-radványai — és mellette fekszik egyetlenegy, forrón szeretett gyermeke, ki éppen ma egy éve halt meg. A férje- s gyermekétől megfosztott bús özvegynek lelki szemei elé tárulnak az elmúlt boldog napok emlékei . . . majd a szomorú jelen, a rideg való . . . és eszméletlenül rogy le a sirra . . .

Hát ez a dúlt arcú, zilált haju barátunk mit keres ott égő fáklyával kezében, fagyos, ijesztő tekintetével ? . . . Nézzétek csak, mily lázas nyugtalansággal keres egy sirt . . . mindenütt megnézi a sirkereszteken olvasható feliratot — míg végre ott van ! — ni megtalálta ! . . . Lihegve fonja át karjaival a keresztet, forró könnyecppjei hullanak a sirra és hangját elnyomja a fájdalom . . . Ez az ember most halálos ellensége sirjánál zokog, kivel egész életén át folyton civődött, kinek földi napjait annyiszor keserítette, . . . és most eljött a megboldogult sirjához kibékülni . . . Oh a halál kiegyenlít minden ellentétet ! . . . „Megbocsátasz-e nekem?“ jajdul fel a dúlt arcú ember . . . A hold fényesen világítja a bán-kodó arcát és a felhők és csillagok közül a magasban e szót véli hallhatni : „Igen!“ . . . Hosszasan imádkozik

ezután még elhunyt ellensége sirjánál . . . s nyugodtan' lelkében kiengesztelve távozik onnan.

Ime ilyenek és ezekhez hasolók az árnyképek, melyek halottak estéjén Isten kertjében figyelő szemeink előtt feltűnedeznek. De elég ezekből! Nem akarom immár ezen gyásztűnemények felujításával a boldogultak iránti kegyeletes érzületeket sérteni — azért nem is vezetlek benneteket tovább a halottak csendes kertjében, nem festem azon szivszaggató jelenetet, mint illeszti a rózsa-koszorút zokogva a szép hajadon kedvese sirkövére, mely szívében táplált legszentebb reményei- és vágyai hirtelen meghiusulásának gyászjelvénye; — nem mutatom be ana nagy férfi sirját sem, mely egy egész nemzet méltó gyászát takarja; — hanem még csak azon elhagyott sötét sirokra szeretnék veletek egy rövid pillantást vetni, melyeknél nem virrasztanak a baráti vagy rokon szeretet részvét-angyalai. Tehát csakugyan oly elhagyottak ők!? — Igaz! sirjaik elhagyatvák — de nem úgy lelkeik! Ezekért áldoz az egyház halottak napján. Ezekért kéri különösen a Mindenható irgalmát és könyörületét e napon és hangoztatja e szívbeli sóhajt: „Requiem aeternam dona eis Domine!“ . . .

— — — — Kezdenek már kialudni a lámpák — a gyászdalok hangjai elnémultak — közeledik az éjfé! és lassan-lassan távozik a sirkertből a hívő sereg, mely lelkében megkönnyebbülve, megvigasztalva tér vissza csendes hajlékába.

* * *

Ilyen az élet! . . . Ezernyi veszély közt halad sajkánk az élet tengerén . . . örvények, zátonyok állnak akadálykép utunkba . . . megkezdjük éltünk pályafutását arany hegyekről, rózsás jövőről álmodozva . . . s midőn már-már elérjük az óhajtvá várt kikötő biztos révpartját, akkor jó nagy haraggal egy nem várt fergeteg, mely romba dönti a képzelt légvárakat, s a tenger fenekére süllyeszti a hajót.

„Porból lettél és porrá leszel halandó!“ Elmélkedjöl erről mindennap és gondold meg, hogy téged is át-

ölel majdan a halál fagyos karjaival — nem nyulik ám vég nélkül és amugy tetszésed szerint élted fonala!

Nyugodjatok meg egyébiránt halandók Isten bölcs rendelkezésében, ki mindent a lehető legjobban intézett el e földön és kinek bölcsessége imádandó. Nézzétek csak a sírkert közepén felállított nagy keresztnek fénylő lámpák- és ékes virágokkal kerített ragyogó táblácskáját, mily biztatólag, mily reménytgerjesztőleg sugárzik ottan eme oly sokat mondó igazságnak jeligéje: „Feltámadunk!“...

Ti pedig Mohács város gyászoló keresztényei! — midőn ezen gyásznak szentelt napon kivonultok a temetőbe kedves tieitek sírjaira és a „kegyeletes szeretet“ könnycseppjeit áldozatul lerakjátok a fájdalom oltárára — ne feledjétek, hogy a ti sírkertetek „a z e g é s z n e m z e t e g y k o r i n a g y l é t é n e k g y á s z t e m e t ő j e.“ — Gondoljátok meg, hogy:

„Hány fiatal szívet, tele sok szép reménnyel
Sujta le kegytelen itt a riadó csatavész!
Mennyi nemes bajuok, méltó sok századot élni,
Fénytelen itt szunyad s kő se mutatja helyét.“

Rójátok le kegyeletetek adóját néhány gyászkönnyel az egykor e térségen elhulott testvéreink- mint nemzeti nagylétünk dicső vértanúi emlékének és mivel még mindig szórul szóra áll az, mit koszorus költőnk fájdalmas előérzettel énekel: „kő se mutatja kelyét“ azért siessetek elhunyt testvéreink iránt tartozó kegyeleteteknek az által kifejezést adni, hogy ki-ki tehetsége szerint szívesen hozza meg áldozatfilléreit egy az elhunyt dicső hősök emlékét megörökítendő diszes emlékszobor mielőbbi felállíttatása céljára.

Ez lesz alkalmi elmélkedésünk egyik legszebb gyümölcse — úgy legyen!

Az év utolsó napján.

„Fugit irreparabile tempus.“ (Virg. Georg. 3.284.)

A nap lenyugvóban van! Még egy-két óra és az, mit mi emberek egy esztendőnek mondunk, nyom nélkül eltűnik a mulandóság feneketlen örvényében. Eltűnik minden örömével és fájdalmával, minden reményével és csalódásával együtt — mi pedig ma úgy szólva, sírja előtt állunk egy hosszú esztendőnek, melyet ő maga tízenkét hó lefolyása alatt ásott meg saját maga részére. Olyanok vagyunk ma, mint az utas, ki sokáig vándorolván, hosszú utat tett; egyszerre azonban egészen új, ismeretlen vidék tárul fel szemei előtt, melyen át kell haladnia. Meg-megáll, vissza-visszanéz, fontolgatja a már bejárt útnak fáradsalmait és számolgatja a még hátralevő bizonytalan mérföldeket. Ilyenkor különféle édes vagy keserű érzések támadnak lelkünkben, aszerint, amint édes vagy keserű az elmúlt idők emlékezete, amint kecsegtető vagy elrettentő a jövőnek következősége. Aggódik az, ki haszon nélkül vesztegette el drága idejét, mert jó remény nélkül kell ballagnia az örök számadás hazája felé; retteg, irtózik az, ki vissza tekintvén lefolyt életére, csak vétkekkel fertőztetett napokat lát maga mögött; mert tudja, hogy ott, ahová ő is utazik, minden ember cselekedetei szerint fog egykoron megítéltetni. Csak az erkölcsös, a vallásos ember tekint vissza nyugodt lélekkel leélt napjaira, csak ő néz bátran előre a kétes jövőbe, bizva az örök élet reménységében. — Igen! a vallásos ember — az megállapodik egy kissé az év utolsó napján. lapozza a múltak könyvét és elmélkedik a földi lét mulandósága fölött. És midőn ezt teszi, lelke kibontakozik a földiség salakjából és fölemelkedik Ahhoz, kinek dicsőségét az egek beszélik és kezeinek alkotásait az égboltozat hirdeti. (Zsolt. 18. 2.) Ott a hit fényénél leesik szeméről a hályog, mely a világ hiúságai után való kapkodása közben reá tapadt; ott a hit tiszta világánál ismeri meg a földi élet valódi értékét és végcélját; ott kezd igazán látni, föleszmél és érzi, hogy halhatatlanok vagyunk!

Igen! halhatatlanok! — mert halhatatlan lélekkel birunk, mely örök létre van teremtvé. A földi élet csak előkészület, csak képzőiskola az örök életre! Itt csak jövővények, zarándokok vagyunk, kik egy közös kegyhelyre: az örök boldogság hazája felé utazunk. „Nincs itt marandandó városunk, hanem a jövőndőt keressük!” (Zsid. 13. 14.) Az élet olyan, mint egy rövid, nyughatatlan álom, mely csak néhány percig tart és ismét elmúlik; olyan mint az árnyék, mely folyton változik, míg egyszerre csak nyom nélkül elenyésczik; olyan mint a színjáték, melyben az egyik királyt, a másik koldúst játszik, de csak rövid időre! mert csakhamar legördül a függöny és akkor egyszerre vége szakad minden képzelt dicsőségnek és felmagasztaltatásnak, — de vége egyszersmind a nyomoruságnak, a szegénységnek is! Mint a különféle szereplők a színpadon, mint a napfény és boru a természetben, éppenúgy váltakozuak a szerencse és szerencsétlenség, az öröm és bánat esélyei az emberi életben! Jaj a boldogtalannak, ki minden reményét a változékony és csalfa földi dolgokba helyezi! Jaj annak, ki boldogságát ott keresi, ahol az föl nem található, t. i. e földi élet hívságos, romlandó javaiban!

Avagy mit tartanánk azon emberről, ki a tüzet szu-rokkal vagy olajjal akarná eloltani, — vagy ki szomju-ságát sóval csillapítaná?! Nemde eszteleneknek monda-nók őket!? Már pedig époly esztelenül cselekesznek azok is, kik a földi javakkal és élvezetekkel vélik lelköket kielégíthetni. . . Midőn a pogány Rómában a császárság kezdetén a gazdagság és jólét a legfőbb fokra emelkedtek: az öngyilkosságok száma egyre növekedett. Mire enged ez következtetni? ha nem arra, hogy a földi javak: a gazdagság, jólét, tisztesség, dicsőség, nem képesek teljes boldogságunkat eszközölni és pedig azért nem, mivel Sz. Ágoston ismert mondása szerint: „nyughatatlan a mi szívünk mindaddig, míg az Istenben meg nem nyugszik!” — A földi javak és élvezetek gyakran már magukban is megkeserítik az életet — a mint ezt a

tapasztalásból mindnyájan tudjuk. Minő gondokkal kell pl. a gazdagnak megküzdnie? Mennyi fájdalommal vannak körülvéve az élet örömei és élvezetei?! Mily sok csalódást és ámitást rejt magában a tudomány, hír, dicsőség, barátság, családi boldogság?! Hányszor nem csalódik az ember földi reményeiben, számításában, jó barátjaiban? az apa gyermekeiben, a testvér testvérben, a hazafiakban egymásban?! És mi haszna, ha bármennyire bele is merülünk a földi javak és örömök hajhászásába, ha életünk minden percét feláldozzuk is földi kincsek szerzésére: midőn e kincsek és gyönyörök annyira hiú k és mulandók, midőn halálunk alkalmával mindent itt kell hagynunk és semmit sem vihetünk magunkkal! „Mezitelenül jöttünk e világra és mezitelenül térünk vissza a földbe” — mondá már az ó-szövetségi bölcs (Job. 1. 21.) és vajjon ki kételkednék szavainak igazságában?! — — Nem látjuk-e, hogy a mulandóság e földi dolgok leghatalmasabb királya, ki korlátlan önkénnyel uralkodik minden teremtetett földi lények fölött?!

Nem halljuk-e, mint kiáltja egyik nap a másiknak: „Instabiles sumus!” Az élet tavaszán álló reménydús ifjú és viruló hajadon épenúgy alá vannak vetve az enyészet önkényének, mint az idő ónsúlya alatt meggörnyedt agg, midőn lelkének porhüvelyét a halál hervasztó lehellete megéri. . . A királyi pálca — ha még oly biztos kézben van is — előbb-utóbb kiesik birtokosának kezéből, az aranytrón összeomlik, a rozsalánc ketté szakad! — a hírvirág, pálmaág, reményfa, mind zörgő sárga levelekké száradnak össze! Az óriási emlékszobor, — a hatalmas tölgy és büszke bérci fenyő — miután évszázadok bösz viharaival dacoltak — gyenge porszemekként omlanak szét és nyom nélkül enyésznek el. . . Igen! minden mulandó, minden megsemmisül. Csókolgassa bár az élet ózsáit vagy tapossa a világ tövisútját; — minden, amiről a gyermek álmódzott, mi után az ifjú oly móhon vágyódott és amiért a férfi lángoló lelkesedéssel küzdött, minden hódol a mulandóság örök s megmáshatlan törvényének e világon! . . .

És ha ez így van, ha naponta, sőt óránként látjuk, hogy e földön minden csak hiúságok hiúsága és semmi sem képes bennünket igazán boldogítani: miért ragaszkodunk mégis annyira e föld göröngyeihez, az anyagisághoz? Miért rohanunk hanyatt-homlok az élvezetek mámoraiba, örvényeibe?! Miért áldozzuk fel lelkiismeretünk, becsületünk és szellemünk minden erejét földi mulandó kincsek gyűjtésére?!

Épen ma állunk egy jelentőségteljes fordulópontján a mi életünknek. A Sylveszter-nap mintegy önkénytelenül tölti el lelkünket a mulandóság érzetével. Állapodjunk meg tehát egy kévéssé és gondolkodjunk, elmélkedjünk. Jusson eszünkbe mindenekelőtt, hogy „e világ elmúlik és az ő kívánsága, aki pedig Isten akaratját cselekszi, az megmarad mindörökké!“ (1. Ján. 2. 17.)

Hallgassunk tehát a hit szavára, mely azt tanítja, hogy az emberi élet nem végződik be a sirral, hanem annak hantjainál egy új világ tárul fel lelkünk előtt, ahol az a tökéletes ismeret és részrehajlatlan igazság életét fogja örökké élni. Gondoljunk az örökkévalóságra, mert hisz egyedül az örök lét nagy eszméje leendő képes bennünket az élettel kibékíttetni! egyedül az örök lét gondolata fogja csüggedő keblünk sebeibe a vigasztalás jótékony balzsamát csepegtetni és szemeinkről a keserű csalódások fátyolát letépní. Ez a hit, ez a remény az égi fény sugár, mely keresztül tör e földi számkivetésünk sötét tömlőcén és éltető reménynyel tölti el kebleinket. Ne csüggedjünk tehát és ne zúgolódjunk, midőn szenvedés, nélkülözés, gúny és megvetés képezik osztályrészünket e földön! Hisz tudjuk, hogy van egy szem ott a csillagok fölött, mely mindent lát, még legtitkosabb gondolatainkat is! Van igazságos Bíró, ki megfizet mindenkinek érdeme szerint! Egyeztessük meg az életet az örökkévalósággal! Élünk az élet örömeivel, de bölcs mérséklettel — azon határig, melyet azoknak lelkünk örök üdvössége szab. Élünk az élet örömeivel, de ne élünk vissza azokkal! Élünk az élet örömeivel, de úgy, hogy megemlékezzünk az örömek kegyes adójáról is,

kinek ingyen kegyelméből birjuk azokat. Használjuk fel a világot, de úgy, hogy általa lelkünk nemesedjék, az örök életre; éljünk az élettél, de nem cél- hanem e s z k ö z gyanánt, mely végcélunk elérésében segítségünkre legyen. „Keressük először Isten országát és az ő igazságát, akkor a többi mind hozzáadatik nekünk! (Máté, 6. 33.)

Ez a Sylveszter-est komoly mementója!

V.

TANÜGYI BESZÉDEK.

A folytonos önképzés szükségessége és segéd- eszközei.*)

D. a J. Kr! Midőn a Siklós-kerületi r. k. néptanító urakat — mint e kerület ujabban kinevezett egyházi tanfelügyelője — ma e helyről és e téren először van szerencsém üdvözölhetni, mindenekelőtt örömemet fejezem ki nagyobbszámu megjelenésök fölött — mert ezen örvendetes jelenség valamint egyrészt kézzelfogható bizonyítéka önök hivatássugalta buzgalmának és ügyszeretetének: úgy másrészt biztos záloga annak, hogy ama szent ügy, melynek szolgálatában állnak — magasztos érdekeiért lelkesülni, fáradozni és tenni tudnak, és — megértve a mai kor komolyan intő szózatát — e g y e s i t e t t e r ő v e l azon az uton akarnak haladni, mely tanügyi tekintetben egyedül üdvözítő; — egyesített erővel ipari kodnak kivívni azt, mire egyesek jó akarata és tehetségegyengék! És ez így jól van Uraim! mert hisz ki nem látná be közölünk az egyesülés, a tömörülés szükségességét, kivált napjainkban, midőn minden testület, minden vállalat egyletek alakítása által kíván boldogulni!? Ki nem tudná közölünk azt, hogy épen a tanító-egyleti életnek lényeges factorát, vagyis helyesebben: főelemét a kerületi tanítói tanácskozmányok képezik, és hol ezek pangásnak indultak, ott az egyleti élet felvirágozásáról sem lehet szó!? Ki nem ismerné amaz örvendetes mozgalmat, mely ujabban időben épen e téren — t. i. az egyleti téren — országszerte megindult és kath. tanügyünk sikeresebb fejlesztését célozza!? — Vajjon lehetséges-e tehát az, hogy mi oly korban, midőn

a kath. tanügy terén oly jelentékeny mozgalom észlelhető mindenütt; — midőn a tanügy előhaladott stadiuma mindig újabb és nagyobb igényekkel lép föl annak előharcosaival szemben, és oly sok életbevágó kérdés megoldása foglalkoztatja szüntelenül a kat. tanügy vezér-férfiait; — lehetséges-e — mondom — hogy mi ezek láttára közömbösek, tétlenek maradhatnánk! A sok közül csak a leglényegesebb újabb tanügyi mozzanatok elősorolására szorítkozom most. Itt van mindenekelőtt a kath. tanítók országos segélyalapjának nagyszerű intézménye, melynek létesítésében világító torony gyanánt ragyog föl előttünk ország- s világszerte ünnepelt dicső főpapjaink ritka áldozatkészsége és nagylelkősége; — ott a kath. nagyobb tanító-egyletek szervezéséből önkényt folyó országos kath. tanítógyűlés immár biztos kilátásba helyezett közeli megvalósulásának kérdése; emitt az iskola-felügyelet újjászervezése ügyében a szakavatottak részéről megindult eszmecserék egész láncolata; amott meg új iskolai olvasókönyvek szerkesztése és kiadása iránt tették meg a szükséges intézkedések. Ide számítandó az iskolai törzskönyvek életbeléptetése, egy országos kath. tanügyi közlöny keletkezése iránt ismételten felszínre került jámbor óhajok mielőbbi valósulása, a tanítók fizetésjavításának elsőrendű szükséglete, stb. stb. Mindezek oly ügyek, oly kérdések, melyek hallatára lehetetlen, hogy közömbösök maradhatnánk és ölbetett karokkal várhatnók ama boldogabb, jobb jövőt, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán. — Nem t. elvtársak! ha valamikor — úgy bizonyára most szükséges, hogy hosszas és átkos lethargiánkból fölébredjünk, szorgalmasan munkálkodjunk és veszélyeztetett érdekeinkért és rendezendő ügyeinkért mi is, — kiki tehetsége szerint, — sikra szálljunk!

Igen! mert csak akkor, ha mindenki iparkodik a műveltség azon színvonalára emelkedni, melyet tőle állása, a társadalom, haza és egyház jogosan követelhetnek; — csak akkor, ha hivatalát mindenki buzgón, lelkiismeretesen fogja betölteni és a népnevelés sz. érdekeit szívéen hordja, — várhatjuk ügyeink jobbrafordulását,

a kath. tanügy célbavett emelkedését és fölvirágzását édes honunkban.

Azért ha valamikor, — úgy bizonyára napjainkban nyomul előtérbe komoly jelentőségének egész valójában ama régi, de igaz közmondás megvalósulásának szükségessége, hogy a jó pap — jó tanítónak holtig kell tanulnia! A tanítónevelői szakma u. is olyan mesterség, olyan művészet, melyet soha teljesen ki nem tanulhatunk! És ha áll az, hogy minél inkább kiképezi magát a tanító a maga szakmájában, annál jobban kell, hogy annak beismerésére is jusson, miszerint sok, igen sok kíváncsít ahhoz, hogy hivatását tökéletesen betöltse: — úgy bizonyosan elvitázhatlan ama másik igazság is, hogy a képzett, a mai kor színvonalán álló tanító sokkal ügyesebben fogja hivatását betölteni, több kedvet, örömet fog találni hivatalbeli kötelmeinek teljesítésében, mint az elmaradt, tudatlan tanító, ki a népnevelés nagy mesterségének gyakorlásában csak kontárnak nevezhető! — Nem szándékom azonban most a tanító önképzése-, önművelődésének szükségességéről szóló témát bővebben fejtegetni; ehelyett inkább azon segédeszközök rövid elősorolására térek át, melyek által a szóban forgó önképzés, önművelődés legsikeresebben elérhető, foganatosítható. E segédeszközök — mint önök igen jól tudják, — főleg ezek: 1. A n a p o n k é n t i l e l k i i s m e r e t e s e l ő k é s z ű l é s a z e l ő a d á s h o z. — Ez a tervszerű és sikeres tanítói működésnek egyik nélkülözhetlen alapfeltétele; de egyszersmind a hangsúlyozott folytonos önképzés egyik hathatós segédeszköze.

2. J ó k ö n y v e k é s s z a k l a p o k s z o r g a l m a s o l v a s á s a. Ugyhiszem, az mindenki előtt világos dolog, hogy az olvasás, folytonos tanulmányozás által egyre tágul az ember szellemi látóköre, szaporodnak ismeretei. És ha ez már önmagában véve szükséges minden tanult embernek, úgy a tanító számára annál is inkább ajánlható, mivel különösen napjainkban a nép szellemi vezéreitől oly sokoldalú ismeret kíváncsítik. — Az újságokra, szaklapokra vonatkozó nézetem pedig:

hogy éppen nem közönyös dolog az, hogy olvas-e valaki szaklapot és minő szelleműt? Kath. tanítóra nézve legillőbb, ha kath. szellemű szaklapot olvas, — mert tagadhatlan az, hogy minő szellemi táplálékkal él valaki, éppen olyanná válik lassankint benne is a szellem. Egészen észrevétlenül történik ez, mint a bűvésznak varázsszeszeje alatt a különféle tárgyak elillanása.

3-ik és igen hathatós segédeszköze a tanítói önművelődésnek a t a n á c s k o z m á n y o k b a n v a l ó s z o r g a l m a s r é s z v é t e l. — Igazán szépen ír ezek hasznáról Mennyei, mondván: „A tanítók kölcsönös művelésére határozott befolyással vannak a tanítói értekezletek, tanácskozmányok. Ezek, ha jó szellemben vezetnek, szakadatlanul fönntartják az iskola és elöljárók, az iskola és iskola közötti élő és benső viszonyt, fölélesztik és megővják a munkásság szellemét és hivatásszeretetet, a tanítókat egymással erkölcsi életközösségbe hozzák, élénkitik a tanítói önbecs és az egymás iránti kölcsönös tisztelet érzetét s az erkölcsi ítélőszék egy nemévé válnak, melynek szeretetteljes hatása sokkal sikeresebb a tanítók jellemének képzésére, mint bármily fegyelmi szabályok és eljárások, s végre valódi kölcsönösen tanító-iskolák a tanítókra nézve, melyek több gyümölcsöt hoznak, mint a magán tanulmányozás és öngyakorlás.“ Így ír Mennyei e tárgyról. Ki nem volna meggyőződve idézett szavainak igazságáról!? Ki nem ismerné el, hogy a tanítói gyűlések, tanácskozmányok, ha céljuknak megfelelőleg tartanak és nem üres szóvitákkal és szószátyárkodással töltetnek ki, igen alkalmas eszközül tekintendők a tanítói önképzésre vonatkozólag!? Ily gyűléseken u. is alkalom nyílik az eszmék kicserélésére; amit egyik-másik a gyakorlatban tapasztalt, közli, előadja; mit olvastak, megvitatják; kimondják e vagy ama tanmód, eljárás fölötti véleményöket, mi által a tanításban követendő egyforma eljárásra út készíttetik; néha dolgozatok olvastatnak föl alkalmi kérdésekről, gyakorlati föladványokról, s így tovább. Ily módon csak szélesbül a tanító ismeretköre, anélkül, hogy magának fáradságot okozna, megbíráhatja saját eljárását a tanmódban, s megtartja, ami jó, mással cseréli föl, ami

kevésbé helyes. Nem lehet azért eléggé megróni az oly tanítót, ki ily tanácskozásokról ok nélkül elmaradoz. Az ily tanító nagy szegénységi bizonyítványt állít ki műveltségre való törekvéséről; mintegy azt látszik mondani, hogy ő nem akar többet tudni, nem akar haladni! Már pedig nem annyira a nem tudás, mint a tudni nem akarás mondható igazán szégyenletesnek egy tanítóra nézve! — Nem ok nélkül rendeltettek el tehát a tanácskozmányok a nm. m. kir. vallás- és közoktatási miniszterium által különös szabályrendelettel; (1868. 38. t. c. 147. §.) — nem ok nélkül sürgettetett és sürgettetik azok törvényes megtartása kegyelmes főpásztoraink — mint a kath. népoktatásügy hivatott apostolai és fővédnökei részéről szüntelenül! Meg vannak ők győződve a tanítótanácskozmányok nagy horderejű jelentőségéről és azoknak magára a tanügyre kiható jelentékeny szellemi hasznáról, azért is főpásztori gondjaik egyik kiválóbb részét a tanügy ezen ága képezi.

Ami különösen kedves egyházmegyénket illeti, itt a ker. tanító tanácskozmányok megtartása régebben is, de főleg a kath. iskolaügy újabb szervezése (1876) óta csaknem évenként újra sürgettetett kegyelmes főpásztoraink által püspöki körlevelek útján. E körlevelekben közölve lettek egyszersmind minden évben a tanítói tanácskozmányok számára kitűzött és a tanítók által kidolgozott tanügyi tételek bírálatai is, melyekre különösen felhivom a tanító urak figyelmét.

Szent ügy felkarolásáról van itt szó! Nagy dologról — magasztos célról! — Félre tehát a tetovázás, határozatlanság és hideg közönyösséggel! Mutassuk meg, hogy katolikusok, — kath. tanítók vagyunk, nem csak címre, hanem gondolkozásmódunkra és tevékenységünkre nézve is. Ébredjen föl bennünk már valahára kath. népnevelési hivatásunk és erkölcsi kötelességérzetünk öntudata és munkálkodjunk és dolgozgassunk, míg nappal van, mert eljön, — tán előbb, mintsem gondolnók — az éj, midőn senki sem munkálkodhatik többé! Lobogtassuk magasan a zászlót mindenütt, melyre a vallásos népnevelés szent elve gyémánt betűkkel van felírva,

mert erről biztosan áll Nagy Konstantin jelenésének jóslata: „E jelben fogsz győzni!“ Jöhetnek ugyan idők, küzdelmek, melyek a vallásos népnevelési elvek hirdetőinek is sok keserű órát, nehéz megpróbáltatást okoznak, — de azért elcsüggednünk, szent meggyőződésünkben megingatgatnunk nem szabad. Hisz az isteni Mester, — tanítók ezen ideális mintaképe — előre megmondotta, „hogy a tanítvány nem lehet nagyobb mesterénél és ha őt üldözték, övéit is fogják üldözni“; — de megmondotta egyszersmind azon vigasztaló szavakat is: „Ime én veletek vagyok a világ végezetéig.“

Ime ezen eszmék, e nézpontok azok, melyek bennünket tanügyi munkálkodásainkban vezéreljenek! — és ezen elvek hangoztatása után szívem mélyéből üdvözlöm még egyszer az egybegyűlt kerületi tanító urakat, mint egy és ugyanazon elvek képviselőit, egy és ugyanazon irány követőit. Isten bő áldása kísérje törekvéseinket! —

A népiskolai oktatás és nevelés központja a vallás*)

D. a J. Kr.! Tisztelt tanítói tanácskozmány! Midőn a siklói esp. kerület tanítói karának érdemes tagjait ma üdvözölni szerencsém van, megnyitó beszédemben néhány — hivatásunkat közelebből érintő — eszmét óhajtok fölleveníteni; nem, mintha azzal hizelegnék magamnak, hogy valami újat fogok mondani, hanem mivel sz. Ágostonnal én is azt tartom: „hogy amit elég jól megtanulni soha sem lehet, azt elég gyakran elmondani sem lehet!“ — Számítok azonkívül még arra is, hogy önök, mint tudományszomjas férfiak, szívesen fogadják a szakmájuk körébe vágó komoly hozzászólásokat.

Mi valamennyien a népnevelés bajnokai vagyunk, kikre az Ur Isten a legfontosabb és legnehezebb hivatalt, az ő legjelesebb földi teremtményének: az embernek képzését bízta. Nemcsak tanítók vagyunk tehát, —

*) Tan. tanácsk. megnyitó (Siklós, 1886. okt. 14.)

hisz a tanítás csak eszköz egy magasabb cél elérésére! — hanem első rendben n é p n e v e l ő k, kiknek hivatása: a reánk bizott ifjú nemzedékből Isten és emberek előtt kedves, becsületes és értelmes embereket, a hazának munkás polgárokat és az egyháznak hű és nemes-szívű keresztényeket képezni, nevelni. Mily végtelen fontosságú és roppant felelőséggel járó feladat ez? Mily beláthatlan nagy terjedelmet ölel fel magasztos hivatásunk mezeje, küzdtere? — „Népet nevelni,“ „embert képezni“ Isten képére és hasonlatosságára! — felfogtuk-e eme magasztos feladatnak nagy horderejét és kihatását!? Szemeink előtt lebeg-e szüntelenül a keresztény nevelés magasztos alapelve: „Ugy neveld a gyermeket, hogy benne az Isten képmása visszaállittassék.“ Iparkodunk-e utánózni magának a világ legnagyobb paedagogusának, Jézus Krisztusnak dicső eszményképét, ki első sorban nekünk mondá: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.“ Meggondoljuk-e gyakrabban, hogy a jó Isten egyetlen egy tehetséget sem plántált hiába — cél nélkül — az emberbe, hanem azok mind egymásnak kölcsönös kiegészítésére szolgálnak és hogy következőleg a nevelés csak akkor okszerű és teljes, ha a növendék összes tehetségeire kihat és testi-lelki tehetségeinek egyikét sem hanyagolja el vagy áldozza föl más részre, hanem mindegyiket egyenlő gonddal és figyelemmel karolja át, éleszti, ápolja és műveli? Megsziveltük-e és mindennapi működésünknek zsinórmértékül szolgál-e: hogy távolról sem elég ám, hacsak tanítványaink észbeli tehetségeit fejlesztjük, elméjüket gazdagítjuk, a kedély és szív nemesítését, az erkölcsi érzet megerősítését és ápolását pedig számitáson kívül hagyjuk, parlagon hevertetjük!?

Ezen, a keresztény paedagogia alapágazatait képező kérdések fölötti elmélkedést kiválóan alkalmoszerűnek találom napjainkban, midőn a népoktatás-ügy terén általános a panasz és napról-napra szembeszökőbb az el-szomorító látvány a mai ifjú nemzedék erkölcsi sülyedése fölött. Honnan e beteges jelenség társadalmunk képén?

Tény az, hogy ma az ész üli diadalát! Az értelmi erő ma sokkal nagyobb az emberekbén, mint volt csak

akár néhány évtizeddel előbb. De valjon nagyobb-e egyúttal a boldogság is az emberi szívekben? — Az örültek házának tömötsége, az öngyilkosoknak folyton szaporodó száma legalább nem azt mutatja, hogy az értelmi fejlődéssel párhuzamosan emelkednék a boldogság is. Boldogságukban nem szokták magukat kivégezni az emberek; a jólét és megelégedés napjának ragyogása alatt nem borul el az elmének világa! — Honnan tehát e sebek társadalmi életünk testén?

Minden józanul gondolkodó és elfogulatlan megfigyelője a tapasztalatoknak, azon feleletet adja reá: onnan, mivel a szív művelésével a szükségesnél kevesebbet törődünk a nevelésben, az iskolában! Csak az ész képezésére nehezedik itt a működés fösulya; a szív művelésére nem jut idő, vagy nem terjed ki a figyelem. És ez igen nagy baj, Uram! Ezen egyoldalú, félszeg nevelésnek nagyon sajnálatos gyümölcseit láthatjuk már a mai ifjúságon, mely túlságosan az érzékiség felé hajol és a Muzsák helyett a Gráciáknak hódol. A szerénység, tisztelettudás, alázatosság, — e szép virágai az ifjú kornak, — ma ritkábbak, mint a fehér holló. E helyett a kihívó hányavetiség, pöffeszkedés, lelki sivárság és blazirtság torzképeivel találkozunk mindenütt.

Mi rontotta meg az ifjúságot, mi okozta a szellemi súlyedést? A ferde nevelés, mely csak az ész táplálja a mindenféle és kétesértékű tudomány igeivel, de a szív érzelmeinek nemesítésével mit sem gondol! Már pedig arathatunk-e ott, hol nem vetettünk!? Szedhetünk-e bojtorjáról szőlőgerezdet?! Virulhat-e ott az erkölcsiség nemes fája, ahol a nemtelen érzelmek fattyúhajtásai nyerik a tápot?! — — Nem! Édes uraim! A tudomány, az ész magában véve nem boldogít. A tudomány kedélyi műveltség nélkül veszedelmes fegyver az ember kezében a társadalomra nézve. A ki tudatlan, az nem oly veszedelmes, mint akinek nincs szíve. Avagy nem látjuk, tapasztaljuk-e, hogy a hajmeresztő merényletek elkövetőinek van ugyan művelt eszük, de nincsen kiművelt szívrük! A fejedelemgyilkolási szándékból titkon ásott robbantó

aknak nem a tudatlanok műve, hanem a kedélyileg elfásult, szívtelen hitetleneké!

Legyünk tehát résen és értsük meg az idő szomorú jeleiből azt, hogy mily végtelen fontosságú a népnevelés bajnokainak hivatása. A társadalom fekete képe reánk is vet némi árnyékot, kik tán hivatásunkat nem fogtuk fel oly eszményileg, állásparancsolta kötelemünket nem teljesítettük mindenkor úgy, ahogyan kellett volna. Az én meggyőződéseem legalább az, hogy ha mi, mint népnevelők, magasztos hivatásunkat lelkiismeretesen betöltenők, ha a ránk bízott ifjúságnak nemcsak eszét, hanem szívét, kedélyét, akaratát is gondosan képeznők; más szóval, ha át volnánk hatva a vallás-erkölcsi nevelés szükségességének gondolatjától és ennek szellemében irányítanók minden cselekvésünket: úgy hazánk szellemi látóhatára csakhamar tisztulni fogna és mi lennénk a társadalom elsőrendű regenerátorai. Ily értelemben mondhatta hazánk egyik jeles írója és költője is, hogy: „Magyarországot még egyszer kell meghódítanunk a magyar nemzet számára és ezen hadviselés a tanulókra vár!” és ismét: „Hazánkban a tanítók testülete az igazi felsőház!”

Ismeretes önök előtt uraim! az, hogy a népiskolától újabb időben igen sokat kívánnak. Azt akarják, hogy a népiskola tanítsa meg az embert mindarra, a mire valaha az életben szüksége leend. Annyi manap a tantárgy, hogy sem a tanító, sem a gyenge gyermek nem képesek a feldolgozandó anyagot megemésztetni és azért is méltán szórják szaklapjainkban minden oldalról a túlterhelés elleni vádakat. Nincs szakférfiú, ki a túlterhelés káros következményeit be ne látná! Kell, hogy emellett a szivnemesítés és az akaraterő kellő képzése rövidséget szenvedjen, hogy az iskolában bizonyos felületes csablon harapodzik el; mert „aki sokat markol, az rendesen keveset szorít,” kell végre, hogy a tananyaggal való túlhalmozásból az ifjúságra vonatkozólag a tanulás megutálása és a testi bajok egész sorozata származzék. De ami még ezeknél is nagyobb baj, az az: hogy a különféle tantárgyak sokaságában és tömkelegében tönkre megy az emberi öntudat és lélek egysége; mivel a tantárgyak

nincsenek szervi kapcsolatban egymással olyképen és azon célzattal, hogy egy közös vég felé kell tartaniok és hogy ezen közös véget csak válvetett munkával lehet elérni. A mostani népiskola úgy működik, mintha a növendéknek ugyanannyi külön lelke volna, a hány és hányféle a tantárgy. Látták ezt a modern paedagogusok és azt is, hogy ez tovább így nem tarthat, kerestek tehát egy összekötő kapcsot, mely a heterogen és sokféle tantárgyba egységet öntsön. Némelyek az olvasókönyvet választották a népiskolai oktatás középpontjául (Basedow és követői), mások a módszer (Pestalozzi), ismét mások a kézimunkát (Fröbel). De hogy a kézimunka nem lehet a népisk. oktatás középpontja, már csak abból is világosan következik, mivel a sz. írás tanítása szerint az ember rendeltetése sokkal magasabb szférában keresendő és azon két nagy szóval van kifejezve: *Imádkozzál és dolgozzál!* — tehát először is az imádságban és csak azután a munkában áll; de másodszor azért sem képezheti a kézimunka a népiskolai oktatás központját, mivel nagyon is veszélyes dolog: a mai anyagelvi korban ily materialis célt kitűzni az iskola számára! A paedagogiának ethikai célra — és eszerint olyan középpontra van szüksége, mely ezen ethikai cél szolgálatában állván, csak szellemi lehet — és ez szerény felfogásom szerint nem lehet más, mint a *vallás*. E körül kell, hogy az egész nevelés-oktatási ügy forogjon — ez legyen tanítói összműködésünknek alfája és omegája, a népisk. oktatás gyúpontja és vezérelve! — „Más alapot senki sem vethet azonkívül, mely vettetett, mely a Krisztus Jézus.“ (I. Kor. 3, 11.) Hisz a keresztény paedagogia tanai szerint úgyis nemcsak a hittani oktatással, hanem összes nevelési eljárásunkkal és minden tantárgy tanításával a valláserkölcsei képzést kell céloznunk és szorgalmaznunk. Áll ez maga a reáltantárgyak: történelem, földrajz, természetrajz, természettan — sőt még a számtan előadására nézve is! Azok célirányos és módszeres kezelése lényegesen kihat a valláserkölcsei nevelésre és nagyban előmozdithatja növendékeink szív- és jellemképzését.

Azért is, ha akarjuk és óhajtjuk — pedig ezt akarnunk

és óhajtunk kell! — hogy népnevelési működésünk okszerű és így sikeresebb legyen és az ifjúság erkölcsi elszilajulása elleni mai panaszok lassanként elnémuljanak: úgy ápoljuk gondosan iskoláinkban a vallás-erkölcsi nevelést, mert hisz ez a szivnemesítés leghatásosabb emelttyűje, minden boldogságnak alapja! Avagy kérdelem: Mi lesz az ifjúságból, ha a vallást, a szivnemesítésnek elsőrendű eszközét, száműzik az iskola falai közül? Mi fog az ifjúnak irányt adni az élet tekervényes utain! Mi fogja indulatait nemesíteni, szenvedélyeit fékezni? Mi fog neki erőt kölcsözni az élet nehéz küzdelmében és számtalan viszontagságai között? Mi fogja őt képesíteni az élet terheinek békés elviselésére? Semmi más, mint a vallásnak menygyei varázsa, mely szeméit az égre irányozza, ahol szenvedései után a jutalom koronája vár reá!

Ápoljuk azért a valláson nyugvó erkölcsi séget — mert vallás nélkül erkölcsiség nem képzelhető! Vallás és erkölcsiség ikrek, ha az egyiket megöltük, a másik is haldoklik! A vallási érzés fájának gyökereiből a sziv többi nemes érzelmei is fel fognak fakadni. Az ifjak nem lesznek fiatal testben előregedett lelkűek, az érzékiségnek áldozó sivár keblűek, hanem testben-léleken munkára képes, minden szépért és nemesért lelkesülni tudó fiai a nemzetnek!

Ily szellemben iparkodjunk aztán a szülőkre is hatni. Győzzük meg őket gyermekeik vallásos nevelésének fontos kötelmeiről, valamint arról is, hogy vallás-erkölcsi nevelés nélkül nincs igazi haladás, jólét és boldogság e földön! Igaz ugyan, hogy sokat nem lehet kívánni a nevelés mesterségéhez nem értő szülőktől, de miként kelljen egyszerűen az erényt és jámborságot a kisdedek sziveibe plántálni; erre kevés támogatás mellett a józan érzék maga is rá fogja vezetni őket. Így fogja a népiskola a házi nevelés magasra fokozódott mulasztásait is némileg pótolni; ezáltal pedig meg fog felelni tulajdonképeni rendeltetésének, mely nemcsak abban áll, hogy a tanulók minél több ismerettel tömessenek meg, hanem főként azon sarkallik, hogy a gyermek összes szellemi tehetségei felébresztessenek, fejlesztessenek és a

jóra irányíttassanak akként, hogy ezek létük célját nemcsak felismerni, de annak megfelelőleg önelhatározásból élni is tudjanak és akarjanak.

Amely népiskola e feladatot hiven igyekszik betölteni, annak sokkal kevesebb panasza lesz korunk fiatalságának romlottsága és a házi nevelés hiányai ellen; mert a szülők, látván gyermekeikben az iskolának igazán áldásos hatását, igyekezni fognak a természet és az Isten törvénye által egyaránt eléjük szabott szülői kötelmeknek lehetőleg legjobban megfelelni, a mindenre könnyen hajló gyermekben a vallásosság kincsét megörökíteni, benne fogékonyságot ébresztteni a jó, igaz és szép iránt, ennek gyakorlásában való kitartásra őt ösztönözni és ellenszenvet csepegtetni belé a henyeség és bűn iránt. Már pedig csak ily nevelés biztosíthatja az erény terjedését, az erkölcsiség felébredését és ezzel együtt társadalmi életünk mielőbbi jobbra fordulását. Gyümölcsöztesse a jó Isten ebbeli törekvésünket, hogy virágozzék általa az egyház és a család és: legyen boldog az édes haza!

A tanítói pálya magasztos volta és a hivatás-szeretet.*)

D. a J. Kr! Tisztelt tanítói tanácskozmány! Dr. Kellner, a híres német kath. tanférfiú a tanítói tanácskozmányokra vonatkozólag ezeket mondja: „Én legjobban szeretem azon tanácskozmányokat, melyeknek vezetői a tanítókbán a hivatás eszményi felfogását fölkelteni és ápolni tudják, kik a tanítói hivatás iránt lelkesedést képesek gerjesztetni és kik ezért a tanítónak nevelői működését épenúgy tudják becsülni, mint az oktatóit.“ — Kellner ezen szavai fölött elmélkedni nagyon alkalmasnak és időszerűnek látszik előttem most, midőn egy új iskolai év küszöbén állunk, — midőn ismét egy újabb működési cyklus nyílik meg előttünk és tán nem egy közülünk aggodalmas kebelrel tekint a jövőbe és a kis-

*) Tan. tanácsk. megnyitó (Siklós, 1877. szept. 15.)

lelkiség bizonyos nemével sóhajt fel: „Tanítónak lenni, ez már az utolsó dolog a világon! Mindennap ugyanazon foglalkozás: apró gyermekekkel vesződni, azokat az elemi ismeretekre oktatni, jóra nevelni, az iskolában izzadni, szörnyű unalmas munka ez!” — Tudom, hogyha valaha, hát ilyenkor esik jól a buzdítás és lelkesítés néhány szava; miért is ma egy-két, a tanítói hivatás fontosságát és magasztosságát érintő eszmét szándékozom a tiszt. tanácskozmány előtt föleleveníteni és a jó tanítóban megkívántató néhány erkölcsi és szellemi kellékről fogok szólni, melyeken az igazi hivatásszeretet sarkallik.

Minden életpályának meg vannak nehézségei, gondjai, küzdelmei. Hiába futunk előlük, ki nem kerülhetjük azokat; csak felcserélhetjük másévalékkal, sokszor még súlyosabbakkal. — Áll ez a tanítói életpályára vonatkozólag is! Ezen is több tövis terem, mint rózsa! Ki is volna képes elősorolni mindazon nehézségeket, előítéleteket, izetlenségeket, küzdelmeket, nélkülözéseket, melyek e pályától — úgyszólván — elválaszthatlanok.

Hogy ilyen viszonyok között a ránk bízott nagy fontosságú és roppant felelősséggel járó feladatnak mégis hiven megfeleljünk és tanítói hivatásunk nehéz kötelmeit — türelmesen viselt nélkülözések között is — mindenkor lelkiismeretesen teljesítsük: igen ajánlatos és célszerű, hogy a lankadhatatlan ügybuzgóság fokozására gyakran megfontoljuk hivatásunk magasztosságát és magunkat az igazi hivatásszeretethez minél jobban edzeni iparkodjunk.

A hivatásszeretethez kétféle alapja van. Vannak, kik szeretik a tanügyet, mivel úgyszólván rászülettek, tehetséget hozzá még a bölcsőben nyertek és ezek örömmel lépik át naponta az iskola küszöbét; de vannak olyanok is, kik magasabb szempontból véve a tanítói hivatást, ezt magas rendeltetésénél fogva Istenért szeretik és tanítói működésüket mintegy az istentisztelet bizonyos nemének tekintik, melynek gyümölcsei nem csupán e világról és e világra valók! És ezek vannak igazán a helyes állásponton; a tanítói pálya sok olyan örömet és élvezetet

nyujt, melyekről a közönséges embernek, ki napszámos-bérencként teljesíti kötelességét, fogalma sincs; ezek szállnak bátran szembe mindama sokféle küzdelmekkel és nehézségekkel, melyekre pályájukon szüntelenül akadnak.

Dinter tanítóvá lett, mert kedve telt a tanításban; Pestalozzi látta a népnek nyomorát, megsajnálta azt és azért lett tanítóvá.

Ki kételkedhetnék a fölött, hogy ez sokkal magasabban állott a tanítói hivatásszeretet tökélyi fokán, mint amaz (Dinter), kit csak természeti indokok vezéreltek a tanítói pályára. Azon tanító, kiben igazi hivatásszeretet honol, teljes erejéből arra fog törekedni, hogy egy jó tanító eszményképét minél jobban elérje, magában minél tökéletesebben valósítsa. A kath. tanítónak lefőbb eszményképe Jézus, az emberiség ezen legdicsőbb, legmagasztosabb tanítója, ki azért lett tanítóvá, hogy az emberiséget érdeklő és legfontosabb kérdésekről föllebbentse a fátyolt, melyen a legélesebb elméjű emberek sas-tekintete sem birt áthatolni; azért lett tanítóvá, hogy benünket szóval és példájával is megtanítson arra, miként kell magas származásunkhoz és égi rendeltetésünkhez méltóan élnünk, miként kell a kisdedeket igazán szeretnünk, őket magunkhoz emelnünk és az ég felé vezérelnünk.

Egy fensőbb nimbus fénysugaraival vonta be Jézus a tanítói állást azáltal, hogy Isten fia létére ő is a tanítói pályán működött. Nem hordott ő e földön kir. koronát, hanem tanítóvá lett!

T. ügytársak! nem dagasztja-e önök keblét is az önelégültség szent érzelme, azt tudván, hogy az Isten-ember a tanítói karnak feje!? Nem lelkesítő-e ez ránk nézve, hogy az egész odaadással csüngjünk a pályán, melyre az isteni Gondviselés áldó keze helyezett benünket!?

De hát van-e szebb foglalkozás, mint a mennyei tisztaságtól sugárzó szende arcu gyermekek vidám társaságában működni; kifejezésre hozni bennök az isteni szikrát; egy hasznos, áldásos, tevékeny élet alapját megvetni és a társadalom újjászületését ez uton létrehozni!?

Becsüljük tehát pályánkat és szeressük hivatásunkat, ha fény és dicsőség nem is jut osztályrészünkül, — mert magasztos munkakör az! És ha emlékoszlop nem is hirdeti szerény munkásságunk nyomát, — de állithatunk magunknak marandandó emléket a fogékony gyermeki szivekben. Nem oly hideg és szótalan ez, mint a márványkö, hanem érzelemmel teljes és ékesen szóló, mely nemzedékről nemzedékre hálásan fogja hirdetni becsületes, hű munkálkodásunk tisztas emlékét.

Ne kicsinyeljük a kisdedek társaságát, mert az élet hajnalán ragyog az emberi lélek a maga legtisztább fényében. Az égi lények birodalmának fölmentjei ők. „Övék a mennynek országa!“ Az a nemes és a menyeyei iránya a szívnek, mely oly könnyen emelkedik Istenhez, az a gyermeki ártatlanság, szeretetreméltóság és igazságszomj, mely szemeikből kisugárzik, oly varázserővel hatottak magára az isteni Mesterre, hogy tanítványainak mondá: „Engedjétek e kisdedeket hozzám jönni.“

E bájos szavakat írjuk föl kitörülhetetlen betűkkel iskoláink ajtaja fölé, ezeket vessük be mélyen a mi szíveinkbe, hogy — ha az élet nehéz küzdelmei közepette már-már erőt vesznek lelkünkön a szenvtelenség és közöny kísértetei; — azok a dicső ajkak, melyekről e szavak lehangzottak, az a jóságos szelid arc, melytől azok kísérve voltak, újra lánggra gyujtsa szívünkben a gyermek-világ iránt kialudni készülő szent tüzet. Szeressük a gyermekeket és legyünk irántuk jó indulattal; mert a nevelés főtítka a gyermek-szeretetben rejlik. Ez a szeretet az, mely megtalálja az utat a gyermeki szívhez; ez az, mely megtanít a helyes módszerre és igazi hangra, melyen az iskolában szólanunk kell. Szeretettel lehet a gyermeki szívet magunkhoz láncolni. A repkény sem simul jégoszlophoz! — így a gyermeki szív sem ragaszkodik jéghideg és szeretetnélküli kedélyhez.

A szeretet tehát első ésfőismérve a hivatásos tanítónak; — ebből — mintegy kiapadhatlan forrásból — erednek azután a többi nemes szívtulajdonok, erkölcsi erények is, melyek a jó tanítóban megkívántatnak; u.

m. az önmegtagadás és önfeláldozás azon heroizmusa, mely a tanítói állás mindennapi kenyerét édesíti meg; a példás türelem és szelidség, melyeket a gyermekek fogyatkozásai és sokféle gyengeségei ki nem fárasztanak; a ker. szerénység és alázatosság, mely minden szellemi haladásnak alapföltétele; a személyt nem ismerő igazságosság, mely a jutalmat és büntetést mindig érdem szerint méri, a következetesség és jellemzilárdság, mely kivált napjainkban oly szükséges a tanítóban, — melynél fogva nem hajlik meg a meghamisított közvélemény előtt, nem csúszik-mászik mások láttára a porban, mert határozott elvek vezérlik; nem változik meg a sors csapásai alatt, mert bír annyi lelki erővel, mennyi azok férfias elviselésére szükséges. Olyan ő, mint a tengerből kiemelkedő szirt a habok között — mindig egyforma és változatlan! Elveinek fénye elvilágít előtte, mint a tűz-oszlop az Izraelitáknak a pusztában!

De ez még mind nem elég! A hivatása magaslatán álló tanító arra is törekszik, hogy a képezdében nyert alapismereteit folyton növelje, tágítsa és tökéletesbitse; — hiva leend tehát az önképzés- és önművelődésnek, barátja a jó könyveknek, jól tudván azt, hogy a jó pap és a jó tanító holtig tanul és a tudomány folytonosan halad; szünet nélkül kerülnek felszínre újabb fölfedezések, bővül az ismeretek köre, új elméletekkel gazdagítják az egyes szakokat és így lehetetlen a folytonos tanulmányozással fölhagynunk, ha a kor színvonalán állani akarunk. De aztán gondoljuk meg azt is, hogy a tudományokkal való foglalkozás kiválóan nem esíti az embert, kiragadja a köznapiság békáiból és műveltebbé, értéke-sebbé teszi őt; továbbá a tudomány sok élvezetet is nyújt az embernek, különösen a szegény falusi néptanítónak, ki távol a nagy világ piacától, többnyire elszigetelt kis faluban kénytelen szerény környezetével eltölteni egész életét!

Sokat lehetne ennek beigazolására fölhozni; de jó tudom, hogy a fölhozhatók igazságáról csak azok lennének meggyőződve, kik amúgy sem szorúlnak az önképzés tekintetében buzdításra; akik pedig ez iránt érzékkel nem

birnak, azoknak amúgyis hasztalanúl hangoztatnék bármily ékesszavú buzdító szózatot is! — Annyit azonban mégis hangsúlyoznom kell ezúttal, hogy előttem csak az az ügybuzgó és jeles tanító, ki saját önképzésén fáradhatlanúl működik, ki hivatalos teendőt lelkiismeretesen végzi, ki a tanügy terén felmerülő újabb mozzanatok iránt érdeklődik, a tanirodalom fokozatos fejlődését figyelemmel kíséri, sőt maga is iparkodik saját erőit és tehetségeit irodalmilag értékesíteni, — továbbá ki a kivált napjainkban annyira szükséges tanácskozmányokon és tanító-egyleti életben élénken részt vesz; mert aki ezt nem teszi és minden iránt csak közönyös, az ezáltal kézzelfoghatólag árulja el, hogy benne a hivatásszeretet és haladási ösztönnek egy szikrája sincs és hogy következőleg a mi tiszteletünkre nem is érdemes. Tagadhatlan az, hogy amint a tanítói karban új, elevenebb élet jelentkezett, a tanítói állást is mindjárt jobban kezdték becsülni; a tanító működését nagyobb figyelemre, őt magát pedig nagyobb tiszteletre méltatták. Ezt a legújabb kor története kézzelfoghatólag igazolja. És ha mi megkövülve, átkos téflenség- és mozdulatlanságban maradnánk, higgyék el, hogy akkor a tisztelet borostyánját senki sem fogja halántékaink köré fonni! Az egyiptomi mumia előtt kalapot nem szoktunk emelni, csak mint régiséget kegyeletből őrizzük, — mert nincs élet benne! A tiszteletet nem lehet kierőszakolni. Annak önkényt kell az érdemes munka után hozzánk tapadni!

Ha a tanítók puritán erkölcsöket, őszinte vallásosságot párosítanak komoly önképzéssel, akkor az életben számottevő egyénekként fognak szerepelni és a társadalom magaslatán fognak állani. Nézd Pestalozzit, az igazán szegény tanítót, kit ide-oda hánytak-vetettek az élet hullámai, aki anyagi sikereiben sokszor hajótörést szenvedett; ezt a szegény, sorsüldözött Pestalozzit lejedelmek, államférfiak tisztelték meg látogatásukkal, azért, mivel határtalan lelkesedéssel és nemes ambícióval viseltetett a népnevelés magasztos ügye iránt! Guizot, a híres francia államférfiu és író, mondá a tanítóról: „Ismernie kell jogait, de többet kell foglalkoznia kötelességeivel.

Ez fog számára tiszteletet szerezni!“ Igen; állás és hivatal még nem érdem, hogy annak alapján a tisztelet adóját személyünkre lefoglaljuk. De igen is érdemesek leszünk a tiszteletre, ha azon, bár legszerényebb állást, melyet az isteni Gondviselés számunkra kijelölt — becsülettel töltjük be.

És most végezetül még egyet! Legyen bár tudományos készültségünk még oly nagy, hivatásszeretetünk még oly benső, tanítói ügyességünk és szorgalmunk még oly dicsérendő; fölverteztük legyen magunkat bár az erények vaspáncéljával; soha képzettségünk-, ügyességünk- vagy erényességünkben el ne bizzuk magunkat, soha a nevelés nagy munkájában saját erőnkre ne támaszkodjunk, hanem tekintsük mindig az Isten áldását és segítő m a l a s z t j á t sikeres működésünk leggazdagabb forrásának és éljünk mindenkor azon vallásos szent meggyőződésben, hogy mi csak oly mértékben működhetünk áldásosan, amint „kinek-kinek közülünk a kegyelem, Krisztus aján-dékozásának mértéke szerint adatott.“ (efe. 4. 7.) „Sem aki ültet, valami, sem aki öntöz: hanem aki növekedést ad, az Isten.“ (I. Kor. 37.) Ő hozzá forduljunk, ha a nevelés küzdelmes munkájában hanyatlani érezzük munkakedvünket; és aki képes napsugaraival áldásos fényt és életető meleget árasztani az egész mindenségre, — az egyszersmid képes leend kegyelmének áldássugáraival erőt önteni csüggedező lelkeinkbe és fárasztó izzadságunk cseppjeit egykor örökszép drága gyöngyökké változtatni. Ugy legyen!

A kath. tanító legfőbb eszményképe az isteni Mester: Jezus Krisztus.*)

D. a J. Kr.! Ezen ös ker. köszöntéssel üdvözlöm a siklósi esp. kerület jelenlevő kath. tanítóit, kiknek szives figyelmét mai megnyitó beszédem tárgyára kiválóan felhívni szerencsém van.

Azok előtt, kik nem érik be az úgynevezett kalendárium-tudománynyal és naponta nemcsak azt vizsgál-
gatják, hogy minő az időjárás — hidegebb vagy melegebb-e? — hanem kiknek szellemi látóköre kissé tágasabb és kik még némi érzékkel bírnak az emberiség magasabb létérdekei és szellemi javai iránt is: tudva van, hogy mai korunk legnagyobb erkölcsi fogyatkozása, igazán aggasztó mérvben növekvő betegsége: a materializmus, az anyagelviség, melynél fogva az emberiség nagy része egészen eltompult az eszményi javak iránt, elanyagiasodott, szellemileg eltörpült és nem képes többé felemelkedni a magasba. — Az emberben lappangó három vágy: a bir-, élv- és dicsvágy tán még soha sem vergődött oly uralomra mint most, midőn piszkos önzés, önérdék és haszonlesés csaknem egyedüli rugója az emberek minden cselekvésének, az anyagi haszon egyedüli és normértéke ítéleteinek és törekvéseinek. Minek következménye azután az erkölcsi rend teljes felforgatása, melynél fogva csak az a jó, ami hasznos; csak az a rossz, ami káros! És ami e kórtünetek egyvelegében még a legszomorúbb, az az: hogy korunk eme kárhozatos szelleme már az iskolába is befuródott és ennek légkörét megmértelyezte; — amint ezt a napjainkban mind hangosabbá vált panaszok ifjúságunk erkölcsi elszilajulása és elvadulása ellen elég szomorúan igazolják. — Korunk eme materialisztikus irányával szemben mi tanítók vagyunk hivatva arra, miszerint az iskolában és életben egyaránt a leggondosabban ápoljuk mindazt, ami ideális, ami az ifjúság kedélyét a magasra, az erkölcsi nemesre irányítani és lelkesíteni képes.

*) Tan. tanácsk. megnyitó (Sikló, 1881. szept. 9.)

Rajtunk áll kedves tanító barátaim! a keresztény gondolkozásmód utját egyengetni a gyermek szívében, az eszményt diadalra segíteni az anyag felett, az erkölcsi törvényt a rút egoizmus helyébe ültetni és összes nevelési ténykedésünket egyáltalában úgy intézni, hogy annak embernemesítő hatása legyen.

Igaz, hogy ez nem valami könnyű munka! — de az isteni kegyelem hathatós támogatásával, céltudatos működésünk és szakadatlan önmegtágadásunk mellett e feladat megoldása nemcsak hogy nem lehetetlen, de sőt nagyon is könnyű leend akkor, ha mi ideális világnézetre emelkedve, hivatásunkat magasabb szempontból fogjuk fel és nem pusztá gépies mesterséggé, közönséges kenyérkeresetté degradáljuk.

Azt állítom tehát, hogy a tanítónak arra, miszerint helyét az embernevelés nagy munkájában becsülettel betölthesse, hivatása eszményi magaslatára kell emelkednie és működésében egészséges eszményképekre van szüksége. Nem létezik pedig tökéletesebb és követésre méltóbb eszménykép, mint a mi isteni Mesterünk, Jézus Krisztus!

Ez leend tárgyá jelen értekezésemnek!

* * *

Midőn ma a tanítói hivatás eszményi magaslatáról és eszményképekről beszélek, először is e kérdésre kell felelnem: mit értünk mi eszmény alatt?

Az eszmény szellemünk szüleménye, mely mindig amaz eszmétől függ, amaz élő gondolatból származik, mely az ember szellemi életelemét, lelkének atmoszféráját képezi. Amint ezen eszme szellemünkben az elvont fogalnak köréből kilép és úgyszólván alakot ölt magára, eszmény nyé lesz, mely képzelő és szemlélő tehetségünkre vonatkozólag mindenkor a gyönyörködés tárgyát, — akaratunkra nézve pedig a törekvés célját képezi. Amint különbözök az emberi szellem eszméi és életfogalmai, a szerint változnak az eszmények.

(ideálok is) is, melyek akaratunkat befolyásolják. A nagy Haydn szelleme előtt bizonyosan más eszmény lebegett, midőn „Teremtés“ című nagyszerű oratoriumát komponálta, mint a zsidó Offenbach előtt, midőn ismeretes zenészet-i boházatait (operetteit) papírra tette. Rafael olasz festőművész bizonyosan más eszmény lelkesíté örök-szépségű Madonna-képei festésénél, mint Praxiteles görög szobrászt, midőn híres Venuszát faragta. Más eszmény behatása alatt írta meg Dante olasz költő felülmulhatlan szép vallásos eposzát a Divina Comediát, mint Petőfi híres nép vagy szerelmi dalait, stb.

Korunkban sem hiányzanak az eszményképek, mert különben alig tudnók magunknak megmagyarázni az ő lázas tevékenységét, sürgés-forgását, haladását; — csak-hogy az a bökkenő, hogy amit eszményinek, ideálisnak tart, sokszor nem egyéb, mint hiú illúzió, agyrém, délibáb, vagy karrikatura, torzkép. Már pedig eszmény nem lehet egy pillanatnyi szeszély, agyrém vagy szappanbuborék, mely alig hogy lelkünkben felvillan, már ismét nyom nélkül eltűnik; — hanem az eszmény lelkünknek állandó iránytűje, mely ellenállhatatlanul vonz és magához bilincsel, mint az északi sark magához vonza a delejtűt. Eszmény nem lehet valami torzkép, hanem az eszmény egy maradandó minta, élőkép, mely ma is holnap is mindig ugyanaz, változatlanul igaz, jó és szép. Eszmény nem lehet a technika és véső csodás szüleménye, mely míg egyeseket bámulatra ragad, más sok ezer és ezer embert egészen közömbösen, érintetlenül hagy — nem! az eszmény az örök szépség és tökéletesség visszasugárzása, mely nem más, mint maga az Isten. Beszélhetnek korunk humanistái és álszofistái bármiféle idézzék föl ellenünk bár a filozofusok megszámlálhatatlan seregét, mileti Thalestől kezdve egész a modern bölcsélet bálványainak legünnepeltebbjéig: Schopenhauer és Hartmanig — nincs, nem lehet az erkölcsi jónak és szépnek más eszményképe, mint maga az Isten, ki minden szépség és tökély örök változhatlan kútfeje. „Semmi sincs — mondá Kölesey — ami az emberi szívet annyira felemelhetné és az élet mindennapi jeleneteiben

és a szenvedélyek ostromában hozzátapadt szennytől annyira megtisztíthatná, mint az Istenség nagy gondolatával való foglalkozás. “ Szeretetet Isten iránt tehát végső éltető gyökere az eszményiségnek, mely ha az eszméknek e legvégső, legtisztább és legbővebb forrásához fel nem emelkedik, úgy az az egyetlen szilárd alapot nélkülözni fogja.

Ime ez az egészséges idealizmus!

Ennek üde forrásaiból kell munkásságunk éltető nedvét meritenünk!

Ennek bűvös ereje kell, hogy szívünket átjárja, abban a jó magot érlelje, vágyainkat irányozza, akaratunkat mozgassa és acélozza. Amily mértékben eltértünk az örök szépség szeretetétől, ugyanazon arányban tünedezik bennünk az eszményiség iránti fogékonyság és ugyanazon mértékben erőt vesz rajtunk az önző és haszonleső gondolkodás- és érzésmód — szóval ugyanazon mértékben el hanyagiasodunk.

És ez nem is lehet másképp!

Mert ha az égről levesszük szemeinket, a földre kell azokat szegezelnünk. Ha a szívünk meghűlt az eszményi javak iránt vagy azok iránt soha fel se is melegedett, úgy az anyagiakhoz fog hozzátapadni. És ekkor már rajta vagyunk a végzetes lejtőn. (Steinberger „Jézus Krisztus.”)

Ezek úgy levén, mit mondjak immár azon állás képviselőiről, kikre az emberképzés magasztos munkája bízott? — a nemzet szellemi napszámosairól, kik oly nagyfontosságu kulturális missziót teljesítenek és kiknek kezeiben van letéve egész nemzetek boldogsága- vagy boldogtatanságának alapja!? — Vajjon a népnevelés rögpályáján célhoz jutnak-e ők magasabb eszménykép nélkül? Vajjon a folytonos küzdés, nélkülözés és megfeszített munka terhe alatt nem veszthetik-e el könnyedén lelkök rugékonyságát és azon szellemi diszpozíciót, mely nehéz hivataluk sikeres betöltéséhez annyira szükséges?!

„Róma bukott — mivel nem valának eszményképei!” mondá Juvenalis e kiváló római szatíra-író — és én azt

mondom, hogy azon tanító, azon iskola, melynek nincsen egészséges eszményképe, csakhamar bukik, eltéveszti hivatása célját és az anyagiság és tespedés posványába süllyed. Valamint a szobász, festész és minden művész bizonyos eszményképet (mintát) állít maga elé, hogy azt utánozhassa: épen úgy kell, hogy a tanító is egy minden tekintetben követhető eszményképet helyezzen messze világító vezérsillagul a nevelő-oktatás magasztos, de nehezen elérhető célja elé, hogy az ragyogó fényével bevilágítsa az általa oly dicsőséggel megtett utakat, melyeken haladva ő is a nevelés igazi céljához jutni fog. Igen! egészséges vezérelv, eszménykép nélkül nincsen egyöntetű eljárás, nincs haladás a nevelésben! A mindennapi tapasztalás elég szomorú példával illusztrálja, hogy mivé lesz egy olyan tanító élete és működése, kit semmi magasabb eszmény nem lelkesít többé, ki csupán csak gépiesen, szegény napszamos módra végzi hivatásparancsolta teendőit és hitvány mesterséggé degradálja fenséges hivatását! Van ugyan az ilyen szerencsétlen számára is egy eszmény, egy ideál! — és ez az esti harangszó, mely leveszi a válláról a súlyos terhet — — de mi haszna, mikor ez az ominozus harang másnap reggel ismét megkondul és őt odaszólitja a neki annyira gyűlöletes iskolapadok elé! „Sok — igen sok kívántatik ahhoz — mondja dr. Kellner, a jeles pedagógus — hogy valaki a szó teljes és nemes értelmében tanítóvá lehessen! Csak a ridegkeblű, közönséges, mindennapias egyén, csak az önző ember nevetethet hivatásunk eszményi felfogásán! — A hajós, ki egy folyamnak tulsó partját elérni igyekszik, fölebbre irányozza hajóját, mint úti célja fekszik, jól tudván, hogy a folyam árja úgy is leviszi őt. Nevezzék bár mások az eszményképeket szappanbuborékoknak, üres hólyagoknak; én nagyra becsülöm azokat, mivel tudom, hogy azok oly üres hólyagok, melyek bennünket a világ hullámmzásában mindig a víz színén tartanak és az elmerüléstől megóvnak “ (Gondolatok, 15. sz.)

Nagyon helyesen mondja Kellner, „miszerint az eszményképek a víz színén tartanak bennünket és az el-

merüléstől megóvnak.“ Érzi is ennek igazságát minden öntudatos tanító. — azért választ ö magának valamely vezérelvet, eszményt, mely az ő felfogásának és meggyőződésének leginkább megfelel.

Az egyiknek ez, a másiknak amaz a híres pedagógus szolgál mintaképül a tanítás- és gyermeknevelés terhes munkájában. — Emez Pestalozziért rajong, amaz Comenius hívének vallja magát; a 3-ik Overberget dicsőíti; a 4-ik Basedow zászlaja alá esküszik. Itt Diesterweg elveit magasztalják, amott Herbartot emelik paizsaikra, stb.

Mi k a t h o l i k u s tanítók vagyunk, kik nem engedjük magunkat az anyagimádó korszellem bösz ársjai által elsodortatni. Kérdem: vajjon létezhetik-e számunkra fönségesebb, vonzóbb és kedvesebb eszménykép, mint az Ur Jézus — a tanítók isteni mesterének és a gyermekek isteni barátjának fönséges eszményképe? — Vajjon a keresztény népnevelés és civilizáció érdekében folytatott nehéz küzdelmünkben irhatunk-e méltóbb nevet a mi ősi szent harci zászlónkra Jézus szent nevénél? — Nem! kedves barátaim! Szegődjenek bár mások a haszonelviség, vagy anyagimádás szolgálatába, vallják bár a világpolgárságra való nevelést eszményképül: mi hivei maradunk Jézus evangéliumának, Jézus iskolájának, jól tudván azt, hogy Ő az emberiségnek legdicsőbb tanítója, a nevelésnek legtökéletesebb, páratlan eszményképe, ki mellett a világon valaha élt legnagyobb szellemek és leg-híresebb pedagógusok annyira eltörpülnek, mint a pislogó mécs világa elhalványul a napnak ragyogó fénye mellett. (Steinberger) — Időm kimért percei és jelen értekezésem szűk kerete nem engedik meg, hogy most az isteni Mester fenséges jellemét, erényeit, szívének páratlan nagyságát és jóságát, neveléstani elveit és tanításmódját — bár halvány vonásokban — bővebben rajzoljam. Rövideden még csak azt szeretném megjegyezni, hogy amit a jelen kor érdemes pedagógusai oly nagy garral hirdetnek, azaz kiemelnek a szellemképző módszerről, a helyes didaktikáról, szemléltetésről, értelemfejlesztésről, jellemképzésről, stb. azt a mi Isteni Mesterünk közel 19 századdal előbb mái mind megcselekedte, alkalmazta. A

figyelmes vizsgáló ott találja mindezeket Jézus tanítói működésében. Ott csillámlanak azok, mint az aranszemek a homokban, tanubizonyosságul annak, hogy Jézus az emberi elmék és szívek titkos birodalmát nemcsak ismerte, hanem abban uralkodni is tudott tanításának művészi erejével éppen úgy, mint isteni hatalmával. (Steinberger.)

Minden tanítása a legfönségesebb igazságok szemléleti oktatása vala.

Nem beszélt ő soha elvont elméletekben, hanem az élet eleven alakjaiban mutatá be a legmagasztosabb igazságokat. E mellett tanítása oly érdekes, oly vonzó, oly világos s szabatos vala, hogy a néptömeget napokon át lebilincselte. Mily gyönyörűek és tökéletesek voltak alakra és tartalomra egyaránt pl. okáért az ő példabeszédei és a természet országából vett hasonlatai! (a megvetőről, a tiszta buza és konkolyról, az égi madarokról és a mezei virágokról, a fügefáról, a tékozló fiuról, stb.) Mindezek fölérnek egy egész modern pedagogiával és örök időkre utánozhatlanok maradnak! — Azután mennyire öntudatosan és célirányosan alkalmazkodott Jézus az egyéniséghez, hogy megérttessék. Nem a saját szellemének csillogtatása volt a tanításában főcél, hanem a megértetés. — És ami különösen megjegyzendő: Jézus nemcsak szóval, hanem példájával is tanított. Ő mondá: „aki megcselekszi ezeket és tanítani fegja, az lesz nagygyá a mennyek országában;” — tehát előbb mondá: „aki megcselekszi,” mert nagyobb súlyt fektet erre (t. i. a példára), mint a tanításra.

Egy szóval: Jézus t ö k é l e t e s eszménykép, kihez hasonlót hiába keresünk az emberi művelődés történetében! Ő e g y e t e m e s mintakép, kitől minden koru és rangu ember tanulhat, — de tanulhatunk különösen mi tanítók, kiknek Maga mondá: „Egy a ti mesteretek, Krisztus“ (Máté 23. 70.) „Én vagyok az út, az igazság és az élet“ (Ján. 14. 6.) „Ki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye fel keresztyét és kövessen engem.“ (Máté. 16. 24.)

Igen! Jézus iskolájába csak heroikus és nemes gondolkozású lelkek valók, kik le tudnak mondani a világ örömeiről, eszményi javakért lelkesülni és azokat önzetlenül szolgálni.

Rajta tehát, lobogtassuk magasan isteni eszményképünk zászlaját és iparkodjunk a most megkezdett új iskolaévben is Jézus elveit elhinteni az ifju nemzedék szívében, hogy a kereszténység fája mindig szebb és több gyümölcsöt teremjen az emberi társadalom számára és ennek talajából kiirtsa az anyagelvűség és erkölestelenség mérges gyökereit.

Nagy Napoleonról olvastam, hogy midőn az egyiptomi piramisoknál kivált fényes győzelme után seregeit visszavezette, lelkes beszédet intézett hozzájuk felkiáltván: „Katonáim! ti mind nagyok vagytok — két világörész a miénk!” — Én is most e szavakkal zárom be beszédemet: „Tanító urak! önök mind nagyra vannak hivatva és ha gyenge szavaimat követve, Jézus szellemében fognak működni, akkor önök is két világörész fölött fognak uralkodni, t. i. az ifjuság szívvilága és a magyar nemzet jövője fölött!

A társulási eszme gondos felkarolása és az ima.*)

D. a J. Kr.! Midőn ma a ker. tanító urakat e helyről üdvözölni szerencsém van, először is kiváló örömet fejezem ki a fölött, hogy mai tanácskozmányunkon oly szép számmal jelentek meg. Örvendetes bizonyítéka ez annak, miszerint Önök, megértve nemes hivatásuk nagy horderejét, a társulási eszme gondos felkarolása által a haladás, művelődés és önképzés zászlaját fenn lobogtatják. — Négy fal közé szorított művelt térfiaknak, — kiknek legnagyobb része elszigetelt faluhelyeken kénytelen életét tengetni, ahol a szellemi elsatnyulás és elparlagiasodás annyi kísértéseinek vannak folyton kitéve, — valóságos lelki szükségletét képezi: hogy kartársaikkal időnként találkozáva, eszméiket kicserélhessék, tapaszt-

*) Tan tanácsk. megnyitó. (Siklós, 1890. szept. 11.)

talataikat közölhessék és kellemes együttlétben néhány órát a testi-lelki üdülés élvezésének szentelhessenek. Igen! lelkes és törekvő tanítóra nézve nem is képzelhető nagyobb öröm és szellemi üdülés annál, mint melyet a szeretett kollegákkal való személyes érintkezés nyújt. Mikép iparkodik ilyenkor a fiatal „kezdő“ tanító az öregebbek és tapasztaltabb kartársak szájáról minden szót ellesni, melyet azután ő maga is saját iskolájában a tanügy javára értékesíthet. Mint gyulad neues lelkesezésre az ifjú bajtárs szive, midőn látja, hogy az idősebb és értelmesebb kartárs egész odaadással csüng a pályán, melyet az isteni Gondviselés részére kijelölt? — És az őszbeborult jó öregnek mint tágul ki keble, midőn ifjabb erők által látja magát körülveve, kiknek ugyanazon munkakör jutott osztályrészül, mint a melyből ő nemsokára ki fog dőlni, — lelköket ugyanazon vágyak hevítik, mint egykoron az övét, szívöket ugyanazon fájdalmaik nyomják, mint valaha az övét, ki nemsokára elmondhatja a nemzetek nagy tanítójával, Sz. Pállal: „jó harcot harcoltam, pályámat elvégeztem!“ — Igen! egy ilyen társas összejövetel elfeledteli veünk az élet minden küzdelmeit, a tanítói pálya minden töviseit és keserveit. Sorsával kibékülve és új erővel megedzve tér vissza mindenki szokott munkakörébe.

Ime! Ezekben is nyilatkozik a tanítói tanácskozmányok üdvös volta és haszna. Hivatva vannak t. i. ezek arra, hogy a tanítók között az összetartozandóság, a hivatásszeretet és testvériség szellemét ápolják és fejleszték; ama bensőbb viszonyt, mely szükséges, hogy tanító és tanító között fennálljon, mind szorosabbá tegyék és ezáltal a tanítói kar társadalmi és erkölcsi hitelét emeljék. De s z a k t u d o m á n y o s rendeltetésök is van ezen összejöveteleknél; amennyiben a kartársakkal való gyakori érintkezés által a munkásság és kötelesség érzete fejlesztetik és a szakművelődés mozdíttatik elő. Önképzésünkön pedig szakadatlanul kell munkálódnunk. Megkivánja ezt a haladás általános törvénye, mely kivételt nem teszen; de megkivánja ezt a tanítói haladás fensége és ama hivatal méltósága is, melyet valamennyien

betöltünk. Eltekintve tehát a hasznossági nézponttól, melynél fogva a folytonos művelődés és tudományokkal való foglalkozás, valamint minden egyes embernek, úgy a tanítónak is nem csekély előnyöket biztosít a társadalmi életben, már csak saját reputációnk és magasztos hivatásunk érdekében is köteleztetünk a szakadatlan önművelődésre, melynek egyik igen hathatós segédeszköze a társulási eszme szorgos felkarolása, a tanácskozmányokban való buzgó részvétel. Bizonyára jól ismerték a külföldi tanhatóságok ezen értekezletek önképző erejét, azért fektettek mindenkor oly nagy súlyt azok meghonosítására. Így tudjuk, hogy egy cs. kir. helytartósági rendelet már 1857-ben sürgette azok életbeléptetését. Az újabb népiskolai törvény (1868. 38. t. c. 147. §-a) elrendeli és szervezi az állami és községi népiskolai intézetek tanítóinak tanítótestületekké való alakulását. Ránk, kath. tanítókra a nm. püspöki kar által megállapított népiskolai rendszabályok és utasítások birnak kötelező erővel. (Az ide vonatkozó paragrafusokat — nevezetesen az egyházmegyei tanfelügyelők számára kiadott utasítások 9. §-át — elnök felolvassa. Ezután így folytatja :) Ime! e rendeletekből is következtethetik uraim, mily kiváló fontosságot tulajdonítottak az egyházi hatóságok a szóban forgó tanítói tanácskozmányoknak. Azért szívesen hiszem, hogy Önök is megszívlelve a most hallottakat, kész örömmel karolják fel ezen összejöveteleket, mint a szellemi társulás és önművelődés hathatós segédeszközeit és a jövőben is fokozódott buzgalommal fognak részt venni évi tanácskozmányainkban. Nagyon szomorú dolog volna, ha valaki minden ok nélkül kivonná magát ebbeli kötelezettsége alól. Az ilyen tanító nyíltan árulná el, miszerint vétkes közömbösséggel viseltetik állása magasabb léteérdekei iránt és hivatalt csupán prózai kenyérkeresetnek tekinti, mely fedezze és kielégítse az ő köznapi életszükségeit.

És most még egyet!

Ékeskedjünk bár a hivatásunk követelte erkölcsi és szellemi kellékek még oly fényes mezében; legyen bár tudományos készültségünk és szakértelmünk még olyan

kitünő. paedagogiai tapintatunk és tanítói ügyességünk még olyan hires; szorgalmunk és pontosságunk még olyan dicsérendő: soha saját tehetségünk- és erényességünkben el ne bizzuk magunkat, a nevelés nehéz munkájában soha saját erőnkre ne támaszkodjunk! hanem tekintsük mindig az Úr Isten szent malasztját sikeres működésünk egyedüli forrásának és vezéreljen minden tettünkben azon vallásos, szent meggyőződés, hogy „sem a ki ültet, valami, sem aki öntöz: hanem aki növekedést ad: Isten!“ (I. kor. 3. 7.) — Legyünk azért barátjai az i m á d s á g nak, mert ez többet ér, mint minden paedagogiai tudományunk, minden szorgalmunk, minden népiskolai törvényünk! Ez — t. i. az ima — a gyermeknevelés nagy mesterségének a l f á j a és o m e g á j a, az önképzés minden eszközének és segédforrásának kiegészítő része. Igen! az ima titokzatos erő és hatalom a tanító kezében, mely által legbiztosabban férhet a rábizott tanítványok szívéhez és minden működését megdicsőítheti. Az olyan tanító, ki nem szeret imádkozni, sohasem működhetik üdvösen a népnevelés rögzös pályáján, mert hisz írva vagyon: „Ha az Úr nem építi a házat, hiába munkálkodnak, kik azt építik; ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáz, ki azt őrzi.“ (126. zs. 1.) — és a mindennapi tapasztalás is igazolja, hogy csak az olyan tanító működését kíséri az Isten áldása, ki szeret is imádkozni, tud is á j t a t o s a n és j ó l imádkozni. Kedveltessük meg az imát a gyermekkel is és tanítsuk őket helyesen imádkozni, nehogy farizeusokat és képmutatókat neveljünk. Hasznos és szükséges az imádság mindenkre nézve, de a néptanítóra k e t t ő s f o n t o s s á g g a l bír az ima szent kötelme, mert ő nem csupán ember, hanem a rábizott gyermekeknek egyszersmind atyja, szellemi vezére és Istennek szolgálja, ki a tőle nyert girákkal sáfárkodni tartozik. Boldog az, ki majdan megállja helyét, ha eljön az idő, midőn sáfárságáról számot adnia kell!

A tanítóban megkívántató néhány sarkalatos erényről.*)

D. a J. Kr.! T. tanító urak! Midőn egy új iskolaév kezdetén állunk, és a pihenés napjainak letűnte után ujult testi és szellemi erővel látunk hozzá a nevelés-oktatás nagy munkájához, alkalmoszerűnek találom röviden 1—2 sarkalatos erényről elmélkedni, melyek minden tanítótól elengedhetlenül megkívántatnak, hogy hivatalos működését kellő siker koronázza.

Ezek pedig a jámborság-, hitbuzgalom- és a hivatásszeretet. Régi dolog, hogy a ki másokat erényre és vallásosságra akar kalauzolni, annak előbb önmagának kell attól áthatva lennie. Ami szívből jön, az szívhez is szól! „És ha vak vezet a vakot, úgy mindketten a verembe esnek. (Luk. 6. 39.)

Szép dolog az értelmesség, a szakképzettséggel párosult, fegyelmezett gondolkodó erő, mely a tudomány és szellem röpke szárnyain magasra bír emelkedni — de mit ér az a fényes elme, ha nem párosul vele egy nemesen érző szív, erkölcsileg fegyelmezett akarati erő, becsületes, tiszta jellem!?

Az ember életének beltartalma, becsé nem tudományától, hanem erkölcsi értékétől, jellemétől függ. Mit is használ az iskolázott fő, ha az a maga leleményességét — nemes szív hiányában — a maga javára aknázza ki? Mit ér a törvény-tudomány — törvénytisztelet nélkül?

Az igazi célpont a nevelésben, mely felé minden nevelői tevékenységnek irányulnia kell, az erkölcsi képzés, nem a külső tisztesség köpenyébe burkolódzó, csak szemre munkálkodó álbecsületeséggnek, hanem a tiszta lelkiismeretességből táplálkozó, igazi becsületes jellemek képzése. Ezek alkotják a társadalom fenntartó oszlopait!

*) Tan. tanácsk. megnyitó (Siklós, 1892. szept. 15.)

Amit az emberi nagy elmék hosszú évi tapasztalatok és nagymérvű társadalmi megrázkodtatások után, mondtak ki mint egyedül helyes és üdvös irányt a nevelésnek, azt Krisztus Urunk 19 századdal előbb nyugodt méltósággal, tanításának biztos tudatával jelölte meg, mondván: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.“ (Máté 5. 48.) és ismét: „Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát és ezek mind hozzáadtnak nektek“ (u. ott 6. 33).

Kérlelhetlen szigorral ostromozta azokat, akik csak a külsőségekre fektettek súlyt, de a belsővel, a szív nemesítésével, a valódi jámborsággal mitsem törődnek. „Jaj nektek képmutató írástudók és farizeusok, akik hasonlók vagytok a megfehérített koporsókhoz, melyek kívül ékeseknek látszanak ugyan az emberek előtt, belül pedig tele vannak holtak csontjaival és minden undoksággal.“ (Máté 23. 27.)

És mindezeket nemcsak élő szóval tanította az isteni Mester utólérhetetlen szépségű példabeszédeiben, hanem tettel is; önmaga cselekedvén meg, amiket parancsolt. „Példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem veletek, ti is úgy cselekedjetek“ (Ján. 13. 15.) Jézus nemcsak elméleti paedagogus volt, hanem gyakorlatias is. Ő az elveket megtestesíté a gyakorlatban!

Manapság nagy számban vannak képzett egyének; de kevés a vallásosan érző, jámbor szív. Meg van a főben a tudomány, de nincs meg a szívben a jóság! Meg van a finomság a beszédben, a modorban, de kevés a melegség az érzésben! Csak a külső látszat legyen megmentve; a belsővel kevesen törődnek. Ma inkább jóknak látszani, mint igazán jóknak lenni törekszenek az emberek, mert nincs bátorságuk egészen rossznak lenniök és nincs elég erejük, hogy igazán jók legyenek!

Kedves uraim! mi ne akarjuk ezek számát szaporítani! Ragaszkodjunk állandóan sz. hitünk tanításához és legyünk hű tanítványai Annak, ki azt mondá: „Én vagyok az út az igazság és az élet“ (Ján. 14. 6.) „Ki utánam akar jönni, az tagadja meg önmagát, vegye fel keresztyét és kövessen engem“ (Máté 16. 24)

Az igazság, a lelkiismeret, sőt az egyszerű becsületesség törvényei is parancsolják, hogy amit tanítunk, azt higgyük és amit mondunk, aszerint cselekedjünk is!

Gondoljuk meg mindig, mily magasztos, fenséges a mi hivatásunk, mily felelősségteljes a mi mindennapi foglalkozásunk!

Nincsen — nem lehet szebb, nemesebb foglalkozás, mint a mennyei tisztaságtól sugárzó szende arcú gyermekek vidám társaságában működni — kifejezésre hozni bennök az isteni szikrát, fejleszteni az emberi lélek összes tehetségeit, egy hasznos, áldásos, tevékeny életnek megvetni alapját és a társadalom ujjaszületését ez úton létrehozni?! Nem fölemelő s lelkesítő-e ránk nézve azon tudat, hogy az igazságnak és szeretetnek eszméi munkásságunk által is tért hódítanak a földön, — hogy mi nem bérért szolgáló napszámosok vagyunk, hanem bekebelezett tagjai azon fenséges családnak, melynek öröksége: az Isten országát terjeszteni e földön!

Ha mindezeket megszivleljük, okvetetlenül fel kell ébredni bennünk a hivatásunk iránti lelkesedés és szeretet sz. érzelmeinek; de okvetetlenül éreznünk kell a felelősség nagy súlyát is. Ne feledjük soha, hogy a legszentebb fogalmak nevei: Isten, egyház, szülők folyton örökös szemmel kísérik a mi működésünket és kötelességeink serény teljesítésére ösztönöznek. Isten azt kívánja tőlünk, hogy oly embereket neveljünk, kik az Ő sz. parancsait, melyek minden erkölcsi törvénynek alapjai, teljesítsék. Az egyház jó katolikusokat vár tőlünk, kik a vallás tanítását tiszteletben tartásuk és a szerint éljenek. A hazának jó polgárokra van szüksége, kik kötelességszeretetők, munkásságuk, ismereteik, jellemök, erkölcsük által a nemzetnek hasznos tagjaivá váljanak és képesek legyenek ama nagy munkában legalább némi hozzájárulással résztvenni, melynek célja a nemzetet a jólét, hatalom és boldogság lehető magas fokára emelni. És a szülők? — Sovár reménynyel tekintenek az iskola felé, honnan szeretett gyermekeik szellemi kiképeztetését, értelmi és erkölcsi javait várják.

melyek képessé tegyék őket arra, hogy emberi rendeltetésöket nemcsak felismerni, de ennek megfelelőleg egyszerűsmind ö n e l h a t á r o z á s u k b ó l é l n i tudjanak és akarjanak is!

Ime ennyi igényt kell nekünk kielégíteni tanítói működésünk által — ennyi élő remény teljesülése várakozik reánk! Ébredjen fel azért bennünk a lelkesedés, felelősségérzet, tisztelet és szeretet hivatásunk — és főleg annak nemes tárgya: a gyermeki lélek iránt! Ébredjen fel különösen most, évi munkánk kezdetén s maradjon ébren egész éven át! És ez érzelmek fogják azután forrasozni a legnagyobb fokú buzgalmat, lankadhatatlan kitartást, türelmet, szelidséget és mind azon lelki és szívbeli tulajdonokat, melyek sikeres működésünkhöz elkerülhetetlenül szükségesek és melyeknek édes gyümölcsei: növendékeink nemes erkölcse, egészséges szellemi és értelmi kiképeztetése leendenek.

A tanító működése az iskolán kívül.*)

D. a J. Kr. ! E szép ös ker. köszöntéssel üdvözlöm a tanácskozáshoz egybesereglett ker. tanító urakat és mindenekelőtt őszinte örömet fejezem ki a fölött, hogy ma oly számosan megjelentek !

Régi szokásom szerint mai megnyitó beszédemben is oly themát óhajtok önök előtt szellőztetni, mely hivatva van kebleikben a munkásság és köteletségérzet szellemét éleszteni és fejleszteni. E célból rövideden megfelelek e kérdésre : „vajjon eleget tett-e a tanító hivatásának, ha működése csupán az iskola falak szűk terére szorítkozik — vagy talán kötelessége az iskolán kívül is, a községi nép erkölcsének javítására közreműködni ?“

Előre kijelentem, hogy ez utóbbi felfogásnak vagyok híve ; már elnevezésünk „népnevelők“ is magába zárja ebbeli misszióinkat. N é p n e v e l ő k pedig addig mara-

*) Tan. tanácsk. megnyitó (Siklós, 1893. szept. 21.)

dunk, míg ki nem mutattatik, hogy lehet tanítani anélkül, hogy neveljünk! — — A tanítás és nevelés iker-testvérek, melyek egymást kölcsönösen kiegészítik; — két ága ök egy törzsnek, melyet nem lehet megingatni! A ki nevel, az egyúttal oktat, és a ki jól tanít, az egyúttal nevel is.

Tekintsünk bármely pályát, mindegyiknek megvan saját működési tere. Ennek helyes megismerésétől, a kinálkozó módok és eszközök célirányos felhasználásától függ annak becsületes betöltése és sikere. Már pedig alig van hivatal, a hol a munkálkodási tér oly tág, a célhoz vezető utak és eszközök oly sokfélék és elágazók volnának, mint éppen a tanítói pályán. Itt minden szó, minden tett fontos következményeket von maga után; azért is szükséges, hogy a tanító tisztában legyen hivatásának sokoldalú teendőivel; tudja és érezze, hogy az ő kezében egész népek és nemzetek jövő sorsa van letéve. A buzgó, jó tanító áldás — a hanyag, rossz tanító átok valamely községre nézve. Ami a családban a szülő, az a községben a tanító; ő atya, ki szellemi fölényénél fogva világít, mint a fákllya; előljáró, ki tekintélyével uralkodik, parancsol; a nép szellemi vezére, kire a község apraja-nagyja bizalommal tekint; a nép tanácsadója és erkölcsi bírása, ki sokszor egyetlen szavával több jót képes tenni, mint bármely hatalom!

Nagyon csálódik tehát, aki azt hiszi, hogy kötelességének eleget tett, ha naponként 4—5 órát tölt az iskolában. A tanítónak az iskolán kívül is kell tanítania, legalább is jó példájával. Működése kihat a szülői házra, a családi és községi életre, az egész társadalomra. Ő bármikor és bárhol ott áll magasztos hivatásának szentélyében! Az ő személye hasonlít a naphoz a község láthatárán, mely tudományával világít, jó példájával melegít és termékenyít.

Igaz ugyan, hogy idejének javarészét az iskolában kell töltenie és az iskola tulajdonkép azon talaj, melybe a jó erkölcsök magvát elhinti, az iskola azon központ, honnét a világosság és jámborság fénysugarai az egész községre kihatnak; de ha ő leveszi kezét a kis ember-

ről, azonnal, amint ez az iskola porát magáról lerázza, ha nem kíséri éber figyelemmel a felnőtt ifjúság hiterkölcsei életét: úgy nevelői hatása soha sem lesz teljes és sajnosan fogja tapasztalni, miként fonnyad el csakhamar az iskolában elvetett magnak virága és nem lesz gyümölcse. Lépjen ki ezért a tanító az iskolából a község társadalmi életébe s legyen ott is — — nevelő.

Az öntudatos és jó katolikus tanító ezen cél elérhetése végett lelkészével karöltve működik, úgy az iskolában, mint azon kívül. Ő nem szigeteli el magát a néptől, hanem leereszkedik hozzá, hogy azt szeretettel és jó példájával magához fölemelje; hogy azon irányt kipuhatolhassa, mely felé haladnia kell; hogy a népéletben lábra kapott hibákat, erkölcsi fogvatkozásokat és rossz szokásokat megismerhesse és orvosolhassa.

Nem az a népszerű tanító, ki a néppel pincéz és komáz, hanem az, ki bajaival törődik és javán dolgozik. A valódi népszerűség a közbecsülés- és közszeretetnek kifolyása és egész a sárig kíséri a jó tanítót. — Épen az teszi a tanítót tiszteletreméltóvá a nép előtt, ha nem veszen részt annak minden mulatságaiban és kedvteléseiben, hanem arra oktatja őt, hogy vannak az érzéki gyönyöröknél és szilaj mulatságoknál sokkal nemesebb szórakozások és élvezetek, mint pl. az olvasás, a zene, dalolás, — melyek az embert a tivornyázástól távol tartják. Ezeket iparkodják vele megkedveltetni. Evégből különösen jó könyvek szerzésére buzdítsa a népet és az olvasást már az iskolában megkedveltetni iparkodják. Erre igen nagy súly fektetendő, kivált napjainkban, midőn az olvasási vágy még a legalsóbb néprétegekben is valóságos mániává fajult és a rossz könyvek, röpiratok, hirlapok, naptárak, stb. iszonyú pusztítást visznek végbe a valláserkölcsiség tág birodalmában. E téren a lelkes tanító igen sokat tehet a rossz könyvek és lapok kiküszöbölése és az erkölcsnemesítő irodalom terjesztése által. Szellemi fölényén kívül különösen példás családi és vallásos élete által hathat a tanító a népre. Mutassa meg cselekedeteivel, hogy mély tiszteletben tartja a nép legdrágább

kincsét, a vallást. Járjon mindig fáklyaként elől a községben, ha arról van szó, hogy Isten dicsőségére és a hivek lelki épülésére valami újat kell kezdeményezni, vagy létesíteni!

Igazi vallásosság, emberszeretet, szerénység, készség, a szép és jóért való lelkesedés legyenek a népnevelő keblének fő érzelmei, és ezeket a nép szívébe átplántálni iparkodjék, — különösen napjainkban, midőn a nép között annyi hamis próféta támad, kik azt vallásos meggyőződésében és legszentebb érzelmeiben megingatni törekszenek.

A vallás-erkölcsiség terjesztésén kívül az életreható tudományokat is terjesztsze és ismertesse a tanító a nép körében, mindig azon lévén, hogy a kath. gondolkozás és az igaz felvilágosultság minél szélesebb tért hódítsanak a községben. De ne csak beszéljünk, hanem tegyünk is valamit! Ne legyünk pusztán útjelző szobrok, melyek míg másoknak mutatják az utat, magok egy tapodtat sem mozdulnak ki helyökből. A jót ne csak tanítsuk, hanem iparkodjunk magunk is a tanítottakat az életben követni és értékesíteni. Gondoljuk meg, hogy hivatásunknak még távolról sem feleltünk meg, ha csak az iskolában megtettük kötelességeinket, hanem működésünknek ki kell terjeszkednie a társadalmi élet tág mezejére is. Alapítsunk olvasóköroket és más üdvös egyleteket, pl.-ok. ifjusági vagy mértékletességi egyleteket; érdeklödjünk a közügyek, közgazdaság, a község jóléte, gyarapodása iránt is; mint gazdák járjunk elöl jó példával, oktatva, serkentve a népet takarékoszágra, mértékletességre, szorgalomra, rendszeres és okszerű gazdálkodásra.

Ime így működhetik a jó tanító az iskolán kívül! Az ő hitbuzgó élete, ismeretei, olvasmányai, külső magaviselete, jelleme, otthona, családi élete mind egy-egy lényeges tényezöt képeznek a nép erkölcsi életének emelésére.

Szilárd meggyőződése az, hogy a népnevelő azon mértékben hanyatlik erkölcsi hitelének lejtőjén, amily

mértékben keresi kedvtelését — hivatala mellőzésével — egyéb meg nem engedett örömök és üzérkedések hajhászásában; ellenben a nép azon mértékben fog erkölcsileg és anyagilag gyarapodni, a mily mértékben megfelelő magasztos hivatásának a tanító.

Az iskola szelleme kihat az életre*)

D. a J. Kr.! Az egybegyűlt ker. tanítók üdvözlete után néhány szóval hangsúlyoztam a tan. tanácskozmányok nagy horderejét és szükségességét, melyeknek nemcsak önképzési és szakmüvelődési rendeltetésök van, hanem arra is hivatvák, miszerint bennünk — kath. tanítókbán — a testvériszeretet és az öntudatos összetartozás érzetét ápolják és fejleszszék és köztünk ama benső szellemi viszonyt mind szorosabbá tegyék, mely kell, hogy közöttünk, a kath. népnevelés-ügy bajnokai között, fennálljon.

Ezen testvériszeretetre és szellemi egyesülésre égető szükség van főleg napjainkban, midőn látjuk, hogy az ellenséges tábort épen a tömörülés és egyesülés köteleke teszi oly erőssé és vezeti diadalról diadalra. Tanuljunk tehát ellenfeleinktől. Legyünk mindnyájan egy test- egy lélekké, midőn a kath. népnevelés-ügy előbbreviteléről van szó.

Az iskola nagy hatalom. Egyház és állam, társadalom és egyesek kötik hozzá egy boldogabb jövő hajnalhasadásának biztató reményét. E hatalom bő áldásnak, de végzetes következményeknek is lehet forrása.

Nem a tudományos készültség az, ami épít az iskolában; nem a tudatlanság az, ami itt rombol, hanem az a szellem, mely az iskola légkörét betölti és a tanító lelkét áthatja. E szellem, ha üdvös, a tudomány anyagából fegyvereket kovácsol a társadalmi jogrend fenntartására; ha pedig rossz, istentelen szellem, úgy robbantó szereket készít a társadalmi rend felforgatására.

Az egész nemzetet átölelő nevelés útja a népiskolán

*) Tan. tanácsk. megnyitó (Villány, 1894. szept. 20.)

vezet keresztül; és mivel az ember általában egész életén át azon irányban halad, melyben az iskolakötelezettség korában megindult: kétségtelen a népiskolák vezetőiben, a tanítókbán uralkodó szellemnek a közerkölcsiség alakulására kiható döntő szerepe. Azért mondják: „amilyen a tanító, olyan az iskola!” mert az iskola visszatükrözteti a tanító személyiségét. Ez az ő szellemi tulajdonságainak képmása. Ha tehát minden tanító Jézus szellemét fogja szívébe zárni és az ifjú nemzedék szívében Jézus elveit elhinteni, akkor fog a kereszténység fája mély gyökeret verni a társadalomban.

Ezen igazságok megszívlelendők különösen napjainkban, midőn az isteni kinyilatkoztatás már csak halvány fényt vet a lázongó sokaság elhomályosított szellemére, midőn a kevélység és hitetlenség divattá vált és az álliberálizmus egyesült erővel azon dolgozik, hogy a népvalláserkölcsei érzéke minél jobban eltompittassék és a kath. egyház, annak tanai és személyei minél gyűlöletesebbekké tétessenek az u. n. közvélemény előtt.

E veszélyes áramlattal szemben mi kath. tanítók nem maradhatunk tétlenek! mert a halogatás-, tétovázásnak- és tétlenségnek nincsen helye akkor, mikor ezek szörnyű veszélyt hozhatnak árva fejünkre.

Az iskolában vállvetve arra kell törekednünk, hogy az ifjúságot szilárd jellemű keresztényekké képezzük, kik kath. hit elvei szerint gondolkozzanak, érezzenek és cselekedjenek. De erre nem elég a hetenkénti 2 órás hitoktatás, hanem szükséges, hogy összes tanítói működésünket benső vallásos szellem hassa át. Kövessük ezen arany szabályt kiválólág a reáltantárgyak előadásánál. Gondoljuk meg mindenkor jól, hogy az elemi tanodában az összes reáltanításnál inkább az alakító cél veendő tekintetbe, mint az anyagi, azaz: itt nem az a fődolog, hogy a tanulók minél több ismerettel tömessenek, hanem inkább az, hogy értelmök fejlesztessek, szívök és jellemök nemesíttessék. Ügyes és vallásáért buzgalkodó tanító keresetlenül is elég bő alkalmat talál a szívképzésre és vallásos érzület művelésére a reáliák

előadásában. „Ott ragyog fölöttünk a szép égboltozaton a milliárdnyi csillag, ott van alattunk a föld mély gyomra ezerféle kincseivel; ott terül el szemeink láttára a mérhetetlen világtenger mesés állat- és növényvilágával egyetemben; ott van a magas észak zord vidéke fönséges égi jelenségeivel és tüneményeivel, ott a beláthatatlan sivatag a sűrű, sötét erdő, a hóborította magas hegyek, az aranykalászkóztól ringó mező, az éneklő madarak megszámlálhatlan sok faja, a tarkaszárnyu pillangók vidám serege: mindmegannyi fölötte alkalmas anyag a szivképzésre, a vallási érzelem művelésére.“ (Schultz Imre: „a népisk. reáloktatás módszertana“ 72. lapon). De nemcsak a természettudományok, hanem a történelem, a szemléltetés, az olvasás, éneklés, sőt maga a rideg számtan előadása is bő anyagot nyújt a valláserkölcsei képzésre.

Azonkívül csaknem naponkint, óránként jut a tanító azon helyzetbe, hogy nevelőleg hasson tanítványaira! Így pl. valamely szerencsétlenség esetében megragadja az alkalmat és fölkel a hallgatóiban a részvét, a könyörületesség erényét; hazug gyermekkel szemben beláttatja a hazugság utálatos és bűnös voltát és kimutatja az igazmondás és őszinteség szépségét; előforduló betegségek, halálesetek, egyházi vagy nemzeti ünnepélyek alkalmával mindig kínálkozik bő tárgy vallási eszmecserére és a szivképzésre. Ily irányban, ily szellemben kell tehát a kath. tanítónak az iskolában közreműködni az ifjúság vallásos nevelésének előmozdításán, — fejleszteni kell az ifju nemzedékben a kath. öntudatot, hogy az büszke legyen sz. hitére, bátor azt mindenkor megvallani és a megtámadások ellen védelmezni is. De ez még nem elég!

A kath. tanítónak az iskolán kívül a felnőtt ifjúság- és a nép körében is az igaz vallásosság- a kath. hit apostolának kell lennie. Ő gyakran érintkezik a néppel, ismeri annak gondolkozásmódját, műveltségi fokát, hibáit és erkölcsi fogyatkozásait — elég alkalma nyílik tehát a népre javítólag és felvilágosítólag hatni, egyes elterjedt vallási előítéleteket és távtanokat eloszlatni.

Egy híres bölcs mondá, hogy szörnyetegnek tartja az olyan embert, ki szándékosan nem akar tudni azon

dolgokról, melyek önmagát, életét, örök sorsát illetik! — Hány ilyen szörnyeteget találunk napjainkban a mi sorainkban, és pedig nemcsak a kath. köznép, hanem az u. n. művelt osztály körében is, kik tudva és akarva szakítják ki magokat a tanító egyház kötelékéből és vallás-talanságukat még litogtatják is, téves elkapatottságukban bizonyos társadalmi és műveltségi bontonnak tartva azt, ha az anyaszentegyház tanait, intézményeit, szolgálait és szokásait szabadon becsmérelhetik, gúny és neveltség tárgyává tehetik. S a hithű katolikus fájdalommal kényszerül ezek láttára felsóhajtani: „Nem az ellenség, önfia vágta sebé!”

Vajjon hol rejlik e szomorú jelenségnek gyökere? Rég megmondta Tertullian, hogy: „a kath. egyházat csak a tudatlanok gyűlölik!” Manap minden gondolat a föld porában csuszkál. Evés, ivás, pénz, gyönyör — ez a világ négy tája felé mosolygó bálványisten, mely előtt az ember-állatiság versenyezve hajtogatja térdeit. Hogy mi az ember célja? mit kell ezen vagy azon hit-tételről tudni? — azzal törődjenek a papok!

Itt elég tág tér nyílik a mi tevékenységünknek! Szembe kell szállnunk a mi ügyünk legnagyobb ellensé-gével: népünk vallási tudatlanságával és elfogultságával! A népet — de különösen ennek u. n. intelligens osz-tályát — fel kell ráznunk a szellemi aléltságból és hit-közlönyből, — egyes elterjedtebb társadalmi előitéleteket és tévfogalmakat el kell oszlatni, sz. vallásunk magasztos igazságairól és kötelmeiről fel kell a népet világosítani és benne a kath. közszellemet fejleszteni — mert mit is használna egyháznagyjaink heroizmus, egyesek tiszte-letreméltó ügybuzgósága és lelkesedése, mikor mögöttük oly nép áll, mely a jelenkor intő szózatát, a modern egyházpolitikai helyzet komoly voltát megérteni nem bírván, bármínemű ellenséges manőverekre könnyen fel-használható volna?!!

Ha tehát akarjuk — már pedig ezt akarnunk kell — hogy népünk ezer és ezerféle csatornákon át eszközölt
 en i vesztegetése sokszorosan le ne rontsa azt,

amit egyesített tevékenységünk templomban, iskolában egyaránt épített: úgy a népet ez irányban fel kell világoztatni, őt a vallási tudatlanság és elfogultság hinárából kiemelni, előtte az ellenséges terveket és törekvéseket leplezetlenül feltárni és azt magunknak és szent ügyünknek megnyerni; mert jegyezzük meg jól, amit a tudós angol bibornok, Manning, nem régen mondott, hogy a jövő század a népé lesz!

Igy fogjuk azután lassankint megvetni alapját ama nagy organizációnak, mely épen ellenségeinket oly erőssé teszi; így fogunk ezen összetartás és egyetértés sz. kötelékében ügyünk védelmére egy hatalmas erkölcsi bástyát nyerni, melyet sem a gonosz szellem titkos fondorlatai, sem pedig a századok vas foga nem leendeknek képesek megingatni.

Milleniumi elmefuttatás.*)

D. a J. Kr.! Mindnyájunk előtt ismeretes hogy egy nagyfontosságú történeti esemény közelében t. i. h a z á n k e z e r é v e s f e n n á l l á s á n a k m e g ü n n e p l é s e előtt állunk.

Akár vallási, akár nemzeti vagy kulturpolitikai szempontból vesszük is fontolóra a millenium méltó megünneplésének kérdését, nekünk abból ki kell vennünk a minket méltán megillető részt és versenyképességünket úgy az egész ország, — mint a művelt külföld színe előtt beigazolnunk! Nincsen társadalmi állás vagy testület, melynek több joga volna a millenium megünnepléséhez, mint a róm. kath. tanítói karnak! Hiszen mi vagyunk a nemzet legrégibb és leghivatottabb napszámosai! A kath. népnevelés, a kath. tanügy hazában egykoru a magyar állammal s közel ezer éven át legmegbízhatóbb és legszilárdabb eszköze és támasza volt a nemzeti életnek. És a ki elfogulatlanul itélni képes, annak be kell ismernie, hogy Magyarország ezer éves fennállásának érdeme első sorban a katolikus

*) Tan. tanácsk. megnyitó. (Villány, 1895. szept. 19.)

közüoktatásé. Ezen az egyház szárnyai alatt megerősödött intézmény nevelt a hazának mindenkor hű, tevékeny és értelmes polgárokat, a kath. egyháznak pedig hitében erős és jámbor gyermekeket, hozzájárulván ekként Sz. István országának szerencsés fenntartásához.

Igaz ugyan, hogy a mai kor által kiváló előszere-ttel felkarolt divatos eszmék hatása alatt új törekvések és idegen intézmények kerültek felszínre és keltek ver-senyre velünk és manapság az államhatalom túlterjesz-kedési viszketegjében a felekezeti iskolák romjain véli a jövő Magyarországot fölépíthetni és fenntarthatni; a magyar nevelésügyet pedig minél távolabb szeretné elterelni a ker. hit befolyásától. De mi ezen hiú törekvésekkel szem-ben büszkén tekintünk vissza a múltra — ezer éves működésünk édes gyümölcseire és bizalommal nézünk a j ö v ő b e, azon erős meggyőződésben, hogy e g y e d ü l csak a vallásos iskola, a ker. szellem ké-pesek népeket boldogítani és nemzetünk jobb j ö v ő j é t b i z t o s í t a n i; — mert vallás nélkül nincsen erkölcs, erkölcs nélkül nincs nevelés és boldo-gulás az emberi társadalomban! És repüljön bár a tudo-mány sas szárnyain, az emberiség boldogításában soha sem fogja nélkülözhetni az egyedüli biztos támpontot, a vallásos alapot, az erkölcsi jellemet és a ker. becsüle-tességet. A mi isteni Mesterünk által letett ezen alapnak megbolygatása és a nevelés mesterségéből való kiküszö-bölése a társadalom nagy épületének teljes megrendülé-sével boszulná meg magát mindenkor. „Egész civilizációnk keresztény és egész civilizációnk alapja is keresztény — és ha áll másrészt az, hogy minden állam csak azon alapon fejlődhetik tovább, melyen keletkezett, nemzetünk-nek is kereszténynek kell maradnia“ mondja Eötvös.

Az a kérdés már most, m i k é p e n b i z t o s í t t a s s é k a k e r e s z t é n y s é g a j ö v ő Magyarorszá-g számára? — E kérdésre megfelelt dicsőségesen uralkodó szentséges Atyánk: XIII. Leo pápa, ki az iskolának rend-kivüli nagy horderőt tulajdonít, midőn így nyilatkozott: „Az iskola az a csatatér, a melyen el kell dönten i, vajjon a m i n e m z e t ü n k m e g f o g-

ja-e őrizni vagy elfogja veszteni keresztény jellegét! — De ki is merné tagadni a népiskola fontos kulturmisszióját a nemzetek életében, midőn a nép $\frac{9}{10}$ részét, mely mostoha körülményeinel fogva nem képes magát tovább képeztetni, képesíti mindarra, amire neki az egyházi, polgári és családi életben leginkább szüksége van?!

Azt szokták mondani: az iskola a templomnak előcsarnoka! — mert az iskolák nevelik és szolgáltatják a közönséget a templomok részére. Könnyű ott a templomnak, azaz a papnak munkálkodni, ahol az iskola a talajt jól előkészítette. — Ámde a paedagogiai közmondássá vált igazság szerint: az iskolának lelke a tanító! A tanító saját szellemének bélyegét nyomja rá iskolájára, vagyis az iskola a tanító lelkületének, szellemének fotográfiája.

Ha tehát azt akarjuk, hogy a vallásos szellem az iskolák útján átszivárogon a nagy társadalomba, első sorban magának a tanítónak kell áthatva lennie e szellemtől. A katolikus néptanító a kath. szellemnek egyik oszlopos képviselője. Ő a nép között él és azzal közvetlenül és naponta érintkezik, — igen sokat tehet tehát a nép gondolkozásmódjának helyes fejlesztésére és erkölcsének irányítására. mert egész nemzedékek szívják magukba azt a szellemet, mely a tanító lelkéből kisugárzik.

De tovább megyek és azt állítom, hogy a kath. tanítónak becsületbeli kötelessége, hogy a kath. szellemet ne csak önmagában és családi életében ápolja, hanem egyszersmind a rábizott kisdetek lelkébe is átöntse; mert ő Jézus zászlaja alá esküdött, melyre e jelszó van írva: „Neveld a gyermeket Krisztus követésére ős hasonlatosságára!“ — Aki pedig e zászlótól elpártol, az hűtelen sáfár, ki nem érdemli meg a kath. tanítói címet!

Különösen manapság, midőn az észistenítő filozofia, a természetimádó paedagogia, a vallás befolyásától függetlenített kultúra megzavarta az elméket és felszabadította fékeikből a szenvedélyeket, szükségünk van határozott kath. szellemű tanítókra, kik nemcsak katolikusoknak

lettek megkeresztelve és valamikor katekizmust is tanultak, hanem kiknek szívében élő hit honol és vallásos lelkesedés lángol, kik az egyházzal éreznek, — azzal együtt örülnek és együtt szomorkodnak; szóval, kik elveikre és hitbeli meggyőződésükre nézve egészen a katholicismus talaján állanak és ily szellemben működnek az iskolában; mert a mely tanító csak olyan u. n. jó katolikus, kinek a hit hajótöréséből csupán a pusztá kath. név maradt meg, mint utolsó foszlánya azon sz. emlékeknek, melyeket édes anyja örökségkép hagyott rá, — az ilyen tanítónak iskoláját hiába ékesíti a feszület; működésén nem lehet az Isten áldása, mert hiányzik annak éltető eleme: a vallásos szellem.

Gondoljuk meg tehát mindenkor, hogy kath. tanítók vagyunk, hivatva arra, hogy a Szentlélek templomában működjünk és a gyermekekben az Isten képmását kifejezésre juttassuk. Ez legyen tanító-nevelői tevékenységünk vezérgondolata! — 's akkor igazi polgárosultságot fogunk terjeszteni, az ezen szellemben fölneveltek pedig lelkesültséggel fogják a ker. gondolkozásmódnak útját egyengetni a jövő évezredbe! — — —

A tanítói tanácskozmányok pedagógiai haszna.*)

D, a J. Kr.! Ezen mai nap — midőn a Siklós esp. ker. tanítói kara évi tanácskozmányra gyűlt össze — nem közönséges örömnap édes mindnyájunkra nézve. Kedves örömnap ez nekem, ki mindenkor szívesen időzöm Önök között és nagy lelki élvezetnek, jól kamatozó tökének tartom azon csekély időt, melyet a kath. tanügy szolgálatának szentelek; — de kedves örömnap ez Önökre nézve is, kik a mindennapi életben eléggé tapasztalják, hogy mily kevés vigaszt és örömet nyújt a tanítónak az a pálya, melyről már a régi közmondás is azt tartja: „Quem dii odere, paedagogum fecere.“ (Kit az istenek gyűlölnék, azt tanférfiuvá tették.) Örülnek tehát az ilyen alkalomnak, midőn egymást viszontláthatják és 1—2 órát egymás körében tölthetnek, kiket a közös hivatás

*) Tan. tanácsk. megnyitó (Villány, 1896. okt. 1.)

és munkakör természetsszerűleg egymáshoz fűz, kik együtt éreznek, együtt munkálkodnak, együtt nélkülöznek, kiknek keblét ugyanazon remények és vágyak dagasztják, szivökben ugyanazon örömök vagy fájdalmak honolnak!

— Minden jóra való és öntudatos tanító márcsak ez oknál fogva is nagyrabecsüli ezen összejöveteleket, mivel rá nézve nem létezik nagyobb öröm és nemesebb élvezet annál, melyet a pályatársakkal való közvetlen érintkezés kedves alkalmá nyújt. Ilyenkor keble kitágul, szelleme kibontakozik a köznapiasság útvesztőiből és feleremelkedik amaz ünnepies kedélyhangulat irigylendő magaslatára, ahol legalább néhány órára elfelejti az élet soknemű küzdelmeit és megpróbáltatásait, a tanítói életpályá nyomasztó terheit. De ezek csak általában véve lélektani hatásai az ilyen összejöveteleknek. Mit szólnak ezek szakmüvelődési előnyeiről, paedagogiai hasznáról? Szépen ír e tárgyról a jeles Mennyei „Névelés és Tanítástán“-ában: „A tanítók kölcsönös művelődésére határozott befolyással vannak a tanítói értekezletek és tanácskozmányok. Ezek, fölteve, hogy jó szellemben vezettetnek, szakadatlanul fenntartják az iskola és egyház közötti benső viszonyt, élesztik a munkásság szellemét és a hivatásszeretetet, a tanítókat egymással erkölcsi életközösségbe hozzák, élenkitik a tanítói önbecs és az egymás iránti kölcsönös tisztelet érzetét s az erkölcsi ítélőszék egy bizonyos nemévé válnak, melynek szeretetteljes hatása sokkal sikeresebb a tanítók jellemének képzésére, mint bármily fegyelmi szabályrendelet, — végre valódi kölcsönösen tanítóiskolák a tanítókra nézve, melyek több gyümölcsöt hoznak, mint bármilyen szorgalmas magántanulmányozás és öngyakorlás.“ Ki ne volna Mennyei idézett szavainak igazságáról emigy meggyőződve? Ki nem ismerné el, hogy ezen tanácskozmányok, ha céljoknak megfelelőleg tartatnak és nem csupán üres szóvita- és szószátyárkodással töltetnek ki, nagyon is alkalmas eszközei a tanítói önképzés és művelődésnek? Már pedig mikor volt nagyobb szükség ezekre, mint épen napjainkban, midőn a tanügy előreladott stádiuma mindig újabb és újabb igényeket támaszt.

a néptanítókkal szemben — és midőn oly sok életbevágó kérdés megoldása foglalkoztatja szüntelenül a magyar tanügy vezérferfiát? ! Vajjon lehetséges-e, hogy mi mindezek láttára közönbösök, tétlenek maradhatnánk? !

Nem t. elvtársak! ha valamikor, úgy bizonyán napjainkban szükséges, hogy válllvetve munkálkodjunk, — munkálkodjunk saját önképzésünkön, hogy a reánk várakozó munkát becsülettel teljesítsük és örömmel ragadjunk meg minden eszközt és alkalmat, melyek bennünk a testvéri szeretet és az összetartozás öntudatos érzetét ápolják és fejlesztik. Ezek hangsúlyozása különösen mostanában szükséges, midőn látjuk, hogy az ellenséges tábor is éppen a tömörülés és egyesülés köteléke teszi oly erőssé és segíti diadalról-diadalra az ő ügyüket. Tanuljunk tehát ellenségeinktől és tartsunk össze. Legyünk mindnyájan egy test és egy lélek, midőn a kath. népnevelésügy fejlesztéséről, az egészséges idealizmus ápolásáról van szó. Ime csak az imént folytak le hazánk fővárosában a kath. tanítók első nagygyűlésének fényes napjai. Még most is füleimben csengenek a gyűlés alelnökének szavai: „Sajnosan tapasztaljuk, hogy az a szellem, mely idealizmuson alapult és eddigi fenntartója volt a magyar kultúrának, mindinkább kiszorul tanintézeteinkből és helyet ad az anyagelvűség, a materializmus veszélyes tanainak.“

Teljesen osztom az alelnök aggodalmát; mert hisz az anyagelvűség, a mai kornak legnagyobb erkölcsi fogyatkozása. igazán aggasztó mérvben terjed. Az emberiség nagy része egészen eltompult az eszményi javak iránt, elanyagiasodott, szellemileg eltörpült és nem képes többé fölemelkedni a magasba. Az emberben lappangó három vágy: a b í r - é l v - és d i c s v á g y tán még soha sem vergődött oly uralomra, mint most, midőn piszkos önzés, rút önérdek és haszonlesés csaknem egyedüli rugója az emberek minden cselekvésének, egyedüli zsinórmértéke minden törekvéseinek és vágyainak. És mindennek azután az a következménye, hogy az erkölcsi rend teljesen felforgattatik; csak az a jó, a mi hasznos; csak az a rossz, ami káros!

Ezen szomorú jelenséggel szemben mi tanítók vagyunk hivatva arra, miszerint az iskolában és az életben egyaránt az egészséges idealizmust a leggondosabban ápoljuk. Rajtunk áll a keresztény gondolkozásmód útját egyengetni a gyermek szívében, az eszményt diadalra segíteni az anyag felett, az erkölcsi törvényt a rút egoizmus helyébe ültetni és egyáltalában összes nevelészeti ténykedésünket akként irányítani, hogy annak e m b e r n e m e s í t ő hatása legyen! — Igaz, hogy ez nem valami könnyű munka! de az isteni kegyelem hathatós támogatásával, céltudatos működésünk és szakadatlan önmegtagadásunk mellett e feladat megoldása nemcsak hogy nem lehetetlen, de sőt nagyon is könnyű leend akkor, ha mi ideális világnézetre emelkedve, hivatásunkat magasabb szempontból fogjuk fel és nem pusztá gépies mesterséggé, közönséges kenyérkeresetté degredáljuk. Gondoljuk meg mindig, hogy k a t h. tanítók vagyunk. kik a keresztény népnevelés és civilizáció érdekében folytatott nehéz küzdelemünkben nem irhatunk méltóbb nevet a mi ősi sz. harci zászlónkra Jézus sz. nevénél. Szegődjenek bár mások a haszonelvűség vagy az anyagimádás bűnös szolgálatába, vallják bár a világpolgárságra való nevelést működésük eszményképeül: mi hivei maradunk Jézus sz. evangeliumának, Jézus iskolájának, — jól tudván azt, hogy Ő az emberiségnek legdicsőbb tanítója, a nevelésnek legtökéletesebb, páratlan eszményképe, ki mellett a világon valaha élt legnagyobb szellemek és leghiresebb paedagogusok annyira eltörpülnek, mint a pislogó mécs világa elhalványul a napnak ragyogó fénye mellett. (Dr. Steinberger.)

És most még jegyezzük meg magunknak ama lendületes, szép szavakat, melyeket a kath. tanítók első nagygyűlését megelőzőleg a fogadalmi zászló megszentelése alkalmával a zászlót szentelő püspök-elnök (b. Hor-nig Károly veszprémi megyés püspök) mondott: „E zászló a mi tömörülési jelünk, mely alatt egy új korszak kezdetén, hazánk 2-ik évezrede küszöbén találkozni akarunk, de nemcsak találkozni, hanem egyesülni is, hogy hivatkozva multunkra, melyben e hazát kereszténynyé

alkotni serényen segítettünk, bátran hirdessük, hogy el nem fáradva a százados, nehéz munkában, jövőre is küzdeni akarunk a helyes, az igazi felvilágosodásért, Krisztus paedagogiájáért; küzdeni bátran és önfeláldozóan, mert megvagyunk győződve, hogy ha ez országnak minden fia becsületesen megteszi kötelességét, úgy mint mi, nemcsak szóval, de tettel is, e testvéries verseny lehetetlen, hogy ne eredményezze azt, ami mindnyájunk egyedüli óhaja, t. i. édes hazánk boldogulását és felvirágozását.“

Ime ezen eszmék, e nézpontok azok, melyek bennünket tanügyi munkálkodásainkban vezérjenek és ezen eszmék fölelevenítése után mai gyűlésünket megnyitottnak nyilvánítom!

A népiskolai hitoktatás egy-két fontos regulája*)

D. a J. Kr! T. tanácskozmány! Valamint általában a hazában, úgy a mi esperesi kerületünk területén is az egy tanítóval bíró o s z t a t l a n népiskolák vannak túlnyomó számban. Ezekben, — főleg az u n. fiókközségeiben, — csaknem kizárólag v i l á g i t a n í t ó k r a van bízva a hitoktatás nehéz, de magasztos tisztsége, kik erre különös felhatalmazást nyernek az egyházmegyei főhatóságok részéről és hívatalukba lépésekörre esküvel fogadják, hogy összes tanítói működésökben a kath. világegyház tanításához fognak alkalmazkodni és annak szellemében fogják a rájuk bízandó kisdedeket nevelni. Ily értelemben tehát valamennyien h i t o k t a t ó k vagyunk, kikre a népiskolai tantárgyak elseje és legfontosabbja bízott. Ugyhiszem önök előtt, mint hithű kath. tanítók előtt, nem szükséges a hitoktatói tiszt fenségét és nagyjelentőségét behatóbban ecsetelni! Tudják önök jól, hogy itt nagy munkáról, m a g a s z t o s h i v a t á s r ó l van szó! Mert a hitelmezés tulajdonképeni célja nemcsak abban rejlik, hogy a gyermekek a vallásoktatás tárgyait kellőleg megértsék és tudják, hanem ennél sokkal nagyobb jelentőségű a hitoktatási tiszt ama léyneges feladata, melynél fogva a

*) Tan. tanácsk. megnyitó. (Villány. 1897. szept. 28.)

hitelemző szüntelenül oda törekedjék, miszerint tanításával a gyermekek keresztény érzületét fejlessze és erényes jellemét képezze, azaz: gondolkozásmódjuknak és szabad akaratjuknak oly irányt adjon, hogy a hallott igazságok szerint éljenek, gondolkozzanak és cselekedjenek. A hit-tanítás ezen lényeges feladatát Sz. Ágoston ekként fejezte ki: „Bármit adsz elő, úgy add elő, hogy az, kihez beszélsz, hallás által higgyjen, hit által reméljen, remény által szeressen.“ Vagyis más szóval: nem elég a hitoktatásnál csak arra törekedni, hogy a tanulók az egyes hitigazságokat beemlézzék, hanem arra fektetendő a főszűly, hogy a tanítványok megismervén az igazságot, higgyjenek, — szívökben öregbedvén a hit, reméljenek, — 's a reményben megerősödvén, Istent szeressék és Isten iránti szeretetből neki engedelmeskedjenek.

Ez a hitoktatás egyik főregulája; olyan igazság, melyet nem lehet eléggé hangsúlyozni! mert hisz ennek követésétől függ hitoktatói munkásságunk gyakorlati haszna és összes sikere, — szomorú pangásnak indult hitéletünk újabb föléledésének nagyfontosságú kérdése. — Nem arról van tehát szó a hitoktatás nagy mesterségében, hogy a gyermek elméjét vallásos ismeretekkel megtömjük, hanem a főszűly a nevelői momentumra irányzandó, vagyis arra, hogy a gyermekekkel a vallást megkedveltessük, a hiterkölcsei igazságokat azok érzelmében mintegy fölolvasszuk, miszerint egész lényöket áthassák, gondolkozásmódjuk- és minden tetteiknek legfőbb zsinórmértékeül és szabályzójául szolgáljanak; egy szóval: úgy kell összes tanítási működésünket intéznünk, hogy a gyermekek ne csak az iskolának tanulják a hittant, hanem abból jövő életök számára is maradandó hasznót merítsenek. „Non scholae, sed vitae discimus“ mondá az ókori bölcs (Sen ep.) azaz magyarul: „Nem az iskola-, hanem az élet számára tanulunk!“

Hogy pedig ezt annál sikeresebben eszközölhessük,

iparkodjunk hitoktatásunkat 1) gyakorlativá és 2) kenetteljessé tenni.

Mikor leend a mi hitoktatásunk gyakorlati? Akkor, ha az általunk előadott vallási igazságokat a mindennapi életviszonyokra alkalmazzuk, különösen pedig a gyermek kül- és beléletének egyes konkrét eseményei- és szükségleteire vonatkoztatjuk. E gyakorlati alkalmazások és vonatkoztatások a hitoktatás terén felette szükségesek és hasznosak; mivel ezek nélkül a hitelemzési oktatásnak nincs értéke és a vallástan a közönséges szaktárgyak színvonalára degradáltatnék, holott — mint tudjuk, — arra van hivatva, hogy az ember egész belső és külső életére befolyással legyen; — továbbá e gyakorlati alkalmazások által a gyermekek ahhoz szoknak, hogy nemcsak a hit fogalmát és tételeit teszik sajátjokká, hanem magát a cselekvésnek módját is megtanulják és így a tudást és cselekvést, a tanulást és a tan követését nem mint két teljesen elkülönített és egymástól távol fekvő tárgyat tekintik; végre ezen elv követése a leghatásosabb eszköz arra nézve is, hogy a gyermekek értelmes és buzgó hívökké képeztesse; mert minél világosabb és életrevalóbb lesz a mi oktatásunk, annál jobban befognak hatni sz. vallásunk titokteljes tanainak örök szépségébe, annál jobban meg fogják kedvelni az egyes hit- és erkölcsi igazságokat és annál nagyobb buzgalommal fogják teljesíteni vallásos köteleiket később is felnőttébb korukban. Azért is a képzett hitelemző, — meggyőződve lévén ezen hitgyakorlati alkalmazások hasznos és szükséges voltáról, — kiváló nagy súlyt fog azokra fektetni és előadása minden egyes tételénél rávezeti tanoncait arra, hogy mily erkölcsi szabály rejlik az előadott hitigazságban, minő érzelmeket és gondolkodásmódot tételez fel bennök, mit kelljen arra vonatkozólag tenniök vagy kerülniök, minő eszközöket kell megragadniok, hogy azt, amit tanultak, az életben érvényre is juttassák. Így pl. ha az isteni Gondviselésről szól, nem elégszik meg azzal, hogy a gyermekeket Isten iránti feltétlen bizalomra és bölcs rendeleteiben való alázatos megnyugvásra ser-

kentse és buzdítsa, hanem azon lesz, miszerint egyes esetekben és példákban feltüntesse, mint kell pl. betegség, szenvedés vagy egyéb látogatás idejében a hívő kereszténynek, de sőt magának a gyermeknek is ezen éretnyeket gyakorolnia. — Ha azt magyarázzuk, hogy az Isten mindentudó, úgy kössünk hozzá mindjárt ilyféle alkalmazást is: Lássátok kedves gyermekeim! épen azért, mivel az Isten mindent tud, mindent hall és lát, még legtitkosabb gondolatainkat is; látja és tudja Ő azt is, hogy ti mit műveltek és gondoltok, akár itt vagytok az iskolában, akár a templomban, akár odahaza a szobában vagy künn a mezőn. Legyetek azért bárhol, gondoljátok meg mindig, hogy a jó Isten előtt álltok, hogy ő mindenütt jelen van és épen azért kerüljétek mindenütt és mindenkor a rosszat és tegyétek a jót, amit az Isten törvénye parancsol, stb. — Ha Jézus keresztfeszítettetését és halálát tárgyaljuk, tüntessük föl a bűn utálatosságát és nagyságát, mely ekkora áldozatot tőn szükségessé . . . Ily gyakorlati alkalmazások útján a gyermekek lassan hozzászoknak ahhoz, hogy a keresztény tanokat saját gondolkozásmódjukkal és életükkel szoros összeköttetésbe hozzák, azokat az életben gyakorlatilag érvényesítsék, — a mi a hitelemzés egyik főcélját képezi.

Nagyon fontos neveléstani elvek követelik tehát, hogy a hitelemző előadását mindig életrehatóvá, vagyis gyakorlativá tegye; a gyermekek pedig idejekorán hozzászokjanak, hogy a mit tanultak, azt az életben alkalmazni is tudják. „Egyik fődolga a gyermeknevelésnek abban áll — írja Talabér a „Hitoktatástan“ c. művében — hogy legyen a hitoktató elég ügyes a kicsinyek szívére munkálni és a hitigazságokat az ő érzelmeikkel szerencsés kapcsolatba hozni. Ez elvitázhatatlanul főteendője a jó hitoktatónak; mert a vallásnak gyakorlatinak kell lenni: — ezt hozza magával annak fogalma már; mivel vezényletül kell szolgálnia a tiszta erkölcsiségre és ezáltal az emberek boldogítására is.“

De hogy a hitoktatásnak üdvös kihatása legyen az életre és annak nevelői célja minél jobban eléressék, szükséges továbbá :

hogy a hitelemzés kenetteljes legyen. Kenetteljes a mi hitelemzésünk akkor, ha az a mi növendékeink kedélyére mély benyomást gyakorol és abban tartósan működő vallásos érzelmeket képes fölébresztetni. Ez ugyan nem annyira a hitelemző művészi képzettségének kifolyása, mint inkább titkos működése. Annak, kit a hymnuszban a személyesített „*Spiritualis unctio*,”-nak tisztelünk és kiről Szent János apostol azt írja (I. lev. 2. 27) hogy az ő kenete, azaz terméshetföldi malasztja megtanít mindenre, a mi örök üdvünkre szükséges. — De tagadhatlan másrésről az is, hogy a buzgó és szakképzett hitelemző lelkes és tapintatos előadása által is igen sokat lendíthet a gyermekek keresztény érzületének fejlesztésén és erényes jellemök képzésén.

A hitoktatás u. i. nem csak közönséges tantárgyként kezelendő, mint pl. az olvasás, írás, számolás, — nem képezi a tanítástan (methodikának) egy bizonyos alkatrészét, mint pl. a földrajz, történelem, stb., hanem az az egyház tanítói hivatalának egyik igen fontos ága, az isteni tiszteletnek bizonyos neme és Krisztus megváltási művének lényeges folytatása, — oly tudomány és művészet egyszersmind, mely nemcsak a gyermekeknek a hitben való oktatását foglalja magában, hanem a keresztény ifjuságnak a ker. nagykorúságra való öntudatos kiképzését célozza, úgy hogy ott az elemi népiskola alacsony födele alatt egy egész életre szóló vallásos alap tétetik le, ott az emberi lélek irányt nyer egész jövőjére és az egyszerű falusi katekéta működésétől, szorgalma- és buzgalmától van némileg feltételezve egyes községeknek épűgy, — mint egész nemzedékeknek vallásos élete és jövőndő sorsa.

Aki a hitelemzői tiszt ily eszményi magaslattá ró l tekinti kötelmeinek nagy horderejű feladatát, az bizonyosan nem fogja megelégelni azt, hogy a gyermekeket a vallásigazságokra csak szárazon tanítsa, elméjüket egyoldalúlag képezze, hanem inkább oda fog hatni, hogy az előadott igazságnak megfelelő érzelmeiket és elhatározásokat keltsen növendékeinek keblében és elő-

adásának oly kenetteljes ihletet kölcsönözzön, mely egyedül képes a vallási igazságokat a gyermekekkel megkedveltetni, azokat meggyőződésökké és vérökké változtatni; arra fog törekedni, hogy minden előadásával hallgatóinak szívét elragadja, a földről az Égbe, a mulandó tárgyakról az örökkétartókhoz emelje és őket megszentelje. Így tanított Krisztus urunk is, ezen minden kath. nevelő-tanító legfőbb eszményképe; így tanítottak az apostolok, és erre serkent annyi szentnek és híres katekétának lélekemelő példája. — Épen az katekétikai működésünk sikertelenségének egyik leggyakoribb oka, hogy nem kezeljük az egyes hitigazságokat oly kenetteljes hatással, mely a hallgatók szívét elragadja, a földiektől elvonni és az égiekhez emelni képes volna!

Magától értetődik, hogy a hitelemző eme tevékenysége, melynél fogva a gyermekekben az előadott igazságnak megfelelő vallásos érzelmeket és elhatározásokat fölébreszteni iparkodik, nem történhetik holmi didaktikai rendszabályok száraz alakjában, hanem annak természetsszerűleg a hitelemző vallásos szívéből kell fakadnia. „A mi szívből jő, szívekig fog hatni és az akaratot is meg fogja indítani, míg a száraz és érzés nélküli szavak minden hatás és siker nélkül fogják a gyermekek fülét érinteni a nélkül, hogy szívekbe hatoltak volna.“ (Fonyó „Hitelemzéstán“ 56. 1.)

Szükséges tehát mindennek fölött, hogy a hitelemző maga is, mélyen meg legyen győződve ama hitigazságról, melyet a gyermek lelkébe önteni akar, — mert hisz tagadhatlanul igaz marad az, hogy a ki mást erényes és vallásos életre kalauzolni akar, az legyen mindennek előtt önmaga is erényes és vallásos, és tudja saját tapasztalásából, hogy mi hat legjobban az emberi kedélyre? miként lehet ezt legsikeresebben megindítani? . . . Ehhez járul még a jó példa ereje is. A gyermek jobban szeret látni, mint hallani. A tanító — legyen az egyházi vagy világi — tekintélyként, világító torony gyanánt áll előtte, kinek minden vonása és saját-sága önkénytelenül és kiirthatlan betűkkel vésődnek az ő gyöngéd szívébe. Már most mily jótékonyan fog hatni

a gyermek kedélyére azon tanító példája, kinek melegen érző, vallásos és a gyermekvilágot őszintén átölelő szíve van, ki minden taglejtésével elárulja benső meggyőződését és azon sz. ihletet, melytől minden ténykedése vezéreltetik! Az ilyen tanító példája csalhatatlan erőt fog a gyermekek lelkületére gyakorolni; kedélyök önkénytelenül is azon jelleget veszi föl, mely a tanító hangjában, arckifejezésében, beszédjében, lelkületében és minden mozdulatában előtérbe nyomul. Mig ellenben a hidegkeblű és közönyös katekétától, — ki szavainak hatását saját példája által önmaga rontja le, — miként várhatnók azt, hogy másokban a vallásos érzületet fölgerjeszteni képes volna!? — Legyen tehát maga a hitoktató is kifogástalan előéletű és szilárd jellemű keresztény, birjon a gyermekvilág iránt nemesen érző kebelrel, — így aztán könnyebben meg is fogja találni az igazi utat a gyermeki szívhez, könnyebben el fogja sajátítani a helyes modort és atyai bánásmódot, melynek egyaránt megnyílik a kisdedek szíve és elméje is. E szeretet adja meg előadásának a szükséges kenetet és életet, — ez szüli lelkében a nemes buzgalmat és kedvet a hitoktatás nehéz munkájának folytatásához.

És ezzel kimeritettem felvett tárgyam, mely szerint nem elég a hittant az iskolában csak tanítani és a növendékek elméjét képezni, hanem mindenek fölött szükséges azokat vallás erkölcsileg nevelni, őket a keresztény érzületben megerősíteni és erényes szilárd jellemű keresztényekké képezni. „Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum.“ — „Aki megcselekszi ezeket és tanítani fogja, az lesz nagygyá a mennyeknek országában.“

A vallástalan nevelés szomorú következményei.*)

D. a J. Kr. ! Ma — midőn a siklói esp. kerület t. tanítói karát üdvözölni szerencsém van, nemzeti ünnepet ül az ország : Ő Felsége, a mi hön szeretett királyunk magas névünnepét. Nagyon szomorú időben köszöntött be ez a nap, mert hisz az egész nemzet még mindig azon mély fájdalom és felháborodás benyomása alatt áll, melyet a genfi véres merénylet melegen érző és résztvevő sziveinkben előidézett. Hetek multak el immár e szörnyű katasztrófa beállta óta, de sziveink még egyre vérzenek a benső fájdalomtól, mely országunkat, első sorban pedig a mi őszbe borult jó királyunkat és az egész uralkodó házat érte ; lelki szemeink előtt még mindig ott áll a gyászos ravatal, melyen a nagy áldozatot, Magyarország legnépszerűbb és legjobb királynéját kiterítve látjuk. A legszomorúbb valóság még most is hihetetlennek látszik ! Gyarló eszünk megáll és szivünk fellázad az ellen, ami Genfben történt ! Hogy egy elvetemedett gazember páratlan gonoszságában néhány perc alatt kioltsa azt a drága életet, melylyel milliók és milliók szivei összeforrtak. — ez sérti értelmünk logikáját, ez lerontja érzelmeink idealizmusát ! Hogy a mi szeretett királynénk, az annyit szenvedett felséges aszszony, — aki soha nem bántott senkit, hanem mindenkivel csak jót cselekedett, — egy nyomorult anarkista gyilkos törzsűrásának essék áldozatul, — ki merte volna ezt valaha elgondolni ? ! — Igen ! Erzsébet királyasszonynak, a legdicsőbbnek, osztályrészüln jutott e földön a legszomorúbb halál, de a gyilkok, mely szivén találta a királynét, szivén találta egyszersmind a magyar nemzet millióit is ! Panaszos jajszavunk felhat azért a magas egekig, oda, hol megdicsőült lelke immár az örök boldogság fényében tündököl ! Legyen áldott az ő drága emléke a mi szerető sziveinkben és hirdesse a késő unokáknak is az ő nagyságát ama tiz emlékszobor, mely örök hálánk jeléül az ország szép székvárosában és

*) Tan. tanácsk. megnyitó. (Siklós, 1898. okt. 4.)

egyéb előkelő városaiban ércből vagy márványból emelkedni készül

Állapodjunk meg azonban még egy kicsit a tragikus véget ért királynénk sírboltja előtt és fűzzük tovább a mi gondolatainkat! Fürkészszük különösen okát annak, miért kellett a magyarok szeretett királynéjának ily szörnyű halállal kimálni? Ki volt a gyilkosa? Hol a segítség? A gyilkos nem annyira az a nyomorult kéz, mely a gyilkot a szívbe döfte, hanem inkább az a szellemi áramlat, az az istentelen rendszer, mely a gyilkot Lucheni kezébe nyomta. A magyarok királynéjának meg kellett halnia azért, mivel az istentagadás, a vallástalanság szelleme, a forradalom lázadó lelke, a szabad ámítás és harácsolás rendszere gaznépet nevelt, mely letiporja a szentet, meggyalázza az igazságot és megöli az ártatlanságot. — Igen! ez a szellem adta a tört a nyomorult orrgyilkos kezébe, ez a szellem szaporítja egyre az anarkisták gaz merényleteinek és királygyilkosságainak szomorú statisztikáját . . .

Korunk a haladás és felvilágosultság korának szereti magát neveztetni. A haladás minden téren merészebb és merészebb röptől nyer és egy nagy hatalmas folyóvá növekedett, mely medret tör az egykor uralgó eszméken át és feltartóztatlanul rohan előre a tökélyesbülés mérhetlen tengerébe. Ki ne tisztelné e magasztos emberi törekvéseket? Ki ne becsülné a modern tudomány, művészet, ipar, kereskedelem nagyszerű vívmányait? — Csakhogy nem mind arany ám, ami fénylik! A haladás büszke folyója — közelebből szemlélve — feltűnően sok iszapot hord magával, melyet az emberi gyarlság növekvő szenvedélylyel és vakmerőséggel kavar fel. Lehetetlen fájdalommal észre nem vennünk, hogy a több világosság utáni e küzdelmében az emberiség a tévedésbejítő egyoldalúság veszélyes útjain jár, melyeken a várva-várt általános világosság helyett a lelkek a kétely homályában vesznek el.

Kell-e mondanom, hogy az emberek nagy része manapság csakis az érzéki világ rejtelseinek földerítésén

fáradozik és emellett az élet magasb jelentőségéről és hivatásáról egészen megfeledkezik. Ezen egyoldalú materialisztikus irány meghamisította a fogalmakat, megmérgezte a szíveket, lerombolta a tekintélyt, elűzte a hitet, megölte a jó erkölcsöket, inficiálta a nevelést s megfosztotta az emberiséget a rend és a társadalmi jólét lényeges föltételeitől. Önérdék lépett a hazafiság helyébe. Meggyőződés, hit, lelkiismeret, becsület, bizalom — üres fogalmak! Minden, ami szent, lábbal tiportatik: a polgár-erény és hűség számkivetve, a családi élet megszenteltelenítve, a tulajdonjog megtámadva, a sajtó megméltelyezve, elfajulva, — a műveltség sokszor nem egyéb külső máznál! A hitetlenség annyira divatos, hogy azt még az ostobák is színlelik. — És bármiként szépítgessük is a dolgot, lehetetlen be nem látnunk, hogy dacára a felvilágosult XIX. század rohamos művelődésének, mégis hiányzik valami ahhoz, hogy teljesen boldogok legyünk! — Igen, hiányzik valami, amit sem tudomány, sem lángész, sem ékesszólás nem képesek pótolni! És ez a valami nem más, mint ez a nagy szó: Isten! Ezt a nagy szót felejtette ki mai stréber századunk rohamos művelődése programmjából, azért nem tud boldogulni, azért bomlik körülötte és inog lábai alatt minden! Mint az irástudó, ki hajdan így szólta meg a jeruzsálemi megrendült templomot: „Oh templom, mi lett, miért inogsz?” ma is szinte hajlandók vagyunk ugyanazon mélabús hangon így szólni a mai korhoz: „Oh haladás, oh tudományok kora, mi bajod, miért háborogsz? Meddig fogod még utálatos és örületes merényleteiddel az emberi társadalom alapjait megingatni? Honnan valók e rémületes jelenségek? Hát nem lesz már nyugalmad soha?” — Igenis! nem lesz nyugalma mindaddig, míg Istenhez vissza nem térnek az emberek és annak szellemében nem munkálkodnak, aki magáról azt mondá: „Én vagyok az út, az Igazság és az Élet — ki engem követ, az nem jár sötétségben!” — Egyedül a vallás képes a szenvedélyek rabigájába görnyedt emberiséget a végveszélytől megmenteni; — egyedül a vallásban rejlik ama titkos

erő, mely az embert Teremtőjéhez fűzve, a saját boldogságát felduló tettek elkövetésétől visszariasztja; egyedül a vallás ama titkos szellem, mely az embert élni tanítja és e földi lét sokféle küzdelmei és csalódásai között egyenest fenntartja. Vallás nélkül az emberiség nem egyéb oly hajónál, mely iránytű, kormányos és evezők nélkül céltalanul lebeg a világ hábrgó tengerén! — mert hol a vallás éltető melege elenyészett, ott az erkölcsi élet is elsatnyul, kihal; ott a bűntényekre való hajlam erőszakos szenvedélylyé fajul, mely az erkölcsi rend alapjait rendíti meg. Általánosan ismert mondás: „a törvény pallósa nem elég hosszú, hogy miuden bűntényt elérjen; de a vallás elől senki sem menekülhet!” És ebben rejlik a vallás fontossága az emberi társadalomra nézve. Kell tehát, hogy a vallás áldásos hatása alatt álljon a törvényhozás éppen úgy, mint az iskola, a családi kör, a közélet és az egész társadalom.

Most a genfi szörnyű katasztrófa hatása alatt megremülve vették észre mindezek igazságát maguk az államférfiak is. E komoly pillanatban föleszméltek hosszú lethárgiájokból és unisono fölkiáltották: „Hová jutunk?! — hová fog az istentagadás és a forradalom eme pokoli szelleme még vezetni?! — Vissza az Istenhez! mert különben elveszünk!” — Igen! most, midőn az istentelen anarkia átkos gyümölcseit látják, beismerik ők is, hogy a vallás a legfőbb politikai tényező, az állami jólét egyetlen alapföltétele, mely nélkül bús romokba dől az emberi társadalom! Csakhogy hosszú évtizedek súlyos mulasztásait nem lehet ám egy-két panaszsóhajjal vagy tollvonással jóvátenni, helyreütni! Itt csak állhatatos és következetes munka, gyökeres rendszerváltoztatás és bánatos visszatérés az Úr Istenhez segíthetnek. Szálljanak azért magukba a nép hivatott vezérei és letérdelve királynénk koporsója előtt, vessék tekintetöket a feszületre! Csak ez óvhatja meg a nemzeteket a máris félelmes mérveket öltött forradalom kitörésétől; csak ez mentheti meg édes magyar hazánkat is a biztos megsemmisülés halálveszedelmétől!

Mi kath. tanítók pedig, kikre a nép legdrágább kincse, az ifjuság oktatása és nevelése bízott, a szemeink előtt csak az imént lefolyt nagy tragödiából vonjuk le magunknak azt az üdvös tanulságot, hogy népnevelői tisztünkben kétszeres kitartással, akaraterélylyel és ügybuzgalommal álljunk annak a szent ügynek szolgálatára, mely tőlünk vallásában, hazaszeretetében és királyhűségében egyaránt tántorithatlanná nevelt népet kíván. Tudjuk meg azt, hogy a nemzeti regenerálás nagy munkájából az oroszlánrész a miénk, kik hivatva vagyunk a ránk bízott gyermekek lelkeiben Jézus Krisztus fönséges típusát kifejezésre juttatni. Ne engedjük magunkat állásparancsolta kötelmeink teljesítésében a mai kor hamis prófétái és álbölcsei által Jézus egyedül üdvözítő paedagogiájától eltántorittatni, hanem maradjunk — mint eddig — úgy ezentúl is állhatatos hivei és követői az igaz katolikus szellemű oktatás és nevelés magasztos elveinek. Hisz hogy a vallástalan, rossz nevelés hozzá vezet, azt a genfi szomorú dráma eléggé igazolja Törhetlen ragaszkodás az isteni Mester paedagogiájához és rendületlen hűség édes magyar hazánkhoz és annak fölkent királyához — ezek legyenek a mi vezérelveink, a mi legnemesebb ambiciónk mindennapi működésünkben. És midőn ily szellemű munkásságunkra az Ég bő áldásáért esedezem, mai tanácskozmányunkat megnyitottnak nyilvánítom.

VI.

PAPI GYÜLESI

(CORONAI)

BESZÉDEK.

Allocutio novi V. A. diaconi ad fratres districtuales.*)

Postquam Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Franciscus de Paula Troll Elect. Eppus Tribuniensis ac Praepositus Major Capitularis Quinque-Ecclesiensis auctorem hujus libri qua neonominum Vice-Archi-Diaconum districtus Siklósensis classicis verbis in officium solemniter introduxisset ac installasset, atque novus V. A. Diaconus pro hac sui gratiosa praesentatione humillimas rependisset gratias, sequentibus alloquitur verbis fratres districtuales:

Quid ad Vos fratres charissimi! in exordio muneris mei proloquar — publicatum ipsum iudicat decretum episcopale. In hoc enim meminisse jubeor: me esse in districtu aurem, oculum et os eppi „quaeque — inquit — videris et audieris institutione, admonitione, cohortatione, aut plane correptione digna, inomnis ministerio verbi arguendo et obsecrando, ac pro re nata etiam in virga fraternae mansuetudinis comparendo corrigere adnitaris.“ — Unde patet V. A. Diaconum non solum expeditorem esse Circularium, sed organum regiminis dioëcesis et quasi vicarium eppi!

Ast prout pars prima haec honoris est; ita altera pars decreti humilitatis praebet materiam. Injungitur enim mihi „ut fratribus et populo fidei pietatis, modestiae, moderationis, temperantiae, obedientiae et humilitatis exempla praebeam, ut exemplo meo ad charismatum meliorum aemulationem trahantur.“ Meum itaque erit, deposita levitate ac fervore animi, sobrie, pie ac juste vivere — juxta monitum S. Pauli in epist. ad Coloss. — Haec dum mente revolveo, non aliud superest, quam me in spiritu humilitatis fratrum discretionis et charitati com-

*) Dicta in Nemet-Márook, 4-a Junii anni 1894.

mendare, illi inquam charitati, quae patiens est, benigna est, non irritatur, non cogitat malum, omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet. „Si diligamus invicem — ait S. Joannes — Deus in nobis manet et charitas ejus in nobis perfecta est.“

In perfecto decreto attentionem maxime excitant verba, quibus V. A. Dus oculus, auris, et os eppi nuncupatur. Scimus autem intuitionem objectorum per qualitatem fenestrae determinari; vitrum flavum, viride, rubrum ceruleum eundem colorem refundit objectis, per vitrum album et mundum recte intuemur objecta, per vitrum obscurum etiam munda et nitida apparent immunda. Eadem est etiam oculi proprietas, virtutis operatio. Hinc apprime dicit Scriptura: „Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit, si autem fuerit nequam, totum corpus tenebrosum erit.“ Oculus proinde simplex, bonus et rectus sit V. A. Dus: sit oculus rectus, qui inter virtutes et vitia, inter naevos, defectus et fragilitates humanas recte discernat. Sit oculus bonus charitativus in dotes aliorum praeclaras, virtutes studiose indagans, defectus autem et naevos per tubum opticum charitativum intuens, illum — inquam — tubum qui objecta licet grandia mire imminuta ab oculo quam longissime removet.

Sit oculus simplex et purus, venenoso passionum halitu non obfuscatus, liber a superbiae tumore, invidiae livore, odii et inimicitiae inflammatione, lasciviae fuco; aeger enim oculus in aliis nonnisi suam intuebitur aegritudinem. Certe si oculus V. A. Di fuerit simplex, tunc lucidum erit totum corpus, totus districtus, sin autem oculus fuerit nequam, tunc corpus tenebrosum erit. Coecus ipsa luce meridiana tenebris est circumdatus: ita et oculus passionum tenebris obcoecatus, ubique tenebras videt.

Porro V. A. D. dicitur auris eppi. Per aures percipit anima verba salutis, utiles ac necessarias acquirit cognitiones. Ast fabulae quoque, mendacia, detractiones animae per aures communicantur. Hinc V. A. D. non sit facilis ad credendum, quia qui facile credit, facile decipitur —

nostris praesertim temporibus, ubi singularis dominatur mentiendi pruritus et studium Clero omnis generis vitia malitiose appingendi. Nolite credere omni spiritui, sed probate, an spiritus a Deo sit. Non frustra natura duabus hominem instruxit auribus; id ideo factum esse existimo, ut auris una super alteram controleriam exerceat. Dum igitur unam aurem referenti aut accusanti praebeo, alteram contradicenti, aut semet excusanti reservo.

Denique V. A. D. dicitur os eppi. Scimus ore — lingua — nihil esse utilius, nihil perniciosius. „De ore procedunt benedictiones et maledictiones,“ Os annunciat evangelium, propagat et firmat regnum Dei, sed etiam regnum diaboli; os conciliat inimicos, sopit dissensiones, sed etiam discordias fovet, decipit adulatione, mordet detractatione, necat mendacio. Vita et mors in manu linguae! — Hinc non possum non orans cum Psalte exclamare: „Domine labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam!“ — „Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo!“ — „Magnificate Dominum mecum et exaltemus nomen ejus in idipsum!“ — Sit lingua mea calamus scribae velociter scribentis, jugiter scribens et exclamans: „Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis!“ Sit os meum praeco fidelis altiorum mandatorum, sit vox sonora et jucunda, fratribus gaudium et laetitiam, pacem et gratiam annuncians. Sit vox pia pro fragilitatibus humanis jugiter deprecans. Denique cum juxta effatum S. Jacobi ille sit perfectus et beatus, qui lingua non est lapsus, in genua provolutus exclamo: „Pone Domine custodiam ori meo“ — custodi me a labiis dolosis et a lingua mendaci, sanctifica eloquia mea, ut cum sanato per Christum Dominum surdo-muto loqui valeam, quaecunque sunt honesta, quaecunque amabilia, quaecunque grata et accepta coram Deo et hominibus. Amen.

De unione charitatis fraternae.*)

L. J. Chr! Dilectissimi in Christo fratres! Dum Vos hodie in Coronam congregatos cordiciter consalutandi honorem habeam: pro materia allocutionis selegi nonnullas sententias de unione charitatis invicem tenenda, nihil aliud exoptans, quam quod unio haec corda nostra quoque exsuperet sitque praecipuum characteristicon districtus nostri: vera charitas fraterna.

„Si diligamus invicem (ait S. Joannes) Deus in nobis manet et charitas ejus in nobis perfecta est.“ Extraneus enim a grege dominico censendus est, qui fraterna nudatus est charitate. Non potest pertinere ad corpus Christi, quicumque non diligit membra Xsti. Ubi unitas et harmonia inter fratres, ibidem Dei diffusa est charitas. Si enim dilectionem proximi Deus ipse tanti fecit, ut mandatum de diligendo proximo directe conjunxerit mandato de diligendo Deo, imo illud huic simile esse dixerat: si Christus praeceptum de diligendo proximo tantopere a caeteris praeceptis distinxit, ut illud diserte praeceptum suum esse asseveraverit: „Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem“ (Joan. 15) si hanc dilectionem ipsi plane dilectioni suae, qua dilexit nos, conformari voluit in verbis: „ut diligatis invicem, sicut dilexistis vos“; — si denique neque Deus ipse diligi potest, non dilecto prius proximo ex S. Joannis testimonio „Qui non diligit proximum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere“ — ex his omnibus vel me tacente sat superque intelligere possumus: post dilectionem Dei nihil nobis ita cordi esse debere, ac unionem et charitatem fraternam, quae in amore proximi radicatur.

Magnum huic rei pondus addit id etiam, quod Christus pro indicio, ex quo discipuli ejus esse dignoscatur, recte hanc dilectionem delegerit, dum Joan. c. 13 v. 35. diserte affirmat: „In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.“

*) in Corona aut. a. 1894.

Obsecro itaque vos ego (dicit S. Paul. ad Eph. 4. 1.) „ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis.“

Sed objectum hoc alioquin ejusmodi est, ut in thesi et theoria nullius christiani, minime autem sacerdotis intellectus refragari eidem prudenter possit, proinde in eo magis elaborandum est, qua ratione huic mandato dilectionis in ipsa practica vita satisfieri debeat?

Ex regulis igitur illis generalibus, quibus mandatum de fraterna dilectione in ss. Litteris superstruitur, adducam aliqua practica documenta mutuae dilectionis utilitati nostrae deservitura. Sunt autem regulae istae generales sequentes;

„Omnia, quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis“ (Matth. 4. 12) — „Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.“ (Tob 4. 16.) — „Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.“ (Gal. 6. 2.) — Ex his dein regulis sequentia deducimus pia proposita:

1) Non tantum verbo et lingua, sed opere et veritate nos invicem diligere — cujus rei in communi vita nostra — occasiones occurrunt quasi innumerae et continuae. 2) Cuivis fratrum sine discrimine bene velle et omnia bona spiritalia ac temporalia ex corde optare. 3) Gaudere de quacunque prosperitate, et felicitate confratris, de bene et laudabiliter ab eo factis, de illius egregiis qualitatibus et talentis, de aestimatione, honore aut promotione; sic enim faciendo participes evadimus omnium ejus bonorum. 4) Nulli invidere de praedictis dotibus, bonis sive prosperitatibus. 5) In afflictione et adversitate praesertim gravi, confratri ex corde condolere, compati, illum consolari ac ubi prudenter possumus, auxilio et consilio eidem opitulari. 6) Conari, ut ea, etiamsi in se exigua esse videantur, quae charitatem, et mutuum promovere quaqua ratione possunt, pro possibili faciamus; ea vero, quae charitatem hanc quomodocun-

que laedere possent, summopere caveamus. 7) Nullum contemnere, vilipendere, irridere aut mordacibus verbis pungere aut quomodocunque confundere, quia omnes isti actus dilectioni fraternae adversantur, eamque laedunt. 8) Summopere cavere, ne erga ullum confratrem odium quodpiam vel inimicitiam foveamus. Hoc etiam in saecularibus grave esset, sed eo detestabilius, si zizania contentionum a sacerdote seminentur. Quam triste et saecularibus ipsis scandalosum, si videant, audiantve inter pastores suos esse schismata; unum ab alio vilipendi, contemni, traduci! Quam frigeant ipsi charitate, si animadverterint hos algere! Quam excusabunt in se simultates, si viderint eas inter sacerdotes gliscere. Agamus igitur saltem ad praecavenda scandala, quod jam aliunde vi christianae legis erga proximum agere obligamur. Nolumus confratri detrudere, etiamsi in materia leviori, vel male de illo loqui et si alii id facerent, defendamus ac excusemus eum, si id cum fructu et prudenter facere possimus. Sic semper solliciti simus servare unitatem spiritus in vinculo pacis! Annon omnes nos, saeculares et regulares „unum corpus sumus in Christo?“ „Annon posuit Deus membra unumquodque eorum in corpore, sicut voluit? Non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii.“ (I. Cor. 12. 18—25.) Charitas exigit, ut confratres tamquam membra mutuo se foveant in Christo, mutuo amplectantur, sibi que opulentur. ut sit ecclesiasticorum „cor unum et anima una“ sicut est omnium Sponsa, una Christi Ecclesia!

Haec meditamini, in his estote solliciti, ut protectus noster manifestus sit omnibus hominibus, crescatque per dies honor, laus et gloria districtus nostri!

De sollicitudine ac vigilantia pastorali *)

L. J. Chr.! Venerabiles in Christo fratres! Dum terminatis divinis et invocato Spiritus Sancti auxilio vos in Coronam hic congregatos, adsalutarem, vobisque et mihi de felici revidendi occasione gratulari posse honorem haberem: sinite — rogo — ut id, quod a me munus V. A. Dale exigit, completurus, consultationi nostrae hodiernae pauca praemittam verba allocutionis adinstar servitura.

Non dubito, quin mecum sentiat, quod quo periculosiora sint tempora, tanto vigilantiores esse oporteat animarum pastores. Quo enim magis infernalis leo rugiens furit, ut animas devoret et mactet, eo zelosiores nos esse oportet, ut ipsi resistamus et gregem pastoralis nostrae curae concreditum ab interitu vindicemus. Interim videmus, quod mille nocendi artes daemon adhibeat, ut animas seducat et perdat; quis neget duplicandam esse nostram vigilantiam pastorem, ut animas pretioso sanguine Christi redemptas salvemus? — Non alium in finem ad beneficium pastorale evecti sumus et curam animarum suscepimus, quam ut gregem nobis concreditum a lupi infernalis insidiis custodiamus, ut languidos tepidosque animemus, ut errantes et devios ad tramitem virtutis reducamus et ut omnibus et singulis pabulum spirituale pro uniuscujusque necessitate et capacitate praebeamus. De hac vigilantiae necessitate ita convictus erat S. Apostolus, ut in II-a ad Timotheum epistola omnes animarum pastores in dilecto suo Timotheo instruere volens, vigilantiam tamquam primam et palmarem pastoris obligationem inculcet his verbis: „tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistae, ministerium tuum imple.“ (II. ad Tim. IV. 5.) Et revera, nisi pastor huic gravissimae obligationi satisfaciatur, nisi semper et super omnes sibi commissos vigilet, ut diaboli regnum destruat — impossibile est ut salvus fiat. Sit aliunde irreprehensibilis coram hominibus, sit fidelibus suis perfecta norma vivendi, habeat optimas qualitates — si assidue et in-

*) in Corona vern. a. 1895.

desinenter non vigilet, si mollem et commodam vitam amet, si gregem frequenter derelinquat et multum peregrinetur: dabit animam pro anima! . . . Non igitur mirum, SS. Patres dixisse, vigilantiam pastorem esse pastoris vitam et animam sui gregis. Pulcherrime de hac re scribit S. Chrysostomus (Hom. 22. ad pop. Antioch.) „Opus est vigilantia dilecti; nam et miles dormit non in lecto, sed humi; vinitor omnem adhibet diligentiam, ne domini sui vinea laedatur et pastor sub diu stans, noctem consummat gregem custodiens.“ Si praefati pro vili, quod ab heris suis recipiunt salario, tam magnam adhibeant diligentiam pro custodiendis rebus tam caducis; qualem merito a nobis ministris suis, requirit vigilantiam Deus, quibus tam pingue tribuit stipendium, ut custodiamus animas pretioso Sanguine Christi redemptas et illas ab aeterno interitu eripiamus?

Paucis videamus, qualis esse debeat nostra pastoralis vigilantia? Quatuor qualitatibus stipata sit necesse est, ut nempe sit universalis, prudens, continua et constans.

Primo universalis esse debet, i. e. necesse est, ut ad omnes et singulas nostras sese extendat oves. Quot enim animas nobis divinus Salvator commisit, tot pigra infiniti valoris nobis servanda tradidit. Vigilare ergo debemus super parvulos et adolescentes, super matrimonio junctos, super capita familiarum, super heros et domesticos, super divites et pauperes, praesertim super viduas, orphanos, pupillos, aegrotos, senio confectos, aliasque personas curae nostrae commissas, ut videamus, an christiano modo vivant, an status sui obligationibus satisfaciant, an Dei et Ecclesiae praecepta servent omniaque recto in parochia ordine fiant? Vigilare dein debemus, ne impii libri, libelli et ephemerides intra parochiae limites clanculo inferantur, qui pestifero veneno sub mellifluis verbis involuto pleni, ab incautis avide leguntur lacrimabilemque causent stragem moralem. Quis non videat animarum pastores totidem argos esse debere, oculis circumcirca plenos; hinc S. Chrysost. dicit: „innumeris oculis pastoribus opus esse undique ut nihil ipsos lateat“

ut omnia sciant, quae ad ovium suarum salutem conducere vel ab ea avertere possint. — 2. *Vigilantia pastoralis* prudens esse debet; i. e., necesse est, ut stipata sit prudentia coelesti. Si enim prudentia nostra tantum sit politica, carnalis et mundana, non tantum non erit utilis, sed noxia et valde nociva. Ut igitur utilis sit nostra vigilantia, limitemus illam ad ea, quae spectant gloriam Dei et animarum salutem sicque spirituale parochiae nostrae bonum procurare possunt. Caveamus, ne nimis solliciti inveniamur, vigilantiamque nostram ad minutissima quaeque extendamus (de culice camelum, de festuca trabem faciendo) aut propter levia quaedam delicta in gravem irruamus reprehensionem; tali etenim agendi ratione mox populi confidentiam amissuri, absque felici successu laborabimus in vinea Domini. — 3) *Vigilantia continua* esse debet sine ulla interruptione. Meminisse juvabit praeclari illius exempli Patriarchae Jacob, qui die noctuque aestu urebatur et gelu, fugiebatque somnus ab oculis ejus, ne grex curae ejus commissus vel minimum pateretur detrimentum. Si tanta fuerat Jacobi in custodiendo Labani grege vigilantia, quanta nostra esse oportet in custodiendo Christi grege? — Novimus immensum utriusque discrimen! — Vigilemus ergo continue, praesertim hoc infausto tempore, quo lupo infernalis plus quam unquam circuit quaerens quem devoret. Scimus quam callide et insidiosè ille per emissarios suos gregem Christi pervertere et seducere hodieum conetur. Nisi duplicemus nostram vigilantiam ac sollicitudinem pastorem, nisi hostiles insidias sagaciter exploremus, nisi deprehendamus laqueos, retiacula dissipemus, hostis ille antiquus messem uberem inveniet. Speculatores nos Deus constituit super domum Israel; — si culpa nostra vel una pereat anima, sanguinem de manu nostra requirit. Terribile est, quod docet S. Gregorius: „tot occidimus, quot ad mortem ire quotidie tepidi et tacentes videmus, quia peccatum subditi e culpa praepositi; si tacuerit, reputatur; surgat igitur praepositus, invigilet et malis contradicat.“

Denique vigilantia debet esse perseverans, perpetua et ad finem usque vitae extensa; quia non minus nobis, quam aliis dictum est illud: „qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.“ Non sufficit lupum a caula abegisse, scandala eliminasse, bonum in parochia ordinem invexisse: si vigilare desistamus, lupus redibit, scandala plus quam unquam repullulabunt et bonus ordo pervertetur. Non sufficit salutare praxes, v. gr. frequentationem Sacramentorum invexisse, si vigilare non pergamus, evanescent omnia bona, quae impigro labore induximus et ceteri passu reviviscunt abusus et scandala, quae antea eliminavimus. Cum dormiunt homines, i. e. animarum pastores, venit inimicus et superseminavit zizania in medio tritici — et quid aliud expectandum, nisi ut in illa parochia novissima fiant pejora prioribus. Parochia quaecunque tanquam unica familia pastori suo quasi patri communi subditur. Unde etiam parochi est communem omnium procurare salutem spiritualem, juxta illud S. Apostoli: „factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem; omnibus omnia factus sum, ut omnes salvos facerem“ unicuique secundum propriam capacitatem ac indigentiam providendo, in adversitatibus subveniendo vel consolando, ad meliora adhortando, a malis dehortando et ad aeternam felicitatem invitando. Quemadmodum enim medicus corporum dispositiones atque morborum diversitates considerat priusquam infirmo medicamentum praescribat: sic animarum pastor, cum sit medicus spiritualis, singulorum inclinationes, studia et affectus attendere debet, ut unumquemque per media aptiora a malo retrahere et ad virtutes provehere possit. Exhinc facile eruitur pastorale munus difficile et arduum esse nimis. Verum immensum onus et ars artium est regimem animarum! „Vita sacerdotis (dicit quidam doctus vir) continuum abnegationis ac vigilantiae est exercitium: si gregi cura pastoris defuerit, facile laqueos insidiatoris incurrit.“

De zelo pastorali.*)

L. J. Chr! Vrbles in Christo fratres! In pastorali illa instructione, quam Venerabilis Epporum chorus novissimis his diebus ex incidenti infaustarum legum novellarium ad Clerum curatum direxit, dicitur „gravissimam esse Cleri curati obligationem, prudenti semper studio et benevolo zelo pastorali eo adnitendi, ut ex nova institutione quo minimum damni spiritualis in fideles curae suae concreditos dimanet. Si unquam, his calamitosis temporibus pastor suorum fidelium amorem et fiduciam sibi conciliet necesse est.“

Haec verba monitoria ansam mihi praebuere, ut hodiernae nostrae consultationi brevem praemitam considerationem de amore erga gregem nostrae curae commissum et zelo pastorali.

Parochus oves sibi traditas diligit in Christo, cujus sunt. Hic enim amor omnia facilia reddet et suavia; nihil enim est difficile amanti; nihil durum et arduum diligenti. Ut autem hic amor sit verus, amorem Christi sibi imitandum proponat. Si enim parochus vices Christi gerit in cura animarum, Christum, qui se proponit pastorum exemplar, estque princeps pastorum (I. Petr. 54) imitetur. Nam si omnibus, qui salvari cupiunt Christi imitatio necessaria est, multo magis animarum rectoribus, qui sunt Christi instrumenta ad salutem animarum. Nihil enim magis convenit instrumento, quam ut causae suae principali jungatur, a qua virtutem et impulsus accipit. Quin etiam si in qualibet arte magistri disciplina opus est: quid erit in arte regendi animas in ordine ad vitam aeternam! Non potest igitur alius esse magister, quam ille, qui bonorum pastorum prototypus et regula est. Qui maxime imitandus est in amore, quem habuit erga oves suas; nam Christus vere et sincere eas dilexit, non quaerens, nisi oves ipsas et earum salutem. Hoc exemplo ductus debet parochus amare fideles suae curae commissos, non eorum opes aut temporalia lucra.

*) in Cor. aut. n. 1895.

Hic amor sit fundamentum totius curae pastoralis. Major debet esse dilectio pastoris quaecunque alia, quae val assidua consuetudine et familiaritate, vel similitudine morum, vel denique causa proprii commodi conglutinari solet, quia quodcumque illud sit, quod in his conciliat amorem, caducum et imbecille est; secus accidit pastori, qui ita oves suas amat, ut non exigat gratiam, sed ne quidem terrenum quippiam ab illis speret, ut dicebat S. Apost: „Testis mihi est Deus, quia nihil vestrum concupivi“ et iterum: „Aemulor vos Dei aemulatione,“ quasi diceret: Sicut Deus nostri non indigens, nec aliquid expectans a nobis, amanter tamen nos diligit, ita vos diligo, nihil, nisi animarum vestrarum salutem affectans.

Et hac dilectione imprimis his diebus opus est, dum tot labores et incommoda emergunt in animarum regimine, ut vinci et tolerari non cujusvis, sed maximi amoris sit, qui instar pretiosi unguenti rotas hujus currus perungat, ut facilius agatur, nec trahentem tantopere fatiget et exhauriat.

Ex hac dilectione, qua pastor suum gregem prosequitur, proxime exsurgit eximium studium, curaque de spirituali illius salute tanquam primus et germanus veri amoris effectus, idest zelus pastoralis. Quid autem operatur hic zelus in corde pastoris? Primo facit, ut totae illius vires, tum animi, tum corporis, quantum divina gratia juvantur, in honore Dei et salute animarum promovenda ponantur, omnia propria commoda despiciantur, non sentiantur sudores et incommoda, imo in his tolerandis exultet magis et gestiat pastor animarum.

Si adhortatio divi Ap. Pauli ad discipulum suum Timotheum directa: „Labora, sicut bonus miles Christi Jesu“ (II. Tim. 2. 3.) pro omnibus temporibus valet ad omnes nos extenditur, qui qua cooperatores ministerii apostolici electi sumus: utique eo diligentiori consideratione digna est adhortatio illa nostris temporibus, dum navicula Ecclesiae undique fluctibus et procellis operiretur, verbaque Christi Domini, quae ad principes sacerdotum senioresque judaeae gentis dixerat, dum ad eum quasi

latronem capiendum exierant — „haec est hora vestra et potestas tenebrarum!“ denuo novum implementum caperent. Certe nunc opus est, ut induamur armatura Dei et assumamus scutum fidei inexpugnabile, dum non adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum, contra spiritualia nequitiae in coelestibus dimicandum est nobis.

Sunt individua, quae in normali rerum statu integerrimi inveniuntur et salubriter operantur; extraordinariis tamen ingruentibus temporibus animum demittunt, se in latebris recondunt et nihil aliud agunt, quam super iniquis modernis temporibus lamentantur. Hos corripuit Propheta dicens: „Speculatores coeci sunt, canes muti, non valentes latrare, videntes vana, dormientes et amantes somnia.“ (Isai. 56. 10.) Non talibus miserabilibus existentiis nunc opus est, — sed zelosos sacerdotes postulat Eccla, fortes milites, vocatos ad praelianda praelia Domini. Spiritus enim sacerdotii non est spiritus timoris et ignaviae, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis (II. Tim. 1. 7.) Ignava desperatio dedecet militem Christi, dignitatem vocationis suae rite percipientem.

Recogitemus semper, quod S. Ambrosius edixerat: „Eccliam procellis saepe vexari, nunquam tamen naufragium pati posse, quia in arbore ejus Christus erigitur, in puppi Pater (crace) residet, gubernator proram Paracletus servat Spiritus“, — item edictum S. Chrys. „Ecclesia quum oppugnatur, vincit; quum insidiis appetitur, superat.“

Quo major ergo tribulatio et quo agilior ac potentior hostis: eo major debet esse noster quoque pastoralis zelus, nostraque fiducia in Deum. Christus, qui dixerat; „Confidite, ego vici mundum“ erit auctor victoriae nostrae. Et si fideliter in bono certamine usque ad finem perseveraverimus „cum apparuerit Princeps postorum, percipiemus immarcescibilem gloriae coronam.“ Amen!

De tristibus proxime elapsi temporis eventibus.*)

L. J. Chr.! Dum favente divina Clementia Venerabiles in Christo fratres hodierna die in Coronam congregatos coram intueri, adsalutare mihique de felici conspectu vestro gratulari posse honorem haberem, sinite — oro — ut paucis mente revolvamus tristes illos eventus proxime praeterlapsi temporis, qui corda nostra undique moerore, doloribusque replebant. Primo loco profero legem irreligioso plane spiritu sancitam quoad matrimonium uti vocant civile, quae lex corpori juris hungarico apostasiam inscripsit.

Non est meum pluribus nunc exponere argumentis quam impia et injuriosa sit haec novellaris lex avitis Ecclesiae juribus, — quam perniciosa throno aequae ac patriae nostrae; — silentio praetereo mala, quae tamquam consecraria ex infausta hac lege tum in fidem nostram ac moralitatem, tum in libertatem nostram derivantur; reticeo pariter incommoda ac mala illa, quae per novitatem hanc reipublicae fundamento: familiae nempe christianae — infliguntur! Omnibus his praetermissis funestissimum tantum dissidium improbo, conquerorque, quod infausta haec lex in sphaera activitatis status ecclesiastici produxit, innumeras difficultates confusionesque facessens inprimis Clero curato, qui in explendis pastoralis muneris partibus depositum debet custodire, Deoque magis obedire, quam hominibus. — Si autem quaeritis, Venerabiles fratres! quid nobis, religionis ministris, in hac rerum perturbatione putem agendum, unde promissum ex alto auxilium speremus, quorsum oculos nostros convertamus? Respondeo: ad Ecclesiam, quae supra petram aedificata, dum aetas succedit aetati, ipsa pignore munita aeternitatis, mutari et mutabilibus rerum fluxibus contra fas servive nescia, contradicit quidem, quoties Christo contradicitur, conscientias fidelium tuetur, quoties periculo peccandi objiciuntur, — materno tamen iudicio id mutabili

*) in. Cor. vern. a. 1896.

largitur tempori, quod salva officii sanctitate potest, futuraque expectans meliora tempora, suadendo, hortando, obsecrandoque studet tranquilla potestate munus a Deo sibi traditum exequi, videlicet sempiternae hominum saluti consulere. Hanc observare debemus sanctae Matris Ecclesiae in agendo sapientiam, semper memores: nos cooperatorum ministerii apostolici, dispensatores mysteriorum Dei, milites Christi esse, vocatos ad proelianda proelia Domini. Increscant difficultates, augeantur pericula: eo firmitus Matri Ecclesiae adhaerebimus, a religione officii non deflectentes. Interim autem, cum Deus sit, qui custodit civitatem, assiduas ad Eum orationes et supplicationes offeramus, ut quod fideliter petimus, efficaciter consequamur per Christum Dominum nostrum.

Alter tristis eventus, qui charam nostram dioecesim ineffabili animi moerore affligebat, fuit inexorabilis mors amantissimi nostri Praesulis Dris Ferdinandi Dulánszky, 24-a Januarii a. c. vespere hora 9-a post diuturnos dolores, omnibus salutis praesidiis munitus, anno aetatis suae 67. sacerdotii 43. ac episcopatus 18. terrestrem hanc caducam cum vita feliciter commutavit aeterna, ingens nobis, qui residui sumus in adventum Domini, Sui relinquens desiderium!

Ratio officii nostri, necnon officium filialis pietatis a nobis exigunt, quatenus memoria denati nostri amantissimi Praesulis in congregatione nostra quoque paucis his vocabulis pie recolatur necnon in protocollo districtus nostri quoque in perpetuum conservetur atque in cordibus nostris in benedictione custodiatur. Cum enim coronam capitis nostri cecidisse, nosque tamquam pupillos absque patre relictos esse vidimus: fateri cogimur, defecisse gaudium cordis nostri versumque esse in luctum chorum nostrum. Dormit nunc jam in somno pacis, qui nos cum signo fidei praecessit et opera ejus sequuntur illum. Nostrum est, piis ejusdem memoriam affectibus prosequi devotasque ad coelum effundere preces, ut Deus omnipotens per D. n. J. Chr. in Quem speravit et credidit, concedat eidem refrigerii sedem, quietis beatitudinem ac luminis claritatem.

Nullus certe est nostrum, qui in contestando hoc pietatis ac devotionis officio remanere posset velletque, partemque etsi exiguam capere non anhelaret !

De obitu amantissimi Patris ac viduitatis statu dioëcesis nostrae Quinque — Ecclesiensis plorantes, aliud simul nos monet pietatis officium, quod est ; devotissimi Deum, Patrem misericordiarum exorare precibus, ut Ecclesiae nostrae omnipotenti suo auxilio adesse, eamque pastore secundum cor suum, — qui Christifideles zelo apostolico regere eorumque mentes spiritualium aromatum odore perfundere valeat, — consolari ac cor nostrum laetificare quo ocyus per immensam suam misericordiam dignetur.

Si quando enim, certe nunc, in hac tempestate valida omniumque rerum perturbatione, onus eppalis dignitatis magis, quam unquam alias, arduum evasit, iisque, qui ad gubernacula Ecclesiarum sedent, ut eas et consilio regere et virtute tueri et pietate illustrare valeant, peculiari gratia et adjutorio divino opus est.

In his rerum vicissitudinibus magno nobis solatio fuit, quod gubernatio dioësesis nostrae per tempus vacantiae Sedis epplis tam praeclaro, vigilantissimoque viro commissa fuit, qualem in charissima persona Illmi ac Rssmi Domini el. Episcopi ac Praepositi Majoris Cathedralis Ecclesiae V.-Ecclesiensis meritissimi Francisci de Paula Troll nos omnes veneramur. Superfluum mihi videtur, ut in laudes Illmi Domini Vicarii Capitularis late excurram, meritaque ejusdem multis celebrem encomiis. Sat abunde cognita est omnibus nobis optima praelaudati Domini Vicarii Capitularis in Clerum dioecesanum voluntas ac perspectus egregius animus ejus !

Et quis non miretur zelum ejus indefessum, conspicuam cordis bonitatem, inexhaustam liberalitatem ac munificentiam, quibus immortale sibi nomen in cordibus nostris, necnon in annalibus dioëc. V.-Ecclesiensis assecuravit ! — Haec omnia quam optime nobis constant ! Scimus cor suum nos aemulari Dei aemulatione. Scimus

eum omnibus omnia factum esse, ut quo plures Christo Domino lucrifaciat.

„Qui pro multis occupatur et sollicitudines omnium portat in ipsis proficientibus proficit et gloria illorum gloria ipsius est.“ dicit S. Chrystomus. Ideo vere dignum, aequum et justum est, quod omnes nos ex intimo cordis affectu sublimiter sentiamus de illo, eique unanimiter ore et corde gratulemur, precemurque, ut puppim naviculae dioëceseos nostrae ad gloriam Dei Omnipotentis incrementumque honoris charissimae nostrae dioëcesis quam firmissime teneat, quam felicissime valeat et quam diutissime prosper ac felix vivat!

Et hisce praemissis hodiernam coronam apertam declaro.

De spiritu ecclesiastico.*)

L. J. Chr.! Dum terminatis divinis et invocato Spiritus Sancti auxilio vi officii nostri intra muros domus hujus parochiae in Coronam autumnalem consideremus, ante omnia cordialiter Vos adsaluto laudoque Deum Omnipotentem, qui nos hocadusque toleravit, sanos incolumesque servavit, custodivit ac hic in unum congregavit. Et ideo gratissimo piissimoque exclamo corde: benedictus sit Deus Triunus nunc et in omnia saecula!

Pia in nostra alma dioecesi viget consuetudo, consultationibus semestralibus brevem praemittere allocutionem de aliqua opportuna materia religiosa; — huic generali consuetudini fideliter inhaerens, pro objecto hodiernae allocutionis brevem elegi considerationem de spiritu ecclesiastico — persuasum habenns, hanc meditationem inprimis his nostris diebus opportunam utilemque esse, dum multi etiam in nostro agmine inveniantur, qui spiritu mundano et a rebus divinis alieno turgent, non quaerunt, quae Jesu Christi sunt, sed ea, quae sua sunt, non sentiunt cum Ecclesia, sed vanitates favoresque hujus mundi nimio studio per fas et nefas captitant.

*) In. Cor aut. a. 1896.

Sacra nos historia docet Deum e limo terrae primum formasse hominem, ejusque corpore formato inspirasse in faciem ejus spiraculum vitae et sic factum illum esse in hominem viventem (Gen. 1.) Quod tunc in creatione veteris carnalis hominis fecit, — hoc idem in quolibet eorum peragit, qui novi hominis Jesu Christi expressam in sacris ministeriis imaginem referre debent; suscitatur nempe de terra inopem „ut colloquet eum cum principibus populi sui“ (Ps. 112.) vocat eum, porrigit illi dexteram suam et in eo partes omnes divinis muneribus obeundis necessarias efformat: et tandem, ut idoneum illum faciat novi testamenti ministrum, spiraculum vitae ecclesiasticae, seu spiritum ecclesiasticum in animam ejus inspirat, qui quidem spiritus adeo illi necessarius est, ut eo deficiente reliquae partes veluti absque motu et vita remaneant: ita ut cuivis sacerdoti spiritum ecclesiasticum non habenti aptari possit illud Prophetæ (Zach. 11.) „o pastor et idolum“, o sacerdos, o idolum! Sicut enim idolum os habet et non loquitur, oculos et non videt, manus et pedes et nec palpat, nec graditur, sic et sacerdos spiritu illo destitutus.

Divisiones quidem gratiarum, ministrationum ac operationum sunt in Ecclesia et — ut ait S. Paulus — (1. Cor. 12.) „alii datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alteri fides, etc. haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.“ Denique ut idem Apost. (Rom. 8.) edixit „si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus“ ac proinde si quis sacerdotum spiritum ejusdem Christi non habet, hic non est ejus!

Cum igitur ex his constet quanti momenti sit, ut quilibet sacris ministeriis initiatus spiritum ecclesiasticum in se habeat, de eo vivat, ab eo moveatur, per eum operetur: plurimum interest scire, quis sit ille spiritus ecclesiasticus — quibus notis dignosci — et qua ratione accquiri et conservari possit.?

Refert S. Lucas angelum s. Gabrielem Zachariae de filio nascituro dixisse, ipsum ante Salvatorem praeiturum

esse in Spiritu et virtute Eliae: et cum apostoli Jacobus & Joannes adversus Samaritas, qui Christo hospitium denegabant, dixissent: „vis imus et dicimus, ut ignis descendat de coelo et consumat eos“ — respondit illis Christus: „nescitis, cujus spiritus estis; non venit filius hominis animas perdere, sed salvare“ (Luc. 9.) — Similia quoque ex veteri Testamento exempla suppetunt — ex quibus colligere possumus: spiritum ecclesiasticum nihil aliud esse, quam participationem copiosam spiritus Christi, per quem fit, ut cum aptitudine et habilitate, cum promptitudine ac alacritate, cum fortitudine et perseverantia omnia ad sacerdotalem statum spectantia munia peragamus, omnes difficultates strenue sufferamus vel fortiter superemus. Si pondus diei ac aestus portare cogimur, viriliter agamus et laboremus, sicuti boni milites Christi Jesu (ad Tim. II. 2.) nullam quaerentes mundanam consolationem, ne coronam coelestem prae pusillanimitate spiritus amittamus. Ad hanc fortitudinem ipse divinus Salvator instituit discipulos suos his verbis: „Ite: ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos (Luc. 10. 3.) quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, praedicare super tecta et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.“ (Matth. 10. 27. et Paul. 1. Cor. 15. 13.) — i. e. pro nihilo habeamus discrimina victus, famae, imo et ipsius vitae perdendae, si de rebus ad Dei honorem vel animarum salutem spectantibus agatur. Oportet potius obedire Deo, quam hominibus.

Unde facile est, illius spiritus ecclesiastici notas perspicere, ac utrum quisvis sacerdos spiritum habeat, qui ex Deo est, dignoscere? Is enim, qui non satagit sibi omnes illas dotes spirituales acquirere, quae ad munus eccles. recte ac decenter adimplendum requiruntur, et contra, se aptum et habilem exhibet ad ea, quae sunt mundi, ad saecularia negotia, ad litigia, ad vanas conversationes, hic non habet spiritum Christi, nec est ejus! — Praeterea, qui munera quidem eccles. peragit, sed perfunctorie,

oscitanter, cum taedio ac torpore, qui V.-gr. in templi suae custodiae demandati ornatu et decore servando negligenter se gerit, qui in suppellectili et vestibus sacris sordidus est, in divinis officiis tepidus, in aliis functionibus ecclesiasticis obeundis remissus et cunctabundus; is haud dubie spiritu Christi non agitur: nescit enim tarda molimina Spiritus Sanctus et „maledictus omnis, qui facit opus Dei negligenter“ (Jer. 48) — neque Christo Domino inserviendum ex tristitia aut necessitate, „hilarem enim datorem diligit Deus.“

Denique qui in muneribus ecclesiasticis exsequendis minimae difficultati cedunt, inconstanti animo sunt, similes arundini vento agitatae, qui in agendis timore mundano vel respectu humano concutiuntur et veritatem contra insedulos vel impios propugnare verentur, qui nihil magis ambiunt, quam amicitias primorum magistratus aliorumque illustrium virorum, ut per illos ad stalla altiora evehantur ac officia aliqua aucupentur, qui nihil vehementius quaerunt, quam omnibus placere omniumque genio sese prompte accomodare, dissimulando peccata connivendoque pravis passionibus atque erroribus: hi certe spiritu Ecclesiae non reguntur sed spiritum mundanum spirant, et de his intelligenda sunt, quae apud Ezechielem (c. 34.) scripta leguntur: „Vae pastoribus Izrael, qui pascebant semetipsos, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit, non consolidastis et quod aegrotum, non sanastis. Quod confractum est, non alligastis, et quod perierat, non requisistis . . . et dispersae sunt oves meae, eo quod non esset pastor“ . . .

Ut igitur hanc reprehensionem evitemus; ut veniat in nos Spiritus ille Christi, qui discipulis suis formam sequendi se praescribens: „Si quis (inquit Matth. 16.) vult venire post me abneget semetipsum tollat crucem suam et sequatur me.“ — ut hic spiritus vere ecclesiasticus in nobis sit et nobiscum operetur, totis animi praecordiis optandus est et cum devotione ac fervore invocandus. „Optavi, — inquit Sapiens — et datus est mihi sensus; invocavi, et venit in me Spiritus Sapientiae.“ — Et ipse Christus Dnus pollicitus est, Patrem suum coelestem Spiritum

bonum petentibus se daturum esse: unde patet, ad spiritum illum ecclesiasticum accipiendum fovendumque maxime utilem esse orationem, eam praesertim, quae sola mente peragitur et quae attenta divinarum rerum meditatione piisque affectibus constat.

Repetamus igitur frequenter et ex intimo cordis affectu verba illa pulcherrima Psalmistae: „Cor mundum crea in me Deus et spiritum rectum innova in visceribus meis: Ne projicias me a facie tua et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me: Redde mihi laetitiam salutaris tui et Spiritu principali confirma me: docebo iniquos vias tuas et impii ad Te convertentur“ (Ps. 50.) Amen.

De cultu Beatæ Mariæ Virginis.*)

„Qui me invenerit, inveniet vitam,
et hauriet salutem a Domino.“ (Prov. 8. 35.)

Jam ex his verbis concludere potestis Vrbles in Christo fratres! quid futurum sit objectum hodiernae meae allocutionis?

In hoc loco gratioso congregati, possemusne-quaesodigniore pro consideratione materiam seligere, quam laudem honoremque B. M. V. personare!

Unum e sanctissimis sacerdotis officiis est: cultum B. M. V. inter fideles assidue propagare.

Nemo potest sive alios salvare, sive seipsum, nisi per gratiam D. n. I. Christi! „Omnes enim peccavimus et egemus gratia Dei, justificati gratis per gratiam Ipsi, per redemptionem, quae est in Christo Jesu.“ (Rom. 3. 23—24)

Quemadmodum autem Christus, auctor gratiae per Mariam venit in hunc mundum, ita omnes gratiae per Mariæ manus vult ad nos pervenire. Haec est doctrina SS. Patrum, piorumque omnium theologorum: Christus omnes gratias nobis promeruit in Cruce, Maria eas distribuit ac dispensat, vere Mater gratiae, qualem jam vivente Filio divino suo se probavit. Ibi habemus mira-

*) In Cor. vern in Mária-Gyűd a. 1897. sservata.

culum in Cana Galileae, primum quasi annulum gratiarum, quae dein serie non interrupta velut concatenatae se exsuperant. Quaero — cujus intercessione — cujus mediatione hoc miraculum patravit Divinus Salvator? Intercessione Mariae — Filium suum sic alloquentis: „Vinum non habent!“ — Dein quod est saeculum aerae christianae, quis populus, quae civitas, quae domus, quis filius Ecclesiae fidelis, qui potentiam clementiamque Matris hominum universalis non sit expertus! — Templi innumera in Ejus honorem exstructa et dedicata, loca gratiosa, festa plurima in ejus memoriam celebrata, statuae et imagines, pia peregrinationes ad Mariae sanctuaria susceptae, an non totidem sunt invincibilia argumenta, quae Mariam dispensatricem gratiae proclamant? Tot conversiones peccatorum, miraculosas sanationes morborum, victorias de inimicis christiani nominis reportatas quis enarrare sufficiat! Estne vel unus e coetu nostro, qui nullum in vita sua argumentum gratiae per Matrem divinae gratiae meminerit se obtinuisse? O ille nunquam Mariae cultor exstisset — nullum „Ave“ cum devotione ac fiducia orasset! Ipsa est, cui vocationem nostram ad statum sacerdotalem in acceptis referimus. Quanta cura, quam materno amore pueritiam nostram, adoloscetiam, plenitudinem aetatis nostrae in sacerdotio protexit, velut filios nos amplectens atque dirigens, benedictionemque pro nobis a Domino impetrans.

Si autem Dominus totius boni plenitudinem gratiaeque thesaurum in Maria posuit et nihil nos habere voluit, quod per Mariae manus non transiret, quis non singulari Eam honore et amore prosequatur, Ejusque cultum quam studiosissime promoveat dilatetque? cum primis nos sacerdotes, quorum relatio ad Jesum Christum multiplici respectu similis est ei, quae inter Mariam ejusque Filium intercessit. Ipsa electa est ex omnibus hominibus et vocata a Deo, ut esset Mater Filii divini; — nos quoque sacerdotes ex multis millibus fidelium electi et vocati sumus, ut essemus servi et amici, imo vicarii Jesu Christi; ideo impressum est nobis signum indelebile sacrae ordinationis et plantati sumus in vinea

Domini, ubi serviamus Deo in sanctitate et justitia omnibus diebus vitae nostrae. — Porro Maria concepit peperitque Dei Filium ex purissimis visceribus ejus carne indutum et progressum; nos sacerdotes quotidie Eundem Dei filium quasi generamus in manibus nostris per verba consecrationis et fidelibus adorandum praesentamus. — O quis melius nos doceat Filium Dei digne tractare honorareque, quam Mater sanctissima, quae Ipsum in praesepi reclinavit et ulnis suis gestavit? — Qua sacerdotes sumus patres fidelium, quos ut filios diligere debemus; an non igitur juvabit Matri nos associare atque suppliciter exorare, ut filios nostros spirituales in suam protectionem suscipiat et quae a nobis negligenter aut perperam fiunt, suppleat, corrigatque?!

An ergo non sanctum sacerdoti incumbit officium, Mariam coelestem Matrem nostram peculiari cultu prosequendi? Omnino.

Cultum autem hunc contestabimur non solum opera pietatis ac poenitentiae exercendo, non tantum virtutes ejus egregias imitando, sed quantum possumus, et alios ad cultum Ejus alliciendo; hac enim ratione facillime et certissime animas Christo lucrificiemus. Quotquot enim nos labore nostro ad coelestem Matrem adduxerimus, hos Ipsa adducet ad Filium, et Filius ad Patrem et sic salvi erunt.

Eja ergo Ven. in Christo fratres! propagemus cultum BMV. Matris nostrae potentissimae! Non deterreat, imo stimulet nos ad hoc perversus genius nostri saeculi, ubi multi vesanis sapientiae mundanae placitis ducti, vel potius crassa ignorantia religionis laborantes aut duritia cordis obcoecati, salutationem angelicam fugiunt, rosarium contemnunt, cultumque Beatissimae V. impedire student! — Mutatur color optimus in facie patriae quoque nostrae charissimae, olim ob profundam venerationem in gloriosissimam Deiparam „Regni Mariani“ compellatae! O utinam regnum hoc foedus antiquissimum cum magna sua Patrona ac Domina solemniter renovaret! Utinam corda universi cleri et omnis populi Cordi BMV. devota existerent! Quantum exhinc fides et pietas incrementum caperent!

Quantam haeresis et impietas stragem pateretur! Ipsa enim est, quae cunctas haereses sola interemit in universo mundo!

Beatus populus, qui Mariam colit! Beati nos sacerdotes, quibus in concionando, in confessionibus audientibus, in omnibus ministeriis ecclesiasticis tot media praestant cultum BMV. promovere in augmentum gloriae Dei et salutem animarum! Quod si fecerimus, quantum praemium nos maneat in coelo — ipsa Beatissima attestatur, dicens: „Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt.“ (Eccles. 24. 31.)

Mater sancta! Virgo gloriosa et benedicta! ecce in genua provolvimur coram Te — orantes: suscipe nos in filios tuos! En hodie de integro Tibi vovemus, Te ad extremum usque vitae halitum colere, cultumque tuum omnibus modis promovere velle! adhaereat lingua nostra faucibus nostris, nisi Te laudemus, praedicemus! Suscipe nos in Sanctuarium materni cordis Tui! omnesque animas, pastoralis nostrae curae concreditas, aestima! ut nostra ignorantia et socordia non pereant, sed habeant vitam aeternam! — Impetra nobis gratias, quibus maxime indigemus, fidem nempe firmam, spem securam ac charitatem ardentem! In omnibus tentationibus protege nos; in omni tribulatione adjuva nos, ab omni periculo libera nos, nunc et in hora mortis nostrae. Amen.

De mediis fidem augendi.*)

L. I. Chr.! Quum nemo dare possit, quod ipse non habet: neque animarum curatores fidem catholicam eo, quo par est, zelo, eoque qui zelo respondere solet, fructu in populo christiano plantare, nutrire, corroborare possunt, si non ipsi sunt viri fidei pleni. Nam nonnisi diserte et efficaciter loquimur, si ex abundantia cordis loquimur. Quodsi primum ac fundamentale nostrum officium est fidei morumque doctrinam populo christiano proponere, exponere, praedicare: prima et quasi fundamentalis virtus, qua praediti esse debemus, est fidei firmitas:

*) In Cor. aut. a. 1897.

atque zelus. Itaque non solum aequae atque fideles laici omnia et singula credere debemus, quae Sancta Mater Ecclesia nobis ut credenda proponit, sed eminentiori quodam modo huic verae et orthodoxae fidei tenemur adhaerescere, hanc fidem vita nostra profiteri, pro eadem parati omnia sustinere, omnes labores, contumelias, cruciatus, mortemque ipsam perpeti. Quo quidem fidei zelo si ipsi accensi sumus, sperare licet, fore, ut etiam opera nostra in aliis, quibus praepositi sumus, fidei zelus accendatur.

Fides — ut docet S. Chrysostomus — est origo justitiae, devotionis principium, religionis fundamentum, sine qua nemo unquam perfectionis fastigium ascendit. Est primogenita virtutum, ad salutem omnino necessaria: quia sine fide impossibile est placere Deo. Quodsi autem fides omnibus necessaria est, quanto magis pastori, fidei magistro, justitiae praedicatori, religionis conservatori, et perfectionis exemplari?! Is certe, qui non modo pro sua, sed etiam pro aliorum salute „adversus principes et potestates tenebrarum, contra spiritualia nequitiae in coelestibus“ pugnaturus est, scutum fidei inexpugnabile in omnibus debet assumere, in quo possit tela nequissimi ignea extinguere (Ephes. 6) — Ille, qui locutus est „sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum hujus saeculi novit“ (I. Cor. 2.) opus habet virtute illa, quam veluti magnam lampadem Christus adveniens errantibus viam monstraturus exhibuit, per quam possit Deus ignotus requiri, quaesitus credi, creditus inveniri. (S. Euseb.) — Illi denique, qui Deum peccatoribus iratum placare, eique proinde in diebus suis placere tenetur, necessaria est fides, sine qua nihil sanctum, nihil verum, nihil vivum unquam esse potest. Igitur hoc primum et praecipuum sit studium boni sacerdotis, fidem illam, quam in baptismo suscepit, illibatam tenere eamque ab omni cujusvis hereseos labe et periculo sartam tectamque servare ac pro illius defensione et integritate — si opus sit — quodlibet etiam ipsius vitae discrimen subire; nec non in iis, quae fidem spectant, Ecclesiae iudicio inconcusse stare ac Romani Pontificis decretis

humiliter et sincere obtemperare. In materia fidei enim vitanda omnis curiositas et scrupulositas et pro cynosura habendum: — „nec plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.“

Sunt autem certa media ac incitamenta, quae ad augendam in nobis fidem sedulo adhibere debemus.

Primum medium fidem augendi et vividam fidem obtinendi est oratio. Est enim donum Dei descendens a Patre luminum, quod multis precibus, suspiriis et gemitibus a Deo petendum est: „Domine adauge nobis fidem! Credo Domine! adjuva incredulitatem meam!“

Medium secundum: consideremus saepe auctoritatem Ecclesiae, quae est sponsa Dei, in Christo fundata, columna veritatis, cum qua Christus manet usque ad consummationem saeculi (Math. 28.) Quae ergo ad credendum proponit, infallibiliter tamquam Dei dicta proponit.

Medium tertium est crebra consideratio motivorum credibilitatis, quae intellectum convincunt et res fidei evidenter credibiles reddunt. Cujusmodi sunt: vaticinia prophetarum omnia ad amussim adimpleta, testimonia innumerabilium martyrum, multitudo miraculorum, attestatio ipsorum adversariorum ac infidelium, admirabilis Evangelii Christi propagatio, stabilitas Ecclesiae inter tot ac tam horrendas persecutiones, funestissimus interitus eam oppugnantium tyrannorum, etc. Quae omnia et singula admirata mens, merito exclamat cum Vate regio: „Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.“ (Psal. 92.) Quibus — licet non visis — assentiri summa sapientia est, reluctari vero damnabilis imprudentia.

Medium quartum est crebrum exercitium et repetitio actuum fidei: qua fides crescit et augetur. Crebro igitur actum fidei excitemus, imprimis mane et vespere, ante celebrationem Missae Sacrificii, dum poenitentiae tribunal adimus, Sacramenta alia administramus, tribulatio vel peccatum nos tentant.

Fides sic roborata mirum in modum in anima nostra operabitur „Nullae majores divitiae — scribit de hac materia S. Laurentius Justinianus — nulli thesauri, nulli honores, nulla mundi hujus major est substantia, quam fides christiana et catholica, quae peccatores salvat, caecos illuminat, infirmos curat, fideles justificat, poenitentes reparat, justos augmentat, martyres coronat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat et in haereditatem aeternam cum Sanctis feliciter collocat.“

Si ergo optatissimos vividae & firmae fidei fructus decerpere, vitam spiritualem conservare, strenue pro Dei gloria laborare, fervore igneo pastoralia munia obire, peccatorumque laqueos evadere desideremus: sedulo arripiamus dicta media, quibus fides in nobis augetur atque conservatur. Redigamus in captivitatem intellectum nostrum in obsequium fidei, firmissime et absque ulla haesitatione credendo, quaecumque per Sanctam Matrem Ecclesiam credenda proponuntur. „Credamus — fratres! — quantum quisque amat Ecclesiam Christi, tantum habet Spiritum Sanctum.“ Amen.

De prudentia pastorali.*)

„Estote prudentes, sicut serpentes.“ (Matth. 10. 16.)

L. J. Chr.! Jam ex his verbis concludere vobis licet Venerabiles fratres! quid pro materia hodiernae meae allocutionis selegerim — breviter nempe disseram de prudentia pastorali, qua omnibus nobis opus est, — imprimis modernis nostris temporibus, — cum permulti sanam doctrinam non sustinent, sed ad sua desideria coacervant sibi magistros, prurientes auribus et a veritate quidem auditum avertunt, ad fabulas autem convertuntur (2. Tim. 4) In his rerum circumstantiis strenue nobis laborandum et sectandum, quod idem divus Apostolus (l. c.) nobis his verbis inculcat: „Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistae, ministerium tuum imple.“ — „Omnes pro Christo

*) In Cor. vern. a. 1898.

legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos“ (2. Cor. 5. 20.) Unde non satis est pastori animarum zelus divini honoris atque salutis animarum: non satis est, quod parochus nulli parcat labori, quod vitia populi sui insectetur seque strenuum in suo munere praestet vindicem, sed singulari prudentia pastoralis nobis opus est, quae zeli comes esse debet. „Multi enim sunt qui aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.“ (Rom. 10. 2.)

Quid autem sub prudentia pastorali intelligitur? Vera prudentia est recta cognitio eorum, quae agenda sunt, sive — ut ait S. Thomas: vera prudentia est dexteritas, quae recto et vero fine posito vias ac rationes aptas applicat ad eum consequendum; unde prudentia pastoralis illa est dexteritas practica, quae ad finem muneris pastoralis consequendum inter omnes vicissitudines ac circumstantias aptissima media adhibet. Finis autem muneris pastoralis est gloria Dei et salus animarum. Quae agenda, quae fugienda sint, ut hic finis in omni singulo casu obtineatur, hoc theoretice non possumus condiscere, haec prudentia „desursum est descendens a Patre luminum“ (Jac. 1. 17.) Petat igitur bonus pastor hanc prudentiam a Deo, tamquam a Patre luminum, a quo omne bonum procedit; ut petivit Salomon (2. Par. 1. 10.) qui ad bene gubernandum hanc solam postulavit, sciens sine ea non posse populum bene regi. Sunt tamen certae regulae, quae ad hanc prudentiam comparandam et augendam plurimum conducunt. Prima sonat: nunquam sinamus nos abripi „indiscreto fervore“, qui maxima quaeque bona impedire solet; 2) Nolumus agere in mentis sive indolis coeco impetu, sed omnibus coram Deo mature perpensis, momenta expectemus, ut cum hora venerit agendi, quieta ac tranquilla mente ea quae magis opportuna dijudicaverimus, peragere possimus. 3) Semper per media honesta ac maxime opportuna ad finem tendamus, sollicite vitantes omnem — quoad licet — offensionem! — 4) Inconsulto Deo nihil est aggrediendum. Prudens pastor omne opus suum trina quadam consideratione

praeveniet. Primum quidem: an liceat? deinde: an deceat? postremo an et expediat? Nam etsi constet in christiana utique philosophia non decere nisi quod licet, non expedire, nisi quod decet et licet: non continuo tamen omne, quod licet, decere aut expedire consequens erit. 5) Observemus diligenter ea, quae quotidie eveniunt: quia experientia, sicut est omnium rerum magistra, ita est perpetua comes prudentiae; 6) fugiamus praecipitationem in agendo vel loquendo ante adhibitum maturum iudicium, ait enim Scriptura (Eccl. 32. 24.) „Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non poenitebit.“ 7) Nolimus uno quasi ictu omnia innovare ac reformare velle (imprimis in aditu novae stationis.) — Innumera exinde mala orta sunt; sub praetextu tollendi abusus saepissime usus bonarum rerum quoque tollitur, cum zizaniis eradicatur triticum quoque. 8) Libenter consulamus viros prudentes, timoratos ac in cura animarum versatissimos „Nam sapiens est, qui audit consilia“ (Prov. 12. 15.) et superbia est existimare se nullius egere consilio ac sibi penitus acquiescere, quia — ut dixit S. Basilus „Nullus sane est adeo instructus et sapiens, qui nullius ope aut consilio indigeat.“

Denique quia prudentiae actus tres sunt principales, scilicet bene consultare, recte judicare et executionem praecipere, inter dictos actus eum ordinem observemus, ut nil ante consultationem judicemus et ante recti alicujus iudicii sententiam nihil etiam executioni mandemus; e contra quod semel matura deliberatione conclusum fuit, incunctanter exequatur; sicut enim is, qui sine consilio operatur, per vitium praecipitationis et inconsiderationis: ita qui post firmam animi conclusionem cunctatur, per vitium negligentiae agere merito censi debet.

Et haec sunt media contrita et regulae communes, quibus prudentia pastoralis foveri adaugerique potest.

Prudens pastor semper sequitur regulam auream: „Quidquid agis, prudenter agas et respice finem!“ In-

vehitur quidem in vitia, nunquam tamen in personas; errores detestatur ac insectatur, errantes tamen amplectitur et diligit. Et licet ex una parte arundinem quassatam non confringat et linum fumigans non exstinguat (Is. 42. 3.) ex altera tamen parte nec scandala accepta, s. d. pharisaica timebit, nec eos, qui corpus quidem possunt occidere, animam autem non possunt in gehennam perdere. (Matth. 10. 28.) Oportet Deo magis obedire, quam hominibus. Spiritus enim sacerdotii non est spiritus timoris atque servitutis, sed spiritus virtutis, dilectionis et sobrietatis. Et quamvis prudentia quaedam moderatrix sit humanarum actionum, lucerna sive auriga virtutum, ordinatrix affectionum et doctrix morum: illius tamen pulchritudo maxime in externis actionibus, in regimine oeconomico, quam spiritali disciplina cernitur, in quibus omnibus tanquam regina residet, cunctaque suaviter moderatur ac regit. Hoc igitur sensu prudentia pastoralis non est timor hominum, non est captatio benevolentiae humanae, non est fuga laboris ac abnegationis, sed est vis et efficacia Spiritus Sancti, spiritus sapientiae ac intellectus, consilii & fortitudinis, scientiae et pietatis ac timoris Dei. His armati proeliemur proelia Domini ad destruendam praesentis saeculi pestiferam compositionem, quae in omnes status in dies magis serpit. Nolumus fieri coeci duces, omnia probantes ac somnia amantes; neque canes muti non valentes latrare, sed laboremus sicuti fortes milites Christi Jesu, tamquam fideles dispensatores mysteriorum Dei et cooperatores ministerii apostolici — et cum apparuerit Princeps Pastorum percipiemus immarcescibilem gloriae coronam. (I. Petr. 5. 4.) Amen.

De difficultatibus muneris pastoralis.*)

L. J. Chr! Fratres in Christo dilectissimi! Gaudium prae omnibus exprimo sincerrimum super eo, quod vos omnes in coronam congregatos adsalutare, sanos, sospitesque coram intueri, honor mihi contigerit eximius, — et ideo gratissimo piissimoque corde laudo ac benedico Deum Omnipotentem, qui nos indignos operarios in vinea sua hucadusque toleravit, gratiamque Ejus imploro devote, ut nos in futurum quoque sanos ac incolumes conservare dignetur!

Consuetudini veteri inhaerens, praemitto hodiernae nostrae consultationi considerationem brevem „de nonnullis momentis, quae teste experientia vitam pastorem amaram, molestamque reddunt.“

Quilibet status habet suas voluptates ac difficultates, suas laetities ac tristities, sua certamina ac onera — nullus tamen status tantis obnoxius est difficultatibus, tentationibus ac periculis, nullum officium tam heroicas a suis officialibus exigit virtutes, quam status sacerdotalis, munus pastorale. Verum immensum onus et ars artium est regimen animarum! — Hoc imprimis sentimus, qui in cura animarum per longiorem annorum seriem laborantes, pondus ac aestum totius diei sustinere debemus.

Primum, quod vitam Cleri curati vel maxime insuavem amaramque reddit, est conscientia illius, quod et nos, pariter ac fideles curae nostrae spirituali concrediti, debiles simus homines, fragiles Dei creaturae, qui multis laboramus infirmitatibus, vitiis atque erroribus. Et si has infirmitates ex una parte consideremus, atque ex altera perpendamus, quanta malevolentia soleat scrutari mundus in malo positus sacerdotum vitam, eorundemque delicta divulgare ac augere: sane exclamare debemus: Utinam Deus grande hoc munus humeris imposuisset angelorum! quia soli illi potuissent apte correspondere altitudini sancti-

*) in Cor. aut. a. 1898.

tatique hujus ministerii! Quae cum ita sint, merito inclamat S Chrysostomus: „O miraculum! qui terram incolunt, ad ea, quae in coelis sunt, dispensanda, comissi sunt, potestatem, dignitatemque acceperunt, quam neque angelis, neque archangelis dedit Deus!“ — Ceteroquin dum imbecillitatis nostrae conscii gregem Domini cum timore ac tremore pascimus, solatio nobis sit, quod Christus Dominus primos suos discipulos aequae ex hominibus nobis similibus fragilibus elegerit. Et hi fundamentum ponentes Ecclesiae Dei, exierunt in orbem universum, praedicaverunt evangelium ubique Domino cooperante ac sermonem confirmante sequentibus signis (Marc. 16. 20.) Quae fuere illa signa? scimus. — Et quibus miracula patrarunt auxiliis? Fors propria virtute? Non! — sed virtute Spiritus Sancti — Auxilium autem Spiritus Si non tantum Apostolis suis, sed omnibus quoque nobis promisit Dominus, dicens: „Et ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere ... Non relinquam vos orphamos: veniam ad vos!“ (Joan. 14. 16—18.) Divino ergo suffulti auxilio continuo in virtutibus proficere studeamus, supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. (Eph. 4. 1.)

Alterum, quod cursum nostrum in cura animarum non raro exacerbat, consistit in eo, quod — etsi officio nostro accuratissime satisfaciamus, intentio ac conatus nostri purissimi sint — nec fructus laborum semper percipere, nec complacentiam populi fidelis assequi valeamus. Si enim rigorismum sectamur et pro demandato nobis munere ordinem in omnibus rigidum servamus: mox displicentiam, imo odium mundi nobis contrahemus, atque a multis pro ludibrio habebimur! Si autem in exsequendo munere faciles laxosque nosmet exhibuerimus, tunc iterum detrahitur de fama nostra ex altera parte, quae dicere solet; Utinam a tali pastore quo ocyus liberaremur; hic non est dignus, ut vestem acerdotalem gestet, etc. Ecce! quam verum, quod

omnibus placere impossibile sit! — Quid autem dicam de nostris temporibus, quum multi tamquam inimici crucis Christi incedant, religionem contemnant, Eccliam cle-
rumque detestentur calumnienturque, aras atque thronos destruere conentur?! — Quam funestas horum molimina habeant sequelas, recte novissimis his diebus tristes experti sumus in nefando illo scelere, quod per manus sceleratissimi anarchistae in Helvetia urbe Genf impie erat perpetratum, quodve tantum sacrificium piaculare — nempe occisionem Angustissimae Hungariae Reginae Elisabeth — in exteris oris recuperandae valetudinis causa commorantis — immisericorditer efflagitaverat. Tristissimus ille eventus, qui corda nostra maximo replevit, repletque moerore ac consternatione, evidenter nobis demonstrat fructus acerbissimos atheismi moderni aevi nostri de die in diem magis invalescentis! — — — In tantis periculis constituti, quid nobis agendum? An fors conclusis spectemus manibus, quomodo spiritus ille impius moenia sanctae urbis assidue devastet, Ecclesiamque Dei sine intermissione evertere conetur?! An sufficiant querimoniae atque lamentationes?! — Nequaquam! — Quid ergo? Strenue nobis agendum atque dimicandum est in palaestra Domini! Extraordinaria etenim tempora extraordinarium postulant zelum pastorem! Simus ergo porro quoque intrepidi praecones verbi Dei. Laboremus sicuti boni milites Christi Jesu! Accipiamus armaturam Dei et succingamus lumbos nostros veritate ac justitia, ut possimus resistere in die malo et in omnibus perfecte stare. Patiamur toleranter, si mundus nos odit, laetantes et gloriantes, si pro nomine Jesu aliquot contumelias pati possimus. Ipse Dominus dixit: „Si mundus vos odit: scitote, quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret; quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt et vos persequentur, si sermonem meum servaverunt et vestrum servabunt.“ (Joan. 15. 18—20).

Tertium, quod vitam animarum pastorum saepissime

amaram reddit, est experientia illius, quod pastor animarum, — etsi omnes muneris sui partes zelosissime expleat — perraro delectabitur floribus gratitudinis ac pietatis a parte populi curae suae spirituali commissi. Ingratitudo est merces nostra in hoc mundo! Veritatem hujus nos parochi fere quotidie sentimus in cura animarum! — Donec juvenes, sani ac ad servitia faciles sumus, utique majori dignamur aestimatione, quam in provectioni aetate; — sed dum vires deficiunt, senectus imminet, variisque molestiis affligimur: tunc a mundo derelicti cum Ovidio ingemiscere poterimus: „Donec eris felix, multos numerabis amicos tempora si fuerint nubila, solus eris!“

Sed nec his conturbetur cor nostrum! Scimus nos servos Dei esse, qui non ambiendo, sed spiritualia sectando, sacerdotium appetivimus, non favoris humani suffragio, sed divino munere sublimati, nihil nobis de laudatione populi vel superiorum applaudimus. Ideo non inflat nos honor acceptus sive aura popularis, nec confundit injuria ab aliis nobis illata, sed exercet labor assiduus atque animant gloria Dei ac salus animarum, memores illius Prophetarum: „Dominus pars haereditatis meae et calicis mei; tu es, qui restitues haereditatem meam mihi!“

Fideles ergo simus servi et prudentes, quos constituit Dominus super familiam suam — mellifluis summi Pastoris Jesu Christi promissionibus consolemini, quibus discipulos suos ad pugnam laboresque excitaverat et quibus et nos ad contentum mundi assiduaque certamina inflammabat: „Vos, qui reliquistis omnia et secuti estis me, centuplum accipietis ac vitam aeternam possidebitis!“ (Matth. 19. 29.) et iterum: „Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in coelis.“ (Matth. 5. 12.) Ita est: Gaudete et exultate socii passionis Christi, qui nunc lugetis, quoniam consolabimini, et in aeterna exultatione metetis, quod nunc in lacrymis seminatis. Gustabitis et videbitis, quam suavis sit Dominus — et quam bonus his, qui recto sunt corde et qui pro gloria Dei laborant ac propter justitiam patiuntur. Amen.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Előszó	5

I. Egyházpolitika :

A klérus missziója napjainkban	9
Teendőink az egyesületi élet és sajtó terén	13
A klérus és a politika	20
Post nubila Phoebus	26
Országos zsinat ;	29
Az alapság anyagi helyzete (a párbér)	32

II. Tanügy :

Husz év után (Népoktatásügyi reflexiók)	41
A magyarosodás	51
Iskoláink államosítása	54
A tudás-kultusz túlesigázásának káros következményei	57
A modern iskola és a szociálizmus	77
A lekipásztorkodás és a hitelemzés	86
Hitoktatóink szakszerű kiképzése	90
A népiskolai hitoktatás pangása	116

III. Közélet :

Társadalmunk betegsége	127
Árnyfoltok a családi életben	163
A parasztbirtok pusztulása	169
Aratás után	175
Takarekosság, egyszerűség és háziasság	178
Egy életrevaló indítvány	181
A párviadal	187
Közegészségügyünk falun	205

IV. Hitbuzgalmi czikkek :

Lap

Ádventi gondolatok	215
Salve nova Stella maris	222
Karácsony ünnepére	226
Húsvétra	233
Pünkösdre	236
Szent István király ünnepére	239
Halottak napjára	24 ³
Az év utolsó napjára	249

V. Tanügyi beszédek :

A folytonos önképzés szükségessége és segédeszközei	257
A népiskolai oktatás központja a vallás	262
A tanítói pálya magasztos volta és a hivatásszeretel	268
A kath. tanító legfőbb eszményképe az isteni Mester: Jézus Krisztus	275
A társulási eszme gondos felkarolása és az ima	282
A tanítóban megkívántató néhány sarkalatos erényről	286
A tanító működése az iskolán kívül	289
Az iskola szelleme kihat az életre	293
Milleniumi elmefuttatás	297
A tanítói tanácskozmányok paedagogiai haszna	300
A népiskolai hitoktatás egy-két fontos regulája	304
A vallástalan nevelés szomorú következménye	311

VI. Papi gyűlési (coronai) beszédek :

Allocutio novi V. A. Diaconi ad fratres districtuales	319
De unione charitatis fraternae	322
De sollicitudine ac vigilantia pastorali	325
De zelo pastorali	329
De tristibus proxime elapsi temporis eventibus (Epilogus memoriae pie denati Episcopi dedicatus	332
De spiritu ecclesiastico	335
De cultu Beatae Mariae Virginis	339
De mediis fidem augendi	342
De prudentia pastorali	345
De difficultatibus muneris pastoralis	349

Lényegesebb sajtóhibák :

65. lapon — alulról 7-ik sorban — „okvetlenül az értelmiség“ helyett olvasandó: „az értelmiség okvetlenül.“
135. lapon — felülről 6-ik sorban — „szökevény“ helyett „szövevény“ olvasandó.
136. lapon — alulról 11-ik sorban — „igazi“ helyett „igaz.“
283. lapon — alulról 2-ik sorban — „tanítói haladás“ helyett „tanítói hivatás.“

110087

